

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ

Филозофски факултет

Институт за педагогија

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА
ИДЕНТИФИКАЦИОНА БРОЈ
14756
13.08.2014 год.
СКОПЈЕ

**ПЛАНИРАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА
НА МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ
ВО ОСНОВНО УЧИЛИШТЕ**
(докторски труд)

Ментор

Проф. д-р Вера Стојановска

Кандидат

м-р Маја Тимовска

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА

Скопје, мај 2014 година

*На моите деца Ана и Дарко,
да го следат научниот пат на своите родители.
На мојот сопруг Илија,
во знак на благодарност за пружената помош и
подршка кога ми беа најпотребни.*

СОДРЖИНА

Прв дел

ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

I. ВОВЕД.....	9
1. Значење и оправданост на истражувањето	15
2. Дефинирање на основните поими	19
3. Што подразбираме под поимот намалување на ризикот од катастрофи во образованието	22
4. Дефинирање поими поврзани со заштитата и спасувањето за превенција и справување со природни непогоди и други несреќи	23
4.1 Дефинирање на термините во согласност со Меѓународната организација за стандардизација.....	26
II. ОРГАНИЗАЦИСКИ ДИЗАЈН ЗА СПРАВУВАЊЕ СО КАТАСТРОФИТЕ	31
1. Првите обиди на меѓународната заедница за борба со природните непогоди, климатските промени и глобалното затоплување.....	32
1.1 Република Македонија по Протоколот од Кјото.....	33
1.2 Европска Унија.....	34
1.3 Канцеларија за хуманитарна помош на ЕУ.....	37
1.4 Цивилната заштита во Европската Унија.....	39
1.4.1 Центар за информации и надгледување.....	40
1.4.2 Заеднички систем за итни случаи и информации.....	41
1.5 Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина.....	43
1.5.1 Справувањето на Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (IFRC) со катастрофи.....	44
2. Светска банка	48
3. Организација за безбедност и соработка ОБСЕ	50
4. НАТО	51
4.1 Комитет за планирање на цивилни вонредни ситуации на НАТО.....	52
5. Обединети нации – ОН	53
5.1 Организацијата за обединување и координација на хуманитарна помош.....	56
5.2 Групата за меѓународна потрага и спасување ИНСАРАГ.....	56
5.3 Системот за проценка и координација на катастрофи.....	58
5.4 Центарот за координација на теренската помош.....	59
5.5 Хуманитарна цивилно-воена координација на ОН.....	59
5.6 Централен фонд за итен одговор.....	60
5.7 Меѓународна програма за рано предупредување.....	61

5.8	Секретаријат на меѓународната стратегија за намалување на катастрофите.....	63
5.9	Програма за развој на ОН.....	64
	5.9.1 Иницијатива за подготвеност и превенција од катастрофи за Југоисточна Европа	65
	5.9.2 Совет за цивилно воена подготвеност на земјите од Југоисточна Европа.....	68
	5.9.3 Данска агенција за управување со вонредни состојби.....	69
6.	Моменталната состојба на заштитата и спасувањето во РМ и нејзината поврзаност во меѓународни рамки.....	70
III.	МЕНАџМЕНТОТ КАКО ПРИСТАП ВО ЗАШТИТАТА И СПАСУВАЊЕТО ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ.....	71
1.	Кризен менаџмент	74
	1.2 Кризен менаџмент во случај на природни непогоди.....	76
2.	Заштитата и спасувањето во Република Македонија.....	82
3.	Менаџмент на човекови ресурси	83
4.	Катастрофи- видови и поим.....	84
	4.1 Природни катастрофи.....	85
	4.1.1 Поплава	86
	4.1.2 Земјотрес	87
	4.1.3 Лизгање на земјиште	88
	4.1.4 Снежни лавини и наноси	89
	4.1.5 Град	89
	4.1.6 Суша	89
	4.1.7 Голомразица	90
	4.2 Техничко-технолошки (вештачки) катастрофи.....	90
	4.2.1 Колабирање на инфраструктурни капацитети.....	91
	4.2.2 Колабирање на електрични системи.....	91
	4.2.3 Пожар.....	92
	4.2.4 Радиоактивна контаминација.....	92
	4.2.5 Експлозии.....	93
	4.2.6 Несреќи во рудници.....	94
	4.2.7 Излевање на нафта и нафтени деривати.....	94
	4.2.8 Урбанизацијата и климатските промени.....	95
5.	Катастрофи во Република Македонија.....	98
IV.	ПРИРОДНИ КАТАСТРОФИ ВО СВЕТОТ ВО ПОНОВАТА ИСТОРИЈА НИЗ БРОЈКИ И ФАКТИ.....	104
1.	Регионални анализи на катастрофите	108
2.	Меѓународните основи за намалување на ризици од катастрофи и улогата на ООН во развој на концептот за намалување на катастрофи.....	111
3.	Национални основи за намалување на ризици од несреќи и катастрофи во контекст на стратешките документи и закони во РМ.....	114

V. ОСНОВИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПЛАТФОРМА ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА РИЗИЦИ ОД КАТАСТРОФИ.....	115
1. Меѓународни основи на националната платформа за намалување на ризиците од катастрофи.....	115
2. Меѓународна стратегија за намалување на катастрофите.....	116
2.1 Рамка за акција на Конференцијата во Хјого.....	118
2.1.1 Стратешки цели.....	119
2.1.2 Приоритети за акција.....	119
3. Национални основи на националната платформа за намалување на ризици од катастрофи (концепциски, стратешки, законски).....	120
4. Национална платформа за намалување ризици од катастрофи на Република Македонија.....	122
5. Воспоставување на Национална платформа за намалување ризици од катастрофи.....	125
5.1 Совет на Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи.....	128
5.2 Процес на известување за постигнатиот напредок.....	129
VI. МЕЃУНАРОДНАТА СОРАБОТКА ВО ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ.....	130
1. Меѓународните договори за заемна помош при катастрофи.....	130
2. Предмет на меѓународен договор за превенција и справување со катастрофи.....	131
3. Размена на знаења, искуства, образование и учество во хуманитарни организации.....	132
4. Билатерална соработка	133
VII. НОРМАТИВНО-ПРАВНА РАЗРАБОТКА ЗА СПРАВУВАЊЕ СО КАТАСТРОФИ.....	134
1. Правна регулатива за справување со катастрофи во Република Македонија.....	134
1.1 Закон за заштита и спасување	135
1.1.1 Организација на заштитата и спасувањето во Република Македонија	138
1.1.2 Национална Стратегија за заштита и спасување	140
1.1.3 Процена на загрозеност од природни непогоди и други несреќи на Република Македонија	141
1.1.4 Начин и улога во справувањето со катастрофи	144
1.1.5 Национален план за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи.....	147
1.2 Закон за пожарникарство.....	149
VIII. МЕРКИ ЗА ЗАШТИТАТА И СПАСУВАЊЕ ВО ОСНОВНО УЧИЛИШТЕ.....	150
1. Општи поими за мерките за заштита и спасување	150
1.1 Поделба на мерките за заштита и спасување.....	152
2. Сили за заштита и спасување	162
2.1 Пополнување на силите за заштита и спасување со	

воени обврзници во резерва.....	165
2.2 Пополнување на силите за заштита и спасување со обврзници на резервниот состав на силите за заштита и спасување со граѓани.....	166
3. Територијални противпожарни единици.....	167
4. Надлежности на единиците на локалната самоуправа	167
5. Улогата на невладиниот сектор во превенцијата и справувањето со катастрофи.....	173
6. Учество на приватниот сектор во превенцијата и справувањето со катастрофи.....	175
IX. МЕНАѢМЕНТ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	178
1. МенаѢментот како процес.....	178
1.1 Елементи на менаѢментот како процес	179
1.2 МенаѢрски функции.....	181
2. МенаѢментот како институција.....	183
2.1 Водство	184
3. МенаѢмент во образованието.....	185
3.1 Училиштен одбор.....	187
3.2 Директор на училиште (менаѢер).....	189
4. Каков менаѢер му е потребен на образованието.....	190
4.1 Работни задачи на современиот менаѢер.....	191
4.2 Директор на училиште	192
4.3 МенаѢер	193
X. ПЛАНИРАЊЕ НА ЗАШТИТАТА И СПАСУВАЊЕТО	196
1. Поим и цел на планирањето на заштитата и спасувањето.....	196
2. Планирање во основното училиште.....	196
3. Планирање во училиштата за основно образование.....	197
4. Постоечкиот систем за стручна подготовка на наставниците.....	198
4.1 Развој на човечки ресурси во основното образование.....	199
4.2 Организациски карактер за заштита и спасување.....	201
5. Организациски дизајн за справување со катастрофи во Република Македонија.....	202

Втор дел

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

I. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....	207
1. Предмет на истражувањето	207
2. Цел на истражувањето	208
3. Задачи на истражувањето	208
4. Хипотези	210
5. Варијабли на истражувањето	211
6. Методи техники и инструменти на истражувањето	212

7. Примерок на истражувањето	214
8. Статистичка обработка на податоците	218
9. Организација и тек на истражувањето.....	219

Трет дел

АНАЛИЗА И ДИСКУСИЈА

I. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ	222
1. Застапеност на одделните компоненти на концептот планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување	222
1.1 Застапеност на документот Процена на ризик.....	222
1.2 Застапеност на компонентата План за заштита и спасување.....	244
2. Соработка на локалната самоуправа и другите институции надлежни за катастрофи	280
3. Подготвеност на директорите, стручните соработници и наставниците за изработка на документот Процена на ризик.....	284
4. Професионална подготвеност за катастрофи во основното образование и изработка на План за заштита и спасување на основното училиште.....	298
5. Анализа на оспособеноста на учениците од основните училишта за извршување мерки и активности за заштита и спасување	322
6. Евиденција за редовно спроведена обука на вработените во основните училишта од областа Заштита и спасување.....	322
7. Организираност на практични ученички вежби во основните училишта за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување.....	328
8. Изработка и спроведување на програма за обучување за ракување со противпожарни апарати и хидрантска инсталација во основните училишта.....	340
9. Познавањето на законската обврска за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи на ниво на основно училиште.....	342
10. Елаборат за заштита од пожари на основното училиште и предвидувањето на сите потребни мерки и активности за заштита од пожар во основното училиште.....	348
11. Обезбеденост на основните училишта со потребните материјално-технички услови за непречено реализирање на мерките и активностите за заштита и спасување во услови на катастрофа.....	366
12. Евидентен лист според образовен профил.....	376

Четврти дел

ЗАКЛУЧНИ СОЗНАНИЈА И ПРЕДЛОГ-МЕРКИ

I. ЗАКЛУЧОК.....	391
II. ПРЕДЛОГ-МЕРКИ ЗА ПРОЦЕНА НА ЗАГРОЗЕНОСТА И ПЛАН ЗА ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ.....	409

ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЗИ

Прв дел

ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

I. ВОВЕД

Развојот на светот е комплексен процес. Државите почнале да се здружуваат од најразлични причини, пред сè за да ја зголемат улогата во меѓународната заедница со јакнење на политиката на хуманост и заемно почитување. Во втората половина од 20 век се јавува појава на масовно формирање меѓународни организации за соработка меѓу државите во сите сфери. Сепак, покрај бројните прашања од политички и економски карактер што остануваат отворени, во светот државите остануваат немоќни индивидуално да се справат со една појава - природата, односно со нејзиното однесување. Да бидеме попрецизни, природните непогоди, причините и последиците за предизвикување и справување со истите, се прашања што ги мачат сите држави. Тоа е така бидејќи природата е единствената глобална појава врз која луѓето не можат да воспостават целосна контрола. А штетите и загубите од овие појави се трагични: бројни жртви, одлевање средства од буџетот, уништени домови што се граделе со децении, ограничување на ресурсите потребни за секојдневно функционирање.

Во поново време бевме сведоци на нуклеарна катастрофа, земјотреси и цунами во Јапонија, пожари во Русија, поплави во Австралија, Бразил и Чиле, масовни врнежи и снег во Европа, обилни дождови на сите континенти, ерупции на вулкани...

Во вакви случаи државите се немоќни сами да се справат со катастрофи што имаат глобални последици. *Што, всушност, значи нивна превенција и справување?* Токму ова прашање го дава одговорот за немоќноста на државите сами да се справат со природните катастрофи од големи размери, а катастрофите не препознаваат граници, религии и раси. Поради ова, меѓународното здружување станува нужност при решавање на катастрофите од големи размери. Природните катастрофи значат загуба на дел од флората и фауната, предизвикуваат огромни материјални штети и имаат и негативни

последници врз популацијата. Едно од многуте решенијата за справување со катастрофи од глобален размер може да биде и зголемувањето на соработката на државите во меѓународното договарање за справување со овие појави. Поради тоа е неопходно изнаоѓање заеднички модуси и начини за ефикасна и ефективна заштита и превенција на материјалните добра, населението, флората, фауната, културното наследство...

Оттука, особено внимание во ова истражување се посветува на **сублимирање и консолидација на нормативните акти како императив за превенција и справување со катастрофи**. Природата на катастрофите е поврзана со појава на големи несреќи, загуби и штета, како на материјалните така и на човечките ресурси. Секако, се нарушува и секојдневното нормално живеење. Токму поради тоа се јавува неопходност за координација на политиките за превенција и справување со катастрофи. Исто така, ова истражување има за цел да покаже дека за успешна превенција и справување со катастрофите, потребен е национален мултисекторски и стратешки пристап за справување со истите, но не само теоретски туку и практично преку симулации и заеднички вежби и активности. Успешната практика за ваквите стратегии подразбира организациски дизајн на надлежните институции за дејствување во вонредна состојба. Токму затоа се јавува и неопходноста од ефективно и ефикасно менаџирање на човечките и материјални ресурси за превенција и квалитетен одговор за справување со природните катастрофи.

Зачестеноста на природните катастрофи како појава, според многумина теоретичари, е последица на климатските промени; меѓународните организации развиваат посебни буџети и инвестираат огромни суми пари за намалување или спречување на последиците од овие промени, се креираат меѓународни договори обврзувачки за државите за превенција, одговор и санирање на штетите од климатските промени, а огромни суми пари се трошат и на подобрување на квалитетот на јавното мислење за оваа комплексна проблематика. Преминувањето на природните непогоди од национален во глобален карактер се должи на процесот на глобализацијата

како појава, која несомнено ја подобри и ја зголеми интеракцијата меѓу државите на глобалната сцена.¹

Последен пример за национална природна катастрофа што предизвикува глобална штета е кризата во Јапонија, предизвикана од земјотресите, цунамито и нуклеарната катастрофа која ја зафати државата. Бидејќи голем дел од мултинационалните корпорации ги преместија производствените капацитети во Јапонија или користат делови што се таму произведени, голем дел од компаниите од автомобилската индустрија и информатичко-технолошката индустрија претрпеа огромни штети. Ваквата проблематика придонесе политиката како практична појава да премине од регулирање само на политичките прашања во политичко менаџирање на голем спектар прашања поврзани со државата, општеството, економијата, индустријата, социјалата итн. Овие фактори, пак, придонесоа за интензивирање и јакнење на хуманитарното право коешто се применува при справување со последиците од природните катастрофи. Ова ја покажува потребата од имплементирање ефективен и ефикасен систем за заштита и спасување од природните катастрофи. Сите овие поими, појави и проблематики ќе бидат детално објаснети во понатамошниот текст. Посебно внимание ќе се посвети на конекцијата со нормативната поставеност, сè со цел да се покаже нужноста од активна партиципација на сите учесници во системот за заштита и спасување кога станува збор за природните катастрофи, без разлика дали се со мал или голем интензитет.

Истражувањето има научна и практична цел. *Научната цел* на ова истражување е спознавање на сознанијата за тоа дали постои поврзаност меѓу превенцијата и справувањето со катастрофите. *Практичната цел* на истражувањето е на основа на добиените резултати да се создаде еден

¹ Глобализацијата е процес на интеракција и интеграција меѓу луѓето, компаниите, владите на државите во светот, процес чиј двигател е политиката, националната трговија и инвестициите, сето тоа проследено со влијанието на медиумите и напредокот на информатичката технологија. Со еден збор, глобализацијата претставува напредна кооперација меѓу луѓето надвор од националните граници (*Глобализација*, Доналд Ј. Бургекс, Гринвуд, САД, 2008, стр.1), (*Глобализација*, Џон Бејнон и Дејвид Данкерли, Атлон прес, 2000, стр. 1-38)

модел или општа слика и план за дејствување во областа за превенција и справување со катастрофи во основното училиште.

Поради тоа, **главна задача на истражувањето е да покаже како е организирана превенцијата и справувањето со катастрофите на локално ниво, односно на ниво на основно образование.** Воедно, ова истражување ќе покаже каква задача има менаџерот во превенцијата и справувањето со катастрофи и кои се аспектите на планирање и справувањето со катастрофи во основното образование. Оттука во детали е претставена нормативната поставеност за превенција и справување со катастрофите. Освен претставувањето на системот за цивилна заштита, претставена е и улогата на основното образование во однос на регулирањето на оваа проблематика, но и како се подготвува основното училиште во целост во институционални рамки и со кои институционални капацитети се подготвува за справување со природните непогоди.

Од методолошки аспект, ова истражување пред сè се базира на **дескриптивната анализа** на националниот норматив за превенција и справување со катастрофи, на меѓународните стратегии, документи, декларации, конвенции, но и на националните закони за решавање на оваа проблематика. **Изведени се квантитативна и квалитативна анализа на податоците.** Кога станува збор за *квантитативна анализа* на податоците, посебен осврт ќе има интерконекцијата на основните училишта во превенцијата и справувањето со катастрофи, соработката со другите релевантни институции, како и улогата на дирекцијата за заштита и спасување во креирањето на јавното мислење за оваа проблематика, сè со цел покренување на свеста на воспитно-образовниот кадар за нивната улога во превенцијата на катастрофите, но и за нивното учество во справувањето со последиците од катастрофите. За соодветна дескрипција, се анализира содржината на правните документи и статистичките податоци.

Поради комплексноста на тематиката на анализирање, истражувањето има и **научна и општествена оправданост.** *Научната оправданост* постои поради потребата од сознанија за тоа дали постои подготвеност во основните училишта за превенција и справување со катастрофи и, доколку

постои, колку е таа практично имплементирана. *Општествената оправданост* пред сè се должи на придонесот што ова истражување може да го даде кај основните училишта во создавање, развој и (или) подобрување на националната превенција од природните непогоди и други несреќи со актуелизирање на мултисекторски и интегриран пристап.

Природни се човековите настојувања и потребата да се елиминираат или, пак, да се намалат ефектите од сите можни видови загрозувања присутни во природата. Затоа што загрозувањата како деструктивни појави се стари колку и самиот живот, постојат од постоењето на светот. Во услови кога човекот не можел да се заштити, пристапувал кон спасување. Може да се забележи дека во целокупниот досегашен развој, во определен обем и интензитет прашањето за заштитата и спасувањето било присутно во целокупниот досегашен развој, при што давањето значење на оваа проблематика постојано варирало според општествената и политичката клима и промените во општеството.

Заштитата и спасувањето имаат своја долга еволуција и секогаш биле одраз на одредени општествено-економски односи. Како што се менувало општеството така се менувале и заштитата и спасувањето. Современите општествено-политички, економски и други промени во нашето животно опкружување со сета своја актуелност ги наметнуваат прашањата за тоа што треба да се промени во подрачјето Заштитата и спасување и како да се направат тие промени за да можат да се стават во функција на новите општествени барања и, уште повеќе, тоа да стане фактор на вкупниот општествен развој.

Фокусирајќи се на импликациите во воспитно-образовниот процес, се укажува нов комплексен приод во однос на проширувањето и збогатувањето на знаењето и свеста на децата во однос на процесот на имплементација на намалување на ризикот од катастрофи, како и вклучување на децата во активното учење, без разлика дали во задолжителните или изборните предмети, или и двете: „Децата учат лесно, но треба да им се предава“²,

² Children learn easily, but need to be taught-ISDR-45, Defined by General Assembly resolution 46/182

притоа потребно е акцентот да се стави на поддршката за усвојување на овие содржини.

Од страна на Обединетите нации, според Меѓународната стратегија за намалување на катастрофи (ON/ISDR)³ од 2006/2007 година, Светската кампања за намалување на катастрофи беше посветена на темата *Намалувањето на катастрофите започнува во училиштата*.⁴ Оваа тема беше избрана од ON/ISDR затоа што е во согласност со Приоритетот 3 од Рамката за акција во Хјого (2005-2015): *употреба на знаења и иновации со коишто во образованието ќе се изгради култура на безбедност и издржливост на сите нивоа и училишта се најдобро место за имплементирање трајни колективни вредности, тие се најпогодни за градење култура за превенција*. Рамката за акција на Хјого (HFA)⁵ беше потпишана од страна на меѓународната заедница во 2005 година. Таа се состои од пет приоритети за намалување на ризикот од катастрофи во текот на следните 10 години, и тоа:

1. Намалување на ризикот од катастрофа е национален и локален приоритет со силна институционална база за имплементација
2. Идентификација, проценка и следење на ризиците од катастрофи и подобрување на раното предупредување
- 3. Употреба на знаење и иновации со коишто во образованието ќе се изгради култура на безбедност и издржливост на сите нивоа**
4. Намалување на основните фактори на ризик
5. Зајакнување на подготвеност за ефикасен одговор на сите нивоа.

Со цел да се изнајде соодветно и ефикасно решение за намалување на влијанието на катастрофите, развојот на капацитетите во образованието е клучна компонента за зајакнување на нивото на подготвеност. Подготвеноста е само еден елемент од сеопфатниот пристап за намалување на ризикот

³ Global Initiatives on School Disaster Preparedness, ISDR-2009,56

⁴ Disaster Risk Reduction begins in Schools, 2nd Asian Ministerial Conference on Disaster Risk Reduction New Delhi, 7-8 . 2007

⁵Hyogo Framework for action–HFA 2005-2015 World Conference on Disaster Reduction January 2005, Kobe, Hyogo, Japan (A/CONF.206/6)

поврзан со природни непогоди. Имајќи предвид дека во училиштата престојуваат деца-ученици кои се иднината на општеството, нужно се наметнува и потребата овие установи да одговорат на оваа комплексна задача со истакнување на клучните индикатори за ефикасна подготвеност, добрата организираност и дисциплинираноста во извршувањето на задачите како основен услов за намалување на ризикот од катастрофа. Училиштата имаат посебно важна улога во општеството и претставуваат мерка на неговата социоекономска развиеност и благосостојба. Училиштето претставува храм во кој се образува и се формира иднината на општеството, меѓутоа и објект за собири, прослави, театарски претстави и спортски манифестации, како и за евакуација и згрижување на повредени во случај на очекувана поплава - во училишните објекти се згрижува евакуираното загрошено население, а по разурнувачкото дејство на земјотресите се згрижува и населението чии домови се тешко оштетени или разурнати. И во двата случаја училиштата се објекти што овозможуваат и обезбедуваат организирано згрижување, исхрана и грижа за загрошеното население.

И покрај значителните напори вложени за зголемување на сеизмичката сигурност на училишните објекти и за безбедноста на нивните корисници, последните силни земјотреси (Турција, 1999; Грција, 1999; Италија, 2002; Турција, 2003; Алжир, 2003; и други) демонстрираа дека државите во сеизмички активни региони сè уште не поседуваат образовни системи и училишни објекти со задоволителен степен на сеизмичка сигурност и безбедност. На пример, случајот со ерменскиот земјотрес од 1988 година однесе 26 000 жртви, од кои 6 000 беа ученици и нивни наставници.

Особено важна компонента за безбедноста на училиштата е степенот на подготвеност на училиштето - учениците, наставниот и другиот кадар да се справат со ефектите на настанатата вонредна ситуација, односно степенот на нивната истренираност за ефективна заштита од секаков вид ризици. Училиштата треба и мораат да бидат подготвени да се потпрат и на сопствените можности за соодветен одговор во вонредна ситуација, односно да се дефинирани врз основа на очекуван настан и очекувана реакција на учениците и персоналот. Со утврдувањето на постоечкиот степен на

загрозеност на училиштата, се согледа потреба за намалување на потенцијалните ризици и зголемување на степенот на оперативна и психолошка подготвеност на учениците и наставниот кадар за реакција во вонредни ситуации предизвикани од силното дејство на природните непогоди и други несреќи.

Во согласност со Законот за заштита и спасување⁶, Дирекцијата за заштита и спасување е обврзана да презема конкретни мерки, активности и постапки за заштита и спасување на децата чиј живот е загрозен како последица од природните непогоди и други несреќи. Покрај тоа, со цел да се спроведе системот за заштита и спасување во согласност со Правилникот за содржината и начинот на спроведувањето на обуката за самозаштита во образовните институции⁷, има обврска да изврши обука, тренинг и вежби за оспособување за заштита и спасување.

1. Значење и оправданост на истражувањето

Трагајќи кон некои посебни дополнителни елементи или состојби преку кои може да се испитува планирањето и реализацијата на мерките и активностите за заштита и спасување во основното училиште, со акцент на професионалниот развој на кадрите, нашиот интерес го насочивме пред сè кон училишната организација од аспект на планирање и подготвеност за успешно справување со катастрофа.

Финалните заклучоци се ставени на мислењето на испитаниците за функционирањето на системот во образованието разгледуван од аспект на квалитетна превенција, но најмногу за тоа кој ја креира политиката за подготвеност на кадрите во образованието и кој има најголема одговорност во нејзиното спроведување.

Тоа воедно претставува втор дел во истражувањето, кое ќе овозможи да се добијат дополнителни податоци за планирањето и реализацијата на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште, а

⁶ Службен весник на РМ, бр. 36/04, 49/04, 86/08, 124/10 и 18/11

⁷ Службен весник на РМ, бр. 48/06

таквите податоци претставуваат своевиден израз на состојбите на подготвеност за превенција од природни непогоди и други несреќи.

Сознанијата од ова истражување ќе се земат в обзир при креирањето на моделот за превенција и справување со катастрофи во основното училиште, што го предлагаме како модел што не го нарушува сегашното ниво на системски приод и дава можност училиштата да дадат свој придонес и да заземат еден поорганизиран пристап и поголема грижа за намалување на ризикот од природни непогоди.

Постоењето на проценка на загрозеност и план за заштита и спасување се основа или предуслов за успешно справување со природната непогода. Токму поради тоа **нашето истражување е насочено кон согледување на состојбите во врска со развиеноста на проблематиката за подготовка и превенција од природни непогоди во основното училиште.** Во врска со тоа, а врз основа на добиените резултати од истражувањето, целта ни е да го проучиме проблемот од повеќе аспекти и тргнувајќи од добиените сознанија да понудиме решенија со чијашто имплементација ќе може да се подобри целокупната процедура на подготвеност за превенција од природни непогоди, едукација на квалитетни кадри што ќе одговорат на предизвиците на модернизацијата во образованието и општеството воопшто.

Според тоа, истражувањето има **теоретско, но и практично-апликативно значење.** *Теоретското значење* на истражувањето се согледува во фактот што тоа претставува прв обид за систематско проучување на овој проблем кога е во прашање образованието во нашата држава, на кој начин се добиваат нови сознанија специфични за наши услови. Сознанијата што се добиени од истражувањето се добра основа за споредување на нашето образование во однос на другите земји во развиеноста на оваа проблематика, односно ќе го согледаме односот и значењето што се дава на подготвеноста за превенција од природни непогоди на кадрите што се занимаваат со воспитно-образовната работа.

Практичното значење на истражувањето се состои во тоа што добиените резултати и сознанија за нашата земја и за неколку други држави

можат да послужат како појдовна основа за повеќе значајни решенија за развивање модел / концепт што би можел да се имплементира во институциите за основно образование и што ќе претставува прв систематизиран обид за превенција од катастрофи тргнувајќи од квалитетот на изработените документи, како проценка на ризик и план за заштита и спасување во основните училишта.

Планирањето за намалување на ризикот од катастрофи треба да се сфати како траен процес на стекнување морални, стручни и општи знаења, вештини и навики и развивање на способности за успешно остварување на задачите, подигање на институционалните капацитети, како и распоредување и ефикасна употреба на ресурсите, вклучување и активно учество во редукција на катастрофите, превенцијата, подготвеноста за намалувањето на последиците, стекнување на основни знаења за изворите и облиците на можните загрозувања. Со тоа се овозможува едукација на учениците за намалување на ризикот од катастрофи во рамките на воспитно-образовниот систем, компатибилност со меѓународните прописи и норми што ја регулираат оваа проблематика и можност нашата држава да се доближи до европските и светските тенденции и напори во справувањето и закрепнувањето од природните непогоди. **Националната стратегија за заштита и спасување** овозможува во системот за образование задолжително да се изработи процена на загрозеност и план за заштита и спасување во којшто се предвидени основните теоретски и практични содржини за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, за превенција и заштита од нив според карактеристиките на регионот.⁸

Во услови на изграден ефикасен систем на заштита и спасување со заедничко дејствување на сите релевантни фактори во образованието, ќе се изградат стручни лица што ќе можат да се вклучат во острата домашна и меѓународна конкуренција во сите области за редукција на ризикот. Имплементацијата на подготвеноста за превенција од катастрофи во образовниот процес овозможува:

⁸ Национална стратегија за заштита и спасување, „Службен весник на РМ“ бр. 6/14

- оспособување на децата со вештини и знаења потребни за препознавање на опасностите и слабостите од природни непогоди;
- добивање знаења за правилна употреба на капацитетите и ресурсите и способност да се заштитат себеси и другите од влијанието на природната непогода;
- зајакнување на детското размислување, поттикнување на младите луѓе, мотивирање за активно учество во заштитата и спасувањето, за анализирање на информациите, идентификување на проблемите и за давање предлог-решенија градејќи способен тим за решавање проблеми.

Образованието спречува пасивност, ги олеснува промените во ставот и однесувањето според културата за намалување на ризикот од катастрофи. Може да се забележи дека во целокупниот досегашен развој, во определен обем и интензитет, прашањето за заштитата и спасувањето било присутно во целокупниот досегашен развој, при што давањето значење на оваа проблематика постојано варирало соодветно на општествената и политичката клима и на промените во општеството.

Контроверзиите во врска со потребата и начинот на остварување на оваа дејност биле постојан придружник во остварувањето на оваа активност. Барањата на современото општество сè повеќе доаѓаат во судир со она што го нуди традиционалниот тип на заштита и спасување, во кое целокупната активност е сведена на превенција и подготвеност. За да се задоволат современите општествени потреби и барања, како и потребите на современиот човек, помеѓу заштитата и спасувањето и воспитно-образовната дејност мора да има постојана и активна соработка. Така, во новонастанатите услови се наметнаа и нови барања пред воспитно-образовната дејност.

За училиштата е особено важно континуираното планирање и подготовка за критични настани што би можеле да имаат сериозни последици, идентификување на соодветна проценка на ранливост, како

важен чекор за помагање на училиштата да се разбере изложеноста на ризик и сериозноста од тоа колку ќе можат да бидат погодени.

Бидејќи не постои можност да се елиминира појавата на природна непогода, сепак, со намалување на слабостите и подобрување на капацитетот на луѓето можно е да се избегне да прерасне во катастрофа или да се намали негативното влијание, како и последиците од неа.

Соодветната превенција, подготвеност и одговор на катастрофата се базира на капацитетите на луѓето и се однесува на причините на повредливост.

2. Дефинирање на основните поими

Што се природни непогоди, катастрофа и ризик и по што се разликуваат? Во согласност со Законот за заштита и спасување, *природни непогоди* се природни феномени што потенцијално можат да предизвикаат катастрофа, како земјотреси, поплави, лизгање на земјиште, снежни лавини и наноси, голомразица, град, суша, кои со природни неконтролирани сили ги загрозуваат животната средина, животот и здравјето на луѓето, материјалните добра, животинскиот и растителниот свет и културното наследство. И овие настани не мора да резултираат со катастрофа.

Катастрофа претставува сериозно нарушување на функционирањето на општеството, при што се предизвикуваат големи човечки, материјални и економски загуби. Катастрофата е резултат на комбинација на природна непогода, условите на ранливоста и недоволниот капацитет за намалување на можните негативни последици од ризикот (ISDR⁹, 2007).

Ризик претставува производ на опасности над кои немаме контрола. Тоа е комбинација на веројатноста или можноста да се случи катастрофа и на негативните ефекти ако се случи катастрофа. Ова се зголемува со *повредливоста* (карактеристики / околности подложни на штетните ефекти на опасноста), а се намалува од *капацитетите* (комбинација од зајакнати ставови и ресурси).

⁹ ISDR-International Strategy for Disaster Reduction

Ризик = веројатност за појава x сериозноста ако се случи инцидентот

Ризик: веројатноста на штетни последици или на очекуваните загуби (смртни случаи, повреди, имот) што произлегуваат од интеракциите помеѓу природни или опасности предизвикани од човекот и ранливите услови (ISDR, 2007).

Во согласност со Законот за заштита и спасување,¹⁰ ризикот се дефинира како веројатност за настанување загуби, повреди или штети од природни непогоди и од други несреќи на кои би биле изложени граѓаните, природните богатства, растителниот и животинскиот свет, добрата во општа употреба, како и предметите и објектите од особено културно и историско значење.

Ризик е комбинација од повеќе меѓусебно зависни фактори што влијаат на веројатноста одредена опасност да прерасне во несреќа или катастрофа и да се реализираат нејзините негативни последици.¹¹

Изложеност е степен до кој граѓаните, природните богатства, растителниот и животинскиот свет, добрата во општа употреба, како и предметите и објектите од особено културно и историско значење се подложни на загуби, повреди или штети предизвикани од природните непогоди и од другите несреќи.¹²

Намалување на ризикот од катастрофи се смета за концептуална рамка на елементи со можност да се минимизира слабоста и ризикот од катастрофа во едно општество (ISDR, 2007). Намалувањето на ризикот од катастрофи се занимава со намалување на ризиците преку систематски

¹⁰ Службен весник на РМ, бр. 36/04, 19/04 и 86/08

¹¹ Уредба за методологијата за изработка на процената на загрозеноста на безбедноста на Република Македонија од сите ризици и опасности, нејзината содржина и структура, начинот на чување и ажурирање, како и определувањето на субјектите во системот за управување со кризи на кои им се доставува целосна проценка или извод од процената, Службен весник на РМ, бр. 13/11

¹² Закон за изменување и дополнување на законот за заштита и спасување, Службен весник на РМ, бр. 86/08

напори да се анализира и да се управува со причинско-последични фактори на катастрофи преку намалување на експозицијата, проучување на ранливоста и подобрување на подготвеноста.

Природна непогода или друга несреќа	+	Повредливост	=	Катастрофа
Опасност како земјотрес или поплава не може да се избегне.		Повредливоста може да се намали и да се подобри способноста на учениците.		Влијанието на катастрофата може да се намали со намалување на повредливоста.

На горната слика е покажано дека опасен настан што се случил во повредливо подрачје води кон катастрофа. Бидејќи не постои можност да се елиминира појавата на природна непогода, но сепак со намалување на слабостите и подобрување на капацитетот на луѓето, можно е да се избегне истата да прерасне во катастрофа или да се намали негативното влијание и последиците од истата. Соодветната превенција, ублажување, подготвеност и одговор на катастрофата *се базира на капацитетите на луѓето и се однесува на причините на повредливост.*

- ☞ Како концептот *повредливост* влијае на воспитно-образовната дејност?
- ☞ Дали е потребно дефинирање во рамките на образовниот систем за видовите повредливост?
- ☞ Кои капацитети постојат, кои можат да овозможат продолжување на образованието со минимален прекин?
- ☞ Како може да се употреби едукацијата како средство за зголемување на капацитетите, со цел да се намали повредливоста на катастрофа?

Зошто подготвеност? Постојат реални придобивки од подготвеноста. Со подготвеноста се намалува стравот, анксиозноста и загубата, коишто ја придружуваат катастрофата. Наставниците и учениците знаат што да прават во случај на природна непогода и каде да бараат засолниште. Тие се подготвени за евакуација од училиштето и засолнување во јавните

засолништа и знаат како да се грижат за нивните основни медицински потреби. Потребата за подготвеност е реална, катастрофите уништуваат голем број животи. Секоја катастрофа има трајни ефекти, како за луѓето така и за имотот. Потребно е да се знае како да се одговори на наглите природни промени или на која било катастрофа што може да се случи, како: пожар, земјотрес, екстреман студ, суша или поплава. Затоа што децата поминуваат околу 30-35% од своето време в училиште, важно е училиштето да се обезбеди од влијанието на катастрофи. Училишните простории можат да се користат како привремено засолниште за сместување раселени лица за време на несреќата, па затоа и училишните згради треба да бидат отпорни на катастрофата.

3. Што подразбираме под поимот *намалување на ризикот од катастрофи во образованието*

Неопходно е задолжително вклучување на прашања и теми поврзани со намалување на ризикот од катастрофи во наставниот план и програма. А тоа значи:

1. Идентификација на ризици и активности поврзани со одржливиот развој во воспитно-образовниот процес;
2. Учење за мерките и активностите на намалување на ризикот,
3. Учење за подготвеност за катастрофи и за давање одговор.

За училишта е особено важно континуирано планирање и подготовка за критични настани коишто би можеле да имаат сериозни последици, идентификување соодветна проценка на ранливост како важен чекор за помагање на училиштата да се разбере изложеноста на ризик и сериозноста од тоа колку ќе можат да бидат погодени. Проценувањето на ризиците е првиот чекор за усвојување на соодветни и успешни мерки за намалување на последиците од катастрофите во училиштата и е значаен дел во системот за заштита и спасување, пред сè поради правилното и навременото согледување на сите ризици и опасности коишто можат да се појават во

нашата земја и истите да го погодат училиштето. Процесот на проценување е исто така усогласен со меѓународните норми и стандарди.

Имајќи ја предвид оваа констатација, се наметнува потребата од сеопфатно и комплексно согледување на состојбите и проблемите во областа на операционализацијата на заштитата од природните непогоди и другите поголеми несреќи во образовниот систем и тоа, пред сè на планот на превентивните мерки за заштита и спасување, како и степенот на подготвеноста во функција на заштитата и спасувањето односно отстранување на последиците предизвикани од природните непогоди и другите поголеми несреќи. Особено значење за системот на заштитата и спасувањето имаат образованието и оспособувањето на учениците со содржини како да се заштитат и спасат во услови на природни непогоди и други видови на несреќи.

4. Дефинирање поими поврзани со заштитата и спасувањето, за превенција и справување со природни непогоди и други несреќи

Дефинирањето на клучните поими поврзани со заштитата и спасувањето, за превенција и справување со природни непогоди и други несреќи е од особено значење за да се потенцира нивната интерконекција и начинот на кој сите тие се причинско-последователно неопходни за соодветно практикување на превенцијата и справувањето со катастрофите.

Дефинирањето на поимите за превентивните активности ни дава јасен увид во тоа, како настанува природната непогода, објаснувајќи ни ја важноста на функционирањето на системот за заштита и спасување во државата. Модерното сфаќање на превенцијата, пак, ни дава еден пристап до намалување на ризикот од катастрофи како процес на планирање, т.е. превенција.

Поврзаноста на планирањето со подготвеноста и одговорот во системот за заштита и спасување ја создава потребата за дефинирање на термините, сè со цел да се увиди легислативната рамка на национален план, значајна за

државите во остварувањето на превентивните односи, како и за склучувањето договори или други форми на соработка.

Објаснувањето на превенцијата како општ поим се користи како конекција со видот на катастрофата, кој е од особено значење за тематиката на обработка на превенција и справување со катастрофи. Поимното определување на превенцијата ни дава јасна слика за функционирањето на циклусот на една катастрофа. Менаџментот на човечки ресурси ја објаснува неопходноста на расположливи ресурси при справувањето со катастрофи. Во понатамошниот текст се даваат низа дефиниции за различни видови непогоди, како природни така и техничко-технолошки. Особено внимание се посветува на претставување на катастрофите преку низа светски примери што му нанесоа огромни штети на светот во изминатите две години. Преку презентираниите статистички податоци се разјаснува *трендот на појава на катастрофи*, а големината и капацитетот на катастрофите во светски рамки ќе ни покажат дали Република Македонија е безбедно место за живеење кога станува збор за заканата од појава на природни катастрофи. Сепак, природата не ја избегнува ниту нашата држава, но природните катастрофи кај нас, иако се во значително помали размери од катастрофите низ светските метрополи, сепак се погубни за населението и за националната економија.

Според Законот за заштита и спасување, терминот *опасност* е дефиниран како природен феномен, човечка активност, техничко-технолошка хаварија или друг вид појава што може да предизвика: загуба на живот, повреди или други влијанија врз здравјето, имотна штета, загуба на средствата за егзистенција и услуги, општествено и економско нарушување, како и штета врз животната средина.

Ранливоста, пак, е дефинирана како присуството на посебни карактеристики, специфики и околности на поединецот, заедницата, системите или објектите што ги прават подложни на негативните влијанија и оштетувачките ефекти на дадената опасност.

Изложеност претставува присуството на луѓе, материјални добра, природни богатства, системи, објекти или други елементи во зоните на

опасност и кои со тоа присуство и сопствената ранливост се подложни на потенцијални загуби, оштетувања и други негативни влијанија.

Процена на ризик е утврдена методологија / постапка со која се одредува природата и обемот на ризикот со анализа на потенцијалните опасности и со оценување на постоечките услови на ранливост, кои заедно би можеле потенцијално да им наштетат на изложените луѓе, имот, услуги, средства за егзистенција и животната средина од којашто зависат.¹³

Анализа на ризик е дел од процесот на процената на ризикот (со тоа е поврзано мапирањето на ризикот) и вклучува преглед на техничките карактеристики на опасностите, како што се нивната локација, интензитет, зачестеност и веројатност; анализа на изложеноста и на ранливоста, вклучително и физичките, социјалните, здравствените, економските и еколошките димензи (последници); и оценка на способноста на преовладувачките и алтернативните капацитети за справување во однос на веројатните сценарија на ризикот.

Превенција претставува збир на планирани, организирани и институционално раководени активности насочени кон намалување или целосно избегнување на неповолните влијанија од опасностите и со нив поврзаните несреќи и катастрофи.

Отпорност е способност на системот за заштита и спасување, локалната заедница или општеството коишто се изложени на опасности да пружат отпор, да апсорбираат негативни влијанија, да се прилагодат на промените и да отпочнат процес на закрепнување од ефектите од опасноста, и тоа навремено и ефикасно преку одржување и обновување на нивните основни структури и функции.

Управување со ризик е систематски процес на употреба на правни механизми, организациски и оперативни способности и капацитети за спроведување стратегии, политики, како и конкретни мерки и активности за превенција и справување со цел да се намалат негативните влијанија на

¹³ Уредба за методологијата за изработка на процената на загроеноста на безбедноста на Република Македонија од сите ризици и опасности, нејзината содржина и структура, начинот на чување и ажурирање, *Сл. весник на РМ*, бр. 13/11

опасноста и можноста истата да прерасне во поголема несреќа или катастрофа.

Процена на загрозеноста на подрачјата на општините и на градот Скопје од сите ризици и опасности е документ во кој се интегрирани процените на надлежните локални органи, кои се однесуваат за подрачјето на општините и на градот Скопје и кои се во функција на планско, навремено, целесообразно и координирано донесување одлуки, насоки и препораки за преземање на потребните мерки и активности на субјектите на системот за заштита и спасување.

4.1 Дефинирање на термините во согласност со Меѓународната организација за стандардизација - ISO

Научниците и практичарите разработија специфична терминологија за проценка на одредени опасности и влијанија. Сè уште е предизвик да се постигне заедничка терминологија.¹⁴ Оваа терминологија значително се разликува во различните дисциплини. Овие насоки немаат намера да ја хармонизираат / усогласат терминологијата на специјализираните дисциплини. Сепак, неопходно е да се овозможи различната терминологија да биде споредлива кога ја користеме при националните проценки на ризик.

Затоа има потреба од еден поуниверзален пристап во однос на насоките на Европската Унија кој ќе вклучува различни области на ризици. Токму поради овие насоки ќе се користат меѓународни стандарди изработени од страна на Меѓународната организација за стандардизација (ISO), посебно ISO 31000, ISO 31010, и соодветната терминологија од прирачникот - ISO Guide / прирачник 73¹⁵, во комбинација со понасочена терминологија на

¹⁴ Види: Armonia: проценување и мапирање на повеќе ризици за просторно планирање - пристапи и алатки во Европа / Assessing and Mapping Multiple Risks for Spatial Planning - approaches, methodologies, and tools in Europe.

¹⁵ ISO 31000: Менаџирање на ризик – принципи и насоки / Risk management - Principles and guidelines; објавена во 2009 и ги дава принципите и генеричките насоки за менаџирање на ризик. Може да ја користи кое било јавно, приватно или општинско претпријатие, асоцијација, група или поединец. Не е специфична за некоја посебна индустрија или сектор. ISO 31010: Менаџирање на ризик – техники за проценка на ризик / Risk management - Risk assessment techniques; е дополнителен стандард за ISO 31000 и дава насоки при селектирањето и примената на систематски техники за проценка на ризик. ISO Guide/прирачник 73: Менаџирање на ризик – вокабулар / Risk management - Vocabulary; дава дефиниции на генерички термини поврзани со менаџирањето на ризик / risk management.

УНИСДР (UNISDR)¹⁶ во однос на намалување на ризикот од несреќи од поголем обем и извесен број нови предлози посебно прилагодени за овие насоки.

Во однос на овие насоки за националните проценки на ризици, термините ќе се дефинираат на следниов начин:

Опасност (Hazard) е опасна појава, материја, човечка активност или услов што може да предизвика губење на живот, повреда или друго влијание во однос на здравјето, штета на имот, губење на средства за живот и услуги, социјални и економски проблеми и еколошка штета. Во техничко опкружување / средина, опасностите (хазардите) се опишани квантитативно како веројатна зачестеност на појава на различни интензитети за различни области, како што е утврдено од историските податоци или научни анализи (UNISDR, 2009).

Природни непогоди / природна опасност (Natural hazard) е природен процес или појава што може да предизвика губење на живот, повреда или други влијанија во однос на здравјето, штета на имот и услуги, социјални и економски проблеми или еколошка штета. Природните опасности се дел (множество) од сите опасности. Терминот се користи за да се опишат фактички / вистински настани како и латентни (прикриени) опасни услови што можат да ги предизвикат идните настани. Дури и природно опасните настани можат да бидат специфични во однос на нивната магнитуда / големина или интензитет, брзина на почеток, траење и област / подрачје на распространување (UNISDR, 2009).

Технолошка опасност (technological hazard) е опасност што е резултат на технолошки или индустриски услови, вклучувајќи несреќи, опасни постапки, нефункционирање / откажување на инфраструктурата или одредени човечки активности што можат да доведат до губење на живот, повреда, болест или други влијанија во однос на здравјето, штета на имот, губење на средства за живот и услуги, социјални и економски проблеми или еколошка штета (UNISDR, 2009).

16 UNISDR-The United nation office for for Disaster risk Reduction

Изложеност (Exposure) - луѓе, имот, системи или други елементи кои се присутни во опасните зони и поради тоа се предмет на потенцијални загуби (UNISDR, 2009).

Ранливост (Vulnerability) - особините и условите во една заедница / општина, систем или средство што го прави остелив на штетни ефекти од опасност (UNISDR, 2009).

Во оценките на квантитативните / можните ризици, терминот ранливост го изразува процентот на изложеност што најверојатно ќе биде загуба како резултат на една опасност.

Издржливост / отпорност (Resilience) е способноста на еден систем, општина или општество кое е изложено на опасности да издржи, апсорбира, акомодира / прилагоди и да закрепне од ефектите на една опасност ефикасно и навреме преку зачувување и реставрирање на суштинските основни структури и функции (UNISDR, 2009).

Ризик (Risk) е комбинација на последиците од еден настан (опасност) и соодветната веројатност на негово појавување / настанување (ISO 31010).

Проценка на ризик (Risk assessment) е целокупниот процес на идентификување на ризик, анализа на ризик и евалуација на ризик (ISO 31010).

Идентификување на ризик (Risk identification) е процес на наоѓање, препознавање и опишување на ризици (ISO 31010).

Анализа на ризик (Risk analysis) е процес да се разбере природата на ризикот и да се одреди нивото на ризик (ISO 31010).

Евалуација на ризик (Risk evaluation) е процес на споредување на резултатите од анализа на ризик со критериуми за ризик - да се одреди дали ризикот и / или неговата магнитуда / големина е прифатлив/а или се толерира (ISO 31010).

Критериуми за ризик (Risk criteria) е термин - референци - во однос на којшто се евалуира / оценува значењето на ризикот (ISO 31010).

Последици (Consequences) се негативните ефекти од несреќа од поголем размер / катастрофи во однос на човечки влијанија, економски и еколошки влијанија и политички / социјални влијанија (ISO 31010).

Човечки влијанија (Human impacts) се дефинираат како квантитативни мерења на следниве фактори: број на смртни случаи, број на тешко повредени или болни луѓе и број на трајно раселени луѓе.

*Економски и еколошки влијанија (Economic and environmental impacts)*¹⁷ се збир на трошоци за лечење или здравствена грижа, трошоци за подолгорочни трошоци на итни мерки, трошоци за реставрирање на згради, јавни транспортни системи и инфраструктура, имот, културно наследство, итн., трошоци за реставрација на животната средина и други трошоци поврзани со животната средина (или еколошка штета), трошоци за попречување на економска активност, вредност на осигурителните отштети / исплати, идиректни трошоци за економијата, индиректни социјални трошоци и други директни и индиректни трошоци што се релевантни.

Политички / социјални влијанија (Political / social impacts) обично се степенуваат на полуквантитативна скала и можат да вклучат категории како што се: јавен немир и вознемиреност¹⁸, повреда на територија, повреда на меѓународна позиција, повреда на демократски систем и социјално и психолошко влијание¹⁹, влијание на јавниот ред и безбедност, политички импликации и штета на културните вредности²⁰ и други фактори што се сметаат за значајни, а не можат да се мерат во единечни единици како одредена еколошка штета.

Закана (Threat) е потенцијално штетен физички настан, појава или активност од намерен / штетен карактер (особина).

Проценка на еден ризик (Single-risk assessments) утврдува еден ризик (т.е. веројатност и последици) од еден специфичен / индивидуален ризик

¹⁷ Еколошките влијанија би требало да се квантифицираат во економски термини, но би можеле да бидат вклучени и во неквантифицивани термини под политички / социјални влијанија.

¹⁸ UK (Обединето Кралство) критериуми за проценка во Анексот на: Non-paper од Франција, Германија, Холандија, Португалија, Словенија, Шпанија и Обединетото Кралство (ОК) за *National Risk Assessment (Национална проценка на ризик)*.

¹⁹ NL (Холандија) критериуми за проценка во Анексот на: Non-paper од Франција, Германија, Холандија, Португалија, Словенија, Шпанија и ОК - *National Risk Assessment (Национална проценка на ризик)*.

²⁰ D (Германија) критериуми за проценка во Анексот на: Non-paper од Франција, Германија, Холандија, Португалија, Словенија, Шпанија и ОК - *National Risk Assessment (Национална проценка на ризик)*.

(пр. поплава) или еден посебен вид опасност (пр. поплавување) што се случува во одредена географска локација во одреден временски период.

Проценка на повеќе ризици (Multi-risk assessments) го утврдува вкупниот ризик од неколку опасности што се случуваат или во исто време или последователно, бидејќи тие зависат едни од други или бидејќи се предизвикани од истиот настан или опасност; или едноставно се закани за истите ризични елементи (ранливи / изложени елементи) без хронолошко совпаѓање.

Проценка за повеќе опасности (Multi-hazard assessments) ја утврдува веројатноста од појава на различни видови опасности кои или се случуваат во исто време или последователно во кус временски интервал, бидејќи тие зависат едни од други или бидејќи се предизвикани од истиот почетен настан или опасност; или едноставно се закана за истите ризични елементи (ранливи / изложени елементи) без хронолошко совпаѓање.

Проценка на опасност (Hazard assessments) ја утврдува веројатноста од појава на одредена опасност со одреден интензитет.

Мапа на опасности (Hazard map) е мапа што ги отсликува нивоата на веројатност за појава на опасност во една географска област. Таквите мапи / карти можат да се фокусираат само на една опасност или да вклучат повеќе видови опасност (мултихазардна мапа или карта за повеќе опасности).

Мапа за повеќе опасности (Multi-hazard map) е карта / мапа што ги отсликува нивоата на веројатност за појава на повеќе опасности во една географска област.

Мапа на ризик (Risk map) е мапа што ги отсликува нивоата на ризик во една географска област. Таквите карти можат да се фокусираат само на еден ризик или да вклучат различни видови ризици.

Сценарио на ризик (Risk scenario) е претставување на ситуација со еден ризик или со повеќе ризици кои имаат значителни влијанија, кои се избрани за подетално да се процени одреден ризик којшто всушност го претставува или содржи информативен пример, или илустрација.

II. ОРГАНИЗАЦИСКИ ДИЗАЈН ЗА СПРАВУВАЊЕ СО КАТАСТРОФИТЕ

На меѓународната сцена има многу актери. Бројни организации се основани на таа сцена, и тие до денес во континуитет се борат да ги подобрат комуникациите меѓу нив, сè со цел со здружени сили да се борат против одреден проблем што ја засега целата сцена.

Поради тоа меѓународните организации најпрво се борат да ја најдат и да ја спречат причината за појава на одреден проблем, а потоа да се справат со нејзините последици. Таков е и случајот со заштитата и справувањето со природните катастрофи, појава што го мачи целиот свет. Главен примат во работата на меѓународните организации е изнаоѓање соодветна правна рамка што ќе ги регулира сите потребни елементи коишто ќе доведат до намалување на ризикот од појава на катастрофи во државите низ целиот свет. Но освен што е неопходно подобрување на меѓународните регулативи за превенција и справување со природните и техничките катастрофи, потребна е заедничка акција и за борбата против климатските промени, односно глобалното затоплување како еден од иницијаторите на катастрофите во светот, кои во последно време се побројни и позастрашувачки. Затоа голем дел од меѓународните организации почнаа директно да се занимаваат и да ја проучуваат оваа тематика во рамки на своите вообичаени активности. Ако некогаш приоритети на меѓународните организации беа решавање на политичко-економските прашања на државите, денес таа граница е поместена, па меѓународните организации имаат пред себе тешка задача за исполнување во многу области.

Во поновата историја на светот, климатските промени, глобалното затоплување и појавата на природни и технички катастрофи се елементите што ја „тресат“ меѓународната заедница. Сепак тоа се појави против кои не може лесно да се изнајде решение, особено кога станува збор за глобалното

затоплување и природните катастрофи. А последиците што ги оставаат по нив се огромни. Со секоја наредна природна катастрофа, бројот на загинати и повредени енорно расте. Климатското затоплување, и покрај огромните напори на меѓународната заедница за негово спречување или намалување, не престанува да се движи во нагорна линија. Поради тоа, потребна е поголема, поефективна координација меѓу сите држави во глобални рамки за да се постигнат поефективни решенија, кои можеби еден ден ќе продуцираат исполнување на зададените цели на меѓународната заедница - намалување на борбата со природата. Во овој дел од трудот ќе бидат презентирани меѓународните организации и нивната работа во однос на борбата за заштита и спасување на државите од катастрофи. Исто така, ќе се презентираат и неколку стратегии, здружувања, планови, иницијативи итн., а во детали ќе се објасни и скромната улога што ја има Република Македонија на меѓународната сцена во однос на овие прашања.

1. Првите обиди на меѓународната заедница за борба со природните непогоди, климатските промени и глобалното затоплување

Првите здружени обиди на државите-членки на Обединетите нации се јавуваат во 1992 година, кога се создава Конвенцијата за климатски промени. Конвенцијата претставува меѓународно-правно необврзувачки договор, основан на Конференцијата за животна средина и одржлив развој (позната како Самит за земјата), одржана во Рио де Жанеиро во јуни 1992 година. Целта на овој договор е стабилизирање на нивото на концентрација на јаглороден диоксид во атмосферата на ниво што ќе го заштити климатскиот систем од антропогени влијанија (член 2 од УНФЦЦЦ).²¹ Оваа Конвенција се дополнува со Протоколот од Кјото во 1997 година, и со тоа, заклучно со мај 2011 година, станува правнообврзувачка меѓународна конвенција, а по нејзиното потпишување и ратификацијата, станува дел и од националното право на 194 држави во светот. Протоколот од Кјото е

²¹ Конвенција за климатски промени на Обединетите нации (цел текст), <http://unfccc.int/2860.php> (пристапено на 13.09.2011)

ратификуван на 18 ноември 2004 година, а стапи на сила на 15 февруари 2005 година.

Според овој протокол, 37 држави (Анекс 1 од Договорот)²² се обврзаа да ја намалат емисијата на четири гаса (јаглероден диоксид – CO₂, метан – CH₄, азотен оксид – N₂O и сулфур хексафлуорид – SF₆) и на две групи гасови (хидрофлуоројаглероди и перфлуоројаглероди) произведени од нив за 5,2% од нивото на емисија на овие гасови во 1990 година. Освен овие држави, и сите останати држави-потписнички имаат одредени обврски што мораат да ги исполнат според Протоколот од Кјото.²³

1.1 Република Македонија по Протоколот од Кјото

По потпишувањето на Протоколот, Република Македонија како земја-кандидат за полноправно членство во ЕУ, своите политики ги базира на генералните политики на ниво на Европската Унија и и ги усогласува со нив. Како држава-потписничка на Рамковната конвенција на Обединетите Нации за климатски промени, а која не влегува во групата од државите во Анекс I и која во апсолутна смисла не е голем емитер на стакленички гасови, го почитува принципот на Конвенцијата за заеднички, но поделени одговорности во стабилизирањето на атмосферските концентрации на стакленичките гасови во атмосферата.

Ваквата определба на Република Македонија се изразува на повеќе нивоа: стратешко, легислативно, институционално, техничко и, се разбира, преку соработка на билатерално, регионално и глобално ниво. Прашањето на климатските промени е адресирано во *Националната стратегија за одржлив развој на државата* како прашање што има влијание на многу сектори - енергетика, земјоделство, водни ресурси, здравјето на луѓето, биодиверзитет... Исто така, *Вториот национален еколошки акционен план* ги

²² Австрија, Австралија, Белорусија, Блгија, Бугарија, Канада, Хрватска, Чешка, Данска, Естонија, Финска, Франција, Германија, Грција, Унгарија, Исланд, Ирска, Италија, Јапонија, Латвија, Лухтенштајн, Литванија, Луксембург, Малта, Монако, Холандија, Нов Зеланд, Норвешка, Полска, Португалија, Русија, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Швајцарија, Турција, Украина, Велика Британија и САД

²³ Конвенција за климатски промени на Обединетите нации, <http://unfccc.int/2860.php> (пристапено на 25.09.2011)

обработува климатските промени. *Вториот национален извештај за климатски промени* ја дава состојбата во државата од аспект на емисии на стакленички гасови (инвентар на стакленички гасови), но истовремено претставува и рамка во која се дефинирани мерките на државата од аспект на намалување (митигација) и прилагодување (адаптација) кон климатските промени. Изработката на компонентите на Националниот извештај за климатски промени претставува и законска обврска според Законот за животна средина. Република Македонија, како држава која *го има ратификувано Протоколот од Кјото* кон Рамковната конвенција на ОН за климатски промени, ги препозна можностите за постигнување на целите на одржливиот развој со искористување на можностите за јаглеродното финансирање преку ползување на еден од механизмите на Протоколот, т.н. механизам за чист развој.²⁴ Во насока на искористување на можностите на механизмот за чист развој, Владата на РМ во февруари 2007 ја усвои *Националната стратегија за механизмот за чист развој* за првиот период на обврски 2008-2012 според Протоколот од Кјото. Исто така, владата ги направи сите неопходни предуслови за функционирање на овој механизам и го назначи Министерството за животна средина и просторно планирање за орган на државната управа одговорен за координирање на активностите за спроведување на проекти од овој механизам (т.н. DNA-designated national authority). Во измените на Законот за животна средина се вовеле член токму за овој механизам.

1.2 Европска Унија

Европската Унија (ЕУ) претставува единствена интеграција на суверени европски земји кои цврсто решиле да делат заедничка иднина и да здружуваат дел од својот национален суверенитет. Земјите-членки на ЕУ дел од своите овластувања за донесување одлуки им ги делегираат на

²⁴ Механизмот за чист развој е дефиниран во членот 12 од Протоколот од Кјото. Со него им се овозможува на земјите кои припаѓаат во групата од Анексот I да инвестираат во проекти со кои се намалуваат емисиите на стакленички гасови и кои придонесуваат за одржлив развој на земјите кои не спаѓаат во Анексот I. Механизмот за чист развој е единствениот флексибилен механизам кон кој Република Македонија има пристап според Протоколот од Кјото.

европските институции коишто ги имаат создадено за да можат одлуките за специфични работи од заеднички интерес да се донесуваат по демократски пат на ниво на Европа. Терминот *Европска Унија* во службена употреба е воведен со Договорот за европска унија (Мастрихт во 1993 година), со кој се заменија трите правни интеграции на западноевропските држави: Европската економска заедница (EEC - European Economic Community), Европската заедница за јаглен и челик (ECSC - European Coal and Steel Community) и Европската заедница за атомска енергија (EUROATOM - European Atomic Energy Community). Процесот на европската интеграција денес има влијание на целиот континент, а тој е дел од светот што брзо се менува и кому му треба нова форма на стабилност.²⁵

Одржливиот развој, популациските трендови, економската динамичност, социјалната солидарност и одговорот на напредокот на науките се прашања што не можат успешно да се решат на национално ниво, па затоа, покрај други многубројни политики, се најдоа на агендата на Унијата. ЕУ, како и сите други меѓународни организации, свесна за проблемот со климатските промени, глобалното затоплување и превенцијата и справувањето со катастрофите, ги стави на приоритетната листа на проблеми на кои треба да им се посвети поголемо внимание.

Според ЕУ, климатските промени претставуваат еден од најтешките проблеми со кои се соочува човештвото. Централен момент за ЕУ во меѓународната политика во областа на климата беше ратификацијата на резултатите од Рамковната конвенција на ОН за климатски промени, т.н. Протокол од Кјото, од страна на сите земји-членки на ЕУ во 2002 година. Во рамките на преговорите за оваа Рамковна конвенција на ОН, ЕУ се заложува да ја оправда својата улога како водач во климатската политика на меѓународната сцена. Во нејзините централни позиции во преговорите се вбројуваат еколошкиот интегритет на Протоколот, интегрирањето на државите што немаат волја да го ратификуваат, заштитата на климата во земјите во развој, заедничката но различна одговорност и уредување на меѓународниот климатски режим по 2012 година.

²⁵ Собрание на Република Македонија, <http://www.sobranie.mk/>, (пристапено на 30.07.2011)

Овие тежишта се карактеризираат со *подготвеноста за самообврзување* во намалувањето на емисиите. Развојот на една глобална алијанса против климатските промени во ЕУ и во земјите во развој, коишто од 2007 година сè повеќе ги спојува заштитата на климата и развојната соработка, треба да ја нагласи и да ја надгради таа самодетинирана предводничка улога.

Освен напорите на Унијата на меѓународната сцена, таа се обидува да го реши проблемот со климатските промени, глобалното затоплување и превенцијата и справувањето со катастрофи и во внатрешни рамки. Па така европската климатска политика е обврзана на намалување на емисиите на стакленички гасови и спроведувањето на Протоколот од Кјото. Притоа централна улога за ЕУ имаат глобалната одговорност и соработката, посебно изразено во развојната соработка преку интегрирање за заштита на климата. Климатската политика на ЕУ тематски обединува аспекти од намалување на емисиите, контрола на загадување на воздухот, енергетската ефикасност и обновливите извори на енергија. Општо земено, се применуваат начелата на европската политика за животната средина, на која се заснова политиката во областа на климата.

Договорот од Лисабон експлицитно ја наведува борбата против климатските промени како цел на политиката за животната средина на ЕУ (член 191(1) од ДФЕУ), и со тоа го потенцира вкупното значење на политиката за животната средина.

Европската политика во областа на климата користи директиви, одлуки, соопштенија и регулативи што утврдуваат начела и забрани, како и единствени гранични вредности за квалитетот на воздухот и намалувањето на емисиите на стакленичките гасови. Зелените и белите книги служат за давање стратегиски општи насоки и за подготовка.

За потребите за регулирање на ова прашање, ЕУ има основано неколку програми. Европскиот систем за тргување со емисии (ЕУ-СТЕ) и Европската програма за климатските промени (ЕПКП) се централните програмски линии што содржински ја обликуваат климатската политика, исто како и стратегијата на ЕУ за климатските промени или предложениот Пакет извршни мерки за целите на ЕУ.

1.3 Канцеларија за хуманитарна помош на Европска Унија

Освен сите мерки што ги презема ЕУ за регулирање на климатските промени, емисијата на стакленички гасови и *превенцијата и справувањето со природните и техничко-технолошките катастрофи во внатрешни рамки*, Унијата соработува речиси со сите држави и со оние надвор од неа. Европската Унија е најприсутна во неразвиените држави како Ирак, Авганистан, Палестина и во уште некои други држави во Африка. Активностите што ги спроведува се глобални и некогаш се случуваат зад камерите на светските медиуми, во т.н. заборавени кризни зони и области во коишто владее постконфликтна нестабилност, во држави како Чеченија, Кашмир, Мјанмар, Западна Сахара и Колумбија.

Предводник на надворешните хуманитарни акции на ЕУ е Канцеларијата за хуманитарна помош (ЕЧО). Активностите на оваа канцеларија ја рефлектираат пролиферацијата на сериозноста на кризите ширум светот и волјата на Унијата да преземе акција во обезбедување на неопходната опрема и специјалистичка помош за да им се помогне на „заборавените“. Просечната вредност на буџетот на ЕЧО изнесува околу 700 милиони евра. Овие пари се наменети пред сè за главната надлежност на Канцеларијата за хуманитарна помош, а тоа е заштита и спасување на животот, намалување на страдањето и заштита на интегритетот и дигнитетот на жртвите, повредените и „заборавените“, како што ги нарекува ЕУ. ЕЧО *обезбедува работи што се неопходни за засегнатото население од каква било катастрофа, и тоа во форма на шатори, ќебиња, храна, лекови, медицинска опрема, системи за прочистување вода за пиење и горива*. ЕЧО финансира и медицински тимови, експерти - пиротехнолози за пронаоѓање и отстранување мини и дава транспортна и логистичка поддршка. Активностите на ЕЧО досега се забележани во повеќе од 100 држави од 1992 година до денес.²⁶

Сепак, ниту ЕУ ниту ЕЧО можат сами да ги мобилизираат ресурсите до тој степен да ја обезбедат потребната итна опрема и помош, спасувачки

²⁶ Канцеларија за хуманитарна помош на ЕУ, http://europa.eu/pol/hum/index_en.htm, (пристапено на 01.08.2011)

тимови, да постават привремени итни болници и да инсталираат телекомуникациски мрежи. Поради тоа ЕХО ги финансира и ги координира овие активности потпирајќи се на хуманитарните партнери - невладини организации, специјализираните агенции на Обединетите нации и Меѓународниот црвен крст. Со здружени сили се исполнува главната цел - испорака на храна и опрема потребна за справување со последиците од катастрофата во посткризниот период. Секој партнер има посебна улога. Невладините организации многу често ја имаат клучната улога во регионите погодени од војна, во коишто е оневозможен пристапот на агенциите на Обединетите нации и Црвениот крст. Во ситуации на комплексни кризи кои подразбираат зафаќање на големи области и движења на многубројна популација, само главните агенции на Обединетите нации, како Светската програма за храна и Канцеларијата на високиот комесар за бегалци имаат можност да достават огромна количина помош за жртвите. Меѓународниот комитет на Црвениот крст, со агентите низ целиот свет светот, е организацијата што може да ја однесе и да ја преместува помошта од регион во регион што е погоден од масовна катастрофална природна непогода.

Хуманитарната помош на ЕУ се базира на три темели: *итна помош, помош како храна и помош за бегалци од конфликтни зони и на внатрешно раселени лица за време на војна.*

- *Итна помош* дава во форма на пари во готовина за да се купат и да се достават основните неопходни работи, како: лекови, храна и за изградба на засолниште или за финансирање на реконструктивната работа по завршувањето на катастрофата. Итната помош мора да биде итна и флексибилна.
- *Помошта како храна* доаѓа во два вида. Прво, Европската Унија одвојува редовна количина храна до регионите погодени од катастрофата (суша, топлотен бран, поплава) за да ја пружи неопходната безбедност на населението додека не се нормализира домашното производство на храна. Второ, ги снабдува оние држави со храна кои неочекувано се соочуваат со недостиг на храна како

резултат на техничко-технолошки (вештачки) предизвикана катастрофа или природна катастрофа од големи размери.

- Европската Унија и нејзините држави-членки доделуваат помош за бегалците надвор од нивната држава, како и за внатрешно раселените лица. Помошта од ЕУ важи до моментот додека трае вонредната состојба, сè дури раселените лица не добијат услови да се вратат дома или да се сместат во другата држава, таму каде што пребегнале.

Хуманитарната помош е краткотрајна. Хуманитарните операции финансирани од ЕУ траат во просек по околу шест месеци. Но она за што ЕУ сака да се осигура е дека кога хуманитарната помош ќе биде повлечена, луѓето нема повторно да подлегнат на кризата со која се соочува државата. Поради тоа ЕУ се обидува да обезбеди и друга долготрајна помош за кризните држави по завршувањето на краткотрајната хуманитарна помош.²⁷

1.4 Цивилната заштита во Европската Унија

Според член 196 од Лисабонскиот договор, за првпат во основачките документи на ЕУ се потенцира значењето на цивилната заштита. Во таа насока е и цитатот: „Унијата ја поттикнува соработката помеѓу земјите-членки за подобрување на ефективностa на системите за спречување и заштита од природни несреќи и несреќи предизвикани од човечки фактор“.

Основен документ за поставеноста на цивилната заштита во ЕУ е Одлуката на Советот на ЕУ од 23.10.2001 година, со кој се воспоставува механизам на заедницата што овозможува засилена соработка при интервенции за помош во цивилната заштита (2001/792/ЕЗ).

Главната улога на механизмот за цивилна заштита е да се олесни соработката во цивилната заштита, давањето помош и интервенциите во случај на итни ситуации од големи размери кои бараат итна реакција. Ова се однесува и на ситуации што можат да претставуваат непосредна закана од големи итни случаи. Затоа служи како алатка која ја подобрува соработката во заедницата на полето на цивилната заштита и е основана со Одлука на

²⁷ Канцеларија за хуманитарна помош на ЕУ, http://europa.eu/pol/hum/index_en.htm (пристапено на 01.08.2011)

Советот од 23 октомври 2001 година. На 8 ноември 2007 година беше усвоена модификација на оваа Одлука на Советот.

Во согласност со принципот на супсидијарност, Европската цивилна заштита дава поддршка по барање на засегнатата земја. Ова може да настане доколку подготвеноста на засегнатата земја не е доволна за да обезбеди соодветен одговор во однос на расположивите ресурси. Со здружување на способностите за цивилна заштита на земјите-членки, механизмот на заедницата може да обезбеди дури и подобра заштита, првенствено на луѓето, но исто така и на природната и културната средина, како и на имотот.

За да се овозможи и да се обезбеди ефикасен систем на доставување помош, тимовите што работат во итни ситуации треба да се мобилизираат брзо. Уште повеќе, нивната работа треба да биде добро координирана додека се бара флексибилност. Со цел да се постигне ова, механизмот има свои алатки што помагаат да се обезбеди тоа. Механизмот на заедницата за цивилна заштита има голем број алатки наменети за олеснување и соодветна подготвеност, како и ефикасен одговор на катастрофи на ниво на заедницата.

1.4.1 Центар за информации и надгледување (ERCC)²⁸

Центарот за информации и надгледување (ERCC) е оперативно тело, таканаречено *срцето на механизмот*. Тој е управуван од страна на Европската комисија и е достапен 24 часа на ден. Центарот им дава на земјите пристап до платформата за цивилна заштита. Секоја земја внатре или надвор од Унијата, погодена од голема катастрофа може да достави *апел за помош* преку ERCC. Тој дејствува како комуникациски центар меѓу земјите-учеснички. Центарот исто така обезбедува корисни и ажурирани информации за фактичката состојба за постојаната опасност. Последно, но не и најмалку важно, ERC игра координативна улога од појавување на понудите за помош изнесени од страна на земјите-членки на потребите на земјата погодена од катастрофа.

²⁸ Emergency Response Coordination Centre (ERCC)

1.4.2 Заеднички систем за итни случаи и информации

(Common Emergency and Information System - CECIS)

Заедничкиот систем за итни случаи и информации (Common Emergency and Information System - CECIS) е сигурен веб-базиран аларм и апликација за известување, создаден со намера да се олесни итната комуникација меѓу земјите-учеснички. Системот обезбедува интегрирана платформа за испраќање и примање сигнали, детали за барањата за помош, изготвување понуди за помош и преглед на развојот на тековните итни ситуации како што се случувале според интернетскиот дневник.

а. Програма за обука

Програмата за обука е исто така формирана со цел да се подобри координацијата на помошта и интервенциите за цивилна заштита преку обезбедување компатибилност и комплементарност помеѓу интервенционите екипи од земјите-учеснички; ги подобрува способностите на експертите кои се вклучени во операциите за цивилна заштита преку размена на најдобрите практики. Оваа програма вклучува курсеви за обука, организирање заеднички вежби и систем на размена на експерти од земјите-учеснички.

б. Модули на цивилната заштита

Модулите на цивилната заштита се изработени од националните ресурси од една или повеќе земји-членки на доброволна основа. Тие имаат придонес кон способноста за брза реакција на цивилната заштита. Од страна на Комисијата се идентификувани тринаесет модули на цивилна заштита, заедно со земјите-членки.

Од своето создавање, механизмот има обезбедено помош за цивилна заштита при разни природни непогоди и други несреќи. Во 2005 година добиле само 14 барања за помош и извршиле мониторинг на не помалку од 20 други вонредни состојби во светот. Големи несреќи при кои е побарано помош се: земјотресите во Алжир (2003), Иран (2003/'04/'05), Мароко (2004) и неодамна во Пакистан (2005), како и цунамито во Јужна Азија (2004/2005); шумските пожари во Португалија (2003/2004/2005); поплавите во Романија и Бугарија (2005 година); и ураганите Катрина и Рита во САД (2005).

Менаџирањето со природните и техничко-технолошки катастрофи е чист пример на додадена вредност на акцијата; националната одговорност за справување со катастрофи директно останува непредизвикана, но е олеснета и потпомогната од збирот на споделени ресурси на заедницата. Во Механизмот членуваат 31 држава. Тие ги ставаат своите ресурси на располагање на земјите погодени од катастрофи насекаде низ светот преку наведените механизми. Донесена е одлука сите земји-кандидати за ЕУ можат да станат членки во Механизмот со потпишување договор со Комисијата.

Со одлука на Советот за воспоставување на финансискиот инструмент за цивилна заштита (1007/162/ЕС), всушност се заокружува дејствувањето на Унијата во трите главни фази од циклусот за управување со катастрофи: *превенцијата, подготвеноста и одговорот*. Механизмот ги опфаќа активностите поврзани со одговорот на катастрофи и делот на подготвеноста, додека пак Финансискиот инструмент се однесува на сите три фази.

Како резултат на реформите предизвикани со Лисабонскиот договор, цивилната заштита во рамките на ЕУ денес е сместена во Европската комисија, во Генералниот директорат за хуманитарна помош и цивилна заштита.

Република Македонија како земја-кандидат за членка во ЕУ од 2005 година има право да учествува во Механизмот за цивилна заштита на ЕУ, така преку потпишување на Меморандумот за разбирање со Европската комисија во 2012 година, има полноправно членство, при што преку системот за заштита и спасување на населението и материјалните добра, Република Македонија е на ниво на ЕУ.

Придобивките за Дирекцијата и спасување на Република Македонија од учеството во Механизмот се во поглед на зајакнување на подготвеноста на националниот систем за заштита и спасување преку учество на обуки, вежби и тренинзи, а се отвора и можност за учество во регионални проекти и посуштинско поврзување со останатите земји-членки на ЕУ.

Во случај на природни катастрофи или катастрофи предизвикани од човекот, а кои ќе ги надминуваат капацитетите на Република Македонија за

самостојно справување со истите, Механизмот за цивилна заштита на ЕУ, преку Центарот за мониторинг и информирање (ERCC), по потпишувањето на меморандумот за разбирање ја координира целокупната меѓународна помош што за таа цел би пристигнала во Република Македонија.

1.5 Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина

Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (IFRC)²⁹ е основана во Париз во 1919 година, веднаш по завршувањето на Првата светска војна од страна на Велика Британија, Франција, Италија, Јапонија и САД. Денес оваа бројка е значително повисока (186), поради што таа е најголемата хуманитарна организација што пружа помош без дискриминација во однос на националност, раса, религиозна детерминација, класа или политичка припадност. Секретаријатот на Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина е со седиште во Женева и секојдневно ги координира активностите со 60 претставништва низ целиот светот.

Главна визија на Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина е да инспирира, да охрабри и да ги промовира сите хуманитарни активности на организацијата, со главна цел - заштита и намалување на страдањето на човештвото. Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина во континуитет придонесува за одржливост и промотивност на човековиот дигнитет и за мир во светот.

Главната улога на Федерацијата е спроведување хуманитарни акции за да им се помогне на жртвите од катастрофи, како и да се развие и зајакне капацитетот на сите организации на Црвениот крст, членови на Националниот совет. Работата на Федерацијата се базира на четири основни елементи:

- промовирање човекови вредности;
- одговор на катастрофите;
- превенција од катастрофи;

²⁹ IFRC-International federation of Red Cross and Red Crescent Societies

- здравствена и општествена грижа за населението.³⁰

1.5.1 Справувањето на Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (IFRC) со катастрофи

Справувањето со катастрофи е најголем дел од работата на федерацијата, која се однесува на 30 милиони луѓе годишно, од бегалци па сè до жртви на природни непогоди. Наглото зголемување на бројот на природни катастрофи во светот ја натера Федерацијата да посвети поголемо внимание на активности за превенција од катастрофите. Поради тоа, ИФРЦ активно работи на зголемување на свесноста за ризикот со кој може да се соочат државите од природните катастрофи, како да ја намалат ранливоста и како да се однесуваат кога ќе се случи природната непогода. За оваа цел, во рамките на Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина постојат неколку единици што се грижат за соодветно спроведување на целите и принципите на работата на ИФРЦ.

Единица за менаџирање на катастрофи и информациски системи

Оваа единица работи во канцеларија и ги следи сите трендови на катастрофите, алатките и базата на податоци. Ефективната информација за Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина е од особена важност кога станува збор за катастрофите во светот. Тие работат постојано и се должни во секое време да имаат информација за состојбата на одредена држава пред, за време и по катастрофата (систем на рано предупредување и мониторинг)³¹.

³⁰ Меѓународна федерација на црвениот крст и црвената полумесечина, <http://www.ifrc.org/>, (пристапено на 02.08.2011)

³¹ Преку системот за рано предупредување може да се намали бројот на жртви и страдањето на повредените доколку се дејствува пред да се случи катастрофата. За да се биде ефективен, системите за рано предупредување мора да бидат јасни, доверливи и релевантни за заедниците на кои им служат. Во спротивно, предупредувањата ќе имаат ниска вредност, освен ако навремено се пристигне до можните засегнати актери во катастрофата и ако тие се обучат соодветно како да се однесуваат во случај на природна катастрофа. IFRC ја истакнува вредноста на ваквиот систем, но потенцира неопходност на локална мрежа за подобра координација на активностите со ДМИС, зголемување на свесноста на граѓаните на локално ниво, како и нивна постојана едукација преку која ќе се

Информативниот менаџмент опфаќа координација, доставување итна помош, маркетинг и надворешни односи, мониторинг и евалуација. Преку информативниот менаџмент може да се постигне:

- спасување поголем број животи преку системот на рано предупредување,
- намалување на страдањето на жртвите и погодените во текот на катастрофата преку давање координативни услуги, прецизни информации за пакетот помош што пристига и јасно индицирање кога, каде и кое засолниште за погодените ќе биде оспособено за употреба,
- промовирање на подобра медиумска покриеност на катастрофите.

Единица за меѓународни закони, правила и принципи во случај на катастрофи

Оваа единица на Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина има за цел да увиди како законските рамки на меѓународно, регионално и национално ниво можат најдобро да го одредат начинот на *превенција и справување со катастрофите*, како и акциите на спасувачките акции на меѓународните помошници во случај кога државата ги нема потребните капацитети сама да одговори на последиците од настанатата катастрофа.³²

Итниот одговор на Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина за жртвите и бегалците од сиромаштија и катастрофи е клучна активност на Федерацијата и нејзините членки (националните тела) повеќе од 80 години.

Во 2001 година, Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина отпочна со активности за изработка на меѓународно прифатливи правила и процедури кои ќе се однесуваат на прием на

обезбеди нивната безбедност, преземање на мултикатастрофален пристап со цел да се осигура одржливоста на работењето преку систем на активно предупредување, зголемување на свеста и разбирање на важноста на овие мерки. (Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина, <http://www.ifrc.org/> (пристапено на 02.08.2011)

³² Меѓународна федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина, <http://www.ifrc.org/>, пристапено на 02.08.2011

меѓународната помош во случај на природни или техничко-технолошки катастрофи. За таа цел беа разгледани меѓународните, регионалните и националните стандарди од оваа област, а беа земени предвид и стекнатите искуства при меѓународните операции за укажување помош во случај на природни или техничко-технолошки катастрофи. Целокупната неколкугодишна работа резултираше со изработка на Упатство за домашно олеснување и регулирање на меѓународната помош при катастрофи и помош за првично закрепнување. Ова Упатство се однесува, во најголем дел, за надминување на проблемите што настануваат при премин на државните граници, процедурите за царинење и оданочување, регулирање на престојот и работата на меѓународните тимови за укажување помош и останати ситуации што го отежнуваат навременото доставување на помошта до погоденото население.

Во ноември 2007 година, за време на 30-тата Меѓународна конференција на Црвениот крст и Црвената полумесечина, државите-потписнички на Женевските конвенции од 1949 година, едногласно го усвоија ова упатство. Дополнително, поддршка на ова упатство даде и ЕУ преку Консензусот за хуманитарна помош, изгласан од Советот на Европа во 2007 година и сите земји-членки на ЕУ преку нивните национални здруженија на Црвениот крст.

Во 2010 година е изработен Извештај спонзориран од Европската комисија, со цел анализа на националните системи на Австралија, Велика Британија, Франција, Германија, Холандија и Бугарија. Со овој Извештај беа идентификувани областите што треба да се земат предвид за време на примање на меѓународната помош, се идентификуваа потенцијалните пречки за ефективен пример на меѓународната помош и се дадоа препораки за надминување на можните проблеми.

Ова се заклучците од 30-тата Меѓународна конференција на Црвениот крст и Црвената полумесечина:

- Државите треба да направат анализа за тоа колку нивниот национален систем е подготвен да одговори на стандардите поставени со Упатството за домашно олеснување и регулирање на меѓународната

помош при катастрофи и помош за првично закрепнување. Во таа насока се поттикнуваат сите држави да стапат во контакт со националните здруженија на Црвениот крст и да го спроведат ова истражување, а согласно Резолуцијата 4, донесена на 30-тата Меѓународна конференција на Црвениот крст и Црвената полумесечина одржана во 2007 година.

- Врз основа на спроведената анализа, државите треба да ја земат предвид можноста за измена и дополна на постоечкото законодавство со цел: да се утврдат точни постапки на барање и прием на меѓународната помош, да се утврди институцијата што ќе биде надлежна за барање на меѓународната помош и донесување одлука за тоа, точно да се прецизира начинот на надоместок на трошоците за укажаната меѓународна помош, да се утврдат институциите со прецизни надлежности во делот на надомест на меѓународно укажана помош.
- Да се определи контактна точка за олеснување на прием на меѓународна помош во случај на природни и други доброволни организации.
- Олеснета постапка во поглед на визниот режим за лицата кои се членови на спасувачките екипи.
- Воспоставување ефикасен систем за признавање на медицинските квалификации кај персоналот што пристига во земјата како дел од меѓународната помош.
- Олеснети процедури за влез на транспортни возила како составен дел од меѓународната помош што се прима.
- Воспоставени протоколи за прелет и слетување на воздухопловни средства коишто се дел од меѓународната помош и нивно ослободување од сите давачки за таа намена.
- Јасни процедури за издавање и користење радиофреквенции на меѓународните тимови за укажување на помош.
- Воспоставен механизам што ќе обезбеди квалитет на примената помош.

- Воспоставен механизам за заштита од злоупотреба на меѓународната помош што нема да значи забавување на приемот на помошта.
- Ограничена одговорност за сторена штета од страна на членовите на меѓународните тимови за укажување помош при реализација на добиените задачи.
- Постапки за заштита на личните податоци во вакви ситуации, соодветни на околностите.

Во таа насока, а со цел да се воспостави ефикасен национален систем за поддршка на меѓународна помош во случај на големи катастрофи, претстои активност што ќе има за задача темелна анализа на правниот систем во Република Македонија во согласност со насоките дадени во Упатството за домашно олеснување и регулирање на меѓународната помош при катастрофи и помош за првично закрепнување.

2. Светска банка

Светската банка е меѓународна организација основана во декември 1945 година. Одговорна е за обезбедување финансии и давање совети на државите за зголемување на нивниот економски развој и намалување на сиромаштијата, а покрај тоа да се одржи континуирано присуство на меѓународните инвестиции во национални рамки. Поради тоа, *намалувањето на ризици од катастрофи е интегрален дел од политиката за борба против сиромаштијата* на Светската банка. Програмите за намалување на ризикот од катастрофи како систем за рано предупредување, зајакнување на законските прописи во градежната индустрија и стратегиите за подготвеност на населението за справување со катастрофите, за Светската банка се најдобар систем за борба против идните катастрофи.

Светската банка е инволвирана во посткатастрофални активности и реконструкции повеќе од 25 години и има намера да ги зголеми расположливите средства за заеми за намалување на ризиците, главно преку интегрирање на стратегиите за намалување на ризикот во инвестициските програми. Околу 9,4% од вкупните заеми што ги доделила Светската банка

во периодот од 1984 до 2005 отпаѓаат на помош за справување со природни катастрофи. Овој процент во последните шест години е во пораст. Од 1984 година, Банката одобрила кредити за превенција и справување со кризи во вредност од 35,1 милијарди долари. Само во последните четири фискални години, Банката одобрила 9,2 милијарди долари за 215 проекти поврзани со справување на државите со последиците од природни катастрофи. Според ова, менаџерскиот тим за ризик од катастрофи на Светската банка има за цел да ги намали страдањето на човештвото и економските загуби предизвикани од природните и техничко-технолошките катастрофи.

Податоците на Светска банка говорат дека во последно време постои тренд на зголемување на побарувачката на заеми за:

- брз и ефективен одговор на државите по природните катастрофи,
- асистирање во подготовката на ранливите држави за следни потенцијални катастрофи
- зајакнување на улогата и капацитетите на државите за намалување на ризикот и климатската адаптација.³³

Следствено на ова, во последните 10 години Светската банка развила неколку деловни линии поврзани со оваа област. Основањето Глобален фонд за намалување и закрепнување од катастрофи (ГФДРР) ја прошири улогата на банката, нејзините лидерски ориентации, како и перформансот на глобалното знаење, креацијата, иновацијата, градењето на капацитетите и партнерствата. Моментално, Светска банка, преку практиките за менаџирање на ризикот од катастрофи, има неколку деловни производи, и тоа:

- проекти за посткатастрофна проценка и итна реконструкција и закрепнување;
- програми за намалување на ризикот од катастрофи и климатска адаптација;
- проекти за иновации и развој на производи;
- проекти за глобална едукација, креирање и споделување;
- партнерства за развој и координација на донорите.

³³ Светска банка, <http://www.worldbank.org/> (пристапено на 02.10.2011)

Освен ова, Светска банка разви и неколку други програми, стратегии и цели поврзани со менаџирањето на ризикот од катастрофи, како:

- Глобален фонд за намалување и закрепнување од катастрофи, кој е основан како водечки институционален механизам за намалување на ризикот и посткатастрофалниот одговор и претставува најголем глобален механизам за намалување на катастрофите;
- добар прогрес во менаџментот на ризикот од катастрофи во стратегиите за државна помош и намалување на сиромаштијата;
- Светската банка во соработка со Меѓународната асоцијација за развој вовеле широк спектар на финансиски инструменти; прозорецот на одговорот на кризниот менаџмент нуди помош на сиромашните држави во пружањето одговор на кризни ситуации, вклучувајќи и кризи од природни непогоди;
- програма за навремен пристап до глобална едукација и ефективна практика;
- инструменти за финансирање ризици.³⁴

3. Организација за безбедност и соработка (ОБСЕ)

Со 56 држави-членки од Европа, Централна Азија и Северна Америка, ОБСЕ (Organization for security and cooperation [OSCE]) е најголема светска безбедносна организација. Нуди форум за политички преговори и донесување одлуки во полиња како рано предупредување, превенција на конфликт, менаџирање кризи и постконфликтна рехабилитација, и ја става политичката волја на државите-членки во пракса преку единствената мрежа на мисии на терен.

ОБСЕ има целосен детален пристап кон безбедноста, сочинет од политичко-воен аспект, аспект на економија и животна средина и од човеков аспект. Оттука адресира широк спектар на безбедносно поврзани проблеми, вклучувајќи вооружена контрола, доверба и градење безбедносни мерки, човекови права, национални малцинства, демократизација, стратегии на

³⁴ Светска банка, <http://www.worldbank.org/> (пристапено на .2011)

политики, сузбивање тероризам и активности поврзани со економијата и животната средина. Сите 56 држави-членки уживаат еднаков статус и одлуките се носат со консензус на политичка, а не легално обрзувачка основа.

Активностите на ОБСЕ покриваат три генерални области, од „тврда безбедност“ како превенција од конфликт па сè до промоција на економски развој, осигурување соодветна употреба на природните ресурси и промоција на целосно почитување на човековите права и фундаментални слободи. Важно е да напоменеме дека Република Македонија е дел од оваа организација и дека во тек е спроведување на мисија на ОБСЕ, уште од 2001 година. Мисијата на ОБСЕ во Македонија е најдолгата мисија од постоењето на организацијата.³⁵

4. НАТО - Северноатлантска алијанса

За важноста на кризниот менаџмент за одржување на мирот, стабилноста и безбедноста на државите, говори и тоа што кризниот менаџмент како политика е на врвот на агендата на воената Североатлантска алијанса (НАТО), чија главна задача е одржување на мирот и стабилноста на државите-членки. Уште од нејзиното основање во 1949 година, како врвен приоритет на агендата е ставена безбедноста на државите.

И денес, како и во минатото, кризниот менаџмент претставува една од фундаменталните безбедносни задачи на НАТО. Можат да вклучат воени и невоени мерки за да се одговори на каква било закана, било да станува збор за национален или интернационален ризик.

Кризата може да биде политичка, воена или хуманитарна и може да биде предизвикана од политички или вооружен конфликт, техничко-технолошки инцидент или природна непогода. Кризниот менаџмент се состои од изнаоѓање ефективно решение за наоѓање одговор на сите различни форми на кризите. Една од предностите на НАТО е искуството, ресурсите и средствата што ги поседува за да може да одговори на сите видови кризи. Во

³⁵ Организација за безбедност и соработка, www.osce.org (пристапено на 25.09.2011)

рамки на Алијансата, државите-членки секојдневно соработуваат и се подготвени на планирање, политизирање, процесирање и практикување за да може да се изменаџира мултинационална криза за кратко време. Во овој контекст, НАТО им помага на државите-членки и партнерите преку тренинзи, здружени операции, мисии и програми.³⁶

Голем дел од операциите на кризниот менаџмет се именувани како операции за зачувување на мирот (peacekeeping operations), но постојат неколку вида операции на кризен менаџмент. Сите имаат специфични цели и претходно дефиниран мандат, а тоа е се важно за детерминирање на целта којашто се однесува на разбирање на влијанието, ограничувањата и контурите (рамките) на операцијата.

Улогата на НАТО во менаџирањето на кризи не подразбира само воени операции туку и мисии за заштита на населението од природни и техничко-технолошки катастрофи. Дали НАТО ќе биде составен дел од одредено менаџирање со кризите, зависи од случајот. Тие одлуки, како и сите останати на Алијансата се донесуваат со консензус на сите држави-членки. Некои операции се поддржани од држави што не се членки на НАТО, а повеќето од операциите се базираат на партнерство и непосредна соработка со другите меѓународни организации за да се добие поглобален пристап на менаџирањето со кризи.³⁷

4.1 Комитет за планирање на цивилни вонредни ситуации на НАТО

Соработката на стратешко ниво во рамките на НАТО во делот на заштитата и спасувањето се одвива преку Комитетот за планирање на цивилни вонредни ситуации (Civil Emergency Planning Committee [CEPC]). Овој Комитет се среќава еднаш на шест месеци во пленарна форма и за својата работа одговара директно на Северноатлантскиот совет (НАС) - врховно одлучувачко тело во рамките на НАТО. Имајќи ја предвид силно развиената мрежа на партнерства со останатите земји што не се членки на НАТО, овој

³⁶ НАТО, <http://www.nato.int> (пристапено на 26.09.2011)

³⁷ НАТО, <http://www.nato.int> (пристапено на 26.09.2011)

Комитет се среќава двапати годишно во пленарна форма во рамките на Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАРС). Постојани претставници во ова тело се претставници од мисијата на НАТО во Република Македонија во Брисел, додека, пак, за пленарните седници се повикуваат раководители на служби за справување со цивилни вонредни ситуации. Во рамките на Комитетот се воспоставени четири планирачки групи, кои заедно го сочинуваат цивилното планирање со вонреди ситуации. Овие групи се:

- Група за цивилна заштита
- Група за транспорт (цивилно воздухопловство, морски и копнен транспорт)
- Група за јавно здравје, храна и вода
- Група за индустриски ресурси и комуникации.

Овие работни групи го советуваат Комитетот за практични прашања и даваат поддршка на воената компонента на НАТО за реализација на нивните задачи.³⁸

5. Обединети нации (ОН)

Обединетите нации (ОН) е меѓународна организација основана во 1945 година, веднаш по завршувањето на Втората светска војна од страна на 51 држава, кои се обврзаа на одржување на меѓународниот мир и безбедност и развој на пријателски односи помеѓу државите, промовирајќи општествен прогрес, подобар животен стандард и почитувани човекови права.

Поради единствениот меѓународен карактер и моќта инкорпорирана во основачката Повелба (UN Charter), организацијата може да дејствува во многу области и да обезбеди простор на денешните 193 држави-членки да ги изразат своите погледи преку институциите на ОН, како: Генералното собрание, Советот за безбедност, Економско-социјалниот совет и многубројните преостанати тела и комитети.

³⁸ Комитет за планирање цивилни вонредни ситуации на НАТО, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50093.htm (пристапено на 28.09.2011)

Метафорички кажано, работата на Обединетите нации го опфаќа секој агол на светот. Иако е најпозната по чувањето на мирот, градењето мир, превенцијата од конфликт и по хуманитарната помош што ја пружа, има многу други начини како ОН и нејзиниот систем (специјализираните агенции, фондови и програми) влијаат на нашиот живот и го прават светот подобро место за живеење.

Организацијата работи во многу области во коишто решава фундаментални прашања, како: одржлив развој, заштита на животната средина и бегалците, справување со катастрофи, сузбивање на тероризмот, разоружување и непролиферација, промоција на демократија, полова/родова еднаквост и промоција на правата на жените, владеење, економски и социјален развој, меѓународно здравство, отстранување подземни мини, зголемување на производството на храна итн., сè со цел да ги постигне своите цели и да ги координира напорите за воспоставување на побезбеден свет за овие и за идните генерации. Обединетите нации имаат четири суштиниски цели:

- одржување мир во светот;
- развој на пријателски односи меѓу државите;
- помош на државите да работат заедно со цел да го подобрат животот на сиромашните и да ги намалат гладот, болестите и неписменоста и да го промовираат почитувањето на човековите основни слободи и права;
- да биде центар за хармонизација на активностите на државите за постигнување на овие активности.

Кога станува збор за хуманитарната политика на Обединетите нации, организацијата има развиена огромна мрежа од тела, институции, специјализирани агенции, фондови и програми што ја обработуваат таа тематика. Тука спаѓаат неколку области, како превенција и справување со катастрофите, подобрување на животната средина и квалитетот на водата, подобрување на безбедноста на храната и обезбедување минимални услови за живот итн. Тие тела се:

- Третиот комитет на Генералното собрание на ОН (Социјален, хуманитарен и културен);
- Економски и социјален комитет;
- Фонд на ОН за деца (UNICEF);
- Програмата за развој на ОН (UNDP);
- Светската програма за храна (WFP);
- Организација за храна и земјоделство на ОН (FAO);
- Фонд за популација на ОН (UNFPA);
- Програма за живеалишта на светската популација (UN- HABITAT);
- Комитет за меѓуагенциска соработка (IASC);
- Извршен комитет за хуманитарни односи (ECHA).

Преку овие тела, Обединетите нации основаат специјализирани институти, агенции, фондови и програми кои имаат за цел да се занимаваат со превенцијата и справувањето со природните и техничко-технолошките катастрофи. Освен тоа, Обединетите нации, во обид да се подобри директното учество на државите во спроведувањето на главните цели на меѓународната организација, создаваат и конвенции, повелби и стратегии. Такви институти, агенции, програми, фондови и стратегии се: Организација за обединување и координација на актерите во пружањето хуманитарна помош на одредена засегната кризна држава (OCHA), Група за меѓународна потрага и спасување (INSARAG), Центар за координација на теренската помош (OSOCC), Централен фонд за итен одговор (CERF), Консолидиран процес за молби (CAP), Систем за проценка и координација на катастрофи (UNDAC), Хуманитарна цивилно-воена координација на ОН (UN-CMCoord), Меѓународна програма за рано предупредување (IEWP), Секретаријат на меѓународната стратегија за намалување на катастрофите (UNISDR), Меѓународна стратегија за намалување ризици од катастрофи (ISDR), Глобална платформа за намалување на ризиците од катастрофи, Рамка за акција Хјого итн.

5.1 Организација за обединување и координација на хуманитарната помош (ОСНА)

Организацијата за обединување и координација на актерите во пружањето хуманитарна помош на одредена засегната кризна држава (ОСНА) е дел од Секретаријатот на ОН одговорен за обединување на актерите во хуманитарната помош за да се осигура кохерентен одговор на вонредно настанатата кризна ситуација. Главна дејност и е да осигура присутност на рамка во која секој актер може да придонесе во севкупниот одговор на настанатата криза. Главната мисија на организацијата се состои во:

- мобилизирање и координирање на ефективна и принципиелна хуманитарна акција во партнерство со националните и интернационалните актери, со цел намалување на човековото страдање од катастрофите,
- залагање за почитување на човековите права,
- промоција на подготвителност и заштита и
- обезбедување одржливи решенија на долг рок.

Стратешката рамка има за цел да се осигура дека организацијата работи во рамките на својот мандат, а одговара на современите глобални предизвици.

5.2 Група за меѓународна потрага и спасување

Групата за меѓународна потрага и спасување (INSARAG) е мрежа на држави подложни на катастрофи и организации посветени на урбаната потрага и спасување (USAR)³⁹ и оперативната координација на терен. ИНСАРАГ беше основана во 1991 година како резултат на научените лекции

³⁹ USAR, урбанизираната потрага и спасување претставува акција за локализирање, извлекување и првична медицинска стабилизација на жртвите заробени под рушевините како резултат на природни непогоди, колабирање на структури, несреќи при транспорт, несреќи од подземни мини итн. Тимовите на USAR низ државите се организирани на различни начини, но тие се во постојана и блиска соработка со националната противпожарна служба. Урбанизираната потрага и спасување се смета за мултинепогодна дисциплина, поради потребата да се примени при случување на бројни несреќи како земјотреси, циклони, бури, торнада, поплави, технички, техничко-технолошки несреќи, терористички активности, како рушење на посткатастрофални градежни материјали.

од земјотресот во 1988 година во Ерменија и како резултат на неколкуте големи земјотреси случени во претходниот период (пример, Мексико Сити 1985). Од 2002 година, врз основа на Резолуцијата 57/150 усвоена од Генералното собрание на ОН, оваа советодавна група функционира во рамките на ОН.

Главни надлежности на ИНСАРАГ се:

- спроведување на итната подготвеност и активностите на одговор на поефективен начин, кој ќе резултира со спасување повеќе животи, намалување на страдањето и минимизирање на последиците од катастрофите,
- подобрување на ефективноста во соработката помеѓу УСАР-тимовите што работат на расчистување на колабираните градежни структури во погоденото подрачје,
- промоција на активности дизајнирани за подобрување на подготвеноста во акцијата за потрага и спасување на популацијата во погоденото подрачје и притоа приоретизирање на погодените региони според бројот на жртви и повредени и настанати рушевини од катастрофата,
- развој на меѓународно прифатени процедури и системи за постојана соработка помеѓу националните УСАР-тимови што работат на меѓународната сцена и
- Развивање на УСАР-процедури, водичи и најдобри практики, како и зајакнување на соработката помеѓу организации за време на фазата на посткатастрофалното закрепнување на погоденото подрачје.⁴⁰

ИНСАРАГ функционира преку Секретаријат со седиште во Женева. Составен дел на Секретаријатот се неколку регионални групи: за Европа и Африка, за Америка, за Азија и Пацификот, а тука се лидерите на тимовите за спасување и секако *ад хок* формираните работни групи. Упатството на ИНСАРАГ денес го користат сите спасувачки служби во светот и претставува

⁴⁰ Група за меѓународна потрага и спасување ИНСАРАГ, <http://www.unocha.org/what-we-do/coordination-tools/inisarag/overview> (пристапено на 02.10.2011)

корисна алатка за испраќање и прием на меѓународна помош во случај на земјотреси.

5.3 Систем за проценка и координација на катастрофи

Системот за проценка и координација на катастрофи (UNDAC) е дел од системот за меѓународен итен одговор за ненадејно и неочекувано настанати природни или техничко-технолошки катастрофи. Системот е основан во 1993 година. Дизајнирана е да им помогне на Обединетите нации и на државите кои се погодени од катастрофа во првата фаза - неочекувано и ненадејно погодување од катастрофата и настанување на итна вонредна состојба. УНДАЦ асистира и во координацијата на меѓународната помош што доаѓа во погодената држава. Тимот може да пристигне на местото на несреќата во период од 12 до 24 часа, во зависност од местоположбата на членовите на тимот и оддалеченоста на местото на катастрофата. Нивната помош е бесплатна за погодената држава.

Помошта, координацијата и информацискиот менаџмент се главна надлежност на мисијата на УНДАЦ. Особено во случај на земјотреси, тимот основа центар за координација на теренската помош, кој има за цел да помогне во координацијата на тимот на УСАР. Ова е вака од 2002 година, по усвојувањето на резолуцијата 57/150 од страна на Генералното собрание на Обединетите нации.

Целиот систем на УНДАЦ се состои од четири елементи:

- *Персонал.* Достапни се искусни менаџери за итно постапување да бидат дел од мисијата на УНДАЦ од страна на нивните држави или организации. Членовите на УНДАЦ се специјално тренирани и опремени за спроведување на нивната задача.
- *Методологија.* Претходно дефинирани методи за основање на координативни структури и за организација на информациското менаџирање за време на првата фаза - ненадејно соочување, односно справување со катастрофата.
- *Процедури.* Докажани системи за мобилизирање и доставување на тимот на УНДАЦ на местото на несреќата во рок од 24 часа.

- **Опрема.** Лична опрема и опрема потребна за мисијата на тимот на УНДАЦ да биде поефикасна на терен во справувањето со катастрофите во вонредно настанатата ситуација.

Со УНДАЦ раководи Секретаријат со седиште во Женева. Системот се состои од три регионални тимови, и тоа: Европа-Африка-Среден Исток; Америка и Кариби и Азија-Пацифик. До 2010 година, УНДАК спровел 207 итни мисии во над 9 држави.⁴¹

5.4 Центар за координација на теренската помош

Центарот за координација на теренската помош (OSOCC) е концепт првично развиен од Организација за обединување и координација на хуманитарната помош. Дизајниран е да им помага на погодените држави од катастрофа при пребарување и спасување на преживеаните по настанување на ненадеен и неочекуван земјотрес. Тимот на ОСОЦЦ е првиот тим за пребарување и спасување кој пристигнува на местото на несреќата. Центарот има три главни цели:

- да биде конекција меѓу меѓународните актери кои пружаат помош и засегнатата држава,
- да понуди систем за координирање на активностите на меѓународните спасувачки тимови на лице место на несреќата и
- да обезбеди платформа за соработка, координација и информациски менаџмент меѓу меѓународните хуманитарни организации.

5.5 Хуманитарна цивилно-воена координација на ОН

Хуманитарната цивилно-воена координација на ОН е неопходна за промовирање на хуманитарните принципи и заштита на просторот на хуманитарната акција за времетраење на истата, во којашто се присутни и хуманитарните, цивилните и воените актери во справувањето со настанатата криза. Дефиниран како есенцијален дијалог и интеракција меѓу цивилните и

⁴¹ Систем за координација и проценка на катастрофи UNDAC, <http://www.unocha.org/what-we-do/coordination-tools/undac/overview> (пристапено на 03.10.2011)

воените актери; ОЧА и во овој случај е клучна точка во системот на ОН за меѓународна помош.

Хуманитарната цивилно-воена координација на ОН ја истакнува важноста на координацијата при споделената одговорност, која треба да вклучи заедничко планирање, споделување информации и поделба на задачите меѓу хуманитарните, цивилните и воените актери во справување со катастрофите.⁴²

5.6 Централен фонд за итен одговор (CERF)

Централниот фонд за итен одговор е хуманитарен фонд основан од Обединетите нации за да се овозможи навремена и расположлива финансиска помош на државите погодени од природна непогода или вооружен конфликт. ЦЕРФ е алатка креирана од ОН за финансирање на хуманитарните акции.

ЦЕРФ е основан со консензус од сите држави-членки на состанокот на Генералното собрание на ОН на 15 декември 2005 година. Фондот има за цел да ги постигне следниве цели:

- промоција на рана акција и одговор за да се намали загубата на човечки живот,
- зголемување и подобрување на одговорот според барањата на временската рамка и
- зајакнување на суштинските елементи на хуманитарниот одговор во недоволно финансирани кризи.

ЦЕРФ се грижи финансиските средства да се доделат онаму каде што се најмногу потребни преку координирана и постојана соработка со националните и интернационалните организации. ЦЕРФ секојдневно соработува со фондот за деца на ОН - УНИЦЕФ, со Високиот комесаријат за бегалци на ОН - УНХЦР, со Светската програма за храна - СПХ, Светската здравствена организација - СЗО итн. ЦЕРФ има на располагање 50 милиони американски долари во сегментот на грантови и 450 милиони долари во

⁴² Хуманитарна цивилно-воена координација на ОН (UN-CMCoord), <http://www.unocha.org/what-we-do/coordination-tools/UN-CMCoord/overview>

сегментот на заеми. ЦЕРФ доделува заеми на две основи: едната е за итен одговор, а другата е за недоволно финансирани кризни ситуации. ЦЕРФ се финансисра врз база на волонтерски донации од државите-членки на ОН, приватниот сектор, фондации и индивидуалци.

ЦЕРФ работи под капата на ОЧА, и со тоа им овозможува на ОН да реагираат веднаш по настанувањето на кризата. Фондовите се расположливи по итна постапка, сè со цел да се зачуваат што поголем број човечки животи.

Делот за доделување грантови кој располага со 450 милиони долари е основан од Генералното собрание на ОН во 2005 година, додека делот за доделување заеми постои од 1991 година, но располага само со 50 милиони долари.⁴³

5.7 Меѓународна програма за рано предупредување IEWP

Во последните две декади, во просек повеќе од 200 милиони луѓе во светот годишно биле погодени од природни катастрофи. Тие катастрофи предизвикале масовни загуби на човечки животи и негативни долготрајни последици врз социјалниот и економскиот систем, како и врз системот за заштита на животната средина. Ранливите држави се најпогодени од катастрофите кои претставуваат сериозна пречка во достигнувањето на милениумските цели за развој.⁴⁴ Природните и техничко-технолошките непогоди во минатото, покажаа дека напорите за рано предупредување и превенција од катастрофите не биле доволни, со што се појавила потребата за нивно усовршување, промовирање и институционализирање, со цел државите на меѓународната сцена да се изборат за полесно справување со катастрофите. По 10-годишно мониторирање на прогресот направен во областа на намалување на катастрофите, Светската конференција за

⁴³ Централен фонд за итен одговор (CERF),

<http://ochaonline.un.org/Default.aspx?alias=ochaonline.un.org/cerf>,

⁴⁴ Милениумските цели за развој се осум меѓународни точки за развој на 193 држави-членки на Обединетите нации, кои во соработка со 23 меѓународни невладини организации во светот се обврзаа да ги исполнат. Тие цели се: намалување на екстремната сиромаштија и глад, универзализација на основното образование, промоција на полова/ родова еднаквост и промоција на правата на жените, намалување на стапката на смртност кај децата, подобрување на здравството, сузбивање на ХИВ / СИДА, маларија и други болести, осигурување оджлив развој и соодветна животна средина и развој на глобално партнерство за развој.

намалување на катастрофи (WCDR) го усвои документот „Хјого-рамка за акција 2005 - 2015: Градење на отпорот на државите и нациите кон катастрофите“, во Кобе, Јапонија, во 2005 година.⁴⁵

Важноста на раното предупредување е истакната и во неколку различни резолуции на Генералното собрание на ОН како критичен елемент во намалување на катастрофите. Кога се основа Меѓународната стратегија за намалување на катастрофите (ISDR)⁴⁶ во 2004 година, како наследник на Меѓународната декада за намалување на природните катастрофи (IDNDR, 1990- 1999), промоцијата на системот на рано предупредување стана дел од нејзиниот мандат, и со тоа се потенцираше нејзината важност. Како поминуваа годините така растеше и ризикот од катастрофи.

Меѓународната програма за рано предупредување (IEWP) е основана во 2003 година, а по неа следеше и платформа за промоција на системот за рано предупредување (PPEW), основана во Бон, Германија, со поддршка од германската влада за промоција на имплементацијата на Меѓународната програма за рано предупредување која нуди одржливост на дијалогот за рано предупредување. Со ова се мобилизираа и зајакнаа партнерствата и капацитетите на сите нивоа: од меѓународно, државно / национално, локално, организациско, па сè до приватниот сектор. Меѓународната

45 Хјого-рамката за акција е усвоена во јануари 2005 година од страна на 168 држави. Десетгодишниот план има за цел да ги намали загубите на човечки животи, социјалните и економските загуби, како и негативните влијанија врз животната средина кај државите-потписнички на рамката во периодот од 2005 до 2015 година. Оттука, главни приоритети на Хјого-рамката се осигурување дека ризикот од катастрофи е национален и локален приоритет со силна институционална база за негова имплементација, идентификување и мониторирање на ризиците од катастрофи, како и развивање на системот за рано предупредување, намалување на факторите на ризици за катастрофи и зајакнување на подготовноста за катастрофи, со цел давање ефективен одговор на сите нивоа. (Секретаријат на ОН за меѓународната стратегија за намалување на катастрофите - Хјого-рамка, <http://www.unisdr.org/we/coordinate/hfa>, пристапено на 03.08.2011

⁴⁶ Меѓународната стратегија за намалување на катастрофите (ISDR) е основана во 2000 година од Генералното собрание на ОН како глобална стратегија за намалување на ризиците и промоција на активностите и партнерствата на државите-потписнички за развој на неопходните информации и алатки. Таа претставува „чадор“ движење кое има за цел поефективно намалување на ризикот од катастрофи. Таа стана главна алатка за намалување на ризикот од катастрофи на голем број држави, невладини организации, агенции на ОН, регионални организации, развојни банки, билатерални донори, академски институти и приватниот сектор.

програма за рано предупредување формално стапи на сила на Светската конференција за намалување на ризикот во 2005 година.⁴⁷

5.8 Секретаријат на меѓународната стратегија за намалување на катастрофите

Секретаријатот на меѓународната стратегија за намалување на катастрофите (UNISDR) е основан во декември 1999 година со Резолуцијата на Генералното собрание на ОН 54/219 и служи како секретаријат за имплементација на Меѓународната стратегија за намалување на катастрофи (ISDR).

Мандатот на УНИСДР е зголемен во 2001 година, и оттогаш стратегијата станува централен елемент во системот за координација на намалувањето на катастрофите на ОН. Следствено на ова, УНИСДР се грижи за функционирање на соработката меѓу регионалните организации и активностите во социо-економските и хуманитарните области. Визијата на УНИСДР се базира на три стратешки цели од Хјого-рамката за акција, и тоа:

- интегрирање на активностите за намалување на ризикот од катастрофи во одржливите политики за развој и планирање,
- развој и зајканување на институциите, механизмите и капацитетите за изградба на соодветен отпор на непогодите и
- инкорпорирање на пристапите за намалување на ризикот во итните програми за подготвеност, одговор и закрепнување.

УНИСДР раководи со подготовките и одвивањето на Глобалната платформа за намалување на ризик од катастрофи⁴⁸, создадена со Резолуција на Генералното собрание на ОН 61/198 во 2006 година. Оттогаш

⁴⁷ Меѓународна програма за рано предупредување IEWP, <http://www.unbrussels.org/agencies/unisdr.html>,

⁴⁸ Глобалната платформа за намалување на ризици од катастрофи е основана во 2007 година како биенален форум за размена на информации, дискутирање на најновите развоји и знаења, како и градењето на партнерства меѓу секторите, со цел да се подобри имплементацијата на намалувањето на ризикот од катастрофи преку подобра комуникација и координација на засегнатите страни - државите-потписнички. Глобалната платформа е под капата на УНИСДР. Таа претставува најголем собир на државни претставници, претставници од невладиниот сектор, бизнис-заедницата и меѓународната заедница посветени на намалувањето на ризикот од катастрофи и градењето отпор кај заедниците и државите во целост.

оваа платформа стана главен глобален форум за намалување на ризикот од катастрофите и за промоцијата и создавање стратешки и кохерентни водичи за имплементацијата на Хјого-рамката, како и за споделување искуства меѓу засегнатите страни, државите-потписнички. Друга надлежност на УНИСДР е издавање на извештајот „Оценка на глобалните напори за намалување на ризикот од катастрофи“ на секои две години. Исто така УНИСДР дава поддршка за државите во спроведувањето на процесите на мониторирање на трендовите на ризици, како и поддршка во имплементацијата на Хјого-рамката. УНИСДР води и глобални кампањи за намалување на ризикот од катастрофи, поголема безбедност на училиштата, побезбедни болници и побезбедни градови.⁴⁹

5.9 Програма за развој на ОН (UNDP)

Програмата за развој на ОН - УНДП претставува глобална развојна мрежа и организација која се залага за промени и поврзување на земјите преку знаење, искуство и ресурси за да им помогне на луѓето да изградат подобар живот. Оперативни се на терен во 177 земји, работејќи со нив пронаоѓајќи решенија за глобалните и нивните национални развојни предизвици. Светските лидери направија ветување дека ќе се постигнат Милениумските развојни цели, вклучувајќи ја и општата цел за намалување на сиромаштијата на половина до 2015 година. Мрежата на УНДП ги поврзува и ги координира глобалните и националните напори за постигнување на овие цели. Нашиот фокус е да им се помогне на земјите да изградат и да споделат решенија за предизвиците на:

- демократско владеење,
- намалување на сиромаштијата,
- спречување на кризи,
- животната средина и енергија,
- ХИВ / СИДА.

⁴⁹ Секретаријат на меѓународната стратегија за намалување на катастрофите УНИСДР, <http://www.unisdr.org/>

УНДП им помага на земјите во развој при привлекување и ефикасно користење на помошта. Со своите активности УНДП се залага за заштита на човековите права, развој на капацитетите и јакнење на женската популација.

Годишниот Извештај за човековиот развој нарачан од страна на УНДП, се фокусира на глобалната дебата за клучните развојни прашања, обезбедување нови алатки за мерење, анализа и иновативни и често контроверзни предлози. Аналитичката рамка на глобалниот извештај и инклузивниот пристап придонесуваат во креирањето на регионален, национален и локален Извештај за човековиот развој, кој е исто така поддржан од УНДП.

Во секоја канцеларија во државите, Постојаниот претставник на УНДП служи како постојан координатор на активностите за развој на системот на Обединетите нации како целина. Преку таквата координација, УНДП се обидува да обезбеди најмногу ефикасно користење на ОН и ресурсите од меѓународната помош.⁵⁰

5.9.1 Иницијатива за подготвеност и превенција од катастрофи за Југоисточна Европа

Регионот на Југоисточна Европа е склон на катастрофи кои ги надминуваат националните граници и го оптоваруваат капацитетот на една земја за да може да се справи со нив. Нивото на капацитетите за подготвеност и превенција значително варира од земја до земја. Некои закани, како што се поплави и шумски пожари, имаат тенденција да бидат сезонски по природа, и на тој начин претставуваат можност за воспоставување непосредна подготвеност, преземање мерки, како и меѓусебна соработка помеѓу соседните народи.

Во ноември 2000 година, Пактот за стабилност на Југоисточна Европа формираше „Иницијатива за подготвеност и превенција од катастрофи за Југоисточна Европа (DPP1)“, која излезе како обид да придонесе за развој на кохезивна регионална стратегија за подготвеност и превенција од катастрофи за 12 земји-членки (Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија,

⁵⁰ Програма за развој на ОН - UNDP, <http://www.beta.undp.org/undp/en/home.html>,

Хрватска, Македонија, Грција, Молдавија, Романија, Србија, Црна Гора, Словенија и Турција).

Иницијативата за подготвеност и превенција од катастрофи за Југоисточна Европа произлезе од Третата работна маса на Пактот за стабилност на Југоисточна Европа. Како резултат на трансформацијата на Пактот за стабилност во денешниот Регионален совет за соработка и се понагласената потреба за потенцирање на значењето на Иницијативата за подготвеност и превенција од катастрофи, на состанокот одржан во Загреб во септември 2007 година, осум држави (Албанија, Бугарија, Црна Гора, Македонија, Молдавија, Романија, Словенија и Хрватска) го потпишаа Меморандумот за разбирање за институционалната рамка на Иницијативата за подготвеност и превенција од катастрофи, со што се воспостави рамката за правата и обврските на државите-потписнички во рамки на Иницијативата. Денес, Иницијативата има 13 држави-членки, а партнери се меѓународни организации како ОН, НАТО, ЕУ, Агенцијата за развој од Швајцарија, Данската агенција за управување со вонредни ситуации и други релевантни меѓународни организации и институции.

Во согласност со Меморандумот, водечка улога во работата на Иницијативата има претседавачот со истата. Мандатот на претседавачот е една календарска година, по што следи примопредавање по однапред предвидена процедура. Задачата на претседавачот е да врши надзор над сите активности во рамките на Иницијативата, да ги организира редовните состаноци, да лобира за средства за имплементација на проекти, да ја претставува Иницијативата и да реализира меѓународна соработка со останати меѓународни организации и релевантни институции.

Во рамките на Иницијативата во тек е реализацијата на неколку регионални проекти, и тоа:

- Проект за формирање тимови за брз одговор во случај на поплави (JERU Project), со кој се предвидува не само формирање и тренинг на тимовите туку и нивно опремување со соодветна опрема за интервенции во услови на поплави, така што е предвидено секоја

земја-учесник во проектот да добие опрема во вредност од околу 50000 ЕУР.

- Проект за хармонизација на мапите за сеизмички ризик, со кој треба да се постигне единствена методологија на дефинирање на сеизмичкиот ризик, што понатаму би се користело во определувањето на Проценката на загрозеност од овој вид опасност. И во овој проект секоја земја треба да добие опрема во вредност од најмалку 80000 ЕУР.
- Проект за формирање тимови за брз одговор за борба со пожари на отворен простор (JFFU Project), со кој ќе се зголеми интероперабилноста и мобилноста на противпожарните единици во регионот и поефикасен настап при ваков вид појави. Во 2011 година започна втората фаза од овој проект под раководство на Република Македонија. Во првата фаза од овој проект се обучија 72 пожарникари од Црна Гора, Босна и Херцеговина и Хрватска и се реализираше заедничка вежба. Во периодот што следи, на сличен начин ќе се реализираат вакви активности и со останатите земји-членки на Иницијативата.
- Проект за управување со катастрофи и тренинг претставува, всушност, годишна програма на активности за обука во рамките на Иницијативата. Секоја година на својот прв редовен состанок државите-членки декларираат потреби и капацитети за тренинг во тековната година. Овие активности се финансирани од буџетот на Иницијативата и од страна на организациите-партнери. Вообичаено во рамките на овој проект се организираат 12-15 тренинг-активности.

ДППИ е замислен како активност што има за цел да обезбеди рамка земјите на Југоисточна Европа да развијат програми и проекти кои ќе доведат до зајакнување на капацитетите во превенцијата и одговорот кон природните и од човекот предизвикани катастрофи. Исто така ги доближува земјите-донатори и меѓународните владини и невладини организации со цел да се координираат тековните активности и да ги идентификуваат незадоволените потреби, со цел да се подобри ефикасноста на националните

системи за управување со катастрофи во рамките на регионалната рамка за соработка.⁵¹

5.9.2 Совет за цивилно-воена подготвеност на земјите

од Југоисточна Европа

Советот за цивилно-воена подготвеност на земјите од Југоисточна Европа (СМЕР ЈИЕ) претставува дел од програмата Партнерство за мир на Американското министерство за одбрана, чија задача е да се поттикнат агенциите одговорни за цивилно планирање во вонредни состојби во секоја од земјите-партнери да соработуваат преку постојана размена на информации за подготвеност во вонредни ситуации и справување со катастрофи.

Советот за цивилно-воена подготвеност на земјите од Југоисточна Европа е формиран со потпишување Договор во април 2001 година, во Софија, Република Бугарија. Во рамките на Советот на ЦМЕП за ЈИЕ функционираат неколку работни групи:

- Работна група за планирање и вежби,
- Работна група за стандарди и процедури и
- Работна група за информатичка технологија и управување со информации.

ЦМЕП-програмата претставува поддршка на стратегиите за менаџирање во вонредни состојби и подготвеност при несреќи на нејзините партнери на национално и на регионално ниво, како и обезбедувач на искуство и технологија кои се неопходни за да се зајакнат планирачките способности. Преку зголемувањето на соработката и подготовката, оваа програма има намера да ги поддржи стратегиите за безбедност на САД и да го одржи мирот во САД и во нејзините партнери. Целите на програмата се остваруваат преку семинари, работилници, симулациски вежби и конференции, кои се остваруваат во билатерални и мултилатерални рамки во зависност од потребите на државите или на регионот. Оваа програма

51 Иницијатива за подготвеност и превенција од катастрофи за Југоисточна Европа, <http://www.dppi.info/> (пристапено на 01.10.2011)

развија активности што ги зголемуваат способностите на партнерите за да креираат и имплементираат цивилно-воени планови за подготвеност од катастрофи. ЦМЕП го поддржува развојот на капацитетите, како и подобрувањето на безбедносната соработка преку развивање и поттикнување на цивилната и воената соработка во регионот.⁵²

5.9.3 Данска агенција за управување со вонредни состојби (ДЕМА)

Работата на ДЕМА се базира на Закон за управување со вонредни состојби, кој последен пат е ревидиран на 10 јуни 2009. ДЕМА е одговорна за спроведување на прописите и на оперативните и техничките директиви утврдени со Законот за управување со вонредни состојби и претходните закони. ДЕМА е одговорна за изготвување на директивите за широк спектар на области, како што се:

- техничките директиви за опасности од пожар и експлозија во претпријатијата и објектите за складирање
- оперативни директиви за општински центри, хотели, училишта итн.

Данска Агенција за Управување со вонредни состојби исто така спроведува упатства / водичи за транспорт на опасни материји, врши проценка на ризици, национална координација и планирање на контингенти.

Мисијата на ДЕМА е да го ублажи ефектот од несреќи и катастрофи на општеството и да се спречи штета на луѓето, имотот и животната средина.

Следствено, таа има серија од оперативни, надзорни и регулаторни функции за управување со итни случаи и подготвеност.

ДЕМА е одговорна за Данската служба за пожари и спасување (Danish National Fire and Rescue Service), која се состои од шест национални спасувачки центри со постојано вработени лица, обврзници и волонтери. Овие центри се оспособени да им помогнат на службите кои дејствуваат при пожари и спасување, на полицијата и на другите органи во случај на големи или продолжени несреќи или катастрофи, при што има потреба за дополнителна работна сила или специјализирана опрема. По барање од

⁵² Совет за цивилно воено подготвеност на земјите од Југоисточна Европа, <http://www.pims.org/pims-capabilities/event-support/profiles-of-selected-exercises/civil-military-emergency-preparedness-смер> (пристапено на 03.10.2011)

владини или меѓународни организација, таа исто така може да помогне во катастрофи во странство.

ДЕМА обезбедува стручни совети и помош при инциденти поврзани со опасни хемиски супстанции или непознати супстанции, како и во случај на нуклеарна вонредна состојба во странство со цел да се заштити населението и животната средина.

Регулаторните функции на ДЕМА вклучуваат техничка превенција, како што е администрација на правилата и прописите за чување на запалливи производи и превоз на опасни материи по пат и превентивно однесување, како на пример, кампања во училиштата и во пошироката јавност. ДЕМА надгледува и им дава совети на локалните органи за спасување и координира подготвеност за планирање на национално ниво при несреќи и катастрофи кои можат да имаат сериозно негативно влијание врз критичните функции на општеството. Конечно, ДЕМА управува, развива и спроведува широк спектар на курсеви и обуки за управување при вонредна состојба.

6. Моменталната состојба на заштитата и спасувањето во Република Македонија и нејзината поврзаност во меѓународни рамки

Во изминатиот период вложувањето во заштитата и спасувањето беше под реалните потреби, поради што системот за заштита и спасување не е во можност да го следи трендот на развој и осовременување. Ваквите состојби негативно се рефлектираа во спроведување на мерките и активностите за спречување на настанувањето на природните непогоди и други несреќи и ефикасно справување со последиците предизвикани од истите во Република Македонија.

Во рамките на меѓународната соработка, на билатерален план, Република Македонија ќе продолжи со потпишување договори за соработка со соседните земји.

Во делот на регионалната соработка, Република Македонија досега има остварено членство во Иницијативата за приправност и превенција од природни непогоди и од несреќи предизвикани од човечки фактор и

катастрофи на земјите од Југоисточна Европа (DPPI SEE), за која, во името на Владата на Република Македонија, Дирекцијата за заштита и спасување, под уставното име Република Македонија го потпиша Меморандумот за разбирање на институционалната рамка на ДППИ СЕЕ. Покрај ова Република Македонија е потписничка на Договор за формирање Совет и Секретаријат за цивилно–воена подготвеност во вонредни ситуации за Југоисточна Европа (СМЕР) и на Меморандум за соработка со Меѓународниот фонд за деминирање и помош на жртвите од мини (ИТФ).

Дирекцијата за заштита и спасување на Република Македонија е активно вклучена во активностите за пристапување и ратификација на Конвенцијата за прекуграничните последици од индустриските несреќи и имплементација на директивата Севесо II, (Директива 96/82 ЕЗ за контрола на поголеми индустриски несреќи кои опфаќаат опасни супстанции и Директивата 2003/105 ЕЗ за измена на Директивата 96/82 ЕЗ). Република Македонија го отпочна и процесот за потпишување на Меморандум за разбирање за вклопување во Механизмот за цивилна заштита на ЕУ и Финансискиот инструмент. Во рамките на НАТО учествува во реализација на вежбите кои ги организираат EADRCC и CPC.

III. МЕНАЏМЕНТОТ КАКО ПРИСТАП ВО ЗАШТИТАТА ВО СПАСУВАЊЕТО И ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

Менаџментот во современа смисла на зборот значи соединување, организирање, управување со одредена група луѓе кои добиваат конкретни задачи на дејствување, со цел исполнување на претходно зацртани цели и задачи. Зборот менаџмент потекнува од англискиот збор „*to manage*“, кој има неколку значења, и тоа: управува, раководи, надгледува, се снаоѓа, успева, или од зборот „*management*“ што значи раководство, управа или постапка, или „*manager*“, што значи директор, управител.⁵³

Општо е познато дека не може да се создаде унифицирана и општоприфатена дефиниција за поимот *менаџмент*. Според Р.Ј. Алдаг, менаџментот се дефинира како универзален процес на ефективно и ефикасно извршување на работата со помош на други луѓе и ангажирање на ресурсите во остварување на однапред дефинираните цели на претпријатието.⁵⁴

Исто така, менаџментот може да се дефинира и како комплекс од функции кој во еден организациски систем е задолжен за дефинирање на целите, определување на патиштата за достигнување на целите и водење кон остварување на тие цели. Исто така, менаџментот претставува и процес на планирање и одлучување, организирање, раководење и контролирање на човечките, финансиските, физичките и информативните ресурси на организацијата заради остварување на нејзините цели на ефикасен и ефективен начин.⁵⁵

⁵³ Солунчевски, М. (2010) *Организација и менаџмент на подрачните единици за одбрана*, Битола: Микена, стр. 48

⁵⁴ Алдаг, Р.Ј.(1991) *Management*, Охајо, второ издание: СВ издаваштво, стр. 52

⁵⁵ Солунчевски, М. (2010) *Организација и менаџмент на подрачните единици за одбрана*, Битола: Микена, стр. 48

Според американскиот економист Карлос Ц. Лорензана, менаџментот претставува екстремно динамичен процес, а менаџирањето активност со континуирано растечка општествена важност во новото глобализирано модерно општество. Тој ја поврзува динамиката со секојдневното основање организации (владини, невладини), компании, па дури и воспоставување човечки односи за кои е неопходно менаџирање. Поради тоа менаџментот е резултат на општествената потреба за планирање, организирање, насочување и контрола на операциите кои индивидуите или колективитетите ги преземаат за постигнување одредени цели и задачи.⁵⁶

Несомнено дека менаџментот како поим е опширен поим и се сретнува во сите сфери. Зад успешна компанија мора да стои успешен менаџерски тим, зад успешни пријателски, семејни и љубовни односи мора тие да бидат соодветно менаџирани, па дури и за соодветна, реформска политика, потребно е ефективно и континуирано политичко менаџирање. Сепак, во текот на менаџирањето на секојдневните настани се јавуваат одредени конфликти предизвикани од кризни моменти во односите кои го нарушуваат успешното менаџирање. Во широкиот дијапазон на менаџирање на односите, еден од најважните процеси на менаџирање е кризниот менаџмент. Иако голем дел од аналитичарите сметаат дека на кризниот менаџмент треба да му претходи ризик-менаџмент кој ќе ве подготви за следната фаза - менаџирање на кризата, непобедлив е фактот дека не може со прецизност да се утврди секоја новонастаната ситуација. Постојењето на ризик-менаџмент е особено важно, бидејќи на тој начин може да се изврши подготовка и да се симулира потенцијална кризна состојба. Но кога станува збор за однесувањето на природата, многу е тешко со прецизност да се одреди тоа. Поради тоа политиките на менаџирање постојат, но не секогаш се доволно ефективни за справување со природните катастрофи кои природата може да ги предизвика. Во понатамошниот дел од магистерската работа ќе се дефинира кризниот менаџмент како поим, како и менаџментот на човекови ресурси, општо, но и во случај на кризен менаџмент.

⁵⁶ Карлос Ц. Лорензана. (1998) *Management- theory and practice*, Ред бук стор, стр. 3

1. Кризен менаџмент

Во природата на активноста во случај на кризен менаџмент е давање ефективен одговор на потенцијалната закана за човекот, за група луѓе или организации. Кризниот менаџмент е релативно нова гранка во полето на менаџментот.

Типично, активностите кај проактивниот кризен менаџмент подразбираат предвидување на настанувањето на потенцијална криза и планирање како да се справиме со истата. Овде настанува и теоретичарската битка дали оваа дефиниција се применува за поимот *кризен менаџмент* или *менаџмент на ризикот*. Сепак, по актуелизирањето на оваа појава (кризниот менаџмент), индивидуите и / или колективитетите треба да одвојат доволно време за да изготват план за менаџирање во време на криза, далеку пред неа, и да се соочат со кризата. Кризниот менаџмент во пресрет на вистинска криза опфаќа неколку процеси, и тоа: идентификација на природата на кризата, интервенција за намалување на штетата и план за закрепнување по завршувањето на кризата. Фокусот на кризниот менаџмент често се става и врз односите со јавноста, а за индивидуите и колективитетите од особена важност е начинот на закрепнување по настанатата криза и враќањето на позитивната слика за нив во јавноста. Тоа е доказ дали индивидуите или колективитетите се подготвени да се справат со кризата и за кратко време повторно да застанат на нозе.

Според Дончев, кризниот менаџмент го обележува интензивирањето на средствата и методите потребни за совладување на кризната ситуација со воведување радикални мерки за пресврт на ситуацијата. Постојат два вида кризен менаџмент: **превентивен и реактивен кризен менаџмент**. Кога станува збор за преземање активности за спречување криза, тогаш станува збор за *превентивен (антиципативен) кризен менаџмент*, додека, пак, кога станува збор за *реактивен кризен менаџмент*, тогаш се земаат предвид сите

активности што се преземат по појавата на кризата, со цел нејзино разрешување.⁵⁷

Кризниот менаџмент претставува нов приод кон безбедноста и спречувањето на конфликтите. Во принцип, тој се заснова врз претходно усвоени постулати на националните колективни системи за одбрана и безбедност, кои се фокусирани на кризите, нивното влијание на безбедноста на макро и микрониво и нивното решавање по мирен пат. Во модерна смисла на зборот, кризниот менаџмент се дефинира како ефективна дипломатија со која се настојува да се реши нестабилната состојба со одбегнување на тензиите.⁵⁸

Дончев истакнува дека за ефикасен кризен менаџмент е особено важна ефикасноста на комуникацијата меѓу државните институции и надворешните интересни групи. Тој ја поврзува ефикасноста на кризниот менаџмент со времето на дејствување по настанувањето на потенцијалната криза - колку порано се интервенира толку е поголема веројатноста закрепнувањето да биде пократко.

Во поново време, како нова терминологија која произлегува од кризниот менаџмент е *кризната контрола*, која има важна улога во сите фази на кризниот менаџмент, и тоа: при антиципативно менаџирање, идентификација на кризата и при реактивно менаџирање. При *антиципативното менаџирање*, кризната контрола воведува и обезбедува користење на инструменти на проактивно прилагодување. При *идентификација на кризата*, кризната контрола овозможува експертска помош и поддршка во одредувањето на индикаторите на кризата и нивниот праг на вредности. При *реактивното менаџирање*, кризната контрола е одговорна за јасноста на ситуацијата, алтернативните предлози, како и последиците.⁵⁹

Во својата книга „Кризен менаџмент“, професорот Дончев истакнува дека кризниот менаџмент се базира пред сè на можностите за планирање, организирање и контрола на активностите на системот во посебните услови предизвикани од кризата. Овие услови бараат промени во менаџирањето

⁵⁷ Дончев, А. (2007) *Кризен менаџмент*, Скопје: Графос, стр. 125

⁵⁸ Ибид.

⁵⁹ Дончев, А. (2007) *Кризен менаџмент*, Скопје: Графос, стр. 126

пред почетокот на кризата и опфаќаат: а) софистицирана прогноза и опсервација на факторите на ризикот за безбедноста на системот, анализата и раното предупредување за можна криза; б) креирање на акциони планови и референтни документи; в) детерминирање на целите на менаџирањето во дадената кризна состојба и комплетирање на задачите; г) собирање информации и проценка на ситуацијата, подготовки за одлуки за време на кризата, организирање и насочување на активностите и контрола над резултатите од активностите; д) подготвување и обезбедување на посткризната стратегија за враќање на системот во нормални услови; и е) анализа на кризата и ефикасноста од преземените мерки и планираните активности за зголемување на ефикасноста на системот.⁶⁰

Кризниот менаџмент е составен дел на националната безбедност на државата и опфаќа неколку елементи, и тоа: планирање и превентива, прогнози за развојот на кризата, рано предупредување, анализа на кризата и дефинирање на алтернативите за реакција, извршување на реактивни операции и враќање на статусот на стабилност. Освен ова, се базира и врз неколку принципи: унија на напори, адаптација и легитимност на законодавството. *Принципот на унија на напори* опфаќа унифицирање на напорите на сите институции за да се постигне максимална ефикасност со комбинација на територијален принцип за планирање и управување. *Принципот на адаптација* подразбира можност и желба да се сменат структурите и методите на работа во зависност од дадената ситуација, да се дејствува адекватно. *Принципот на легитимност на законодавството* ги опфаќа сите права кои се дадени и нема да бидат злоупотребени.⁶¹

1.2 Кризен менаџмент во случај на природни непогоди

На редовни, но непредвидливи интервали, луѓето во светот се соочени со природни катастрофи. Тие може да бидат предизвикани од климатските промени (суша, поплава, циклон), геологијата (земјотрес, вулкан, лизгање на земјиште), животната средина (загадување, изумирање на шумите,

⁶⁰ Дончев, А. (2007) *Кризен менаџмент*, Скопје: Графос, стр. 126- 128

⁶¹ Ибид.

опустошување) или комбинација од нив. Опасноста преминува во катастрофа тогаш кога правото на живот на луѓето се нарушува, односно кога се уништуваат домовите и живеалиштата на луѓето. Сиромаштијата, општествената депрецијација и деградацијата на животната средина се елементи кои се јавуваат во случај кога огромен број луѓе подлегнуваат на последиците од природната закана.⁶²

Процесот на урбанизација на животната средина и растот на бројот на популацијата во светот го зголемува ризикот на изложеност на природни катастрофи во глобални рамки, а најранливи се крајбрежните населени места (со висок степен на изложеност на поплави и циклони). За да се спречи ова, потребен е ефективен и ефикасен кризен менаџмент. Кризниот менаџмент во случај на катастрофа вклучува комплексна серија активности, како: проценка на ризикот, превентивни мерки, подготвителност за справување со идни несреќи, брз одговор на катастрофата, закрепнување и реизградба. Соодветниот развој и подготвеноста на заедниците може да го намали влијанието на катастрофите, особено врз најранливата категорија луѓе кои живеат во критични региони на светот подложни на непогоди.

Но што е најважно кога ќе се случи катастрофата? Кога ќе зафати првиот бран од катастрофата, меѓународните организации истакнуваат дека е најважно спасувањето животи (хуманитарната акција). Кога секоја непогода креира вонредни услови, тогаш одговорот мора да се прилагодува на специфично настанатата ситуација. Сепак постојат одредени генералии кои треба да се применат при справување со последиците од настанатата катастрофа:

- *потрага и спасување* - да се извлечат сите луѓе кои покажуваат знаци на живот, а се оневозможени сами да се спасат,
- *проценка на потребите* - да се прави само неопходното, во претходно одреден интензитет и заедница,
- *здравјето* - давање медицинска нега и заштита од ширење на болести преку имунизација, снабдување со здрава вода за пиење и минимум

⁶² Глобална образовна програма финансирана од Австралија-помош, <http://www.globaleducation.edna.edu.au/> (пристапено на 26.10.2011)

потребна храна, расчистување на отпадот, и откривање и складирање на починатите на едно место,

- *основни потреби* - обезбедување и распределување храна, засолниште и облека,
- *пол* - разбирање на улогата на мажите и жените во фамилиите и заедниците за да се идентификуваат потребите и да се осигура фер дистрибуција на расположливите ресурси,
- *соживот и економија* - помагање на луѓето да можат да заработат за живот,
- *емотивна поддршка* - советување и обединување на разделените семејства,
- *логистика* - транспортирање луѓе и опрема,
- *финансии* - обезбедување, распределување и пресметување на финансиски средства,
- *комуникација* - информирање на повредените со актуелни информации, како и со информации за средствата собрани како хуманитарна помош,
- *инфраструктура* - реизградба на патишта, електрични и телефонски мрежи, обновување на водоводната и отпадната мрежа.⁶³

Многу мал дел од државите ги имаат ресурсите во целост да се справат со катастрофите од голем размер. Меѓународната помош не мора секогаш да доаѓа во форма на физичка помош. Меѓународната помош може да биде изразена и преку експертски познавања, но и преку ресурси. Сепак, во комбинација со ова, локалното население (преживеаните) можат да дадат особен придонес во справувањето со катастрофите доколку претходно се обучени или имаат основни познавања од методите и начините на однесување, односно справување со катастрофи. Секоја итна помош треба да биде координирана за да се осигура пронаоѓање и спасување на што поголем број повредени.

⁶³ Глобална образовна програма финансирана од Австралија-помош, <http://www.globaleducation.edna.edu.au/> (пристапено на 26.10.2011)

Еве неколку елементи што треба да се земат предвид во справувањето со катастрофата:

- почитување на локалното знаење во комбинација со најдобрите интернационални практики,
- задоволување на потребите на преживеаните на културолошки соодветен начин (традиционална храна, облека, засолниште),
- лимитирање на негативните последици од катастрофата на локалната економија,
- тренинг на локалното население, организациите и административните локални единици за посткатастрофално фер-менаџирање на донираните ресурси, било тие да се изразени во материјална или финансиска помош,
- приоретизирање на дистрибуцијата на лимитираните резерви,
- обезбедување финансии за долготрајно обновување и подготовка за следна можна катастрофа, а не само справување само со настанатата катастрофа.

Во хаосот предизвикан од катастрофите, најчеста негативна појава која се јавува е неможноста на владите, невладините организации (НВО) и донаторите да спроведуваат ефективни практични мерки и да носат брзи одлуки, а со цел да се избалансираат поединечните интереси на жртвите и повредените.⁶⁴

„Но што се случува по несреќата?“ - Закрепнување (рехабилитација). Откако несреќата ќе се случи и штетата ќе настане, на луѓето ќе им биде неопходна помош за реизградба и обновување на нивните домови и живеалишта, како и на средината во која живеат. Општините ќе треба да ја реконструираат и ревитализираат социјалната и физичката инфраструктура и да ја вратат во нормала локалната економија. За тоа е потребно многу време и пари за да се испланира и да се осигура долготрајното закрепнување на заедницата и локалната единица, а се јавува и неопходност од понатамошна обука на населението за справување со природните катастрофи. Во овој

⁶⁴ Глобална образовна програма финансирана од Австралија-помош, <http://www.globaleducation.edna.edu.au/> (пристапено на 26.10.2011)

сегмент, најактивни се локалните, националните и меѓународните организации, како и владите кои одвојуваат огромни средства од буџетот и подготвуваат проекти за таа намена.

Сепак, оштетените структури и услуги не мора да се реставрираат во првобитната состојба, локација и форма, бидејќи некогаш посткатастрофалниот момент може да се искористи за подобрување на локалната заедница. Тоа подобрување подразбира изградба на подобра инфраструктура, која ќе им пружи на граѓаните подобра поврзаност на сите делови од локалната единица. Подразбира изградба на срушените објекти од социјално значење, како болници, училишта, градинки, здравствени домови, национални библиотеки, театри итн.⁶⁵

И покрај ова, во посткатастрофалниот период најважно од сè е подобрување на психофизичката состојба на локалното население, а тоа подразбира подготвеност за следна катастрофа од ист, сличен или различен карактер. Овде државите, владините и невладините организации, како и меѓународниот фактор можат да имаат особен придонес. Подготовката за соочување со катастрофи опфаќа:

- модифицирање или отстранување на причините за катастрофата - на пример, градење живеалишта подалеку од зоната подложна на катастрофи, градење монтажни објекти и резервоари полни со вода или за полесно справување со една од катастрофите - пожарот,
- преземање мерки за намалување на ефектите од катастрофите - на пример, подобрување на градежните стандарди при градење нови живеалишта кои ќе го заштитат населението во случај на катастрофа, развивање системи за рано предупредување кои ќе функционираат без струја, развивање планови за соодветен одговор на катастрофата, дефинирање на улогите и тренинг на персоналот во институциите за итна помош, собирање и складирање ресурси и опрема за осигурување брз одговор на катастрофата, едукација на јавноста и симулација на

⁶⁵ Бриско Д, Рандаш Ш. и Клаус Л. (2009) *Меѓународен менаџмент на човекови ресурси - Политики и практики за мултинационални претпријатија*, Канада: Ротлеџ, стр. 323

однесување при настаната несреќа (на пример, постапка за евакуација и сл.)⁶⁶

Покрај сè, особено е важна реставрацијата и реизградбата на објектите оштетени од катастрофата. Тоа подразбира:

- планирање на одговор и начин на закрепнување во случај на нова катастрофа,
- обновување и модернизирање на инфраструктурата, вклучувајќи патишта, комуникациска мрежа, водоводен систем, санитарен систем итн. кои ќе може да одговорат и да останат неоштетени или помалку оштетени во случај на друга катастрофа,
- градење јавни установи отпорни на катастрофи и живеалишта кои ќе претрпат минимални штети од можната катастрофа,
- развој на вештини кај локалното население за зголемување на нивниот капацитет да одговорат во итна вонредна состојба,
- намалување на сиромаштијата за да се намали ранливоста на населението со лимитирани ресурси и
- експанзија и модернизација на економската и бизнис-климата во локалната единица.

Грижата е неизбежна во овие ситуации за да се осигура дека промените не го зголемуваат локалниот скептицизам за тоа каков резултат може да даде следна катастрофа. На пример, мора да се земат предвид факторите на природната и животна средина при креирањето нови работни места, за луѓето да не мора да се селат во области подложни на катастрофи, да се претстават нови земјоделски практики што ќе спречат престанок на луѓето да се занимаваат со земјоделството како клучна економска гранка на многу држави итн.⁶⁷ Токму за ефективна имплементација на сите гореспоменати ресурси, од особена важност е менаџирањето на човековите ресурси за соодветно справување со настаната катастрофа.

⁶⁶ Brisko D, Randal S, Kalus L. (2009) *International HR management - policy and practice for multinational corporations*, Canada: Rotleg, p. 324

⁶⁷ Brisko D, Randal S, Kalus L. (2009) *International HR management - policy and practice for multinational corporations*, Canada: Rotleg, p. 325

2. Заштитата и спасувањето во Република Македонија

Основна цел на воспоставувањето на системот за заштита и спасување се наоѓа во потребата од обезбедување постојано ниво на консултации и комуникации помеѓу сите надлежни субјекти, донесување одлуки на највисоко ниво, максимална координација, навремена реакција, ефикасно и соодветно искористување на расположивите способности и ресурси во случај на настанување на криза или природна непогода во државата.

Управувањето со непогодите како активност од висок државен интерес се воспоставува заради превенција, рано предупредување и справување со кризи кои претставуваат ризик за животот и здравјето на луѓето и животните, материјалните, природните и културните добра, како и општата безбедност во државата. Појдовната основа за уредување на областа на заштита и спасување во Македонија се наоѓа во Националната концепција за безбедност и одбрана, која беше донесена во 2003 година од страна на Собранието. Во неа беа изнесени погледите и се дадоа основните препораки за начинот на функционирање на системот за заштита и спасување во Р. Македонија. Воспоставувањето на заштитата и спасувањето во Република Македонија е во функција на подобрување на механизмите на националната безбедносна политика, а основните причини за негова имплементација се следниве:

- постоење на разновидност во регулирањето на оваа материја со повеќе закони и други прописи и непостоење на посебен закон;
- непостоење на посебен државен орган чија основна функција ќе биде надлежност од областа на оваа проблематика;
- постоење на ресорен (парцијален) пристап во проценувањето на состојбите и немање единствена процена од сите ризици и опасности;
- подигнување на координацијата и ефикасноста во употребата на ресурсите ангажирани од повеќе државни институции.

Од наведените, а и од други причини се јавуваше неефикасност во преземањето на потребните активности од страна на државните органи надлежни за спроведување на инструментите на безбедносната политика во

државата. Заради целосно регулирање на оваа област, воспоставување институционален систем и постигнување на потребната стандардизација во нормативните решенија со земјите-членки на НАТО и ЕУ, Република Македонија донесе Закон за управување со кризи на седницата на Собранието одржана на 22 април 2005 година.⁶⁸

3. Менаџмент на човечки ресурси

Менаџментот на човечки ресурси е широк поим. Една од генералните дефиниции е дека менаџментот претставува процес на планирање и одлучување, организирање, раководење и контролирање на човечките, финансиските, физичките и информативните ресурси на организацијата заради остварување на нејзините цели на ефективен и ефикасен начин. Човечките ресурси се дел од севкупните процеси во организацијата, кои таа ги става во функција заради остварување на организациските цели. Во менаџирањето со организациите, човечките ресурси се најважни од сите ресурси. Ваквата реалност ја наметнува потребата од долгорочен, стратегиски пристап во третманот на човековите ресурси, но и континуирано менаџирање на луѓето за организацијата да постои и ефикасно да ги остварува поставените цели.⁶⁹

Според американскиот теоретичар Марк Цвеиг, менаџментот на човекови ресурси при дизајнирање на одредена организациска структура има три примарни функции: наоѓање на човековите ресурси, развој на човековите ресурси и одржливост на човекови ресурси, со други зборови, обезбедување персонал, задржување на персоналот на одредената работна позиција и негов континуиран напредок и развој.⁷⁰

Во поново време, сè повеќе внимание се посветува на менаџментот на човековите ресурси како посебна гранка. Тоа е од особена важност поради

⁶⁸ Систем за управување со кризи - прирачник за граѓаните, Центар за управување со кризи во соработка со УНДП, Скопје, 2008

⁶⁹ Солунчевски, М. (2008), *Менаџмент на човекови ресурси во системот за заштита и спасување*, Битола, стр. 77

⁷⁰ Cveig C.M. (1991), *Human resources management - Guide for establishing a company, USA, Publication Vajli Intersajns*, p. 2

сè поголемата потреба за успешно исполнување на конкретно зададена цел. За соодветно имплементирање, функционирање, работење, раст и развој на организациските структури, потребен е ефективен тим од менаџери на човечките ресурси кој ќе биде подготвен со соодветен број луѓе да направи соодветна распределба на работните задачи според квалитетите на ангажираниот кадар, сè со цел успех на претходно зададена и конкретна цел.

Кога станува збор за менаџирањето на човековите ресурси надвор од организациските структури, во случај на катастрофа, од особена важност е нивна координација, мотивација и структуризација за што поуспешно справување со настанатата трагедија. Ова е важно пред сè поради емотивната лабилност, која ја чувствуваат преживеаните при настанатата катастрофа поради психофизичката загуба што ја доживеале.

4. Катастрофи - видови и поим

Катастрофите може да бидат *природни*, повеќе или помалку очекувани или да настапат неочекувано (најчесто како резултат на наглите климатските промени) и *вештачки техничко-технолошки* (предизвикани од фактор – човек, во меѓународната литература се среќава зборот „*manmade catastrofy*“, а во нашата легислатива се употребува поимот *други несреќи*), кои најчесто предизвикуваат значителни физички оштетувања, па дури и целосни уништувања, човекови загуби и предизвикуваат драстични промени на животната средина. Катастрофата може да се дефинира како трагичен настан со огромни загуби од каков било карактер, најчесто предизвикани од земјотреси, поплави, сообраќајни несреќи, пожари, експлозии итн. Најчесто тие се делат на *природни катастрофи*, *вештачки или физички катастрофи* и *хуманитарни катастрофи*.

Во поново време се смета дека катастрофите се последица на несоодветно менаџирање на ризикот, кој е производ на непогодите и ранливоста на државите. Непогодите кои погодуваат држави со низок степен на ранливост не се сметаат за катастрофи, додека непогодите во големи размери, во ранливо подложни општества се сметаат за катастрофи.

Државите во развој трпат поголеми штети и остваруваат поголеми загуби од природните катастрофи. Според неофицијални проценки, катастрофите во неподготвените и помалку развиените држави се за 20 пати поголеми (како процент од бруто-домашниот производ) во државите во развој за разлика од развиените држави.

4.1 Природни катастрофи

Природната катастрофа се јавува како ефект на природните непогоди. Таа води пред сè до материјални, финансиски, природни и човекови загуби. Загубата зависи од ранливоста на засегнатото население и на тоа колку е тоа подготвено да пружи отпор на непогодата (некои теоретичари оваа појава ја нарекуваат и еластичност, но почесто се користи отпорност). Непогодата преминува во катастрофа тогаш кога ќе почне да нанесува штети на популацијата.

Природните катастрофи претставуваат сериозен проблем, особено за државите во развој, во коишто справувањето со природните непогоди е поголем проблем за разлика од развиените држави, токму поради ресурсите потребни за превенција и справување со природните катастрофи. Според германскиот теоретичар Рејнард Мечлер, природните катастрофи претставуваат екстреман настан предизвикан од геофизички причини кои влијаат на општествата, а тоа ги прави ранливи и без доволен капацитет за справување со последиците од катастрофите, поради што меѓународната помош е неопходна. Во овој случај можеме да кажеме дека станува збор за голема природна катастрофа. Во дефинирањето голема природна катастрофа, освен недостатокот на ресурси и капацитети на државите за справување и превенција на катастрофата, постојат и неколку други параметри што природна катастрофа од национален интерес ја прават природна катастрофа од интернационален интерес, и тоа:

- бројот на повредени и загинати луѓе да надминува 100,
- економските штети да надминуваат 1% од бруто-домашниот производ (БДП),

- над 100 домови, јавни институции или институции од општествено, културно, верско или социјално значење се уништени.

Катастрофите имаат хуманитарен, економски и еколошки импакт. *Хуманитарен ефект* опфаќа: загуба на човечки жртви, луѓе што претрпеле психолошки посткатастрофални ефекти; *еколошките ефекти* се однесуваат на компресираната загуба на земјиште, шуми и штети настанати на еколошките системи. *Економските ефекти* предизикани од природна катастрофа вообичаено се групирани во три категории: директни, индиректни и макроекономски (наречени и секундарни) ефекти. Овие ефекти спаѓаат во категоријата на обезбедувачки ефекти и ефекти на проток: *директните загуби* ги опфаќаат загубите од физичките штети на инфраструктурата (транспорт, енергетика, вода), згради, машинерија и земјоделска машинерија. Ова спаѓа под категоријата обезбедувачки ефекти. Нивно оштетување може да настане од катастрофата сама по себе или преку физичко уништување (пожар). Овие штети се поврзани со ефектите на проток или индиректните загуби како протокот на стоки и услуги. Ова може да се случи доколку физички се оштетат компаниите, живеалиштата, што ќе резултира со згаснување на компаниите, а со тоа и финансиските примања на граѓаните во засегнатата област.⁷¹ Во поново време многу теоретичари го доведуваат во прашање зборот „природна“, бидејќи сметаат дека ниту една природна реакција не доаѓа сама по себе, туку е вештачки предизвикана (од човекот). Според настанувањето, природните катастрофи и непогоди се делат на поплава, торнадо, ураган, ерупција на вулкан, земјотрес или лизгање на земјиште.

4.1.1 Поплава

Поплавата претставува излевање на вода од водното корито на реките, езерата, морињата и океаните, или преплавување на земјиште со вода, кое вообичаено не би требало да е поплавено. Оваа дефиниција е воведена со член 1 од Директивата за справување и менаџирање на ризик од поплава

⁷¹ Rejnard, M. (2004) *Natural disaster risk management in developing states and financing the direct losses*, Berlin, p. 14

(2007/60/ЕЦ) на Европската Унија, кој во детали е дефиниран на следниот начин:

Член 1: *Поплава значи привремено покривање на земјата (тлото) со вода, која вообичаено е сува. Тука спаѓаат поплави од реки, езера, мориња, океани, планини, обилни дождови, одводни системи...*⁷²

Според директивата, поплавата има потенцијал да нанесе загуба на човечки жртви, раселување на популацијата и оштетување на животната средина. Исто така, може сериозно да го компромитизира и да го забави економскиот развој на локалната единица во која се случила. Европската Унија ја дефинира поплавата и како природен феномен кој не може да се спречи. Сепак, постојат одредени човекови активности (зголемување на човековата и економската подготвителност за справување со поплави, како и намалување на можните поплави со правопрпорционална употреба на расположливата земјишна површина) и климатски промени (за кои ќе стане збор во понатамошниот дел од текстот) со кои може да се придонесе за активно, свесно и навремено справување со потенцијална поплава.⁷³

4.1.2 Земјотрес

Земјотресот претставува природна појава и се јавува како резултат на поместувањето на тектонските плочи и движењето на Земјината површина. Кога ќе настане ваква појава, се ослободува голема енергија што предизвикува потресување на земјата.

Постојат неколку видови земјотреси, меѓу кои најчести се тектонските земјотреси, кои се најсилни и најразрушувачки. Овие земјотреси се нарекуваат тектонски бидејќи настануваат при движење и допир на тектонските плочи. Освен тектонски, постојат и вулкански и одронски земјотреси. *Вулканските земјотреси* се послаби и настануваат при ерупција

⁷² Директивата за справување и менаџирање на ризик од поплава на Европската Унија (2007/60/ЕЦ), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007L0060:EN:NOT> (пристапено на 26.10.2011)

⁷³ Директивата за справување и менаџирање на ризик од поплава на Европската Унија (2007/60/ЕЦ), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007L0060:EN:NOT> (пристапено на 26.10.2011)

на вулкан. Земјотресите коишто настануваат при пропаѓање на земјиштето се нарекуваат *одронски земјотреси*.

Местото каде што се случува земјотресот - внатрешноста на Земјата, се нарекува **жариште**, точката во внатрешноста на Земјата каде што настанува земјотресот се нарекува **хипоцентар**, додека точката на површината на земјата - **епицентар**. Земјотресот се шири во бранови. Според брзината на ширење, се делат на *лонгитудинални или примарни и трансверзални или секундарни*.

Јачината на земјотресот зависи од повеќе фактори, и тоа: количината на ослободена енергија, длабочината на хипоцентарот, оддалеченоста од епицентарот и составот на Земјината кора. Земјотресот се манифестира со потрес или дислокација на Земјиното тло. Јачината на земјотресот се мери според Меркалиевата и Рихтеровата скала. Науката што се занимава со изучување на земјотреси се нарекува *сеизмологија*. Направата со којашто се мери земјотресот се нарекува *сеизмограф*, а документот што останува се нарекува *сеизмограм*.⁷⁴

4.1.3 Лизгање на земјиште

Лизгањето на земјиште претставува геолошки феномен кој вклучува неколку различни поместувања на земјата. Тоа се појавува и како резултат на климатските промени, кои во последно време драстично ја зголемија појавата на природни катастрофи и предизвикаа промена на временската состојба на многу подрачја во светот. Иако гравитацијата е примарна движечка сила за појавата на лизгање на земјиштето, постојат неколку други фактори кои придонесуваат за лизгање, како: зголемен воден и воздушен притисок, ерозија, ослабување на земјишната структура, земјотреси и ерупција на вулкани.⁷⁵

⁷⁴ Американска невладинa организација Геофорум, <http://www.geoforum.com/> (пристапено на 27.10.2011)

⁷⁵ Oceanographic and meteorological laboratory of the Atlantic - Division for ocean chemistry, <http://www.aoml.noaa.gov/> (пристапено на 27.10.2011)

4.1.4 Снежни лавини и наноси

Снежните лавини и наноси се природни непогоди кои се јавуваат во зимскиот период од година. *Снежната лавина* се јавува во случај на обилни врнежи снег проследени со засилен ветер со брзина поголема од 80 километри на час, кој предизвикува издигнување на снегот од површината во вид на вртлог што може да се движи и неколку стотици метри нанапред. *Снежните наноси*, пак, се јавуваат како последица од обилните врнежи на снег кои траат и по неколку дена. Зависно од тежината на снегот, во одредени случаи снежните наноси можат да бидат огромни и прилично тешки за санирање. Поради тоа, тие може да предизвикаат огромни материјални штети за флората, фауната, како и материјални штети врз недвижниот и подвижниот имот на населението во глобални рамки. Снежните наноси може да бидат причина и за блокирање на транспортот за неодреден временски период, сè додека не бидат отстранети од патиштата.

4.1.5 Град

Врнежите од град најчесто се неочекувана појава за време на пролетните и есенските денови, а во ретки случаи се појавуваат и во зима. Градот претставува замрзнат дожд кој може да биде со просечна максимална големина и до пет центиметри. Во некои ретки и екстремни случаи, големината може да го надмине овој просек. Градот секогаш е погубен за земјоделските култури и знае да уништи дури и цели родови. Во зависност од неговата големина и брзина со која паѓа, градот може да нанесе штета и врз недвижниот и подвижниот имот на населението.

4.1.6 Суша

Сушата е природна непогода која се јавува во текот на пролетта, летото и есента. Тоа е период кога преовладуваат претежно сончеви периоди во одредена држава кој надминуваат и 30 Целзиусови степени, без појава на дожд, по што се создава недостаток на влага во воздухот и почвата, а тоа го отежнува одгледувањето на градинарските и земјоделските култури ширум

државите. Најголема суша ја зафати Република Македонија во 1985 година, а за делумно сушни години се сметаат и годините од 1997 до 2000 година.

4.1.7 Голомразица

Голомразицата се јавува во зимскиот период од годината кога владеат претежно ниски температури. Таа е последица од врнежи со снег, кои проследени со екстремно ниски температури преминуваат во мраз. Голомразицата се јавува особено на повисоките места, осојници и клисури што го отежнува патничкиот и товарниот сообраќај, а може да предизвика и блокада на патиштата сè до справувањето на националните служби со голомразицата, преку истурање на патничка сол или чистење на коловозите во целост.

4.2 Техничко-технолошки (вештачки) катастрофи

Техничко-технолошките (вештачки) катастрофи се јавуваат како резултат на хаварии, превиди и грешки на одреден техничко-технолошки систем или поради човечка грешка, што може трагично да се рефлектира по животот на луѓето и околината. Справувањето со ваква катастрофа, исто како и кај природните вклучува превенција, митигација, подготовка, одговор и закрепнување. Но, за разлика од природните катастрофи, справувањето со овие катастрофи не вклучува обезбедување храна, облека, засолниште и други материјални ресурси.

Техничко-технолошка (вештачка) катастрофа може да биде резултат на техничка грешка или грешка во технолошкиот процес, несоодветно однесување и ракување на вработените на работното место, нелегално и несоодветно чување и складирање на опасни материи, како и излевање на опасни материи во околината. Кај овие несреќи, луѓето можеби и нема да настрадаат директно, но последиците ќе се почувствуваат во воздухот, земјината површина, водата, животните и растенијата и продуктите од животинско и растително потекло.

Термините *техничко-технолошки* или *вештачки предизвикана несреќа* се многу комплексни по својата природа и опфаќа голем број непогоди и

несреќи. Сепак, тоа не е дело на природата, иако таа може да придонесе или да ги олесни условите за создавањето катастрофи од овој карактер. Во овој вид несреќи спаѓаат индустриските несреќи како: колабирање на цели инфраструктурни капацитети, на електрични системи и радијациска контаминација од нуклеарните центри, несреќа која најмногу се актуелизираше оваа година поради хаваријата што се случи во нуклеарната централа „Фукушима“ во Јапонија. Во оваа категорија на несреќи спаѓаат и пожарите. Примери од реалниот живот од светот, но и од Македонија ќе следат во понатамошниот текст.

4.2.1 Колабирање на инфраструктурни капацитети

Колабирањето на инфраструктурните капацитети најчесто се јавуваат како последица на инженерски неуспех. Рушење на мостови е пример за несоодветен дизајн, корозивна агресија или несоодветна аеродинамичност. Од инженерско-дизјанерска грешка може да се случи рушење на балкони, пристаништа, делови од згради, па дури и цели згради.

4.2.2 Колабирање на електрични системи

Колабирањето на електрични системи е прекин на протокот на електрична енергија. Краткотрајните прекини на електричната енергија се вообичаени појави и имаат мали ефекти поради фактот дека тие настануваат планирано, со претходна дојава до корисниците, со цел поправка или модернизација на електричната мрежа. Сепак, долготрајниот прекин на електрична енергија може да наштети на личните секојдневни активности, работењето на компаниите, како и на медицинските служби и службите за итна помош. Ваквата појава може да предизвика јавен немир. Иако оваа техничко-технолошка несреќа ретко ескалира во катастрофа, сепак во содејство со природните услови може да биде погубна за популацијата. Други елементи што можат да ја оштетат електричната мрежа се и

електромагнетните бранови и искрите предизвикани од несоодветна распределба на напонот на електричната енергија.⁷⁶

4.2.3 Пожар

Пожар на грмушки, шуми и полиња генерално се случува сам по себе, но може да биде предизвикан и од човечко невнимание. Пожарот може да зафати илјадници квадратни метри. Доколку тој се интензивира до степен да се создаде огнена бура, може да влијае и на промена на климата. Штетите што можат да ги нанесат пожарите се огромни. Нивната појава е зачестена во текот на летните периоди, кога температурите се повисоки. Неподготвеноста на државата за превенција и справување од пожар може да биде закана за животната средина, климата, здравјето на луѓето, а зависно од локацијата на пожарот, доколку се случи на обработливо земјиште, можни се и големи земјоделски загуби, не само за земјоделците, туку и за целата национална економија. Поради тоа, кога станува збор за оваа техничко-технолошка катастрофа, сите фази за заштита и спасување се битни: превенцијата, подготвеноста и одговор за справување, но и закрепнувањето, т.е. реконструкција и рехабилитација на условите за живот.

Во случај на пожар во затворен простор, од особена важност е дизајнот на просторот, кој задолжително треба да има помошен излез за напуштање на објектот во вонредна ситуација. Доколку не се исполнети овие критериуми, човечките загуби можат да бидат огромни, зависно од капацитетот на објектот што е опожарен. Неколку примери за интензитетот на пожарите, зафатнината, справувањето и превенцијата како и економските загуби ќе бидат преку примери опишани во понатамошниот текст.⁷⁷

4.2.4 Радиоактивна контаминација

Кога се активира нуклеарно оружје или радиоактивни контаминирани системи, може да се случи „истекување“ на радиоактивен облак, кој може да

⁷⁶ Американска невладин организација „Ресурси за иднината“, <http://www.rff.org/Pages/default.aspx> (пристапено на 27.10.2011)

⁷⁷ Унија на европски невладини организации „Пријатели на европската земја“, <http://www.foeeurope.org/> (пристапено на 27.10.2011)

биде со тешки последици за здравјето на луѓето и животната средина. Радијацијата не само што е штетна туку остава долготрајни последици како врз жртвите така и врз нивното поколение.

Јонизирачката радијација е катастрофална за сите живи суштества, а животната средина која била изложена долг временски период на радијација останува неадекватна за живеење и престој. За време на Втората светска војна, воените трупи на САД активираа неколку атомски бомби врз јапонските градови Хирошима и Нагасаки, а тоа ги оштети водоводниот систем, резервите на храна, а над 50% од населението беше заразено со најразлични болести. Украина и Белорусија беа дел од сценарио на експлозија на нуклеарните реактори во нуклеарната централа „Чернобил“ во 1986 година, а последици се почувствуваа дури и во Македонија. Денес овој град сè уште е празен, познат како мртов град. Во 1970 година слична судбина ја снајде и Пенсилванија во САД.⁷⁸ Најнова катастрофа од ваков карактер е нуклеарната хаварија во Јапонија, која низ бројки и факти ќе биде опишана во понатамошниот текст. Освен „истекување“ на радиоактивен облак, од ваквите несреќи можат да настанат и радиоактивни врнежи, прашина и талози. На овој начин, радијацијата го доведува во прашање здравјето не само на локалното население во чија непосредна близина настанала нуклеарната катастрофа туку и населението во глобални рамки. Затоа препораките од Светската здравствена организација по настанување на вакви катастрофи се задолжително капење на населението доколку било непосредно изложено на врнежи од дожд.

4.2.5 Експлозии

Експлозиите се дел од техничко-технолошките непогоди кои може да предизвикаат катастрофални последици во огромни размери. Една од најкатастрофалните експлозии која нанесе огромни штетни последици врз животната средина е *тунгуската експлозија* која се случила летото во 1908 година во Русија. При оваа експлозија на комета (астероид) во близина на Земјината топка се уништиле околу 3000 квадратни километри шума што се

⁷⁸ Американска федерација на научници, <http://www.fas.org/> (пристапено на 27.10.2011)

протегала по течението на реката Тунгуска во Краснојарскиот крај, северозападно од Бајкалското Езеро во Русија.

4.2.6 Несреќи во рудници

Несреќите во рудници се дел од техничко-технолошките непогоди предизвикани генерално од човечки фактор или дефект на технологијата која се користи за ископување руда. Најчесто, несреќите во рудниците се предизвикани од експлозија, при што од испуштање на чад или јаглероден моноксид (CO), нивото на кислород под земја нагло се редуцира, што е со катастрофални последици по животот на рударите. Последна таква катастрофа е рударската несреќа во Кина, при којашто во ист ден во два различни рудници за јаглен загинаа повеќе од 30 рудари.

4.2.7 Излевање на нафта и нафтени деривати

Излевањето нафта и нафтени деривати е дел од техничко-технолошките непогоди кои се исто така опасни по здравјето на луѓето и квалитетот на животната средина. Главно тоа се случува во реките, езерата, морињата и океаните, каде се стационирани нафтоводите на големите нафтени компании за снабдување на светските метрополи со нафта и нафтени деривати.

Последна од низата вакви техничко-технолошки непогоди се случи во Нигерија, која е најголемиот производител на оваа суровина во Африка. Тоа предизвика еколошка катастрофа за која е потребно да се преземе мошне скапа постапка за прочистување. Еколошката катастрофа претставува закана за исчезнување на една или повеќе етнички групи во регионот, чии жители се занимаваат единствено со риболов и земјоделство.

Друга ваква катастрофа беше излевање на нафта во Мексиканскиот Залив во САД, кога компанијата-управител со нафтоводот во заливот, британскиот нафтен гигант „Бритиш петролеум“ мораше да исплати штета од неколку стотици милијарди долари за направената еколошката штета и штетата врз здравјето на локалното население предизвикана со истекувањето на нафта во заливот.

4.2.8 Урбанизацијата и климатските промени

Климатските промени (глобалното затоплување) е темата која во последно време ги плаши теоретичарите, кои вложуваат многу напори да изнајдат решение за спречување на климатските промени, односно глобалното затоплување во глобални рамки. Се смета дека климатските промени се и главни причинители на зачестените природни непогоди кои во последно време го погодија светот.

Според општоприфатената дефиниција, *климатските промени* претставуваат значителна и долготрајна промена на статистичката дистрибуција на границите на климатската температура во текот на годините. Генерално предизвикуваат промена на временската состојба во светот или во одделни региони во светот, и во некои случаи се главен причинител на непогоди. Од друга страна, *глобалното затоплување* претставува континуиран раст на температурата на атмосферата на земјата и океаните. Глобалното затоплување е предизвикано од зголемена концентрација на јаглероден диоксид (CO₂ - greenhouse gas) во атмосферата како резултат на напредниот технолошки развој, активностите на населението поврзани со експлоатација на шумите и штетните гасови кои се испуштаат од фосилните горива од автомобилите или домаќинствата.⁷⁹

Во последно време постои растечка тенденција на грижите од глобалното затоплување и влијанието што го предизвикува врз луѓето и еколошките системите. Од почетокот на 20 век температурите растат во просек за два Целзиусови степени, а тој тренд е сè поголем во последните 30 години. Експертите предвидуваат дека во иднина растот на температурата ќе се одвива со забрзано темпо и ќе надмине просечен раст од три Целзиусови степени во наредните 100 години. Ова затоплување може да придонесе за големи промени на нивото на водата на реките, езерата, морињата и океаните, промена на еколошките системи, замрзнатата површина итн. На Арктикот, каде што температура е двојно повеќе зголемена од просекот во

⁷⁹ National academy of science, (2008) *Understanding and responding to climate changes, USA, p. 4*

останатиот дел од светот, животната средина и еколошките системи се менуваат многу брзо.

Повеќето научници се сложуваат дека иницијатор за овој тренд се луѓето, кои преку нивните активност сè повеќе испуштаат поголеми количества јаглероден диоксид (CO_2) во атмосферата. Количеството на јаглероден диоксид (CO_2) во атмосферата е во значителен пораст по индустриската револуција во светот, пред сè поради согорувањето на фосилни горива од енергетиката, индустриските процеси и транспортот. Нивоата на карбондиоксид во моментов се највисоки во последните 650000 години и се во постојан пораст. Теоретичарите не гледаат ниту зошто овој растечки тренд би престанал во 21 век, па предвидуваат различни „црни сценарија“. Сепак, тие се во постојана борба со оваа проблематика.

Сите држави не испуштаат подеднакво штетни гасови во атмосферата на годишно ниво. Африка испушта околу 1,6 милијарди тони штетни гасови, со 2,4 тони по жител. Азија и Пацификот испуштаат штетни гасови од околу 7,9 милијарди тони, или 2,6 тони по жител. Латинска Америка и Карибите испуштаат околу две милијарди штетни гасови, со по 2,6 тони по жител. Останатиот регион (Албанија, Арменија, Азербејџан, Грузија, Малта, Молдавија и Македонија) испуштаат околу еден милион тони штетни гасови, или 5,1 тони по жител.

Ова ја истакнува важноста на однесувањето на урбаните центри, кои треба да вложат големи напори за да докажат дека нивната популација има способност да се адаптира на физичките и климатски услови во кои живеат, но и континуирано да се бори за нивно подобрување. Додека катастрофите го вознемируваат локалното население во областите во коишто се случиле и ги нарушуваат соживотот и економската стабилност, климатските промени се нов и систематски предизвик на заедниците за нивниот одржлив развој и енергетска ефикасност за да се осигура нивниот развој на долг рок. Последните две години се најтоплите години во периодот од 2000 до 2010 година и бележеа неколку клучни настани како последица од климатските промени. Поради тоа, климатските промени имаат огромно влијание и врз социјалната димензија на засегнатото локално население.

Социјалните фактори придонесуваат во голем дел за варијабилноста во ранливоста на населението од влијанијата на климатските промени. Прво, сиромаштијата и маргинализираноста се главните причини кои влијаат за зголемена ранливост на населението. Изложеноста на климатските промени повеќе е евидентна во оние домаќинства и заедници кои живеат во градови повеќе изложени на бури, поплави и лизгање на земјиште и кои имаат недостаток на ресурси за полесно справување со катастрофи од ваков обем. Посиромашните заедници се поранливи на климатските промени од неколку причини и тоа:

- поголема изложеност на непогоди (на пример преку густина на населеност, живеење во несоодветни домови, во градови со нерегулирана и непланска инфраструктура и висока изложеност на непогоди),
- недостаток на инфраструктура, непроодна во случај на непогоди (ограничена и неадекватна патна инфраструктура која во случај на непогода блокирање на одреден дел од инфраструктурата нема алтернативен пат по кој може да се стигне до засегнатиот погоден регион од непогодата),
- намален капацитет на адаптабилност (немање можност за внатрешна миграција, отселување од ризичните градови подложни на непогоди во помалку ризичните градови, помалку подложни на непогоди),
- мала економска помош во случај на непогода, поради слабиот економски успех на државата,
- помала правна и финансиска заштита.⁸⁰

Второ, климатските промени имаат различно влијание и врз родовата припадност на населението. Најранливи од климатските промени се жените, потоа децата. Од последици за жените - се отежнува нивната можност за побавно реактивирање на пазарот на трудот по претрпената несреќа поради видот на работните позиции кои се отвораат (физички). Загубата на поголем број жени наспроти мажи кај засегнатата локална заедница може да значи

⁸⁰ International Red Cross, (2010), *World disaster report - Focus on urban risks - "Together for humanity"*, Switzerland, p. 117

намалување на репродуктивноста кај таа заедница, а намалувањето на жените индиректно може да предизвика и зголемување на болестите кај децата поради недостигот од соодветна грижа (под претпоставка дека мажите од локалната заедница работат физичка работа на терен, главно во градежната индустрија, за реобнова на погодениот регион од катастрофата).

Трето, ранливоста од катастрофа предизвикана од климатските промени е поголема кај децата. Растот на појавата на болести кај децата може да се јави од несоодветните санитарни услови и микроорганизмите кои се шират во атмосферата по настанување на катастрофата (по претпоставка дека катастрофата го уништила водоводниот систем и со тоа го ограничило правото на населението за пристап до здрава и чиста вода за пиење). Во случај на пораст на температурата, малите деца потешко се адаптираат кон високите температури во вонредни услови, а тоа во долг период може да предизвика последици врз нивниот когнитивен и социјален развој, поради претрпената трагедија на рана возраст. Освен децата, топлотниот бран е штетен и за постарото население (топлотниот бран кој ја зафати Европа во 2003 година однесе 70 000 жртви од постарата популација).

Токму од овие трагични причини, државите, меѓународната заедница и невладиниот сектор трошат огромни суми пари за спречување или намалување на климатските промени на глобално ниво. Како што напоменавме на почетокот, непогодата преминува во катастрофа само тогаш кога го доведува во прашање опстанокот на животот на глобалното население.⁸¹

5. Катастрофи во Република Македонија

Согледувајќи ги примерите за кои досега пишувавме, за размерот на природните катастрофи кои тие држави ги погодиле, бројот на жртви и повредени луѓе како последица на катастрофите и материјалните штети што ги предизвикале природните катастрофи, можеме слободно да кажеме дека Република Македонија е поштедена од таа голема суровост. Но и покрај тоа,

⁸¹ International Red Cross, (2010), *World disaster report - Focus on urban risks - "Together for humanity"*, Switserland, p.118- 120

според површината на територијата на која се простира државата и бројот на наелението што живее во неа, Македонија си има свои тешкотии што ѝ ги задава природата, а држава мора да се справува.

Сепак, кога станува збор за подложноста на ризик од природни катастрофи во Република Македонија, прогнозите на меѓународните организации се утешни. Тие како поголем ризик ја истакнуваат политичката нестабилност, не само во државата туку во целиот регион - Југоисточна Европа, наместо ризикот од природни непогоди. Тие истакнуваат дека тоа се должи пред сè на политичките превирања кои постојат меѓу политичките партии во мултипартискиот систем на власт и на односите на мешаното население во регионот, кои според нив, не се целосно стабилизирани. Сепак, сите се едногласни дека Република Македонија е пример за имплементација за мултикултурниот систем како модел на политичко уредување, со сите негови позитивни и негативни страни. Светскиот економски форум сметаше дека Република Македонија не ја очекува голем ризик да биде погодена од некоја природна непогода до крајот на 2011 година.⁸² Но дека Македонија мора да биде подготвена за превенција и справување со катастрофите, говорат податоците на *Prevention Web* - база на податоци за природни непогоди во светот, и податоците на македонските институции кои се занимаваат со оваа проблематика. Според статистиките на *Prevention Web*, штетите од природните непогоди во Македонија се далеку пониски од штетата, на пример, од земјотресот од 9 степени според Меркалиевата скала во Јапонија. За справување со штетите од таа катастрофа, Јапонија ќе потроши неверојатни 300 милијарди долари, додека просечната вредност која Македонија ја троши за справување со последиците од природните катастрофи изнесува 80,4 илјади долари годишно. Анализата на природните катастрофи на *Prevention Web* во последните 30 години во Македонија (1980 - 2010) покажуваат дека Македонија се соочила со 15 поголеми природни непогоди во кои загинале 34 лица. Просечниот број жртви на годишно ниво кај нас е минимален и изнесува едно лице, додека, пак, бројот на лица

⁸² *Global risks 2011 - Sixth edition, World economy forum, <http://riskreport.weforum.org/>, (пристапено на 26.10.2011)*

погодени од природните катастрофи во последните 30 години е застрашувачки (1,12 милиони луѓе). Сепак, вкупната сума на штети кои Македонија ги претрпела во последните 30 години изнесува 2,62 милиони долари.

Табела 1. Број на природни непогоди, жртви, оштетени граѓани и сума на штетите предизвикани од природните непогоди во периодот од 1980 до 2010 година

Број на природни непогоди	15
Број на жртви	34
Годишен просек на бројот на жртви	1
Број на оштетени граѓани	1.121.805
Годишен просек на оштетени граѓани	36.187
Економска штета	2,62 милиони долари
Годишен просек за економска штета	84,5 илјади долари

Извор: *Prevention Web* - база на податоци за природни катастрофи во светот

Според *Prevention Web*, Македонија најмногу е погодена од високи температури (топлотни бранови), па потоа од епидемични заболувања и инсекти, па на крај од земјотреси, суши и поплави. Досега екстремно високите температури однеле 30 жртви, односно 15 со топлотниот бран што ја зафати Македонија во 2001 година и 15 со топлотниот бран во 2005 година. Само две лица се загинати од поплава, и тоа од поплавата која ја погоди Македонија во 2003 година. По едно лице во последните 30 години е загинато од бура и пожар. Сепак, бројот на оштетени граѓани е многу висок. Во следната табела е претставено колку луѓе биле оштетени во најголемите

10 природни катастрофи кои ја погодиле Македонија во последните 30 години.⁸³

Табела 2. Природни непогоди во периодот од 1980 до 2010 година и број на оштетени граѓани

Природна катастрофа	Дата	Оштетени граѓани
Пожар	2007	1.000.000
Поплава	2004	100.000
Суша	1993	10.000
Поплава	2003	4.000
Поплава	2005	2.000
Поплава	2002	1.659
Поплава	2006	1.500
Поплава	1995	1.500
Поплава	2003	750
Топлотен бран	2007	202

Извор: *Prevention Web*- дата база на природни непогоди во светот

Според материјалната штета која природните катастрофи во Македонија ја предизвикале се пожарите, податоците на *Prevention Web* покажуваат дека тоа не е така. Според нивните анализи, најскапа природна катастрофа во последните 30 години во Македонија била поплавата во 1995 година, која предизвикала материјална штета од 2,45 милиони долари. Веднаш зад неа е пожарот кој ја зафати Македонија во 2000 година со материјална штета од 135 илјади долари, и на крај е поплавата која ја погоди Македонија во 2004 година, што предизвика материјална штета од 36 илјади долари.

Истражувањата на *Prevention Web* покажуваат дека најмногу жртви од природна непогода во последните 30 години во Македонија имало од топлотни бранови (88,2%), па од поплави (5,9%), бури (2,9%) и пожари (2,9%). Од друга страна, пак, според бројот на погодени домаќинства, на

83 *Prevention Web* - база на податоци за природни катастрофи во светот, <http://www.preventionweb.net/english/countries/statistics/?cid=171>, (пристапено на 26.10.2011)

прво место се пожарите со 89,1%, а веднаш зад нив поплавите со 10,9%. Дека Македонија најмногу е погодена од пожари, покажуваат и податоците на Дирекцијата за заштита и спасување на Република Македонија. Според нивните анализи, минатата година се случиле вкупно 319 пожари кои предизвикале материјална штета од околу 736 илјади евра.

Табела 3. Број на пожари во Македонија во 2010 година, материјална штета предизвикана од нив и број на жртви и повредени

Пожари на:	Број на пожари			Материјални штети причинети од пожарите			Повредени лица во пожарите			Погинати лица во пожарите		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Објекти	279	484	763	107.492	235.692	343.184	2	1	3		2	2
Отворени простори	363	356	719	9.902	11.671	21.574						
Сообраќајни средства	57	104	161	1.225	400	1.617				1	1	2
Останато	163	142	305	1.050	590	1.700	1		1			
Вкупно	862	1086	1948	119.681	248.353	368.075	3	1	4	1	3	4

Извор: Дирекција за заштита и спасување на Република Македонија

Забелешка: Вредностите се искажани во евра

Ниту 2011 година не е поинаква кога станува збор за природните непогоди. И во првите пет месеци (јануари - мај) преовладуваат пожарите како појавна природна катастрофа во Македонија, но во овој случај, забележителен е пораст на нивниот број и материјалната штета која ја предизвикуваат. Од друга страна, воочлив е пад на бројот на жртви и повредени лица, што говори за напредокот на работата на македонските институции кои се занимаваат со оваа тематика. Во првите пет месеци од 2011 година, во Македонија настанале 2.714 пожари кои предизвикале материјална штета од над 66 милиони евра.

Табела 4. Број на пожари во Македонија во 2011 година (јануари - мај), материјална штета предизвикана од нив и број на жртви и повредени

Пожари на:	Број на пожари			Материјални штети причинети од пожарите						Погинати лица во пожарите		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Објекти	238	234	472	387.199	2.000	389.156			0	1	1	2
Отворени простори	228	132	360	142.219	140	142.350						
Сообраќајни средства	32	55	87	6.444		6.444						0
Останато	144	94	238	3.410		3.410			0			
Вкупно	642	515	1157	539.272	2.140	541.360	0	0	0	1	1	2

Извор: Дирекција за заштита и спасување на Република Македонија

Забелешка: Вредностите се искажани во евра

Во борбата со климатските промени, која станува сè поактуелна во експертските кругови и кај развиените држави, Македонија се соочува со неуспех бидејќи во случај на пожар, најпогодени се шумите. Според податоците на јавното претпријатие „Македонски шуми - Скопје“, во периодот од 1998 па заклучно со 30.06.2011 година, настанати се 3065 пожари во шумите во нивна сопственост, што уништиле над 112 илјади хектари земја и дрвна маса од над 1,22 милиони метри кубни. Штетата од овие поразителни податоци се проценува на неверојатни 33,2 милиони евра.

IV. ПРИРОДНИ КАТАСТРОФИ ВО СВЕТОТ ВО ПОНОВАТА ИСТОРИЈА НИЗ БРОЈКИ И ФАКТИ

2010 година започна со два големи земјотреси во поновата историја, со два различни епицентри на американскиот континент. Земјотрес со јачина од 8,8 степени го погоди Чиле, држава која неодамна се приклучи на Организацијата за економска соработка и развој (OECD), „клуб“ на побогатите држави во светот и предизвика огромна физичка штета, а бројот на жртви беше енормен. Во јануари се случи за нијанса послаб земјотрес во најсиромашниот дел на континентот, државата Хаити, која изгуби над 200000 жители и остана со еден милион раселени луѓе, без покрив над главата. Додека концентрацијата на луѓе во урбаните центри може да го зголеми или да го намали влијанието од катастрофите, разликата во влијанието на двата земјотреси пред сè се должи на подготвеноста на државите да се справат со катастрофите и квалитетот на кој се градени домовите, инфраструктурата и услужните институции. Експертите ширум светот сметаат дека особено внимание треба да се посвети на новиот тренд кој се јавува во последно време - „урбаниот ризик“, поради што повеќе од 50% од светската популација живее во метрополи и градови, а не во села. Над една милијарда од светската популација денес живее во урбаните центри во најразлични услови, помалку и повеќе сигурни. Нивниот број постојано расте. Но поради тоа што граѓаните гледаат само да извршат внатрешна миграција во рамки на една држава и да живеат во градовите наместо во селата, условите за живот се последниот параметар на кој се обрнува внимание. Поради лошите услови за живот расте и ризикот од потешко справување со последиците од циклоните, поплавите, земјотресите, инфекциите, криминалот, пожарите како и транспортните и индустриските несреќи. Ова ја потенцира потребата од радикални измени на теориите според кои меѓународната заедница гледа на урбаниот ризик.

Поради тоа сè повеќе средства се одвојуваат од буџетите на државите и од касите на невладините организации кои работат само со групи луѓе кои спаѓаат во групата „високо сиромашни“, со цел да се подобрат основните услови за живот на сиромашното население.⁸⁴

Сепак, експертите потенцираат дека трендот на урбан ризик може да се избегне. Трендот не е судбина. Но како што популацијата сè повеќе се концентрира во градски урбани средини така сè повеќе се зголемува и урбаниот ризик, односно ризикот за потешко справување со катастрофите во ваквите животни средини. Во поново време ова е рапидно еволуирачки предизвик за меѓународните организации, невладините организации, централните и локалните институции кои мора да го преиспитаат и адаптираат нивниот пристап кон справувањето и превенцијата од катастрофите во урбаните средини, а ова особено важи за сиромашните држави во коишто ендемската сиромаштија ја зголемува ранливоста на населението при соочувањето со катастрофите. Сепак, во Извештајот на Федерацијата на меѓународниот Црвен крст и Црвената полумесечина за катастрофите во светот за 2010 година се забележува тренд на подобрување на условите за справување со ризикот од катастрофи во одредени градови во Африка, Азија и Латинска Америка преку напорите на владите на државите за подобрување на инфраструктурата и услугите. Главна причина за напредок при справувањето со катастрофи се наведува принципот на мапирање на регионите подложни на катастрофи, анализирање на нивната состојба и подобрување на условите и во урбаните, но и во руралните средини за справување со катастрофите.

Проекциите на одделението на Обединетите нации за мерење на бројот на популацијата кажуваат дека до 2030 година бројот на населението во урбаните средини континуирано ќе расте, а тоа ќе биде тренд особено кај помалку развиените држави, со послаба економска стабилност и просперитет.

⁸⁴ International Red Cross, (2010), *World disaster report - Focus on urban risks - "Together for humanity"*, Switserland, p.34

Табела 5. Раст на бројот на населението во урбаните и руралните средини изразена во милиони

	1950	1970	1990	2010*	2030*
Урбана средина	737	1.332	2.275	3.495	4.965
Развиени држави	427	652	818	925	1.016
Неразвиени држави	310	680	1.456	2.570	3.949
Африка	33	86	204	412	759
Азија	237	485	1.015	1.770	2.669
Европа	281	412	509	530	550
Латинска Америка и Карибите	69	164	314	471	603
Северна Америка	110	171	214	286	351
Океанија	8	14	19	25	31
Рурална средина	1.798	2.367	3.020	3.412	3.426

*Податоците за 2010 и 2030 година се проекции на Обединетите нации поредниште неодржаните пописи на население во сите држави во светот

(се очекува до 2012 година да се попише целото светско население)

Извор: Обединети нации

Голем дел од растот на популацијата се одвива на неформален начин, во живеалишта со многу сиромашни услови за живот и без соодветно обезбедена инфраструктура. Голема пропорција од растот на населението во урбаните средини го зголемува ризикот на немање можност и капацитети за справување со климатските промени кои настапиле или допрва ќе се појават. Сепак експертите истакнуваат дека градовите и понатаму остануваат побезбедни места за живеење во случај на катастрофа.⁸⁵

Тоа може да се види кај многу екстремни случаи на природни непогоди или земјотреси во високоразвиените држави, во коишто процентот на штети е минимален или воопшто го нема. Тоа се должи на висококвалитетната изградба на зградите и инфраструктурата, што го намалува бројот на жртви, повредени, а висококвалитетните и добро обучени служби за итна помош го

⁸⁵ International Red Cross, (2010), *World disaster report - Focus on urban risks - "Together for humanity"*, Switzerland, p. 34-36

лимитираат зголемувањето на бројот на повредени, кои без соодветен медицински третман можат да преминат во категоријата - „жртви“.

Следната табела ги прикажува најголемите катастрофи кои се случиле во последните 10 години, бројот на жртвите и повредените од катастрофите, како и трошоците за покривање на штетата од катастрофите, напоменувајќи дека човечката загуба е непроценлива и не постои начин на кој таа може да се надолжни.

Табела 6. Големи катастрофи во светот во периодот од 2000 до 2010 година⁸⁶

Популарно име	Град	Датум	Вид	Погодени градови	Бр. на жртви	Повредени - број	Парична штета во милијарди \$
земјотрес Хаити	Хаити	12/01/2010	земјотрес	Парта Принс	222.570	3.400.000	/
земјотрес Сичуан	Кина	12/05/2008	земјотрес	Бејчуан, Дијингуан, Шифанг...	87.476	45.976.596	85
циклон Наргис	Мјанмар	02/05/2008	тропски циклон	Јангон	138.366	2.422.000	4
земјотрес Јава	Индонезија	27/05/2006	земјотрес	Јокјарта	5.778	3.177.923	3,1
земјотрес Кашмир	Пакистан	08/10/2005	земјотрес	Музафарабад	73.338	5.128.000	5,2
ураган Катрина	САД	29/06/2005	тропски циклон	Њу Орлеанс	1.833	500.000	125
поплава Мумбаи	Индија	26/07/005	поплава	Мумбаи	1.200	20.000.055	3,3
цунами Јужна Азија	Индонезија, Шри Ланка, Индија..	26/12/2004	земјотрес и цунами	Банда Ачех Ченај	226.408	2.321.700	9,2
земјотрес Бам	Иран	26/12/2003	земјотрес	Бам	26.796	267.628	0,5
топлотен бран Европа	Италија Франција, Германија...	лето 2003	екстремна жештина	неколку десетици градови	72.210	/	/
поплава Дрезден	Германија	11/08/2002	поплава	Дрезден	27	330.108	11,6
земјотрес Гујурат	Индија	26/01/2001	земјотрес	Буј, Ахмебадад	20.005	6.321.821	2,6

Во воочувањето на драматичните разлики меѓу различни категории држави, мора да се запамети дека помалку економски моќните држави се

⁸⁶ Извор: EM- DAT: OFDA/ CRED International Disaster Database

државите кои се најмалку урбанизирани, додека средно моќните и високоекономски моќните држави се доминантно урбанизирани. На пример, многу поголем дел од населението во Јапонија е изложено на тропски циклони, за разлика од населението на Филипините. Сепак, доколку двете држави бидат погодени од тропски циклон со иста јачина, бројот на жртви на Филипините ќе биде за 17 пати поголем отколку во Јапонија. Ова не значи дека побогатите градови се секогаш побезбедни, како што можевме да видиме според бројот на жртви и оштетен имот во Њу Орлеанс по ураганот Катрина, но сепак, поврзано со интензитетот на катастрофата, последиците се многу ќе беа помали доколку тоа се случеше во помалку развиен град. Катастрофите од пожари и сообраќајни и индустриски несреќи се многу поголеми во развиените градови отколку во помалку развиените градови. Тоа зависи и од регионот во кој се случуваат несреќите.⁸⁷

1. Регионални анализи на катастрофите

Според извештајот за катастрофи во 2010 година на Светската здравствена организација, регионалната распределеност на катастрофи во 2010 година го надмина просекот на катастрофи кои се случиле во периодот од 2000 до 2009 година, а најмногу катастрофи претрпеле азискиот и американскиот континент. Европа забележа најголем раст на катастрофите (18,2%) во 2010 година, споредено со просекот на катастрофи што се случиле во изминатата декада. Сепак, бројот на жртви во Африка, Европа и Азија бележи пад од декадниот просек. Бројот на жртви е зголемен во Америка и Океанија, што се должи на минималното зголемување на бројот на катастрофи лани, споредено со катастрофите од 2000 до 2009 година. Генерално, штетите се зголемени во Америка и Океанија, па државите од овие региони придонесуваат со најголем процент во вкупната сума на штети од катастрофите на глобално ниво. Овие заклучоци ги покажуваат следните

⁸⁷ International Red Cross, (2010), *World disaster report - Focus on urban risks - "Together for humanity"*, Switzerland, p. 36

табели во кои е даден приказ на видовите природни непогоди и нивното влијание според региони, како и штетите предизвикани од нив.⁸⁸

Табела 7. Број на природни непогоди според нивниот вид

Природни непогоди	Африка	Америка	Азија	Европа	Океанија	Вкупно
Климатолошки 2010	6	16	6	22	0	50
2000 - 2009	9	13	13	18	1	54
Геофизички 2010	1	6	20	2	2	31
2000 - 2009	3	7	21	3	2	31
Хидролошки 2010	57	40	81	32	6	216
2000 - 2009	43	39	80	25	5	192
Метереолошки 2010	5	35	27	14	7	88
2000 - 2009	9	33	42	14	6	105
Вкупно 2010	69	97	134	70	15	385
2000 - 2009	64	92	156	59	15	387

Табела 8. Број на жртви од природните непогоди во милиони

Природни непогоди	Африка	Америка	Азија	Европа	Океанија	Вкупно
Климатолошки 2010	5,44	0,18	6,52	0,06	0,00	12,21
2000 - 2009	12,21	1,21	70,57	0,26	0,00	84,25
Геофизички 2010	0,00	6,62	0,38	0,03	0,30	7,33
2000 - 2009	0,08	0,37	7,98	0,01	0,01	8,45
Хидролошки 2010	4,23	4,18	180,10	0,28	0,23	189,03
2000 - 2009	2,34	2,90	89,42	0,34	0,02	95,01
Метереолошки 2010	0,20	1,11	6,88	0,50	0,05	8,73
2000 - 2009	0,45	2,62	36,31	0,32	0,04	39,74
Вкупно 2010	9,87	12,10	193,89	0,87	0,57	217,30
2000 - 2009	15,07	7,09	204,29	0,94	0,06	227,46

⁸⁸ CRED International Disaster Database,(2010), *Yearly report - Statistical review - Numbers and trends*- Brussels

Табела 9. Штети од природните непогоди во милијарди долари

Природни непогоди	Африка	Америка	Азија	Европа	Океанија	Вкупно
Климатолошки 2010	0,00	0,11	0,27	3,60	0,00	3,98
2000 - 2009	0,04	2,29	3,56	2,90	0,47	9,26
Геофизички 2010	0,00	38,01	1,51	0,13	6,50	46,15
2000 - 2009	0,67	0,69	16,73	0,54	0,02	18,65
Хидролошки 2010	0,06	2,49	32,08	7,02	5,24	46,89
2000 - 2009	0,35	2,89	8,86	6,53	0,50	19,13
Метереолошки 2010	0,00	16,22	0,90	6,95	2,77	26,84
2000 - 2009	0,08	37,82	10,21	3,44	0,29	51,83
Вкупно 2010	0,06	56,84	34,76	17,70	14,51	123,86
2000 - 2009	1,15	43,69	39,36	13,41	1,27	98,87

Извор: Годишен извештај - Статистички преглед - Бројки и трендови - 2010, Центар за истражување на епидемиологијата на катастрофите на Светска здравствена организација (CRED), Брисел, 2011

Азија во текот на 2010 година, и покрај падот на бројот на природни непогоди што ја погодиле, придонела со 34,8% во вкупниот број природни катастрофи, додека Америка придонела со околу 25,2%. Европа и Африка придонеле со 18,2%, односно 17,9% во вкупниот број природни непогоди во светот, додека државите од Океанија само со 3,9%. Иако Латинска и Северна Америка се најпогодени од катастрофи во 2010 година, бројот на жртви сепак останува највисок во Азија. Околу 89,2% од вкупниот број жртви од природни непогоди отпаѓаат на Азија, споредено со 5,6% на Америка. Африка и Европа придонесуваат со 4,5%, односно 0,4% во вкупниот број жртви од природни непогоди во 2010 година, додека најмал број жртви имало во државите од Океанија, и тоа само 0,3% од вкупниот број. Нееднаквата дистрибуција на бројот на жртви од природни непогоди е воочлив и во првата декада од 21 век.

Штетите од природните катастрофи во 2010 година покажуваат поголема разлика според регионалната дистрибуција, за разлика од нивната појава и бројот на жртви. Најскапи природни непогоди ја погодија Америка, која придонесува со 45,9% во вкупната сума за штетите, пред сè поради

земјотресите во Чиле и Хаити и бурите во Мексико и САД. Втора по придонес во овој параметар е Азија, а по неа и Европа со 14,3% и Океанија со 11,7%. Африка имала најевтини катастрофи минатата година и придонесува само со 1,2% во вкупната сума⁸⁹ потрошена за обновување на светот по претрпените природни катастрофи.

Овие податоци покажуваат дека диспаратите од природните непогоди можат да бидат огромни, во зависност од економската моќ на државите. Диспаратот ќе го презентираме преку пример на земјотрес, односно како земјотрес на еден континент, во две различни држави може да предизвика различни последици.

Во последните две години сведоци сме на низа земјотреси. Геолошкото истражување на САД покажува дека во светот се случуваат неколку милиони земјотреси годишно.⁹⁰ Прашањето што се поставува во ова истражување е дали и со кој интензитет расте бројот на земјотреси во светот. Во последните 20 години има тренд на постојано зголемување на бројот на земјотреси на годишно ниво. Во 2009 година, само 22 земјотреси во светот убиле 1888 луѓе, повредиле 3,2 милиони и предизвикале штета од 6,2 милијарди долари.⁹¹ Во 2010 година, 25 земјотреси предизвикале 226 735 непогоди, 7,2 милиони жртви и штета од 46,2 милијарди долари. Досега имало 74 земјотреси во светот со посилна магнитуда од 8,0 степени.⁹² Но како една ваква природна катастрофа може различно да влијае на две држави на еден ист континент? На 12 јануари 2010 година, земјотрес со јачина од 7 степени го погоди Хаити, а еден месец подоцна, на 27 февруари, земјотрес со јачина од 8,8 степени го погоди Чиле. Но зошто во државата која ја погоди посилен земјотрес има помалку жртви од другата? Земјотресот во Хаити удри поблиску до Земјината површина и воопшто не ги поштеди објектите на неа. Околу 70% од зградите се урнаа, а загинаа над 200000 луѓе. Експертите сметаат дека тоа е резултат

⁸⁹ *Годишен извештај - Статистички преглед - Бројки и трендови - 2010*, Центар за истражување на епидемиологијата на катастрофите на Светска здравствена организација (CRED), Брисел, стр. 29

⁹⁰ Институт за геолошки истражувања на САД, <http://www.usgs.gov/> (пристапено на 22.10.2011)

⁹¹ EM- DAT: OFDA/ CRED International Disaster Database

⁹² EM- DAT: OFDA/ CRED International Disaster Database

на неефективното работење на владата и лошите законски процедури и градежни мерки и правила за урбанизација на државата. За разлика од Хаити, која има „меки“ урбанистички закони, во 1960 година Чиле вовеле строги правила за градежниците. Тоа беше резултат на земјотресот со јачина од 9,5 степени, кој ја погоди државата во 1960 година. За разлика од Чиле, Хаити не си ги научи лекциите од минатото. Хаити не се соочила со природна непогода повеќе од два века.⁹³

Хаити е една од најсиромашните држави во светот. Во категоријата „високо сиромашни“ спаѓа над 45% од населението, а повеќе од 60%, главно од руралните средини, немаат пристап ниту до институции за основна здравствена нега. Освен тоа, неколкуте години поминати во етнички конфликт, политичка нестабилност и помали катастрофи како циклони, поплави и лизгања на земјишта го ослабеле капацитетот на државата за долготрајни инвестиции во безбедноста на населението. Експертите истакнуваат дека владата на Хаити ги заборавила трите најважни фактори за намалување на степенот на ризик од природни непогоди: промена на животната средина, квалитет на градежната индустрија и зголемување на свесноста кај населението за тоа како треба да се однесува во случај на природна непогода.⁹⁴

Според прогнозите на Обединетите нации, поради природните непогоди и високата сиромаштија со која се соочува Латинска Америка, големи се шансите годинава сиромаштијата на континентот да достигне рекордно ниво. Според Агенцијата за храна и земјоделство на Обединетите нации (FAO), Латинска Америка е регион кој повеќе од 20 години се соочува со конзумирање високоризична храна. И покрај овој застрашувачки податок, Обединетите нации прогнозираа дека како резултат на природните непогоди кои го зафатиле континентот, Латинска Америка во 2011 година ќе се соочи со недостаток на ориз и други земјоделски прехранбени производи, кафе и какао.⁹⁵

⁹³ Во 1751 и 1757 година, Хаити го погодиле земјотреси кои ја уништиле државата до темел

⁹⁴ *Извештај за катастрофи во светот- Фокус на урбани ризици- Заедно за хуманоста*, (2010), Меѓународен црвен крст и црвена полумесечина, Швајцарија, стр. 37

⁹⁵ Новинска агенција, консултантска куќа и аналитички центар Томсон Ројтерс,

2. Меѓународните основи за намалување на ризици од катастрофи и улогата на ООН во развој на концептот за намалување на катастрофи

Поради зголемување на природните несреќи и загуби, пред сè човечки животи, зголемување на штетите врз материјалните, природните и културни богатства на државите, посебно во неразвиените земји и земјите во развој, ООН презема неколку значајни чекори во тој контекст:

- Последната деценија од 20 век е прогласена за Меѓународна декада за намалување на природните катастрофи (International Decade for Natural Disasters Reduction - INDRD);
- Воспоставена е Меѓународната стратегија за намалување на катастрофи (International Strategy for Disaster Reduction – ISDR);
- Донесена е Рамката за акција од Хјого 2005 - 2015: Градење на отпорноста на нациите и на заедниците кон катастрофи (Hyogo Framework for Action 2005 – 2015: Building the resilience of nations and communities to disasters).

Меѓународната стратегијата за намалување на катастрофи ги води и ги координира напорите на широк опсег на партнери за да се постигне суштинско намалување на загубите во катастрофи. Таа има за цел да изгради отпорност на народите и заедниците како суштински предуслов за одржлив развој.

UNISDR служи како *focal point* за спроведување на Хјого-рамката за акција (ХРА) - десетгодишен план за дејствување усвоен во 2005 година од страна на 168 влади за заштита на животите и егзистенцијата против катастрофи. Основна идеја на Хјого-рамката за акција е значително да се намалат загубите предизвикани од катастрофи, човечки животи, општествени и економски средства, како и на животната средина на заедниците и државите.

3. Национални основи за намалување на ризици од несреќи и катастрофи во контекст на стратешките документи и закони во Република Македонија

Владата на Република Македонија го официјализира намалувањето на ризици од катастрофи во 2009 година во согласност со насоките од Хјого-рамката за акција 2005 - 2015 (Hyogo Framework for Action), на која Република Македонија ѝ пристапи во јануари 2005 година во согласност со препораките од страна на Меѓународната стратегија на Обединетите нации за намалување на ризици од несреќи и катастрофи (UN ISDR). Република Македонија е 11 држава во Европа која има воспоставено Национална платформа за намалување на ризици од катастрофи.

Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи има во основа во основните концепциски и стратешки документи, во законски и подзаконски акти, а за базични се сметаат:

- Национална концепција за безбедност и одбрана (2003)
- Стратегија за национална безбедност на Република Македонија
- Национална стратегија за заштита и спасување („Сл.весник на РМ“, бр. 23/09, 6/14)
- Закон за заштита и спасување („Сл.весник на РМ“, бр. 36/04, 86/08, 124/10, 18/11 и 93/12)

V. ОСНОВИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПЛАТФОРМА ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА РИЗИЦИ ОД КАТАСТРОФИ

1. Меѓународни основи на националната платформа за намалување на ризиците од катастрофи

Советот на Националната платформа претставува советодавно тело, форум на којшто ќе се овозможи активно учество на претставници од органите на државната управа и органите на државната власт, научната и академската заедница, бизнис-заедницата со трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби, здруженија на граѓани, невладини и хуманитарни организации, јавните медиуми, верските заедници и претставува квалитетен исчекор во вклучувањето на сите релевантни чинители во областа на намалувањето на ризици од катастрофи. Тематските работни групи претставуваат експертска поддршка на Советот на националната платформа. Со ваквата поставеност на Националната платформа за намалување на ризиците од катастрофи, се овозможува вклученост на сите релевантни чинители во таа област, овозможувајќи зајакнување на капацитетите на институциите, а притоа запазувајќи ја постоечката легислатива во однос на ингеренциите на институциите кои се дел од системот за заштита и спасување.

Организацијата на Обединетите нации (ООН), под влијание на негативните ефекти од големите природни катастрофи кои се случуваа кон крајот на минатиот век, настојувајќи да преземе долгорочни иницијативи за намалување на ризиците од природни катастрофи, последната деценија од XX век (1990 - 1999) ја прогласи за Меѓународна декада за намалување на природните катастрофи (International Decade for Natural Disaster Reduction – IDNDR). Основна цел на оваа иницијатива беше преземање заеднички меѓународни активности заради избегнување на загубите, пред сè на човечките животи, како и намалување на штетите врз материјалните,

природните и културните богатства на државите, посебно во неразвиените земји и земјите во развој.

Посебен настан во рамките на Меѓународната декада за намалување на природните катастрофи е Светската конференција за намалување на природните катастрофи, која се одржа во 1994 година, во Јокохама, Јапонија. Од оваа конференција произлезе Стратегијата од Јокохама за побезбеден свет, во којашто беше нагласено значењето на општествените фактори, како: културата, традицијата, религиските вредности, економската состојба и политичката одговорност, како детерминанти на општествената ранливост на природните катастрофи. Затоа потребата за развој на национални и поднационални (регионални и локални) механизми за намалување на ризиците од катастрофи беше препознаена како висок приоритет. Преку овие иницијативи на светската заедница беа поставени основите на Концептот на национални платформи за намалување на ризиците од катастрофи.

2. Меѓународна стратегија за намалување на катастрофите

Кон крајот на Меѓународната декада за намалување на природните катастрофи, беше усвоен документот Побезбеден свет во XXI век: катастрофите и намалувањето на ризиците⁹⁶, со што се поставија темелите за идната Меѓународна стратегија за намалување на катастрофите (International Strategy for Disaster Reduction – ISDR), која беше воспоставена од страна на Генералното собрание на ООН на 22 декември 1999 година. Основната улога на ИСДР, како главен форум во рамките на системот на Обединетите нации одговорен за изготвување стратегии и политики за намалување на ризиците од катастрофи, е насочена кон јакнење на отпорноста од природните, технолошките несреќи и од несреќите поврзани со животната средина и влијание на промена на традиционалните сфаќања и

⁹⁶ A Safer World in the 21st Century: "Disaster and Risk Reduction", http://www.unisdr.org/eng/about_isdr/bd-safer-world-eng.htm.

дава придонес за преминување од заштитата од несреќи кон проактивна превенција на ризици и намалување на ранливоста на заедниците.

Со формирањето на ИСДР, се препозна дека природните несреќи сами по себе не водат кон катастрофи, туку дека катастрофите се резултат од влијанието на природните непогоди и други несреќи врз ранливите општествени системи и дека можат да се превенираат преку координирани активности насочени кон намалување на ранливоста. ИСДР-системот функционира како систем на партнерства помеѓу меѓународните и регионалните организации, невладините организации, меѓународните финансиски институции, научните, техничките и специјализираните мрежи, како и граѓанското општество и бизнис-секторот, кои соработуваат и обезбедуваат поддршка на државите и на заедниците за да го намалат ризикот од катастрофи. Националните авторитети во државите се надлежни за имплементирање на политиките за намалување на ризиците од катастрофи преку формирање соодветни национални системи, институции и координативни механизми за намалување на ризиците од катастрофи. Партнерствата функционираат во рамките на повеќе ИСДР-механизми, од кои поважни се глобалната платформа, регионалните и националните платформи и платформи за намалување на ризиците од катастрофи, тематските платформи, меѓуагенциските координативни тела, како и Секретаријатот на ИСДР (UNISDR).

Глобалната платформа за намалување на катастрофи (Global Platform for Disaster Risk Reduction – GPDRR) е најважен глобален форум што се одржува на секои две години во Женева и преку кој државите-членки можат да го следат напредокот на имплементирањето на Рамката за акција од Хјого, да ја унапредуваат свеста за намалување на ризиците од катастрофи и да разменуваат знаења и искуства од оваа област.

Регионалните платформи за намалување на ризиците од катастрофи се тела што ја олеснуваат комуникацијата и размената меѓу чинителите на регионално и на субрегионално ниво. Една од основните функции на регионалните платформи е, во двегодишниот период меѓу заседавањето на Глобалната платформа, да разгледуваат прашања што се однесуваат на

соодветните региони и да ги подготвуваат сесиите на Глобалната платформа.⁹⁷

Националните платформи за намалување на ризиците од катастрофи претставуваат национален повеќесекторски механизам, составени се од повеќе чинители чија основна функција е да служат како промотор на концептот на намалување на ризиците од катастрофи и обезбедување совети за приоритетните области за акција.

Тематските платформи претставуваат механизми на партнерства преку кои ИСДР-организациите можат да соработуваат и да даваат насоки за конкретни тематски области, кои се важни за намалување на ризиците и за имплементирање на Рамката од Хјого.

2.1 Рамка за акција на Конференцијата во Хјого (HFA)

Генералното собрание на ОН, со Резолуцијата 58/214 од 23 декември 2003 година⁹⁸, донесе одлука за одржување Светска конференција за намалување на катастрофите (World Conference on Disaster Reduction [WCDR]) во Кобе, Хјого, Јапонија, од 18 до 22 јануари 2005 година. Конференцијата имаше цел да направи ревизија на Стратегијата од Јокохама и да ја адаптира рамката за намалување на катастрофи на условите од XXI век. На конференцијата беше донесена Рамката за акција од Хјого 2005 - 2015: Градење на отпорноста кон катастрофи на нациите и заедниците (Hyogo Framework for Action: Building the Resilience of Nations and Communities to Disaster [HFA]). Со поддршка од 168 држави, меѓу кои и Република Македонија, стратешкиот и системски пристап во намалувањето на ризиците од катастрофи се здоби со дополнителен легитимитет. Пристапот на овој деценискиот план е сеопфатен, како во поглед на ризиците од катастрофи така и во однос на одредувањето и активирањето на сложените

⁹⁷ Во европски рамки, воспоставен е Европскиот форум за намалување на ризиците од катастрофи (European Forum for Disaster Risk Reduction – EFDRR), како форум за размена на информации и знаења, регионална координација, залагање за ефективно намалување на катастрофите и обезбедување поголема политичка поддршка. Р. Македонија беше претседавач со овој форум во 2011 година.

⁹⁸ General Assembly Resolution 58/214, 23 December 2003, <http://www.unisdr.org/wcdr/back-docs/docs/a-res-58-214-eng.pdf>.

мултидисциплинарни мерки за намалување на ризиците од катастрофи во периодот до 2015 година.

Основна идеја на Рамката за акција од Хјого е во периодот до 2015 година значително да се намалат загубите предизвикани од катастрофи, како на човечки животи така и во општествените, економските средства и животната средина на заедниците и на државите. За да ги постигнат очекуваните резултати, на Конференцијата во Хјого се донесоа три стратешки цели и пет приоритети за акција.

2.1.1 Стратешки цели

1. Поефективно интегрирање на намалувањето на ризиците од катастрофи во политиките, плановите и во програмите за одржлив развој на сите нивоа, со посебен акцент на *превенцијата на катастрофи, митигацијата, подготвеноста и намалувањето на ранливоста.*
2. Развој и јакнење на институциите, механизмите и на капацитетите на сите нивоа, посебно на ниво на заедниците (урбани и рурални) во насока на систематско градење отпорност кон катастрофите.
3. *Систематско вметнување* на пристапите за намалување на ризиците во програмите за подготвеност, одговор и закрепнување при реконструкцијата на заедниците што се погодени од катастрофи.

2.1.2 Приоритети за акција

1. Да се обезбеди намалувањето на ризиците од катастрофи да биде национален и локален приоритет, со силна институционална основа за имплементирање.
2. Идентификација, процена и мониторинг на ризиците од катастрофи и усовршување на системот за рано предупредување.
3. Употреба на знаење, иновации и образование за градење култура на безбедност и отпорност на сите нивоа.
4. Намалување на ризиците во клучните сектори.
5. Јакнење на подготвеноста на сите нивоа за ефективен одговор во случај на катастрофи.

3. Национални основи на националната платформа за намалување на ризици од катастрофи (концепциски, стратешки и законски)

Националната платформа на Република Македонија за намалување на ризици од несреќи и од катастрофи, покрај политичката волја изразена со пристапувањето кон Рамката за акција од Хјого (2005 година), своја основа има и во основните концепциски и стратешки документи, како и во повеќето законски и подзаконски акти.

- Националната концепција за безбедност и одбрана (2003) ги изнесува ставовите и погледите во однос на општата безбедност и управувањето со ризиците заради превенција од кризи. Во овој документ беа поставени основите на Системот за заштита и спасување, кој се воспоставува заради превенција, рано предупредување и справување со природни непогоди и други несреќи преку одржување постојано ниво на готовност на државата, консултации, континуитет, меѓуресорска и меѓународна соработка, координација, изработка и одржување на Проценка на загрозеност од природни непогоди и други несреќи.

- Во точка 51 од Националната концепција за безбедност и одбрана стои дека Република Македонија е подложна на елементарни непогоди, техничко-технолошки и слични катастрофи кои ја загрозуваат безбедноста на граѓаните, државата и нејзината инфраструктура. Натомошниот развој на силите за заштита и спасување од овие ризици и опасности треба да се одвива во насока на обединување на сегашните, постојни служби во една дирекција. Донесувањето нов закон за заштита и спасување и обединување на противпожарната заштита, која е во рамките на ресорот за внатрешни работи и цивилната заштита, која, пак, е во ресорот за одбрана во една самостојна служба-дирекција со задолжителна насока за максимална децентрализација, ќе претставува значаен чекор за подобрување на состојбата во оваа област.

- Со Законот за заштита и спасување⁹⁹ се уредува системот за заштита и спасувањето на луѓето, животната средина, материјалните добра, природните богатства, животинскиот и растителниот свет и културното наследство од природни непогоди и други несреќи во мир, вонредна состојба и воена состојба во Република Македонија.

Заштитата и спасувањето во Републиката се организира како единствен систем за откривање и спречување на настанувањето и отстранувањето на последиците од настанатите природни непогоди и други несреќи и давање помош во мир, вонредна состојба и воена состојба.

Во согласност со членот 3 од Законот, заштитата и спасувањето претставува поврзан процес за планирање, програмирање, организирање, раководење, командување, координирање, спроведување, финансирање и надзор за навремена и ефикасна превенција, како и подготвување, дејствување и отстранување на причините и последиците од природни непогоди и други несреќи.

Во членот 4 од Законот е јасно нагласено: „Заштитата и спасувањето во Републиката ги организираат и спроведуваат државните органи, органите на државната управа, органите на единиците на локалната самоуправа, јавните претпријатија, јавните установи и служби, трговските друштва, здруженијата на граѓани, граѓаните и силите за заштита и спасување на начин уреден со овој Закон, со прописите донесени врз основа на овој Закон, како и со нормативите, стандардите и правилата на техничката практика.

Соодветно на Законот за заштита и спасување, на Процената на загрозеност од природни непогоди и други несреќи и на Планот за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, како и на планирањето и развојот на ресурси и капацитети за јакнење на механизмот на цивилната заштита, се обезбедува меѓуинституционална поставеност за имплементација на Рамката за акција од Хјого во намалување на ризици од природни непогоди и други несреќи, како во фазата на превенција така и низ сите други фази: намалување на последиците, подготвеност за ефикасен одговор, одговор и обновување во системот за заштита и спасување.

⁹⁹ Закон за заштита и спасување, „Сл. весник на РМ“ бр. 36/04, 49/04, 86/08 и 114/09,124/10,18/11

Целта на Национална стратегија за заштита и спасување е да обезбеди одржлив развој, унапредување и целосна ефикасност на системот за заштита и спасување со реализација на среднорочни цели, како од правна уреденост на системот, имплементирање на стандардите на НАТО и ЕУ, преку утврдување на СОП (процедури) и мерките за заштита и спасување, развој и зајакнување на човечките ресурси и материјалните можности, капацитети, едукација, тренинг и вежби, така и во однос на истражувачки нормативни и развојни проекти. Поддржана од политичкиот и економскиот систем, заштитата и спасувањето, организирани на начин предложен со оваа стратегија, ќе овозможи поцелосна заштита на населението, намалување на последиците и заштита на вредностите и интересите на државата, како со сопствени сили така и во согласност со глобализацијата на светските интереси и потреби.

Во овие и во други законски и подзаконски документи, документи од сферата на животната средина, просторното уредување и сл., се наоѓаат основите за воспоставување национална платформа за намалување на ризиците од катастрофи, како дополнителен механизам што ќе ја зајакне националната координација и имплементацијата на политиките за намалување на ризиците.

4. Национална платформа за намалување на ризиците од катастрофи на Република Македонија

Националната платформа за намалување на ризиците од катастрофи претставува национално поседуван и предводен форум или комитет, составен од повеќе учесници. Овој национален механизам служи како застапник на концептот на намалување на ризиците од катастрофи на различни нивоа и овозможува координација, анализи и совети за приоритетните области за акција.¹⁰⁰

Националната платформа ги комбинира знаењето, вештините и ресурсите што се потребни за намалување на ризиците од катастрофи, како

¹⁰⁰ Guidelines – National Platforms for Disaster Risk Reduction, UNISDR, March 2007.

и за вклучување на намалувањето на ризиците во политиките, плановите и во програмите за развој. Со помош на Националната платформа се обезбедува:

- ангажирање на носителите на политиките во полето за намалување на ризиците и нивно инкорпорирање во развојните политики, планови и програми,
- стимулирање на активното учество на актерите и на планерите на развојните политики во насока на вклучување на намалувањето на ризиците во агендата за одржлив развој,
- давање можности на цивилното општество, посебно на невладините организации, да дадат придонес во спроведувањето на приоритетите од Хјого-рамката,
- помагање на дијалогот и партнерствата со меѓународната заедница, вклучително и со системот на Обединетите нации, регионалните и државните власти,
- помагање на размената на информации, знаења и трансфер на технологии помеѓу субјектите на Националната платформа, како и меѓу различните национални платформи за намалување на ризиците од катастрофи,
- јакнење на поврзаноста меѓу чинителите со други релевантни тела на национално, регионално и на глобално ниво.

Покрај фактот дека треба да биде национално поседувана и предводена, Националната платформа треба да е заснована на следниве основни принципи:

- намалувањето на ризиците од катастрофи да претставува национална одговорност и прашање кое се преплетува со процесите за одржлив развој,
- националните платформи треба да вклучуваат различни сектори и да се надоврзуваат на постојните системи и механизми¹⁰¹,

¹⁰¹ Врз основа на овој принцип, „Македонскиот модел“ на Национална платформа се надоврзува на воспоставениот систем за заштита и спасување во Р. Македонија и претставува дополнителен механизам за зајакнување на меѓуинституционалната координација и комуникација.

- националните платформи треба да носат позитивни промени преку координирани напори, посебно во процесите на изготвувањето на политики, планирањето и донесувањето одлуки,
- националните платформи треба да ги охрабруваат спроведувањето, адаптацијата и поседувањето на Рамката за акција од Хјого на национално и на локално ниво.

Во однос на составот, во Националната платформа се вклучени: органите на државната управа, институциите надлежни за управување со ризици од катастрофи, научните и академските институции, невладините организации, националните здруженија на Црвениот крст, бизнис-секторот, медиумите и другите сектори поврзани со намалувањето на ризиците од катастрофи. Во меѓународни рамки, националната платформа треба да претставува и формална врска меѓу државата и ИСДР-системот.

ИСДР дава „генерални насоки“ за формата, структурата и за функцијата на националните платформи, притоа обединувајќи ги искуствата од сите држави-членки на Обединетите нации што пристапиле кон Рамката за акција од Хјого, но потенцирајќи дека не постои единствен пристап во градењето на националните платформи за намалување на ризиците од катастрофи, ниту, пак, е пожелно да има унифициран пристап. Затоа ИСДР не очекува децидно следење на насоките, туку само ги поттикнува државите да развиваат сопствени модели во согласност со нивната местоположба, големина, демографија, ресурси, изложеност на ризици, ранливост на популацијата итн. *Во оваа смисла, Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи на Р. Македонија претставува национално дизајниран модел во кој се отсликуваат моменталните состојби и перспективите во областа на намалувањето на ризици од катастрофи.*

Националната платформа на РМ е целно насочена кон обезбедување интегриран, ефикасен и ефективен пристап за превенција, рано предупредување, справување и надминување на последиците од природни непогоди и од несреќи предизвикани од човек и од катастрофи, притоа обезбедувајќи функционално единство на државната власт, локалната самоуправа, невладиниот сектор, академската и бизнис-заедницата. Ова

подразбира развивање на адекватен систем, структура (мрежа од институции) и функционални врски што ќе гарантираат навремена, систематска и координирана реакција на сите субјекти кои се вклучени во Националната платформа.

5. Воспоставување на Национална платформа за намалување на ризиците од катастрофи

Република Македонија беше една од 168-те земји кои пристапија кон Рамката за акција од Хјого во јануари 2005 година, а со тоа, всушност, ги започна своите иницијални активности во глобалниот форум за Градење на отпорноста кон катастрофи, по што следеа иницијативи за формално воспоставување на Националната платформа за намалување на ризиците од катастрофи. До март 2009 година беа потпишани меморандуми за соработка со сите министерства, органите на државна управа, локалната самоуправа, јавните претпријатија и јавните служби, невладините организации, академските институции, универзитетите, истражувачките центри и лаборатории, бизнис-заедницата и верските заедници. На 21 април 2009 година до Владата на Република Македонија беше доставена информација за воспоставувањето на Националната платформа, а на 30 април Министерството за надворешни работи го информира Секретаријатот на ИСДР за воспоставената платформа, со што Република Македонија стана 11-та земја во Европа и 56-та во светот што има воспоставено Национална платформа. Владата на Република Македонија, на својата седница одржана на 9 јуни 2009 година, ја разгледа и ја усвои Информацијата за формирање раководна структура и координативни совети на Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи во Република Македонија, при што го задолжи Управувачкиот комитет во проширен состав да ја врши координацијата на активностите поврзани со Националната платформа.

За надминување на воочените слабости и недостатоци на Националната платформа за намалување на ризиците од катастрофи, се пристапи кон

нејзино редефинирање со цел таа да претставува корисен национален механизам во областа на намалувањето на ризици од катастрофи.

Слика 1. Структура на Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи

Институционалната рамка на механизмите за намалување на ризици од катастрофи во РМ е зајакната со основањето на владината институција - Дирекцијата за заштита и спасување во 2004.

Меѓуресорската комуникација, координација и соработка на органите на државна управа, единиците на локална самоуправа, јавни претпријатија, невладини организации и други учесници, законски се остварува во рамките на системот за заштита и спасување. Со тоа започнува и промоција на проактивен пристап во изградбата и зајакнувањето на човечките и материјалните ресурси и на капацитетите за намалување на ризиците од катастрофи.

Нивната основна функција е одржување консултации, донесување одлуки на највисоко државно ниво, координација за навремена реакција и ефикасност и соодветно искористување на расположивите способности и ресурси, навремена, квалитетна и реална процена на загрозеноста на Република Македонија или дел од нејзината територија од сите ризици заради нивно намалување и избегнување на последици од поголеми катастрофи.

Со Националната платформа за намалување на ризици и несреќи од катастрофи во Република Македонија раководи Дирекцијата за заштита и спасување, како одговорна државна институција со законските надлежности, носител во имплементирање на Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи во Република Македонија.

Имплементацијата на механизмите на Националната платформа на регионално - локално ниво се спроведуваат во рамките на регионалната поставеност на Дирекцијата за заштита и спасување, а во тесна соработка со Единиците на локалната самоуправа и месните заедници, во согласност со Законот за локална самоуправа.

Исто така, потребно е да се напомене и улогата на локалната самоуправа, граѓаночалниците и месните и руралните заедници во единиците на локалната самоуправа, нивните надлежности утврдени со законот за локална самоуправа, а кои се однесуваат на намалувањето на ризиците од катастрофи на нивната територија.

Со ова се заокружуваат улогата и надлежностите во системот за управување со кризи во државата како на најниското - локално, односно регионално, така и на национално - државно ниво.

Обезбедувањето континуирана и меѓусебна комуникација, координација и соработка, навременото прибирање податоци и информации, нивна анализа и доставување и информирање за ризиците и опасностите кои можат да ја загорзат безбедноста, се должност на сите учесници во трите нивоа во системот за управување со кризи. Овие задачи се утврдени, покрај во Законот за управување со кризи и Уредбата за видот на податоци и

информации и начинот и постапката за нивното доставување до Центарот, исто така и во Законот за заштита и спасување.

5.1 Совет на Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи

Советот на Националната платформа за Намалување на ризици од катастрофи во Република Македонија претставува советодавно тело во чии рамки се обезбедува размена на мислења, знаења и искуства во областа.

Во работата на Советот учествуваат претставници од органите на државната управа и органите на државната власт, научната и академската заедница, бизнис-заедницата со трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби, здруженија на граѓани, невладини и хуманитарни организации, јавните медиуми, верските заедници и други.

Советот работи на редовни годишни конференции. Во зависност од потребата, се организираат и вонредни конференции, а во рамките на советот се организираат и форуми, семинари, работилници, трибини и слично за размена на искуства, знаења и достигнувања во делот на намалувањето на ризици од катастрофи.

Во рамките на работата на советот се обезбедува:

- учество на сите претставници во НП за НРК¹⁰²;
- размена на мислења, знаења и искуства од областа на управување со ризици и несреќи од катастрофи;
- разгледување на развојните стратегии, планови и програми од интерес за намалување на ризици и несреќи и од катастрофи;
- зајакнување на механизмите за соработка, координација и консултации не само помеѓу учесници од државата туку размена на мислења и искуства и од НП на други држави.

На самите конференции на Советот се има предвид да се повикуваат учесници-експерти од сите надлежни институции, како во земјата така и од сродни институции, НП од други држави. Обезбеденото мислење, по тематските работни групи од страна на сите учесници на активностите, а

102 НП за НРК - Националната платформа за Намалување на ризици од катастрофи

особено од страна на надлежните по таа тематска работна група и проблематика, треба да дадат придонес во развој на научната мисла, изградба на посилен мултисекторски механизам на соработка на сите институции.

Тематските работни групи се од особена важност и треба да претставуваат експертска поддршка на советот на НП во разните тематски области.

Конференциите, трибините, семинарите и сите други видови активности имаат за цел да дадат придонес и да обезбедат мислења и насоки за развој на концептот за намалување на ризиците од катастрофи во Република Македонија.

5.2 Процес на известување за постигнатиот напредок

Имплементирањето на Рамката за акција од Хјого се следи редовно во рамките на процесот за мониторинг и преглед на прогресот на три територијални нивоа (национално, регионално и глобално), како и по тематски области. Цел на процесот е:

- да ги идентификува постојните проблеми и празнини и нив да ги стави повисоко на политичката агенда,
- да ги унапредува решенијата преку нови или зајакнати политики, програми, планови, капацитети и ресурси,
- развој на систематски и прегледни системи за управување со податоци и со информации (data and information management systems) во однос на намалувањето на катастрофите,
- воспоставување општи стандарди за имплементирање на намалувањето на ризиците од катастрофи на сите нивоа.

За постигнување на горенаведеното, Секретаријатот на ИСДР создаде интернет-алатка (HFA Monitor) преку која државите редовно се самооценуваат.

Уште пред воведувањето на HFA Monitor, Република Македонија го достави својот прв Национален извештај и информација за намалување на катастрофите во 2005 година.

VI. МЕЃУНАРОДНАТА СОРАБОТКА ВО ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ

1. Меѓународните договори за заемна помош при катастрофи

Во услови кога бројот на катастрофи на глобално ниво расте, а последиците од катастрофите зад себе оставаат човечки жртви и огромни материјални штети, соработката меѓу државите веќе не само што е потребна туку станува неопходна. Во таа смисла, поврзувањето на државите денес се одвива на неколку нивоа и преку широк спектар активности. Поради тоа Република Македонија има воспоставено унифицирана рамка (договор) според која се здружува на меѓународната сцена со одредени актери, било тоа да е на билатерално или на мултилатерално ниво.

Така Македонија при склучувањето на одреден договор за меѓународна соработка со одредена држава, го склучува договорот убедена во нужноста од меѓународната соработка, имајќи ја предвид улогата на Обединетите нации, како и на другите меѓународни организации во спречување, односно намалување на последиците од природните непогоди¹⁰³ и други несреќи¹⁰⁴. Склучувањето договор за меѓународна соработка за превенција и спречување катастрофи мора да се базира на Конвенцијата на Обединетите нации за прекугранично влијание на индустриските несреќи, потпишана во Хелсинки на 17 март 1992 година. Од особена важност при склучувањето

¹⁰³ Во согласност со Законот за заштита и спасување на РМ, „природните непогоди“ се настани предизвикани од неконтролирано дејство на природните сили кои го загрозуваат животот и здравјето на луѓето и животните и предизвикуваат штети на имотот, културното наследство и животната средина (земјотреси, поплави, лизгање на земјиште, снежни лавини, наноси, луњи, уривање на високи брани и насипи, суша, атмосферски и други непогоди).

¹⁰⁴ Во согласност со Законот за заштита и спасување на РМ, „други несреќи“ се настани кои се резултат на одредени превиди и грешки во извршувањето на секојдневните стопански и други активности, како и невнимание при ракување со опасни материји и средства при производство, складирање и транспорт на истите (пожари, големи несреќи во патниот, железничкиот и воздушниот сообраќај, несреќи во рудници, индустриски несреќи предизвикани од експлозии и други техничко-технолошки причини).

меѓународни договори за превенција и справување со катастрофи, е државите да ги имаат предвид сите ризици кои придонесуваат за настанување на катастрофите и на други големи несреќи. Исто така, при склучувањето такви договори треба да се испита дали размената на научни, технички и други информации на полето на превенција од катастрофи е од заеднички интерес за двете или повеќето држави.

2. Предмет на меѓународен договор за превенција и справување со катастрофи

Засегнатите држави при склучување меѓународен договор за превенција и спречување катастрофи, како главен предмет на договорот ја имаат регулацијата на рамките на условите на соработка во заштитата од катастрофите, како и условите според кои доброволната помош ќе биде укажана, и тоа:

- ⇒ Планирање и преземање мерки за заштита од поплави, земјотреси, пожари, еколошки загадувања, пловни несреќи, радиолошки опасности и други катастрофи кои би можеле да имаат влијание на територијата од едната и од другата страна на државната граница;
- ⇒ Меѓусебно известување за опасностите и последиците од катастрофите;
- ⇒ Меѓусебна помош при заштита, спасување и отстранување на последиците од катастрофите;
- ⇒ Соработка при обучување и оспособување на припадниците на единиците за заштита и спасување, на единиците за противпожарна заштита и другите припадници на спасувачки екипи и експерти за заштита и спасување преку информативни состаноци, курсеви, обука, семинари и други форми, со што се организираат и спроведуваат заеднички вежби за заштита и спасување;
- ⇒ Размена на научни и технички податоци и други документи важни за заштита од катастрофи,

- ⇒ Соработка при развивање и производство на опрема за заштита и спасување.¹⁰⁵

Сепак, покрај сите овие задолженија кои треба да се исполнат во секојдневната соработка меѓу двете договорни држави, главна цел на ваквите меѓународни договори е тие, во согласност со можностите кои ги имаат на располагање, да си пружат меѓусебна поддршка во случај на катастрофа, кога страната која бара помош не е во можност да се справи со последиците од катастрофата.

3. Размена на знаења, искуства, образование и учество во хуманитарни организации

Државите-потписнички на меѓународен договор за превенција и справување со кризи се обврзуваат на меѓусебно известување за своите научни и технички достигнувања и разменуваат искуства во интерес на предвидувањата и отстранувањата на катастрофи за делотворна заштита и спасување. Размената на податоци и други документи опфаќа природни и други катастрофи, изработка на заеднички научноистражувачки програми за случаи на загрозеност, планови за случаи на општа опасност од катастрофи и опасности на теми и во области кои ги засегаат договорните страни. Воедно, договорните страни, со потпишувањето на договорот за меѓусебна соработка треба да ја поттикнуваат соработката во образованието на кадрите за заштита и спасување на населението во национални рамки на следниов начин:

- ⇒ преку воспоставување непосредни врски помеѓу образовните институции и поттикнување размена на инструктори, предавачи и други стручни лица и експерти;
- ⇒ соработка во образованието и обуките;

¹⁰⁵ Договор за соработка и меѓусебна помош во случај на катастрофи и други големи несреќи на Република Македонија со други држави (член 1 и 2)

- ⇒ поттикнување меѓусебна размена на образовни материјали, литература и наставни помагала, размена на искуства добиени во заштита и спасување, важни за обуката,
- ⇒ со организирање заеднички вежби за заштита и спасување во согласност со опасноста од катастрофи.

Со потпишувањето ваков договор, договорните страни се должни да ја поттикнуваат соработката меѓу хуманитарните организации во заштита и спасување од катастрофи во национални рамки. Со тоа, тие треба да ја осигураат и нивната правна рамка за меѓусебно дејствување и учество во ваквите акции. Исто така, договорните страни треба да ја помагаат и поттикнуваат соработката меѓу државниот и приватниот сектор, како и соработката помеѓу државите во техничко-технолошкиот развој и производство во спроведување заеднички програми за заштита и спасување.¹⁰⁶

4. Билатерална соработка

Основна цел и предмет на меѓународните договори во делот на заштитата и спасувањето е формирање правна рамка за воспоставување соработка во делот на превенцијата, подготвеноста, давањето и примањето помош и отстранување на последиците предизвикани од големи катастрофи. Исто така, со билатералните договори се дава можност за размена на знаења и искуства, учество во заеднички проекти, организација на курсеви, семинари и вежби и поттикнување развој на материјално-технички средства и опрема. Генерално, билатералните договори по нивното потпишување подлежат на процес на ратификација, по што стануваат составен дел од правниот систем на Република Македонија.

¹⁰⁶Ибид. член 4, 5, 6 и 9

VII. НОРМАТИВНО-ПРАВНА РАЗРАБОТКА ЗА СПРАВУВАЊЕ СО КАТАСТРОФИ

1. Правна регулатива за справување со катастрофи во Република Македонија

Правната регулатива за справување со катастрофи во Република Македонија се одвива на неколку нивоа. Доказ дека од неминовно значење за опстанокот на државата и населението е уставната загарантираност за прогласување вонредна состојба во случај на катастрофа во државни размери. Со членот 125 од Уставот на Република Македонија се дефинира кога настанува вонредна состојба, и тој гласи: *Вонредна состојба настанува кога ќе настанат големи природни непогоди или епидемии. Постојењето на вонредна состојба на територијата на Република Македонија или нејзин дел го утврдува Собранието по предлог на Претседателот на Републиката, Владата или најмалку 30 пратеници. Одлуката со која се утврдува постоењето на вонредна состојба се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници и има важност најмногу 30 дена. Ако Собранието не може да се состане, одлука за постоење вонредна состојба донесува Претседателот на Републиката и му ја поднесува на Собранието на потврдување штом тоа ќе е во можност да се состане.*

Со членот 126 од Уставот на Република Македонија е регулирано државното управување во случај на воена или вонредна состојба: *При постоење воена или вонредна состојба, Владата во согласност со Уставот и со закон донесува уредби со законска сила. Овластувањето на Владата да донесува уредби со законска сила трае до завршувањето на воената или вонредната состојба, за што одлучува Собранието.*

Членот 127 од Уставот на Република Македонија ја објаснува улогата на Претседателот: *За време на воена состојба, ако Собранието не може да се*

состане, Претседателот на Републиката може да ја именува и да ја разрешува Владата и да именува и разрешува функционери чиј избор е во надлежност на Собранието.

Во согласност со член 128 од Уставот на Република Македонија се утврдува дека мандатот на Претседателот на Републиката, на Владата, на судиите на Уставниот суд и на членовите на Републичкиот судски совет се продолжува за времетраењето на воената или вонредната состојба.¹⁰⁷

Освен со Уставот на Република Македонија, превенцијата и справувањето со катастрофи се регулира и со:

- ⇒ Законот за заштита и спасување
- ⇒ Законот за одбрана
- ⇒ Законот за пожарникарство
- ⇒ и со други закони.

1.1 Закон за заштита и спасување

Со овој Закон се уредува системот за заштита и спасување на луѓето, животната средина, материјалните добра, природните богатства, животинскиот и растителниот свет и културното наследство од природни непогоди и други несреќи во мир, вонредна состојба и воена состојба во Република Македонија.¹⁰⁸

Членот 3 од Законот за заштита и спасување гласи: *Заштитата и спасувањето во Републиката се организира како единствен систем за откривање и спречување на настанувањето и отстранување на последиците од настанатите природни непогоди и други несреќи и давање помош во мир, вонредна состојба и воена состојба. Заштитата и спасувањето претставува поврзан процес за планирање, програмирање, организирање, раководење, командување, координирање, спроведување, финансирање и надзор за навремена и ефикасна превенција, како и подготвување, дејствување и отстранување на причините и последиците од природни непогоди и други несреќи.*

¹⁰⁷ Устав на Република Македонија

¹⁰⁸ Закон за заштита и спасување на Република Македонија член 1, 3, 4, 5 и 6 „Службен весник на РМ“ бр. 93/12

Заштитата и спасувањето во Републиката ги организираат и спроведуваат државните органи, органите на државната управа, органите на единиците на локалната самоуправа, јавните претпријатија, јавните установи и служби, трговски друштва, здруженија на граѓани, граѓаните и силите за заштита и спасување, на начин уреден со овој Закон, со прописите донесени врз основа на овој Закон, како и со нормативите, стандардите и правилата на техничката практика.

Системот за заштита и спасување во Републиката во согласност со овој закон се остварува преку:

- ⇒ набљудување, откривање, следење и проучување на можните опасности од природни непогоди и други несреќи;
- ⇒ преземање мерки за превенција за ублажување и спречување на настанување на можните опасности;
- ⇒ известување и предупредување за можните опасности и давање упатства за заштита, спасување и помош преку единствениот систем за известување;
- ⇒ обука, тренинг и вежби за оспособување за заштита, спасување и помош;
- ⇒ организирање на силите за заштита и спасување и воспоставување и одржување на другите форми на подготвеност за заштита, спасување и помош;
- ⇒ самозаштита, самопомош и заемна помош;
- ⇒ мобилизација и активирање на силите и средствата за заштита и спасување;
- ⇒ одредување и спроведување на заштитните мерки;
- ⇒ спасување и помош;
- ⇒ отстранување на последиците од природни непогоди и други несреќи до обезбедување на основните услови за живот;
- ⇒ надзор на спроведувањето на заштитата и спасувањето;
- ⇒ давање помош на подрачјата кои претрпеле штети од поголеми размери од природни непогоди и други несреќи;

- ⇒ давање помош на други држави кои претрпеле штети од поголеми размери од природни непогоди и други несреќи, а кои искажале потреба за тоа;
- ⇒ примање помош од други држави;
- ⇒ идентификација и процена на опасностите;
- ⇒ водење база на податоци на сите извори на ризици и опасности од природни непогоди и други несреќи,
- ⇒ изработка на процена на загрозеност од природни непогоди и други несреќи и планови за заштита и спасување и ажурирање на истите.

Заштитата и спасувањето во Републиката се засновува на следните основни начела:

- ⇒ секој има право на заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи;
- ⇒ во заштитата и спасувањето од природни непогоди и други несреќи приоритет имаат животот и здравјето на луѓето;
- ⇒ при настанување природни непогоди и други несреќи, секој е должен да помага во рамките на своите можности;
- ⇒ Републиката, општините и Градот Скопје, јавните претпријатија, установи и служби и трговските друштва се должни навремено да ги организираат и преземаат превентивните и оперативните мерки за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи;
- ⇒ секое физичко и правно лице, во согласност со Законот, одговара за неспроведување на предвидените мерки за заштита и спасување;
- ⇒ при ангажирање на силите за заштита и спасување се употребува моделот на постапност, при што најпрвин реагираат силите на сопственикот, потоа општините и Градот Скопје, Републиката и меѓународната заедница,
- ⇒ податоците за опасностите и преземените активности за заштита и спасување од страна на надлежните органи и служби се јавни и мора транспарентно да се објават.

1.1.1 Организација на заштитата и спасувањето во Република Македонија

Заштитата и спасувањето претставува поврзан процес за планирање, програмирање, организирање, раководење, командување, координирање, спроведување, финансирање и надзор за навремена и ефикасна превенција како и за подготвување, дејствување и отстранување на причините и последиците од природни непогоди и други несреќи.

Заштитата и спасувањето во Републиката ги организираат и спроведуваат државните органи, органите на државната управа, органите на единиците на локалната самоуправа, јавните претпријатија, јавните установи и служби, трговски друштва, здруженија на граѓани, граѓаните и силите за заштита и спасување. Субјектите се должни да ги организираат заштитата и спасувањето на своите вработени и луѓето затекнати во објектите во моментот на настанување на природната непогода или друга несреќа.

Субјектите кои просторно се сместени во исти објекти можат заеднички да ги организираат заштитата и спасувањето.

За извршување на работите од заштитата и спасувањето од природни непогоди и други несреќи, се основа Дирекцијата за заштита и спасување, како самостоен орган на државната управа со својство на правно лице.

Во остварувањето на заштитата и спасувањето, Дирекцијата ги врши следниве работи:

- 1) го изработува Планот за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи од член 10 на овој Закон;
- 2) изработува Процена на загрозеност од природни непогоди и други несреќи во соработка со надлежните органи на државната управа;
- 3) го организира и подготвува системот за заштита и спасување;
- 4) предлага мерки за опремување и развој на системот за заштита и спасување во Републиката;
- 5) обезбедува функционирање на системот за спречување и откривање на настанувањето и отстранување на последиците од природни непогоди и други несреќи;

6) обезбедува навремено ангажирање и ефикасна употреба на подрачните сили за заштита и спасување и тимовите за брз одговор;

7) се грижи за целосно вградување на мерките за заштита и спасување;

8) обезбедува реализација на стратешките и среднорочните цели за заштита и спасување;

9) учествува во пополнувањето и спроведувањето на мобилизацијата на републичките сили за заштита и спасување;

10) ги согледува потребите за развој и врши опремување на републичките сили за заштита и спасување;

11) се грижи за обезбедување на материјалните резерви за потребите на заштитата и спасувањето;

12) врши контрола и оцена на подготвеноста на силите за заштита и спасување;

13) организира и спроведува обука, тренинг и вежби за потребите на заштитата и спасувањето;

14) изработува наставни планови и програми за обука за заштита и спасување;

15) планира и спроведува меѓународна соработка во областа на заштитата и спасувањето;

16) планира, организира и обезбедува вежбовни активности и учество во колективните системи за заштита и спасување надвор од територијата на Република Македонија;

17) изработува стручни упатства од областа на заштитата и спасувањето;

17-а) врши идентификација, процена на опасностите, нивно степенување и можни последици од истите;

17-б) учествува во вршење увиди во настанатите штети предизвикани од природни непогоди и други несреќи;

17-в) води база на податоци на сите извори на ризици и опасности од природни непогоди и други несреќи;

18) утврдува нормативи и стандарди за системот за заштита и спасување во Републиката.

При Дирекцијата се организираат и подрачни организациски единици за заштита и спасување, кои го опфаќаат регионот за подрачјето за кое се формирани подрачните сили за заштита и спасување во чии рамки се формираат, и во својот состав имаат подрачни штабови кои раководаат со активностите на подрачните сили за заштита и спасување.

Постојат 35 подрачни организациски единици за заштита и спасување, конкретно Подрачни одделенија за заштита и спасување низ Република Македонија.

1.1.2 Национална стратегија за заштита и спасување

Цел на Стратегијата е да обезбеди одржлив развој, унапредување и целосна ефикасност на системот за заштита и спасување со реализација на следниве стратешки среднорочни цели:

- ⇒ заокружување на правната уреденост на системот за заштита и спасување;
- ⇒ подобрување на условите за спроведување на веќе пренесените надлежности на општините во заштитата и спасувањето и создавање поволни услови за ефективно пренесување на преостанатите надлежности и ресурси;
- ⇒ идентификување и имплементирање на стандардите на НАТО и Европската Унија кои се однесуваат на заштитата и спасувањето;
- ⇒ утврдување стандарди на опремата, техничките средства и инсталации, системи и постројки, наменети за заштита и спасување;
- ⇒ утврдување стандардни оперативни постапки (процедури) во заштитата и спасувањето, според кои субјектите ќе постапуваат во извршувањето на активностите од својата надлежност;
- ⇒ обучување на сите структури на силите за заштита и спасување;
- ⇒ воспоставување, уредување и опремување командни центри на Главниот штаб и на подрачните штабови за заштита и спасување;

- ⇒ воспоставување системи за следење на опасностите од природни непогоди и други несреќи;
- ⇒ модернизирање на системот за информирање при појава на природни непогоди и други несреќи во заштитата и спасувањето;
- ⇒ во функција на превенцијата и оперативното дејствување, да се обезбедат телекомуникациски, информатички и ГИС-системи;¹⁰⁹

1.1.3 Процена на загрозеност од природни непогоди и други несреќи на Република Македонија

Република Македонија, помалку или повеќе е изложена и на други ризици и појава на катастрофи, па врз основа на тоа можеме да кажеме дека Република Македонија се соочува со:

- ⇒ загрозеност од неексплодирани убојни и експлозивни средства;
- ⇒ загрозеност од свлечишта и лизгање на земјиштето;
- ⇒ загрозеност од епидемии на заразни заболувања;
- ⇒ загрозеност на животните и производите од животинско потекло;
- ⇒ загрозеност на растенија и производи од растително потекло;
- ⇒ загрозеност од радиолошка, хемиска и биолошка контаминација од несреќи со радиоактивни, опасни материи и микроорганизми, како и РХБ-неконвенционално оружје (оружје за масовно уништување);
- ⇒ загрозеност од поголеми сообраќајни несреќи;
- ⇒ загрозеност од воени дејства и други вонредни состојби;
- ⇒ загрозеност од техничко-технолошки несреќи и заштита на животната средина;
- ⇒ загрозеност од рударски несреќи, кои настануваат при експлоатација на рудните наоѓалишта.¹¹⁰

За справување со овие закани во Република Македонија, сите институции од јавниот и од приватниот сектор имаат свој удел, т.е. партиципираат во системот за заштита и спасување, поткрепено и уредено легислативно со закон и подзаконски акти, соодветно секоја мерка посебно.

¹⁰⁹ Стратегија за заштита и спасување, „Сл. весник на РМ“, бр.23/09

¹¹⁰ Процена на загрозеност на Република Македонија од природни непогоди и други несреќи, „Сл. весник на РМ“, бр.117/07

Во таа насока, сите тие се должни да учествуваат во организирање и спроведување на превентивните и оперативните мерки за заштита и спасување во рамките на нивните надлежности, а во согласност со уредбите за организација и спроведување на мерките за заштита и спасување, како и со плановите за заштита и спасување, за секоја мерка поодделно, и тоа:

- ⇒ Евакуација;
- ⇒ Згрижување на настраданото и загрозеното население;
- ⇒ Радиолошка, хемиска и биолошка заштита;
- ⇒ Спасување од урнатини;
- ⇒ Заштита и спасување од поплави;
- ⇒ Заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материји;
- ⇒ Заштита од неексплодирани убојни средства;
- ⇒ Прва медицинска помош;
- ⇒ Асанација на теренот;
- ⇒ Засолнување;
- ⇒ Заштита и спасување на животни и производи од животинско потекло;
- ⇒ Заштита и спасување на растенија и производи од растително потекло;
- ⇒ Заштита и спасување од техничко-технолошки несреќи;
- ⇒ Спасување од сообраќајни несреќи.

Сепак, Република Македонија има развиено соодветен институционален систем кој е одговорен за превенција и справување со катастрофи од каков и да е карактер (природен или техничко-технолошки), а се состои од надлежни органи во државата, предметно надлежни органи на државната управа, органи на локалната самоуправа, приватниот бизнис-сектор и невладиниот сектор. Генерално, во системот за справување со катастрофи учествуваат сите органи на државната управа, трговски претпријатија, установи и служби, особено:

- ⇒ Дирекцијата за заштита и спасување,
- ⇒ Центарот за управување со кризи,
- ⇒ Министерството за внатрешни работи,

- ⇒ Министерството за одбрана,
- ⇒ Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство,
- ⇒ Министерството за животна средина и просторно планирање,
- ⇒ Министерството за здравство,
- ⇒ Министерството за транспорт и врски,
- ⇒ Министерството за труд и социјални работи,
- ⇒ Министерството за образование и наука,
- ⇒ Министерството за локална самоуправа,
- ⇒ Министерството за економија,
- ⇒ Единиците на локалната самоуправа,
- ⇒ Територијалните противпожарни единици,
- ⇒ Дирекцијата за радијациона сигурност,
- ⇒ Институтот за јавно здравје,
- ⇒ Агенцијата за храна и ветеринарство,
- ⇒ Агенцијата за стокови резерви,
- ⇒ Управата за хидрометеоролошки работи,
- ⇒ Заедницата на локалната самоуправа (ЗЕЛС),
- ⇒ институти,
- ⇒ универзитети,
- ⇒ невладиниот сектор,
- ⇒ Црвениот крст на РМ,
- ⇒ приватниот сектор и други, па сè до личната и колективната заштита.

1.1.4 Начин и улога во справувањето со катастрофи

Табела 10. Пример за процена на загрозеност по мерките за заштита и спасување

ПРИРОДНИ НЕПОГОДИ	ДРУГИ НЕСРЕКИ	СПАСУВАЊЕ
ЗЕМЈОТЕРС	ПОЖАРИ	⇒ евакуација,
СИЛНИ ВЕТРОВИ	сообраќајни несреќи во патниот, железничкиот и во воздушниот сообраќај	⇒ спасување од сите наведени опасности (самозаштита, итни служби, тимови)
УДАР ОД ГРОМ	несреќи во рудници	
ПОПЛАВА	индустриски несреќи предизвикани од експлозии и други техничко-технолошки причини	⇒ прва медицинска помош,
СУША	радиоактивни врнежи,	⇒ згрижување,
ГРАД	прашина и талози излевање нафта и нафтени деривати и други отровни хемикалии	⇒ засолнување,
ГОЛЕМА ВИСИНА, СНЕГ, НАНОСИ СВЛЕЧИШТА	експлозии на гасови, запаливи течности заразни материи кои би предизвикале масовни заразни заболувања	⇒ асанација
ДРУГИ ПРИРОДНИ НЕПОГОДИ	неисправност, преоптоварување и сл. на електричните инсталации и опремата	

Табела 11. Преглед на загрозеност од различни настани

РЕДЕН БРОЈ	ВОНРЕДЕН НАСТАН	ПОСЛЕДИЦИ ВО ОБЈЕКТОТ	ПОСЛЕДИЦИ НА ОПРЕМАТА	ПОСЛЕДИЦИ ПО ЛУЃЕТО
1	2	3	4	5
1.	Земјотрес	⇒ оштетување на објектот, ⇒ рушење на цел или дел од објектот, ⇒ пожар, ⇒ дефекти во инсталацијата на објектот, ⇒ прекин на енергетски инсталации	⇒ пожар, ⇒ оштетување или уништување на уреди, ⇒ компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди -опекотини ⇒ труење, ⇒ смрт
2.	Силни ветрови	⇒ рушење на дел од објект, ⇒ дефекти во инсталацијата на објектот, ⇒ прекин на енергетски инсталации	⇒ дефекти во инсталацијата на објектот, ⇒ оштетување или уништување на уреди, компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди, ⇒ смрт
3.	Удар од гром	⇒ пожар, ⇒ оштетување на објектот,	⇒ пожар, ⇒ оштетување или уништување на уреди, ⇒ компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ дефекти или уништување на електрична инсталација ⇒ опремата	⇒ повреди, ⇒ смрт
4.	Поплава	⇒ полава на приземни делови од објектот и оштетување ⇒ прекин на енергетски инсталации	⇒ оштетување или уништување на уреди, компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ загадување на водата - престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди, ⇒ епидемија
5.	Суша	⇒ смалување на капацитетот или	⇒ пожар, ⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди,

		недостаток од санитарна и технолошка вода, ⇒ смалување на капацитетот или недостаток на вода за гасење на пожар		
6.	Град (врнежи)	⇒ оштетување на објектот, ⇒ прекин на енергетски инсталации	⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди,
7.	Голема висина, снег, наноси	⇒ рушење на цел или дел од објектот,	⇒ престанок на работа	⇒ повреди, ⇒ настинка (прелада)
8.	Неисправност и преоптеретување на ел.инсталац. и опрема	⇒ пожар, ⇒ опасни продукти од горење, ⇒ оштетување или уништување на објект и инсталација	⇒ пожар ⇒ оштетување или уништување на уреди, компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди, ⇒ гушење, ⇒ труење , ⇒ смрт
9.	Неконтролирана употреба на оган во било кој облик	⇒ пожар, ⇒ опасни продукти од горење, ⇒ оштетување или уништување на објект и инсталација	⇒ пожар ⇒ оштетување или уништување на уреди, компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди, ⇒ гушење, ⇒ труење , ⇒ смрт
10.	Пропуштање на запалив плин	⇒ пожар и експлозија ⇒ опасни продукти од горење, ⇒ оштетување или уништување на објект	⇒ пожар ⇒ оштетување или уништување на уреди, компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди, ⇒ гушење, ⇒ труење , ⇒ смрт
11.	Изложеност на опасни материи	⇒ пожар, експлозија, ⇒ опасни продукти во ⇒ гасна, течна и цврста ⇒ агрегатна сосотјба	⇒ пожар, ⇒ оштетување или уништување на уреди, компјутери, друга опрема и ентериер, ⇒ престанок на работа	⇒ паника, ⇒ повреди, ⇒ гушење, ⇒ труење , ⇒ смрт

1.1.5 Национален план за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи

Изработувањето на Националниот план за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, како и плановите за сите задолжени субјекти се законска обврска и се изработуваат по единствена *Методологија за содржината и начинот на проценување на опасностите и планирање на заштитата и спасувањето и Уредбата за начинот на ракувањето и употребата на планот за заштита и спасување; Содржина, ракување и употреба на плановите за заштита и спасување на единиците на локалната самоуправа, трговски друштва, јавни претпријатија, установи и служби.*

Планот ги содржи превентивните и оперативните активности за спроведување на мерките за заштита и спасување, во кои се вклучени сите чинители соодветно на мерката.¹¹¹

Планирањето на претпоставени големи катастрофи со национално значење, кои можат да имаат и меѓународна рефлексивност, само по себе бара планирање основни, битни решенија соодветно на драматично влошување на ситуацијата. Поради тоа е неопходно да се одржи не само бизнис-заедницата туку и заедницата на нацијата. Така, скалата и полето на влијанија и можните исходи бараат посветен труд, инвестиции и планирање на сите нивоа во општествената заедница. Планот се креира, континуирано се развива, се ажурира и се менува, сè со цел да се создаде поефикасен, поефективен одговор и закрепнување на заедницата при катастрофа од поголеми размери.

Меѓу другото, планот мора да содржи:

- ⇒ Цел,
- ⇒ Улоги и одговорности на авторитети,
- ⇒ Критична инфраструктура,
- ⇒ Активности во планирање, подготвеност, одговор и закрепнување при катастрофи (природни непогоди и други несреќи),
- ⇒ Партнерство и транспарентност,

¹¹¹ Национален план за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи

- ⇒ Претпоставено најцрно можно сценарио,
- ⇒ Јавно информирање и медиуми,
- ⇒ Надградување и употреба на веќе научени лекции.

Сè со цел да се оствари координација, комуникација и соработка со сите чинители во сценариото на едно оптимално ниво кое ќе даде квалитетен учинок.¹¹²

Катастрофата ќе ги погоди виталните структури на државата, секој сектор би можел да биде засегнат во општеството, не само здравствениот туку и транспортниот, работните места, училиштата и образованието, јавната безбедност и пошироко. Сето тоа бара координиран владин широкоопсежен одговор, вклучувајќи го националното и локалното ниво и приватниот бизнис-сектор, како и на сите нас, индивидуално и колективно.

Значајни карактеристики и статистички податоци говорат дека кај несреќите се согледува следново:

- ⇒ до несреќите доаѓа ненадејно, најчесто ноќе и често во серии;
- ⇒ несреќите се доста непредвидливи со оглед на местото, времето и локацијата, посебно кога станува збор за несреќи при транспорт на опасни материи;
- ⇒ доста специфичности, со оглед на можноста на настанување и обемот на последиците по луѓето и животната средина;
- ⇒ доста често и покрај запирање на процесот на неконтролирано ослободување на опасни материи, санирањето на последиците е отежнато и бара долгорочно планирање;
- ⇒ обезбедувањето од несреќи во мир бара комплексни мерки (мониторинг, заштита, отстранување на последиците) и реагирање, т.е. одговор на несреќата според однапред подготвени планови за заштита и спасување во мир, непосредна воена опасност и во војна.

Просторно критичната инфраструктура - сектори кои обезбедуваат производство на основните стоки и услуги поврзани со оперативност, јавна

¹¹² MEDCEUR,(2011), Военомедицинска вежба, Response Plan, FEMA, NATO

безбедност, безбеден придонес за силна национална одбрана и просперитетна економија.

Клучни ресурси - објекти, места, организирани групи луѓе, чие уништување би можело да предизвика големи загуби, смрт или уништување на имот и / или правење штета на нашиот национален престиж и доверба.

1.2 Закон за пожарникарство

Со Законот за пожарникарство се уредува формирањето, организирањето и дејствувањето на противпожарните единици, доброволните противпожарни здруженија, гаснењето на пожарите, како и условите за производство, ставање во употреба и одржување на уредите, опремата и средствата за гаснење пожари.¹¹³

Пожарникарството е работа од стручен и од хуманитарен карактер од јавен интерес и е дел од единствениот систем за заштита и спасување во Република Македонија. Имајќи го предвид приматот на Законот - *заштита и спасување* - се формираат противпожарни единици, чија главна дејност е гаснење пожари, спасување на животот на граѓаните и заштита на имотот загрозен од пожари и експлозии, укажување техничка помош при незгоди и опасни ситуации, како и извршување други работи при несреќи и непогоди.

Освен редовните пожарникари, за гаснење пожари во шуми и на други отворени простори во услови на зголемена опасност од настанување на ваквите пожари, Законот дава правна основа за ангажирање сезонски пожарникари што дејствуваат во состав на противпожарните единици.

¹¹³ Закон за пожарникарство, „Службен весник на РМ“, бр. 67/04

VIII. МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ ВО ОСНОВНО УЧИЛИШТЕ

*Не постои перфектен план - Марфиев закон
(There is no such thing as a perfect plan – Marphy`s Low)*

1. Општи поими за мерките за заштита и спасување

Заштитата и спасувањето на луѓето, животната средина, материјалните добра, природните богатства, животинскиот и растителниот свет и културното наследство од природни непогоди и други несреќи во вонредна состојба, се уредени со Законот за заштита и спасување. Системот за заштита и спасување е поврзан процес на фази: превенција, намалување на последиците, подготвеност, одговор и обновување, кои се вклопени во развојните планови и обезбедуваат спроведување постапни мерки за заштита и спасување на локално, национално, регионално и меѓународно ниво.

Намалувањето на ризиците од катастрофи се остварува конкретно низ сите фази во системот за заштита и спасување.

Одговорот на катастрофите сам за себе не само што не е доволен туку и дава привремени резултати и висока цена на чинење. Поголеми резултати се постигнуваат со вложување во останатите фази, а секако, најголема придобивка за целото општество е вложувањето во превенцијата.

Превенцијата во системот за заштита и спасување е интегрирана легислативно како преку инспекцискиот надзор и контрола така и преку

уредување на просторот при изградба на објекти и инфраструктура во проектната документација на објектите и технолошките процеси. Во овој домен се и изработка на стратешки документи за развој на систем за заштита и спасување.

Намалување на последиците се воспоставува со идентификување и проценување на опасностите на национално и локално ниво со детално и конкретно разработување на сите променливи фактори и ажурирање (*согласно со изработена Процена на загрозеност од природни непогоди и други несреќи*), со мапирање на ризиците и процена на ризиците, како и со конкретни активности, како: изградба на објекти отпорни на сеизмички дејства, регулирање на водотеците и изградба на системи за одбранбени насипи, снеготаштитни појаси и пошумување, обезбедување противпожарни пречки, изградба на објекти за заштита и потребна инфраструктура.

Во овој домен се користат евалуации и аналитички обработени материјали што овозможуваат користење на веќе научените лекции, но и согледување и отстранување на пропустите во некои претходни активности.

Подготвеноста за ефикасен одговор се согледува во планирањето на краток, среден и долг рок на системот за заштита и спасување со нивно буџетирање преку годишните програми за заштита и спасување на национално и на локално ниво. Неопходна е изработка и ажурирање на Националниот план за заштита и спасување (*согласно со Методологијата за содржината и начинот на проценување на опасностите и планирање на заштитата и спасувањето*), како и изработка на планови за заштита и спасување на локално ниво, но и на сите субјекти, установи, служби и трговски друштва кои партиципираат во системот за заштита и спасување. Многу важен сегмент е планирање и обезбедување кадровски ресурси и материјално-технички средства за ефикасна употреба на силите за заштита и спасување, како и одржување и кондиционирање на истите. Исто така, од големо значење е и обука за заштита и спасување, имплементирана во системот за образование, во наставните планови и програми за самозаштита, самопомош и заемна помош, обука на силите за заштита и спасување на

национално и локално ниво, како и обука на сите чинители во системот на заштита и спасување.

Одговорот се остварува со мобилизација на капацитетите во луѓе и опрема и воспоставен начин на раководење и командување преку штабовите за заштита и спасување и Главниот штаб. Начинот на ангажирање се уредува со Законот за заштита и спасување и со други подзаконски акти.

Оперативните функции на мерките за заштита и спасување се остваруваат низ три фази:

- ⇒ активности и мерки за заштита во случај на непосредна опасност,
- ⇒ активности и мерки за време на опасноста,
- ⇒ активности и мерки што се спроведуваат за отстранување на последиците.

Обновувањето како фаза е неминовно во целиот овој процес, а започнува веќе во претходната фаза *одговор*, конкретно со активности и мерки кои се спроведуваат за отстранување на последиците, и тоа: процена на штетите и последиците од природни непогоди и други несреќи, асанација, обезбедување и давање помош на загрозено и настрадано население, спроведување хигиенско-епидемиолошки мерки, заштита на животните и растенијата, како и на производите од нив, и организирање и снабдување комунални услуги заради брзо нормализирање на животот.

Оваа фаза опфаќа понатаму многу поширок простор за негово целосно реализирање, што значи дека во блиска иднина ќе треба да биде интегрирана во план за реконструкција, што само по себе значи и мултисекторски пристап кон нејзиното остварување, а ќе се надоврзе и ќе го затвори, но и ќе го намали целиот круг на фази, придонесувајќи и во првата фаза *превенција*.

1.1 Поделба на мерките за заштита и спасување

Според Законот за заштита и спасување, мерките за заштита и спасување се поделени на Урбанистичко-технички мерки и Хуманитарни мерки.

Урбанистичко-технички мерки се:

- ↳ засолнување,
- ↳ заштита и спасување од поплави,
- ↳ заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материи,
- ↳ заштита од неексплодирани убојни и други експлозивни средства,
- ↳ заштита и спасување од урнатини,
- ↳ заштита и спасување од техничко-технолошки несреќи,
- ↳ спасување од сообраќајни несреќи.

➤ *Хуманитарни мерки:*

- ↳ евакуација,
- ↳ згрижување на загрозеното и настраданото население,
- ↳ радиолошка, хемиска и биолошка заштита,
- ↳ прва медицинска помош,
- ↳ заштита и спасување на животни и производи од животинско потекло,
- ↳ заштита и спасување на растенија и производи од растително потекло,
- ↳ асанација на теренот.

1.1.1 Урбанистичко-технички мерки

а) Засолнување

Засолнувањето опфаќа планирање, изградба, одржување и користење на јавните засолништа, одржување и користење на изградените засолништа и на другите заштитни објекти за заштита на населението, материјалните добра и културното наследство на Републиката.

Јавните засолништа се планираат во согласност со програмата на владата за мерките за заштита и спасување и програмата на единиците на локалната самоуправа за мерките за заштита и спасување, а истите се вградени во урбанистичките планови.

Јавните засолништа, според отпорноста, се градат како засолништа за основна заштита во согласност со техничките нормативи за изградба на јавни засолништа.

Републиката има обврска за изградба на јавни засолништа само во случај на исклучително загрозуени објекти, коишто ќе ги утврди Дирекцијата врз основа на геолошко-хидролошките и сеизмичките карактеристики на земјиштето и на капацитетот на задоволување на потребите за засолнување.

Единиците на локалната самоуправа имаат обврска да градат јавни засолништа со кои ќе ги задоволат потребните капацитети за засолнување на луѓето, материјалните добра и културното наследство на своето подрачје.

Начинот на изградба на јавните засолништа и одржувањето и користењето на веќе изградените засолништа и други заштитни објекти и определувањето на потребниот број засолнишни места, со уредба ги уредува владата.

Тековното и инвестициското одржување на засолништата го вршат сопствениците или корисниците на истите.

При опасност, засолништето мора да се доведе во функција за основната намена во рок од 48 часа, со непречен пристап за лицата за кои е наменето.

Одржувањето, сервисирањето на средствата и опремата во сите засолништа и атестирањето го вршат трговски друштва, јавни претпријатија, установи и служби регистрирани за таква дејност, коишто имаат вработени лица со лиценца за вршање таква дејност според законот.

Градежни зафати со кои се намалува заштитното својство на засолништето, не се дозволени.

б) Заштита и спасување од поплави

Заштитата и спасувањето од поплави опфаќа регулирање на водотеците, изградба на заштитни објекти, одржување и санирање на оштетените делови на заштитните објекти, набљудување и извидување на состојбите на водотеците и високите брани, заштитните објекти и околината, обележување на висинските коти на поплавниот бран, навремено

известување и тревожење на населението во загрозеното подрачје, спроведување евакуација на населението и материјалните добра од загрозеното подрачје, обезбедување премин и превоз преку вода, спасување на загрозените луѓе на вода и под вода, црпење на водата од поплавените објекти и извлекување на удавените, обезбедување на населението во поплавените подрачја со основните услови за живот и учество во санирање на последиците предизвикани од поплавата.

в) Заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материи

Заштитата и спасувањето од пожари, експлозии и опасни материи опфаќа мерки и активности од нормативен, оперативен, организациски, надзорен, технички, образовен, воспитен и пропаганден карактер.

Заштитата и спасувањето од пожари, експлозии и опасни материи се планира, организира и се спроведува во сите средини, објекти и места со превентивни и оперативни мерки.

Превентивни мерки за заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материи се активности кои се планираат и се спроведуваат со просторното и урбанистичкото планирање и со примена на техничките нормативи при проектирање и изградба на објектите.

Оперативни мерки за заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материи се активности за откривање, спречување на ширењето и гаснење пожари и експлозии, утврдување на причините за настанување пожари и експлозии, како и давање помош при отстранување на последиците предизвикани од пожари, експлозии и опасни материи.

Според законот, државните органи, органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установите и службите се должни да имаат соодветни уреди и инсталации за заштита од пожари, друга противпожарна опрема, средства за гаснење пожари и противпожарни апарати според пропишани стандарди.

Инвеститорот во проектната документација за изградба на објекти, како и за објекти на кои се врши реконструкција / пренамена е должен да изготви посебен елаборат за заштита од пожари, експлозии и опасни материи. За

мерките за забрана, сопственикот, односно корисникот е должен да истакне знаци за забрана и предупредување на видно место во објектот и во просторот.

Запаливи материи не треба да се складираат на отворен простор поблиску од 6 метри од објектот, на мансардите во зградите, скалилата, ходниците и на други комуникациски места.

Отпадните и други запаливи материи треба да се отстрануваат, односно да се складираат на посебно определени противпожарно обезбедени места, кои не претставуваат опасност за непосредната околина.

Физичките лица при употреба на уреди, средства и отворен оган се должни истите да ги користат на начин што не ја загрозува околината и да не предизвикаат пожари или експлозии.

Инсталациите, уредите и постројките треба да се изведуваат на начин да не претставуваат опасност за предизвикување пожари и експлозии.

За правилно изведување на инсталациите, уредите и постројките, се одговорни инвеститорите и изведувачите.

Уредите, инсталациите, опремата и средствата, задолжително треба да се наоѓаат на одредени места, да се одржуваат во исправна состојба, да бидат посебно обележани и секогаш достапни за употреба во согласност со законот.

Државните органи, органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа, јавните претпријатија, јавните установи, трговските друштва, трговците-поединци и други правни лица чии објекти се наоѓаат на терени на кои нема водоводна мрежа, се должни потребниот проток на вода за гаснење пожари да го обезбедат со изградба на бунари, резервоари, изведба на патишта до изворите за вода или на друг начин.

Јавното претпријатие или трговското друштво што стопанисува со водоводната мрежа во населено место, должно е да обезбеди улична хидрантска мрежа во сите делови на населеното место, соодветно да ја обележи, редовно да ја одржува во исправна состојба и редовно да врши контрола на проточниот капацитет и притисок на вода во хидрантската мрежа, а најмалку еднаш годишно, во најкритичниот период, како и да ја

стави на располагање техничката документација на противпожарната единица на неговото подрачје.

Изведувачот на работи на пат или улица, со коишто се запира сообраќајот или водоснабдувањето на хидрантската мрежа за гаснење пожари, е должен најмалку 24 часа пред отпочнувањето на работите, за тоа да ја извести противпожарната единица.

На барање на противпожарната единица, јавното претпријатие кое врши дистрибуција на електрична енергија е должно веднаш да пристапи кон исклучување на напојувањето со електрична енергија на опожарените објекти и простори.

Во објекти или на простор каде што постои зголемена опасност за настанување пожари, се организира противпожарна стража опремена со соодветни уреди, техничка опрема и средства за гаснење пожари и експлозии, сè додека таа опасност не престане.

Противпожарната стража се организира особено во следниве случаи:

- ⇒ за време на одржување јавни собири и приредби, кога постои зголемена опасност од појава на пожари;
- ⇒ при преточување на запаливи течности и гасови во количества над 5 метри кубни;
- ⇒ при заварување, употреба на отворен пламен или алат што искри во простор што не е посебно прилагоден за таа намена, доколку постои зголемен ризик за настанување пожар;
- ⇒ на отворен простор (шуми, национални паркови, заштитени подрчја, новопошумена површина, парк-шуми, пасишта и земјоделска површина), во време кога постои зголемена опасност за настанување пожар и поради контрола на опожарена површина и објекти;
- ⇒ поради контрола на опожарена површина и објекти.

Организирањето на противпожарната стража е должност на организаторите на јавни собири, на правните лица кои вршат преточување на запаливи течности и гасови, на изведувачите на работите и правните лица, односно на сопствениците кои стопанисуваат на површините.

Поставување стража може да нареди одговорното лице на територијалната противпожарната единица, односно раководителот на подрачната организациска единица за заштита и спасување.

Сопствениците, односно корисниците на станбени објекти со повеќе од четири стана, како и сопствениците, односно корисниците на деловни и индустриски објекти кои не изработуваат планови за заштита и спасување, се должни да имаат пожарен куќен ред поставен на видно место во објектот.

Пожарниот куќен ред содржи:

- ⇒ мерки за заштита од пожари соодветни на животните и работните услови во објектот;
- ⇒ организација на заштита од пожари;
- ⇒ упатство за постапка во случај на пожар.

г) Заштита од неексплодирани убојни и други експлозивни средства

Заштитата од неексплодирани убојни и други експлозивни средства опфаќа пребарување на теренот и пронаоѓање на неексплодираните убојни средства, обележување и обезбедување на теренот, онеспособување и уништување на сите видови неексплодирани убојни и други експлозивни средства, како и транспорт до определеното и уредено место за уништување и преземање безбедносни мерки за време на транспортот.

Онеспособување и уништување на сите видови неексплодирани убојни и други експлозивни средства се врши на местото на пронаоѓање ако за тоа постојат безбедносни услови.

д) Заштита и спасување од урнатини

Заштитата и спасувањето од урнатини опфаќа превентивни и оперативни мерки.

Превентивни мерки за заштита од уривање се активностите кои се планираат и се спроведуваат со просторното и урбанистичкото планирање и со примена на техничките нормативи при проектирање и изградба на објектите.

Оперативни мерки за спасување од урнатини се активностите за извидување на урнатините, пронаоѓање на затрупаните, осигурување на конструкцијата на оштетените и поместените делови на објектите заради спречување на дополнително уривање, преземање мерки за заштита од дополнителни опасности, извлекување на затрупаните, давање прва медицинска помош и извлекување на материјалните добра.

ѓ) Заштита и спасување од техничко-технолошки несреќи

Заштитата и спасувањето од техничко-технолошки несреќи опфаќа преземање превентивни и оперативни мерки во индустриските објекти коишто во производниот процес употребуваат материји или постројки што предизвикуваат висок степен на загрозеност на луѓето и материјалните добра.

Превентивни мерки за заштита и спасување од техничко-технолошките несреќи се активности кои се планираат и се спроведуваат со просторното и урбанистичкото планирање, со примена на техничките нормативи при проектирање и изградба на индустриски објекти, редовно одржување на инсталациите и опремата, како и примена на прописите од областа на безбедноста и здравјето при работа.

Оперативни мерки за заштита и спасување од техничко-технолошки несреќи се активностите за спречување на настанување и намалување и отстранување на предизвиканите последици.

е) Спасување од сообраќајни несреќи

Спасувањето од сообраќајни несреќи опфаќа мерки и активности за спасување при настанати големи несреќи во патниот, железничкиот, воздушниот и водениот сообраќај, во кои има голем број повредени и загинати лица и / или е предизвикана голема штета.

Оперативните мерки за спасување се активности за извидување, пронаоѓање и извлекување на повредените и загинатите лица, укажување прва медицинска помош и транспорт до соодветните здравствени установи, како и учество при отстранување на последиците предизвикани од сообраќајните несреќи.

1.1.2 Хуманитарни мерки

а) Евакуација

Со евакуација се врши планско, организирано и контролирано преместување на населението, материјалните добра и културното наследство на Републиката од загрозените во побезбедните подрачја.

Евакуацијата се извршува доколку со други мерки не е можно да се спречат последиците од природните непогоди и други несреќи.

Населението од подрачјето од кое се врши евакуација, може да се евакуира во друга општина на одредено место и во одредено време. Евакуацијата на населението во друга општина не смее да доведе до нарушување на извршувањето на нејзините надлежности.

Општината на чие подрачје е сместено евакуираното население ги покрива трошоците за обезбедување на основните услови за живот (сместување, исхрана, здравствена заштита и образование), со тоа што надоместокот за направените трошоци е на товар на општината од која е евакуирано населението, односно на товар на Републиката.

б) Згрижување на настрадано и загрозено население

Згрижувањето опфаќа прифаќање, сместување и обезбедување на основните услови за живот на настраданото и загрозеното население. Републиката и единиците на локалната самоуправа се должни да обезбедат сместување и итно згрижување на населението, кое поради природни непогоди и други несреќи останало без дом и средства за живеење и кое поради загрозеност се задржува надвор од своето место на живеење.

Републиката и единиците на локалната самоуправа од кои се згрижува населението ги покриваат трошоците за сместување и обезбедување на основните услови за живот.

в) Радиолошка, хемиска и биолошка заштита

Радиолошката, хемиската и биолошката заштита опфаќа мерки и активности за заштита на луѓето, добитокот и растенијата со навремено откривање, следење и контрола на опасностите од последиците од несреќи

со опасни материи, како и последиците од радиолошки, хемиски и биолошки агенси и преземање мерки и активности за отстранување на последиците од нив.

Сопствениците на објекти во кои се произведуваат и се складираат опасни материи, сопствениците на транспортни средства, сопствениците и корисниците на објектите и уредите кои се наменети за јавно снабдување со вода, производство, сообраќај и складирање прехранбени производи, лекаства и сточна храна, јавните здравствени служби, како и сопствениците на објекти во кои се врши згрижување и образование на децата, се должни да обезбедат заштитни средства и да ги спроведуваат стандардите и процедурите за радиолошка, хемиска и биолошка заштита.

г) Прва медицинска помош

Прва медицинска помош опфаќа преземање мерки и активности за укажување прва медицинска помош со стандардни и прирачни средства на местото на повредувањето – заболувањето, медицинска тријажа на повредените и заболените и транспорт до најблиските здравствени установи.

д) Заштита и спасување на животни и производи од животинско потекло

Заштитата и спасувањето животни и производи од животинско потекло опфаќа превентивни и оперативни мерки за заштита на животните и производите од животинско потекло од дејствата на природните непогоди и други несреќи.

Превентивните мерки за заштита и спасување на животните и производите од животинско потекло ги спроведуваат надлежните органи и институции во нивното секојдневно работење.

Во спроведување на оперативните мерки, покрај надлежните органи и институции, учествува и Дирекцијата со своите единици и тимови, со укажување прва ветеринарна помош на повреден, заболен и контаминиран добиток со стандардни и прирачни средства на местото на повредувањето и транспорт до соодветните ветеринарни установи.

ѓ) Заштита и спасување на растенија и производи од растително потекло

Заштитата и спасувањето на растенија и производите од растително потекло опфаќа превентивни и оперативни мерки и активности за заштита од растителни болести, штетници, плевели, радиолошка, хемиска и биолошка контаминација и други видови загрозување.

Превентивните мерки за заштита и спасување на растенијата и производите од растително потекло ги спроведуваат надлежните органи и институции во нивното секојдневно работење.

Во спроведување на оперативните мерки, покрај надлежните органи и институции, учествува и Дирекцијата со своите единици и тимови.

е) Асанација на теренот

Асанација на теренот опфаќа пронаоѓање, собирање, идентификација, транспорт и погребување на загинати и умрени лица, собирање, транспорт и закоп на угинати животни, собирање и уништување на сите видови отпадни и други опасни материи што го загрозуваат животот и здравјето на луѓето, дезинфекција, дезинсекција и дератизација на теренот и објектите и асанација на објектите за водоснабдување.¹¹⁴

2. Сили за заштита и спасување

Силите за заштита и спасување имаат *постојан состав* и **резервен состав**.

Постојаниот состав на силите за заштита и спасување го сочинуваат:

- ⇒ вработените во Дирекцијата;
- ⇒ тимовите;
- ⇒ територијални професионални противпожарни единици.

Резервниот состав на силите за заштита и спасување го сочинуваат:

- ⇒ воени обврзници;

¹¹⁴ Закон за заштита и спасување, Мерки за заштита и спасување, „Сл. весник на РМ“ бр. 36/04, 49/04, 86/08 и 114/09,124/10,18/11

⇒ граѓани кои имаат должност за учество во силите за заштита и спасување.

Припадниците во постојаниот и резервниот состав на силите за заштита и спасување, кои се воени обврзници во резерва, не може истовремено да бидат ангажирани во резервниот состав на Армијата на Република Македонија.

Материјалните средства на силите за заштита и спасување се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија.

Материјалните средства на силите за заштита и спасување се обезбедуваат од буџетот на општината и правните лица од кои се формирани.

Слика 2. Менаџирање на инцидент и кога тој ескалира

Целите на здружените тимови за акција се следниве:

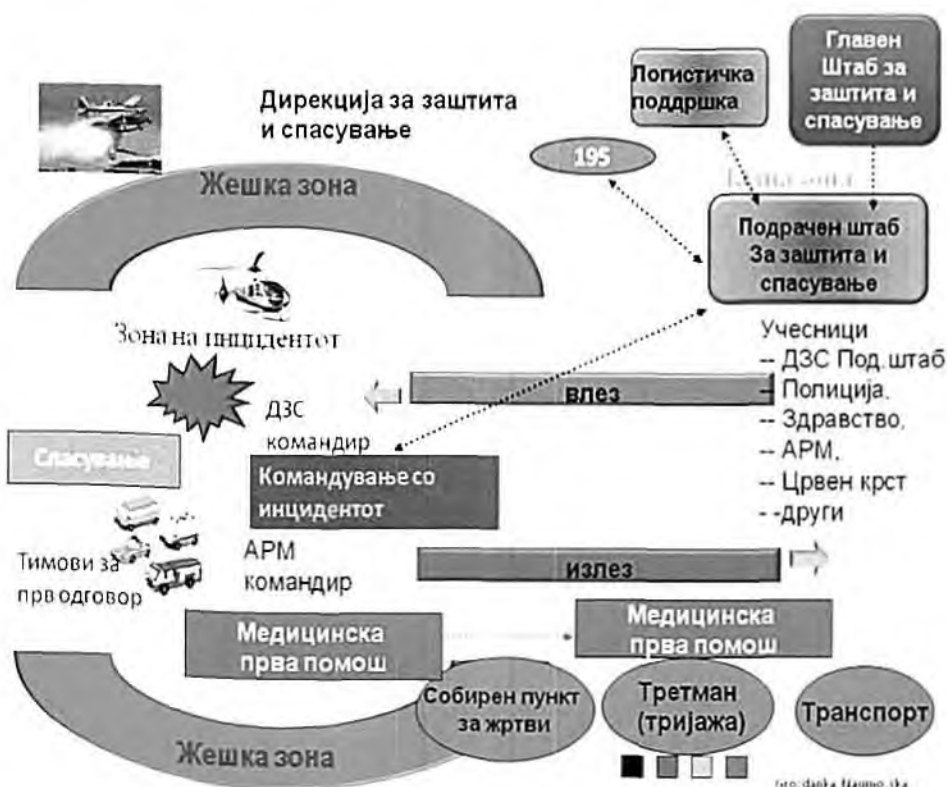
- ⇒ фокусирање на специјални вештини и овластувања во надлежностите на различни агенции;
- ⇒ сите работиме кон заеднички цели;

- ⇒ заедничката работа овозможува посеопфатен увид на случајот;
- ⇒ здружените сили можат да бидат вистинска катастрофа кога несоодветно се ангажираат;
- ⇒ пред почетокот на секоја операција, раководителите мора да се договорат за:
 - ↳ целите на здружените сили,
 - ↳ улогите и овластувањата за командување, човечки ресурси и трошоци,
 - ↳ координација на акцијата,
- ⇒ редовно закажаните состаноци ги намалуваат конфликтите и недоразбирањата.

Начинот на соработка мора претходно да се договори.

Компоненти на здружените тимови се:

- ⇒ Систем за управување со инцидент
- ⇒ Команден систем на инцидентот
- ⇒ Компоненти на обединета команда

Слика 3. Менаџирање на терен

2.1 Пополнување на силите за заштита и спасување со воени обврзници во резерва

Пополнувањето се врши од евиденцијата што се води при Министерството за одбрана и граѓаните кои имаат должност за учество во силите за заштита и спасување.

Организациските единици за заштита и спасување (ракувач на планот) во соработка со Министерството за одбрана прават избор на воени обврзници, им се соопштува распоред и ги запознаваат со правата и должностите во силите за заштита и спасување.

Пополнувањето на резервниот состав на силите се врши врз основа на План - барање за пополна (образец Ц-1), што се изготвува од страна на ракувачот на планот и се доставува до Дирекцијата. Во планот - барањето за пополна се внесуваат податоците на обврзниците кои се распоредени во силите за заштита и спасување, и тоа: потребните воени евиденциски специјалности, можната замена на воена евиденциска специјалност, вид на образование, знаења кои одговараат на потребите на формациското место, мобилизациското собиралиште, видот на единицата, бројната ознака, време на мобилизација, старосна граница до која се пополнува, кој е извршителот на пополната и бројната состојба.

За пополнување на републичките сили со резервни офицери, ракувачот на планот и извршителот за евиденција во Министерството за одбрана вршат избор на резервно воени старешини кои се водат како нераспоредени во евиденцијата.

За пополнување со резервни офицери, од страна на ракувачот се изготвува план за пополнување, кој содржи: вид единицата, бројна ознака, мобилизациско собиралиште, вид образование, знаење, воена евиденциска специјалност која одговара на потребите на формациската должност (образец Ц-2).

Подофицер или војник во резерва може да се распореди на старешинска должност доколку неговиот вид на образование, знаење, воена евиденциска специјалност одговараат на потребите на формациското место.

Ракувачот на планот пополнува преграден картон (образец Ц-7), изготвува покани за повикување во случај на мобилизација (образец Ц-4) во три примероци, кои се распоредуваат според системот на мобилизациско повикување (образец Ц-3).

Разрешувањето од должност на воените обврзници во републичките сили се врши како и при нивно поставување (образец Ц-6).¹¹⁵

2.2 Пополнување на силите за заштита и спасување со обврзници на резервниот состав на силите за заштита и спасување со граѓани

За одредени формациски должности, во републичките и просторните сили се распоредуваат граѓани кои имаат должност да учествуваат во силите за заштита и спасување.

Изборот, распоредувањето и разрешувањето од формациска должност во републичките сили го вршат организациските единици од евиденцијата на граѓаните.

Изборот, распоредувањето и разрешувањето од должност на припадниците на просторните сили го вршат единиците на локалната самоуправа.

Изборот, распоредувањето и разрешувањето од должност на припадниците на просторните сили во трговските друштва, јавните претпријатија и јавните установи и служби се врши од основачите на силите за заштита и спасување кои ги формираат за свои потреби, пред сè од редот на вработените, доколку има потреба и од евиденција.

Разрешувањето од должност на припадниците на силите се врши од страна на субјектите што ги имаат формирано.

За обврзниците кои се распоредуваат во републичките сили се изготвува матичен картон (образец Ц-9) и единечен картон (образец Ц-10).

Ракувачите на плановите за пополна на штабовите и единиците што ги формираат единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните

¹¹⁵ Уредба за начинот на пополнувањето на резервниот состав на силите за заштита и спасување и средствата од материјална обврска (обрасците можат да се најдат во истата)

претпријатија, јавни установи и служби вршат подготовки на сопствените сили воспоставувајќи систем на самоповикување со покана.

3. Територијални противпожарни единици

Пожарникарството е дел од единствениот систем за заштита и спасување во Републиката. Заради гаснење пожари, спасување на животот на граѓаните и заштита на имот загрозени од пожари и експлозии, укажување техничка помош при незгоди и опасни ситуации, како и извршување други работи при несреќи и непогоди, се формираат противпожарни единици.

Противпожарните единици можат да вршат и определени непрофитабилни услуги заради подобрување на нивната техничка опременост и услови за работа, кои не смеат да го оневозможуваат или да го попречуваат извршувањето на функциите.

Територијални противпожарни единици можат да формираат и општините чие седиште е оддалечено повеќе од 20 километри од општините.

4. Надлежности на единиците на локалната самоуправа

Дел од надлежностите на единиците се делегирани и во Националната стратегија за заштита и спасување, која Собранието на Република Македонија на предлог на Владата на Република Македонија ја донесе за временски период од пет години. Во оваа Национална стратегија за заштита и спасување, главни елементи се:

- ⇒ планирање и подготвување активности за спроведување мерки за заштита и спасување;
- ⇒ утврдување стратешки среднорочни цели за заштита и спасување;
- ⇒ истражувачко-нормативни и развојни проекти,
- ⇒ организирање дејства, активности и постапки од превентивен и оперативен карактер, кои ги спроведуваат органите на Републиката, единиците на локалната самоуправа, трговските

друштва, јавните претпријатија, установи и служби и здруженија на граѓани.

Според член 9 од Законот за заштита и спасување, Владата на Република Македонија, Советот на општината и Советот на Градот Скопје донесуваат годишна програма за заштита и спасување, која содржи општи нормативни претпоставки за реализирање на Националната стратегија за заштита и спасување.¹¹⁶

За организирано спроведување на заштитата и спасувањето, учесниците во системот за заштита и спасување донесуваат План за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи.

Основни надлежности на единиците на локалната самоуправа на РМ се:

а) Надлежности на *Советот на единицата на локалната самоуправа*

- ⇒ одлучува за воспоставување на потребната организација за заштита и спасување и за спроведување на мерките за заштита и спасување;
- ⇒ донесува одлука за формирање просторни сили за заштита и спасување;
- ⇒ за отстранување на последиците од настанатите природни непогоди и други несреќи, ги утврдува обврските на јавните претпријатија, установите и службите од локален карактер, кои тие ги основале во:
 - гаснење пожари и спасување луѓе и имот при сообраќајни, техничко-технолошки и други несреќи;
 - расчистување на локални патишта, улиците и другите инфраструктурни објекти во случај на непроодност поради врнежи од снег, наноси од снег, голомразица, наноси од земја предизвикани од силни врнежи, одрони, лизгање на земјиштето и друго;
 - укажување прва медицинска помош во случај на појава на зголемен број заболени и повредени и спречување на ширењето заразни болести;

116 Закон за заштита и спасување, „Службен весник на РМ“, број 86/08

- заштита на животните и растенијата во случај на појава на болести, штетници и други природни непогоди;
 - ⇒ ја следи подготвеноста на единицата на локалната самоуправа за заштита и спасување;
 - ⇒ одлучува за висината на средствата потребни за заштита и спасување од буџетот на единицата на локалната самоуправа;
 - ⇒ одлучува за висината на средствата од буџетот на единицата на локалната самоуправа за надомест на штета од природни непогоди и други несреќи, и
 - ⇒ одлучува за распределба на хуманитарна помош наменета за настраданото население во единиците на локалната самоуправа.¹¹⁷
- б) Надлежности на *градоначалникот на единицата на локалната самоуправа*
- ⇒ го предлага планот за заштита и спасување;
 - ⇒ ја следи состојбата во врска со реализацијата на донесените одлуки од Советот на единицата на локалната самоуправа за спречување на настанувањето и за отстранувањето на последиците од природните непогоди и други несреќи;
 - ⇒ одговорен е за подготвеноста на силите за заштита и спасување кои единицата на локалната самоуправа ги формирала;
 - ⇒ одлучува за ангажирање на силите за заштита и спасување кои ги формирала единицата на локалната самоуправа;
 - ⇒ раководи и ги координира активностите за заштита и спасување што ги спроведува единицата на локалната самоуправа до активирање на подрачните штабови;
 - ⇒ го следи остварувањето на акциите за расчистување на локални патишта, улиците и другите инфраструктурни објекти во случај на настанување природни непогоди или / и други несреќи на подрачјето на единицата на локалната самоуправа;

¹¹⁷Закон за заштита и спасување, „Службен весник на РМ“, број 86/08

- ⇒ бара помош во ангажирање на просторните сили за заштита и спасување, формирани кај правните лица од подрачјето на единицата на локалната самоуправа,
- ⇒ во услови кога со силите за заштита и спасување од точка 4 на овој член не можат да се отстранат последиците од природните непогоди и други несреќи, бара ангажирање на републичките сили за заштита и спасување.¹¹⁸

За извршување стручни работи во врска со надлежностите на единицата на локалната самоуправа во областа на заштитата и спасувањето, градоначалникот назначува одговорно лице за заштита и спасување или формира одделение.

Сите овие нивни обврски произлегуваат од самиот закон. Што се однесува на Градот Скопје како посебна единица на локалната самоуправа, тој ги координира активностите во областа на заштитата и спасувањето на своето подрачје и во заштитата и спасувањето на општините од Градот Скопје, кои се должни да соработуваат и да постапуваат по насоките од Градот Скопје.

Исто така обврска на единиците на локална самоуправа е формирањето на просторните сили за заштита и спасување кои се формираат за дејствување на подрачјето на општината. Овие просторни сили за заштита и спасување во услови на природни непогоди и други несреќи се употребуваат од страна на општината во која се настанати природните непогоди и другите несреќи. Доколку самите не можат да ги отстранат последиците од природните непогоди и другите несреќи, по барање од градоначалникот на општината во која тие се настанати, со одлука на директорот на Дирекцијата се употребуваат републичките сили за заштита и спасување.

Посебна обврска на органите на единиците на локалната самоуправа е да ја предвидат и да ја планираат организацијата на спроведувањето на мерките за заштита и спасување и да спроведат мерки кои се во функција на превенцијата, како што се:

¹¹⁸Зедница на единиците на локалната самоуправа на РМ, <http://www.zels.org.mk/> (пристапено на 04.08.2011)

- ⇒ изработка на Процена на загрозеност од природни непогоди и други несреќи и План за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи;
- ⇒ вградување на предвидените и планираните мерки за заштита и спасување во редовното планирање и работа;
- ⇒ уредување на просторот и изградба на објекти, во функција на заштита и спасување;
- ⇒ воспоставување организација и систем потребни за заштита и спасување, и
- ⇒ обезбедување материјална база, персонал и други ресурси потребни за извршување на планираната организација.

Воедно тие имаат обврска за преземање активности и мерки за заштита и спасување, кои задолжително се преземаат во случај на непосредна опасност, како што се:

- ⇒ прибирање податоци за можната опасност;
- ⇒ ставање во функција на системот за врски и известување на учесниците во заштитата и спасувањето;
- ⇒ известување на граѓаните и на надлежните и одговорните лица задолжени за заштита и спасување;
- ⇒ зголемена готовност и активирање на надлежните органи на државната управа, надлежните институции и силите за заштита и спасување;
- ⇒ обезбедување на јавниот ред и мир во загрозеното подрачје,
- ⇒ преземање други мерки поврзани со заштитата и спасувањето.

И, секако, имаат обврска за преземање активности и мерки кои задолжително се спроведуваат за отстранување на последиците како што се:

- ⇒ процена на штетите и последиците;
- ⇒ санација на подрачјето зафатено со несреќата;
- ⇒ обезбедување и давање неопходна помош на загрозеното и настраданото население;
- ⇒ спроведување здравствени и хигиенско-епидемиолошки мерки;

- ⇒ спроведување мерки за заштита на животните и растенијата и производите од нив,
- ⇒ организирање на снабдувањето и на комуналните услуги заради брзо нормализирање на животот.

По отстранувањето на природната непогода или несреќа, локалната самоуправа формира комисии за процена и утврдување на висината на штетата која настанала од природни непогоди или несреќи. Советите на единиците на локалната самоуправа ги формираат овие комисии за процена на штета.

Единиците на локалната самоуправа имаат обврска да градат јавни засолништа со кои ќе ги задоволат потребните капацитети за засолнување на луѓето, материјалните добра и културното наследство на своето подрачје.

Дирекцијата за заштита и спаување континуирано остварува средби со единиците на локалната самоуправа, сè со цел почитување на одребите на Законот за заштита и спасување, донесување на планските документи околу формирање на тимовите за брз одговор. Од посебна важност е меѓусебната соработка пред и за време на сезоната на пожари. Затоа секоја година се одржуваат редовни состаноци со претставниците на локалната самоуправа со цел подобра подготвеност и заемно дејствување за време на природни непогоди и други несреќи.

Подрачните одделенија на Дирекцијата за заштита и спасување се токму оние што ја имаат непосредната соработка со органите на единиците на локалната самоуправа на подрачјето каде што се наоѓаат. Тие тековно и континуирано ги остваруваат контактите со нив преку заеднички средби или посебни укажувања, сè со цел и во насока на зајакнување на севкупниот систем на цивилна заштита во Република Македонија и поблиска меѓусебна соработка и дејствување во иднина.¹¹⁹

¹¹⁹Заедница на единиците на локалната самоуправа на РМ, <http://www.zels.org.mk/> (пристапено на 04.08.2011)

5. Улогата на невладиниот сектор во превенцијата и справувањето со катастрофи

Денес, доминантно гледиште е дека, кога станува збор за ефективност на стратегиите за намалување ризици во заштитата на човековите животи, таа треба да биде централно позиционирана и препуштена во рацете на луѓето. Стратегиите треба да се градат врз основа на локалното знаење и културните практики, а во стратегиите треба да се аплицираат алатки и пристапи што луѓето можат лесно да ги разберат и да ги интегрираат во своите животи.

Намалувањето на ризиците на катастрофите преку централизираните владини политики и институционални интервенции, во последно време се сметаат за неефективни и се креира јавно мислење дека тие имаат за цел да го намалат разбирањето на динамиката на заедницата, нејзините перцепции и потреби. Спротивно на спроведувањето вакви застарени политики, во практика се покажало дека луѓето и организациите се главните актери во справувањето и превенцијата со катастрофите.

Кога природната непогода ќе се случи, итниот одговор (потрагата, спасувањето и негата на повредените, трауматизираните и бездомниците) најчесто се пружа од членовите на семејството, пријателите и соседите и од локалните организации. Во случај на катастрофи со мал интензитет, постојат случаи кога без надворешна помош (или со минимална надворешна помош) состојбата се нормализира.

Голем дел од локалната заедница го претставуваат најголемиот потенцијален извор на локално знаење на условите за катастрофи и се прераскажувачи на претходните традиционални практики со кои се штитела локалната животна средина и човековиот опстанок.

Свесноста на локалното население за сите историски сценарија за ризик од катастрофата и по неа, најчесто доаѓа токму од локалното население, а не од сите меѓународни аналитичари и експерти кои ќе пристигнат од странство и на кои им е потребен период за адаптација.

Поради тоа, инволвираноста на овој сектор во превенцијата и справувањето со катастрофи е пожелна и позитивна практика од неколку причини:

- ⇒ Тие можат да работат на локално ниво заедно со заедниците кои живеат на одредена територија (во одредена општина) и локалните организации како партнери, и со тоа да заземат партиципативен пристап кон развој на планот за превенција и справување од катастрофите во одредена држава;
- ⇒ НВО уживаат поголема оперативна флексибилност поради тоа што се ослободени од целиот бирократски систем, а со тоа подобро и побрзо можат да дадат одговор на проблемот, а воедно и за многу пократко време можат да се адаптираат на локалниот дух на населението;
- ⇒ НВО најчесто работат со и за најранливите категории луѓе: сиромашните и ранливите, со што многу полесно можат да ги разберат потребите и барањата на локалното население во случај на изготвување план за превенција на катастрофите или, пак, во случај на справување со последиците од настанатата катастрофа.

Според трендот кој се развива во последната декада, треба да биде нотирано дека НВО понекогаш се соочуваат со тешкотии да бидат прифатени, како на локално така и на меѓународно ниво, па поради тоа, можеби, организација која првпат се појавува на терен во одредена држава, може да се соочи со вакви бариери, кои со текот на времето ќе бидат надминати.

Постојат случаи кога државите ги сметаат невладините организации за помали актери во креирањето политики за превенција и справување со катастрофите, а тоа особено се случува во државите со конзервативна и централно оперативна власт. Но, и покрај тоа, невладините организации вложуваат огромни напори да ги надминат сите бариери, сè со цел да се изборат за доброто на луѓето и за поголемо уживање на нивните основни човекови слободи и права.

Во текот на изминатите години, некои невладини организации се посветија на создавање политики на промени. Многу од нив се посветија на водење на политиките за превенција и справување со катастрофите и намалувањето на ризикот од катастрофи преку програми на рехабилитација и закрепнување.

Други, пак, активно се вклучени во градењето капацитети, трансфер на знаења и зголемување на свеста на светската популација на локално ниво за политиките за превенција и справување со катастрофите.

Сите овие напори придонесоа за намалување на ранливоста на населението кое живее во региони поподложни на катастрофи и зголемување на нивната моќ за справување со катастрофите преку образовни програми и кампањи за зголемување на свеста. Учеството на невладините организации во превенцијата и справувањето со катастрофите има четири основни елементи преку кои се спроведува:

- ⇒ креирање политики и промоција на истите;
- ⇒ едукација и споделување искуства;
- ⇒ процена на ризикот и ранливоста на локално ниво,
- ⇒ подобрување на подготвеноста и намалување на ранливоста од катастрофи на локалното население.¹²⁰

6. Учество на приватниот сектор во превенцијата и справувањето со катастрофи

Поранешниот претседател на Јужна Африка, Нелсон Мендела еднаш рекол: „Без прашање, бизнисот мора да понуди одговор за негово добро, а тоа што е добро за бизнисот, е добро и за целата заедница“. Оттука, менаџирањето на политиките за намалување на ризикот од катастрофи може да се каже дека е „core“ бизнис на целиот корпоративен свет. Со текот на годините, констатирано е дека приватниот, односно корпоративниот сектор не може да остане изолиран од ефектите на зголемениот број природни

¹²⁰ NGO & Disaster Risk Reduction - A Preliminary Review of initiative and progress made, UN, Geneva, 2006

катастрофи, ниту од одговорностите за намалување на ризикот од катастрофи. Како пример за ова може да го споменеме мартовскиот земјотрес во Јапонија, кој ги затвори фабриките на неколку дена, а од непогодата најголеми штети претрпеа производителите на автомобили ширум светот, токму поради користењето на автомобилски делови произведени во фабриките на компаниите во Јапонија.

Корпоративниот сектор е зависен од локалната заедницата не само поради користењето на работната сила, капиталот и материјалните придобивки туку и поради тоа што тие се пазарот за нивните производи и услуги. Доколку животот на луѓето од локалната заедница се загрози, тогаш *де факто* е загрозена и корпоративната цел - пазарот. Рамката за акција Хјого (2005 - 2015) повикува на неопходност за соработка на корпоративниот свет со локалните заедници.

Постојат три начини како корпоративниот сектор придонесува во процесот на намалување на ризикот од катастрофи, и тоа преку:

- ⇒ корпоративна социјална одговорност во поддршката на активностите за справувањето, рехабилитацијата и намалувањето на ризикот од катастрофите;
- ⇒ редефинирање на бизнис-планот во согласност со влијанието од непогодите, ризикот и ранливоста на локалната заедница,
- ⇒ нови деловни можности создадени преку политиката на намалување на ризикот од катастрофи.

Низ историјата, корпоративниот сектор одвојува финансиски средства за справувањето со последиците од катастрофите со тоа што:

- ⇒ ја помага заедницата во справувањето со сиромаштијата настаната по катастрофата;
- ⇒ ја помага заедницата да се стабилизира по настанатата катастрофа, бидејќи тоа за компаниите значи враќање на потрошувачите на пазарите, а тоа, пак, индиректно значи и придобивка за компаниите;
- ⇒ ја подобрува сликата и јавните односи на компанијата;
- ⇒ привлекува даночни обврзници.

Во развиените држави, големите компании имаат свои непрофитни организации кои спроведуваат широк спектар социјални проекти за образование, здравство, општествен развој и претприемаштво, што може да значи намалување на ранливоста на локалното население од катастрофи на долг рок. Помалите бизнис-куќи придонесуваат во намалувањето на ранливоста на населението главно преку донирање во невладини организации кои спроведуваат проекти за превенција и справување со катастрофи.¹²¹

¹²¹Corporate Sector in Disaster Management, thematic session, India, 2009

IX. МЕНАЏМЕНТ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Поимот *менаџмент* потекнува од зборот *manage*, со значење: управува, надгледува, се снаоѓа, успева, донесува одлуки со цел да се задоволат одредени потреби. Во последно време и во Република Македонија се прават напори за осовременување на системот на управување и раководење, кој ќе се потпира врз концепциите на современото менаџерство. Знаењата на новите менаџери треба да се стекнуваат на високообразовните институции по примерот на развиените земји.

Во книгата на проф. д-р Трајан Гоцевски „Образовен менаџмент“,¹²² менаџментот е прикажан како:

- процес
- институција
- хиерархија.

1. Менаџментот како процес

Според Константин Петковски, менаџментот претставува комплекс на функции, кој во еден организациски систем е задолжен за дефинирање на целите и водење кон остварување на тие цели, односно за управување.

Едни од поедноставните дефиниции од мноштвото дефиниции кои ги наведува истиот автор за менаџментот се:¹²³

- Менаџментот значи да се поттикнуваат другите да го прават она што мислиме дека е правилно.
- Менаџмент е остварување на нешто што се сака да се направи преку луѓето.

Следниве искази за менаџментот од некои други автори ќе ги докомплетираат сознанијата за тоа што, всушност, претставува менаџментот.

¹²² Гоцевски, Т. (2003), *Образовен менаџмент*, Скопје, стр. 299

¹²³ Исто, стр. 299

Според Питер Дракер,¹²⁴ под менаџмент се подразбира подредување на одделните делови во една целина. За Армстронг¹²⁵, пак, менаџментот е одлучување за тоа што да се направи и притоа што да им се нареди на луѓето. Според Стонер и Фримен,¹²⁶ менаџментот е процес на дизајнирање, организирање, водење и контролирање на работата на луѓето во организацијата, и тој претставува пристап во одбирањето на најдобрите расположиви ресурси со цел да се постигнат поставените цели. Кавран и Флоријанчин го дефинираат менаџментот како планирање и организирање на активности и дејствија за постигнување на целите и деловната политика на организацијата со преземање одговорност за постигнатите резултати.

Надоврзувајќи се на горенаведеното, преку оваа скица може сликовито да се видат елементите на менаџментот како процес.

1.1 Елементи на менаџментот како процес

Од овој преглед може да се изведе една дефиниција според која: „менаџментот е универзален процес на ефективно извршување на работата со помош на други луѓе и ангажирање на ресурсите во остварувањето на однапред дефинираните цели на претпријатието“¹²⁷

Во дефиницијата, а и од прегледот може да се издиференцираат четири елементи кои го карактеризираат менаџментот како универзален процес, а тие се: тоа е процес кој во себе ги вклучува планирањето, организирањето, координирањето, мотивирањето и контролата. Во целост се согласуваме со овие компоненти или поинаку кажано треба да се даде одговор на прашањата: *Што* да се направи? *Кога*, во која временска рамка да се прави? *Како*, на кој начин да се изведе тоа? *Зошто*, која е целта и исходот?

Трајан Гоцевски во делото „Образовните системи во Европската Унија“ вели дека процесот упатува на функции или на примарни активности

¹²⁴ Петковски, К. *Водење на динамично училиште*, Скопје, стр. 78

¹²⁵ Исто, стр. 78

¹²⁶ Исто, стр. 78

¹²⁷ Гоцевски, Т. (2003) *Образовен менаџмент*, Скопје. стр. 299

извршувани од менаџер. Овие функции се: планирање, организирање, координирање, мотивирање и контролирање, кои се веќе погоре споменати.

Потоа, од прегледот може да се забележи дека следуваат алокацијата и употребата на ресурсите, во кои спаѓаат: суровините, машините, пазарите и парите. Економските ресурси се ограничени, поради што менаџерот е одговорен за нивната алокација. Тоа значи дека менаџерот треба да биде ефикасен во остварувањето на целите. Откако менаџерот ќе ги оствари целите на организацијата, за него се вели дека е ефективен. Овде малку ќе се задржиме на ефективноста, затоа што сметаме дека таа е значаен дел од менаџментот. Таа се однесува на односите помеѓу влезот и излезот.

Доколку се оствари поголем излез од влезот, станува збор за ефикасност. Ако пак се оствари ист излез со помал влез, станува збор за зголемување на ефикасноста. Тоа значи дека менаџментот е заинтересиран за минимизирање на трошоците на ресурсите.

Ефективното и ефикасно извршување на работата од други луѓе е третиот елемент од прегледот. Тоа се луѓе со чија помош и напор се извршува работата и остварувањето на однапред поставени цели. Со помош на луѓето, менаџерите ја извршуваат својата работа.

Четвртиот елемент од дефиницијата и прегледот се однесува на формулирањето и остварувањето на целите на претпријатието со напорот на други луѓе. Менаџментот вклучува координација на човечки и на материјални ресурси во насока на остварување на целите. Целите се потребни бидејќи активностите треба да бидат насочени кон некој сакан краен резултат или кон некоја состојба.

Од горенаведените дефиниции може да се забележи дека денес постои поместување на парадигмата од менаџментот како поим (именка) во менаџмен како една активност (глагол), и тој се однесува на сите членови во една образовна организација или училиште, како на пример: раководната структура, наставниот персонал, персонал што не е вклучен во наставата или учениците.

1.2 Менаџерски функции

Современиот воспитно-образовен систем не може да се замисли без менаџментот како современ процес кој во себе вклучува: планирање, организирање, екипирање, водење и контролирање. Затоа сите активности во склопот на процесот на менаџирањето можат да се поделат во неколку *менаџерски функции*. Од базичните функции на менаџментот, коишто се сретнуваат речиси кај сите автори, можат да се земат предвид следниве пет:

Планирање. Постојано барање на можности и нови решенија за работа. Станува збор за систематизиран и организиран процес за воспоставување на цели и обезбедување на ансоки за секоја акција на менаџерите.

Организирање. Поставување, поттикнување, прилагодување и извршување на систем од норми и односи меѓу луѓето. Тоа е процес на поделба на работите меѓу групите и поединците во координирање на нивните активности за постигнување на целите на организацијата. Според д-р Драган Јанкоски во делото „Организација на образованието“, ускладувањето на факторите и поврзувањето на елементите на воспитно-образовната дејност во функционална целина и предизвикување и одржување на ефикасен и резултативен целосен процес, е всушност организација на образованието.

Во овој дел повеќе ќе се задржиме на внатрешната структура и организацијата на образованието, која според Константин Н. Петковски во делото „Водење на динамично училиште“,¹²⁸ посебно вклучува:

- организација и реализација на наставните планови и програми (курикулумот);
- екипирање, организирање, координирање и комуницирање на персоналот;
- поделба и групирање на учениците по паралелки и групи;
- распределба на часови по предметни извршители и класни раководства;

¹²⁸ Петковски, К. *Водење на динамично училиште*, Скопје: стр 79.

- изготвување на распоред на наставниците и учениците.
- избор, применување и стратегија за развој на соодветна и современа образовна технологија;
- програма за работа на наставничкиот совет и другите стручни органи и тела;
- програма за работа со родителите на учениците;
- и друго.

За да може едно училиште да функционира како организациски систем и да ги спроведува горенаведените активности, како и својата мисија, неопходно е да се воспостави добра организација на целокупното работење, со цел да се создадат предуслови за нормално и квалитетно реализирање на курикулумот и наставниот процес. Примарни менаџерски задачи на организацијата се:

- ефективна организација за предавање и учење во училиштето;
- развој на ефективна менаџерска структура;
- перманентен развој на персоналот;
- ефективно користење на време, простор и ресурси.

Ефективната организација за предавање, учење и постигнување квалитет во учењето во училиштето е одговорност на директорот со цел да види дали постои организација која дава оптимални можности за учење и усовршување на персоналот.

Во добрата организација спаѓаат следниве принципи:

- целокупната организација овозможува споредување на целите;
- сите учесници имаат подеднакви права за користење на ресурсите;
- вештините и способностите на персоналот треба комплетно да се користат.

Од наша гледна точка, училиштето ќе е поефикасно доколку во него се работи тимски и одлуките се донесуваат заеднички, а помалку успешно е она училиште во кое директорот ги донесува одлуките сам. Одлуките за организацијата во училиштето се важни за секој член од колективот, и затоа е потребно тие да се донесуваат тимски.

Екипирање. Означува процес на пополнување на работните места со поединци кои ги поседуваат потребните знаења, вештини, ставови и навики за успешно извршување на поставените работни задачи во достигнувањето на планираните организациски цели.

Водење. Способност за позитивно влијание на мислењето, гледањето и однесувањето на вработените при извршување на работата. Претставува динамичен процес во работењето на поединците, групата или организацијата, при што некој поединец за определен временски период и во определен организациски систем влијае на останатите членови да се чувствуваат подготвени и одговорни во достигнувањето на организациските цели.

Контролирање. Претставува процес на следење, мерење и коригирање на остварувањата на целите на организацијата. Станува збор за проверување на ефикасноста и ефективноста на работењето. Покрај овие базични менаџерски функции, се сретнуваат и некои други, како, на пример:

- одлучување - функција што се содржи во сите други менаџерски функции,
- наредување - процес на пренесување на донесените одлуки на подредените,
- координирање - процес на поврзување, насочување и хармонизирање на моќта.
- мотивирање - влијание врз подредените за постигнување желба за извршување на работата.

2. Менаџментот како институција

Менаџментот како институција го сочинуваат луѓето - вработените, кои се колективно или индивидуално одговорни за тоа како се извршува работата и како се исполнува мисијата на организацијата. Паралелно со ова,

може да се зборува за различни менаџерски функции на претпоставените во организацијата. Врвните менаџери играат три вида улоги¹²⁹:

- интерперсонални (улога на „глава“ на организацијата, улога на водач и улога на поврзувач);
- информативни (менаџерот извршува улога на набљудувач, ширител на информации и портпарол),
- улога на донесувачи на одлуки (претприемач, раководител при нарушувањата, алокатор на ресурси и преговарач).

2.1 Водство

Водството, пак, претставува однесување или поведење кое им овозможува и им помага на другите да ги постигнат планираните цели.¹³⁰

Постојат и други дефиниции и пристапи во поглед на водството. Така според Тери, „водството е активност со која се влијае врз луѓето за тие со задоволство да се стремат кон исполнување на целите и задачите на групата“. Таненбаум, Вешлер и Масарик, водството го дефинираат како „интерперсонално влијание кое се споредува и насочува во одредена ситуација преку процесот на комуникација, а со намера да се постигнат определени цели“, а Кунц и Одонел наведуваат дека „водството е влијание врз луѓето за да го следат достигнувањето на заедничката цел“.¹³¹

Целта на водството е да развива чувство на припадност кон организацијата и кон заедничките вредности и идеи кои стануваат извор на овластување за сето она што мора другите да го направат. Училишното водство е од голема важност, затоа што училиштата функционираат како проширени фамилии во коишто наставниците и директорите ја имаат улогата на родители.

Тие треба на правилен начин, со помош на насочување, инспирација и градење тимови да ги водат учениците низ воспитно-образовниот процес.

129 Петковски, К. *Водење на динамично училиште*, Скопје, стр. 80.

¹³⁰ Whitaker, P. (1995) "Managing change in schools", Open University Press, p. 23

¹³¹ Петковски, К. (1998), *Менаџмент во училиште*, Скопје: НИРО Просветен работник, стр. 61

Концептите на менаџмент и водство се развиени во организациската теорија и актуелната врска помеѓу овие два поими, која била широко расправана, а несомнено е дека таа ќе продолжи и понатаму да ги бранува академските кругови. Во таа смисла се издиференцирани најразлични ставови и пристапи, како, на пример, според Константин Петковски:¹³²

- некои докажуваат дека и двете се во суштина исти или се неразделиви,
- други ги гледаат како сосема различни функции,
- третиот поглед е дека тие се дискретно, но сепак сродни процеси,
- многумина, посебно во САД, менаџментот го гледаат како дел од водството,
- конечно, постои гледиште дека водството се сведува на менаџмент.

Поаѓајќи од овие пристапи, јасно следи дека станува збор за комплексен проблем и дека погледите се менувале и евалуирале како феномен на групната динамика, а денес добиваат суштинско значење како современ пристап во менаџментот.

3. Менаџмент во образованието

Кога зборуваме за модел на менаџмент во образованието, тогаш треба да имаме предвид некои работи. Менаџментот повеќе треба да се третира како активност или процес, а помалку како поим или настан. Една од најзначајните бариери за успешно прифаќање на концептот за менаџмент и менаџерска однесување во образовните организации е традиционалниот пристап во поимањето дека менаџментот се однесува само на раководната структура, а не и на персоналот во целина. На тој начин менаџментот како поим асоцира на статус и моќ. Менаџментот или управувањето се однесува на извршување на работите или на овозможување на работите да се случат, и тоа се однесува на процес којшто сите луѓе го прифаќаат како начин или

¹³² Петковски, К. (1998) Менаџмент во училиште, Скопје: НИРО Просветен работник, стр.77

култура на нивно живеење во организациите. Со други зборови менаџментот им припаѓа на сите организации. Поаѓајќи од ова, следи дека процесот на менаџмент или управување се среќава во секоја ситуација во којашто поединците се собираат заедно со заедничка цел да ги достигнат договорените резултати. Понекогаш може да постојат многу значајни разлики во начинот на којшто се интерпретира концептот за менаџмент во различни организации.

Менаџментот е целосно насочен кон постигнување резултати. Постоенето на резултати подразбира воспоставување систем од вредности за природата на тие резултати и за нивното значење поради кое тие треба да се постигнат. Станувањето успешен менаџер е, всушност, развивање капацитет да се разбере природата на резултатите и постигнувањата и тие да се поврзат во соодветни системи на вредности. Значи менаџментот не е и не може да биде неутрален во поглед на вредностите и резултатите.

Во согласност со Законот за основно образование и со Законот за изменување и дополнување на Законот за основно образование, преземен е значаен чекор за пренесување на надлежностите за основање, управување и раководење на училиштата од централната власт на општините и на Градот Скопје.

Според член 77 од Законот за основното образование, воспитно-образовната работа во основното училиште ја остваруваат: наставници, стручни соработници (педагог, психолог, социолог, социјален работник, дефектолог, библиотекар) и воспитувачи.

Образованието е значајна сфера за целото општество. Затоа е многу важно прашањето за демократско управување и раководење со училиштата и донесувањето одлуки да биде составен дел на менаџирањето.

Во согласност со Законот за основно образование,¹³³ како и со измените и дополнувањата на истиот, сметаме дека е важно да го претставиме новиот начин на кој е регулиран составот на училишните одбори во основните училишта во РМ.

¹³³ Закон за основно образование, „Службен весник на РМ“, бр.103/08

Децентрализацијата создава можности училиштата што подобро да се приспособат кон потребите на локалната средина, а тоа ќе се обезбеди со вклучување на сите заинтересирани структури во органот на управување на училиштето.

3.1 Училиштен одбор

Орган на управување во училиштата е училишниот одбор. Во зависност од големината на основното училиште (како критериум е земен бројот на паралелки во училиштето), определен е и бројот на членови во училишниот одбор. Во согласност со Законот за изменување и дополнување на Законот за основно образование, во членот 96 е истакнато дека основното училиште кое има 24 паралелки е мало училиште и училишниот одбор е составен од седум члена, и тоа: двајца претставници од наставниците, стручните соработници и воспитувачите, двајца претставници од родителите, односно старателите на учениците, еден претставник од Министерството и двајца претставници од основачот.

Табела 12. Членови на училиштен одбор во училиштата кои имаат до 24 паралелки

Претставник од министерството за образование	Претставници од вработените	Претставници од родителите	Претставници од локалната самоуправа	Вкупно
1	2	2	2	7

Извор: Гоцевски, Т. (2009) Образовните системи во Европската Унија, Скопје, стр. 33

Основното училиште кое има над 24 паралелки е големо училиште и училишниот одбор е составен од девет члена, и тоа: тројца претставници од наставниците, стручните соработници и воспитувачите, тројца претставници од родителите, односно старателите на учениците, еден претставник од Министерството и двајца претставници од основачот.

Табела 13. Членови на училиштен одбор во училиштата кои имаат над 24 паралелки

Претставник од министерството за образование	Претставници од вработените	Претставници од родителите	Претставници од локалната самоуправа	Вкупно
1	3	3	2	9

Според член 126 од Законот за основно образование на РМ, училишниот одбор ги има следниве овластувања:

- * донесува Статут на основното училиште,
- * предлага Годишна програма за работа и извештај за работа на основното училиште до Советот на општината,
- * донесува програма за развој на училиштето,
- * донесува програма за воведување повисоки стандарди и други програми,
- * предлага финансиски план до основачот,
- * предлага завршна сметка до основачот,
- * објавува јавен оглас за избор на директор на основно училиште,
- * врши интервју со кандидатите за директор,
- * му предлага на градоначалникот на општината еден, односно двајца кандидати од пријавените кандидати на објавениот јавен оглас за избор на директор,
- * дава мислење до директорот за избор на наставниците, стручните соработници и воспитувачите,
- * поднесува предлог до директорот за престанок на работниот однос на лицата - наставник, стручен соработник или воспитувач,
- * одлучува по приговорите и жалбите на вработените во основното училиште,
- * одлучува по жалбите на ученици, родители, односно старатели на ученици и

- * разгледува и други прашања утврдени со статутот на основното училиште.

3.2 Директор на училиште (менаџер)

Како орган на раководење со основното училиште, се именува директор на училиштето. Директорот е одговорен за законитоста во работата и за материјално-финансиското работење на училиштето.

За директор на основно училиште се избира лице кое покрај општите услови утврдени со закон, ги исполнува и условите на наставник, педагог или психолог, има најмалку 5 години работно искуство во установата за воспитно-образовна работа, верифицирана од министерството и положен испит за директор. Мандатот на директорот трае четири години. Директорот на основното училиште го избира и го разрешува градоначалникот на општината. Директорот на основното училиште ја организира и раководи со воспитно-образовната и другата работа, самостојно донесува одлуки од делокругот на неговата надлежност утврдена со законот и за активностите на училиштето и го застапува училиштето пред трети лица.¹³⁴

Во остварувањето на обврските и раководењето со основното училиште директорот ги врши следниве работи:

- ☞ подготвува програма за развој на училиштето,
- ☞ подготвува предлог на годишна програма за работа и е одговорен за реализација на истата,
- ☞ одговорен е за остварување на правата и обврските на учениците,
- ☞ врши избор на наставници, стручни соработници и воспитувачи и друг административно-технички кадар во согласност со закон и актите на училиштето,
- ☞ врши распоредување на наставници, стручни соработници и воспитувачи и друг административно-технички кадар,
- ☞ одлучува за престанок на работниот однос на наставници, стручни соработници и воспитувачи и на другиот административно-технички кадар во согласност со законот и колективниот договор,

¹³⁴ Закон за основно образование, „Службен весник на РМ“, 103/08

- ☞ поттикнува стручно оспособување и усовршување на наставниците, стручните соработници и воспитувачи,
- ☞ организира менторство за наставниците-приправници, стручните соработници-приправници, воспитувачи-приправници, присуствува на часови во наставата и ја следи работата на наставниците, стручните соработници и воспитувачи и ги советува,
- ☞ ја следи работата на училишниот педагог, психолог и другите стручни работници,
- ☞ се грижи за соработката со родителите,
- ☞ ги известува родителите за работата на училиштето и за измени на правата и обврските на учениците,
- ☞ одлучува за воспитните мерки,
- ☞ ја поттикнува и ја следи работата на заедницата на учениците,
- ☞ обезбедува извршување на одлуките на училишниот одбор,
- ☞ се грижи за соработката на училиштето со здравствената установа во општината,
- ☞ врши други работи согласно со закон и статутот на училиштето.

Сепак една од обврските која треба да се напомене е таа дека тој се грижи за заштитата и спасувањето на персоналот и учениците во услови на катастрофи.

4. Каков менаџер му е потребен на образованието

Ако се запрашаме каков менаџер му е потребен на образованието, одговорот би бил менаџер оспособен за раководење и управување со процесите на воспитно-образовната и научноистражувачката сфера.

Менаџерот заедно со својот менаџерски тим би се ангажирале за следниве работни обврски:

- да се обезбедат услови за ефикасно давање воспитно-образовни, научноистражувачки, едукативни, развојни и информатички услуги;
- да се обезбеди стабилност на активностите сврзани со образовната понуда;

- да се обезбедат услови на организацијата да ги задоволат барањата на оние државни органи кои ја контролираат работата во образованието (министерството, педагошкиот завод, просветната инспекција и др.);

- треба да се обезбеди вклучување на информатичкиот систем од соодветната област кој ќе овозможат ползување на достигнувањата на другите, но и нудење на своите достигнуања во науката, воспитанието, образованието, образовната технологија и сл.

- треба да се влијае како авторитет кој компетентно и одговорно ги води организацијата, управувањето, раководењето мотивирањето и контролата над работата.

Со еден збор, менаџерот во оваа област треба да биде оспособен преку современата организација и управувањето во својата институција да ги насочи напорите на сите вработени кон успешно остварување на однапред поставените цели.

4.1 Работни задачи на современиот менаџер

Описот на работните задачи што би ги имал современиот менаџер во образованието се состои од многубројни и разновидни активности поврзани со планирањето, управувањето, координацијата, мотивирањето и контролата во образовните институции. Ако се направи анализа на активностите на еден менаџер, ќе се воочи дека тој ги извршува следниве работи: зборува и се консултира со соработниците и вработените за разни прашања поврзани со работата (настава, наука, истражување, вежби, практична настава, образовна технологија, наградување, контрола и сл.); дава насоки и упатства на соработниците и вработените; врши контрола на работата; презема конкретни акции по разни проблеми; ги формулира целите кои треба да се реализираат; чита извештаи, писма и други акти сврзани со дејноста на институцијата; изработува планови за остварување на целите; определува награди и признанија за извршената работа; ја стимулира инвентивноста и креативноста во работата; донесува одлуки за нови проекти и нова дејност; донесува одлуки за управувањето и разместувањето на вработените; ангажира соработници и помошници за разни области од работата;

присуствува на состаноци; комуницира со јавноста; ја претставува институцијата во земјата и надвор од неа; врши други работи кои се од интерес за остварување на поставените цели.

4.2 Директор на училиште

Најзначајната функција што некое лице ја обавува во рамките на едно училиште е функцијата директор на училиште. Во денешно време, кога се прават крупни реформски зафати во сите сфери на живеењето и работата, а со тоа и во сферата на образованието, функцијата директор сè повеќе добива афирмативен карактер.

Директорите на училиштата многу често се избираат или се именуваат како резултат на тоа што тие претходно биле успешни наставници. Да се биде добар директор, а тоа значи лидер и менаџер во училиштето или било каде, е повеќе од тоа да се биде добар во работата што се извршува, а како директор со неа треба да се управува. Може да се биде одличен наставник, но тоа не значи дека автоматски ќе се биде и добар директор. Вештината на работа во училницата со учениците може во почетокот да добие респект од другиот персонал, но, ако не се стекне со вештините во управување со група на возрасни, овој респект ќе исчезне многу бргу.

Кога на почетокот се презема директорска улога, тогаш не е лесно да се проценат работите и да им се пријде од позицијата на сила од новата функција. Понекогаш луѓето ги потценуваат ефектите на нивниот нов авторитет и може да се изненадат дека, и покрај промовирањето, нивните зборови и акции имаат уште една додадена тежина. Обратно, некои луѓе се натценуваат од она што новата улога им овозможува да прават, не ги запознаваат погледите и идеите на другите. Всушност секоја позиција ѝ дозволува на личноста да прави некои работи, но довербата и поддршката од колегите мора да се добие со намера да се прават и нови нешта. Новите директори треба да бидат мудри за да ги исполнуваат очекувањата на луѓето - дека некој го држи нивниот курс, пред настојувањата да се направи нешто повеќе, што е ново и невообичаено.

Директорот на училиштето е оној којшто во секое време треба да има информација за она што се случува во училниците и да е во контакт со секојдневните проблеми и грижи на наставниците, да ги цени и развива индивидуалните можности на персоналот и да поттикнува тимско (заедничко) донесување одлуки.

Во секое училиште директорот и неговото водство го определува квалитетот на тоа што се случува во училиштето. Можно е да се најдат извонредно добри професори во лоши училишта, кое не е проследно со соодветно водство од страна на директорот на тоа училиште. Водството и управувањето со училиштето денес не е лесна работа. Постојната легислатива и финансиска состојба вршат голем притисок од повеќе страни. Тоа бара вложување многу време, напори и енергија.

Кога го употребуваме терминот *директор на училиште*, тогаш тесно го поврзуваме и со поимите *менаџер* и *водач* (лидер), како изведени поими од *management* или управување и *leadership* или водство. Тоа произлегува од сознанието дека две главни грижи го оптоваруваат секој директор - резултатите од работењето и воспоставените релации или односи во институцијата. Доколку директорот повеќе е насочен кон резултатите, тогаш тој повеќе навлегува во сферата на менаџер, а пак, ако повеќе го преферира воспитувањето на релации или односи, тогаш тој повеќе се доближува до водач. На слика 3 е даден еден приказ за можни комбинации на луѓе кои ја извршуваат функцијата директор.

Поединци кои истовремено се и менаџери и водачи, се ретки. Ако ги има, треба да се чуваат и добро да се наградуваат. Поединци кои покажуваат вакви способности се изразито вредни човечки ресурси.

4.3 Менаџер

Поимот *менаџер* е изведенка од поимот менаџмент. Под поимот менаџер се подразбира лице, индивидуа која управува со процесот или со дел од тој процес. Да се менаџира, значи да се постават работите така што да се управува со луѓето во релациите кои се однесуваат на некоја поставена цел и преку тие луѓе да се оствари целта. Во основа менаџерот е насочен кон

создавање определен резултат или продуктивност, и тоа го прави барајќи ред и дисциплина, или кажано со други зборови претпочита ефикасност во работата. Според некои истражувања, менаџерите се луѓе кои донесуваат и реализираат одлуки, тоа се луѓе кои работат со и преку луѓето.

Зборот менаџер употребен во контекстот на образованието, е релативно нов, и затоа е неопходно потребно тој да се опише - од што се состои и што опфаќа. Добро управување значи прифаќање на луѓето и ресурсите, такви какви што се и притоа да им се помогне заеднички да работат за да ја постигнат поставената крајна цел. Вештиот менаџер располага со менаџерски вештини и со начини со кои интересите и способностите на секоја индивидуа може да ги насочи кон тоа тие да придонесат за доброто на сите. Менаџерот е во состојба да воведо организација и клима за работа за низ тековното работење да се добие добар резултат и реализирање на поставените цели. Добриот менаџер треба да биде во состојба да делегира задачи на своите подредени и како претпоставен да им овозможува да ги реализираат тие задачи успешно.

Директорот на училиште како менаџер во својата секојдневна работа ги извршува сите неопходно потребни менаџерски функции и ги „игра“ сите менаџерски улоги. Поаѓајќи од спецификата на училиштето како организациски систем и од претходно споменатите менаџерски улоги, може да се направи автентичен обид за воспоставување менаџерски улоги на директорот на училиштето.

Слика 4. Директор-менаџер-водач

Менаџерската улога на водач / визионер го обврзува директорот да ги мотивира, обучува и да ги охрабрува наставниците. Со својот однос директорот треба да работи на тоа наставниците да имаат доверба дека тоа што директорот го воведува во училиштето е за нивно добро и за напредок на училиштето. Како интегратор / партнер, директорот ги обединува членовите на колективот преку создавање здрава училишна клима. Тоа го прави со својата принципиелност, доследност, отвореност и флексибилност. Улогата на номинално раководство кај директорот се гледа во соработката со асоцијации, фондации, родители, вработени, ученици, односно да го претставува училиштето секаде каде што е потребно.

X. ПЛАНИРАЊЕ НА ЗАШТИТАТА И СПАСУВАЊЕТО

1. Поим и цел на планирањето на заштитата и спасувањето

Под поимот *планирање на заштитата и спасувањето* се подразбира свесна мисловно аналитичка активност на човекот, насочена кон проектирање, програмирање, буџетирање, распоредување и разработување на поединечни мерки, активности и стандардни оперативни процедури, при што се извршуваат разни предвидувања според вообичаените методолошки постапки, аналитички проценувања, научностудиски истражувања, распоред на силите и материјалните средства и други активности со основна цел, да се обезбеди изработка на квалитетни и реални планови.

Да се постигне оваа цел, потребно е да се извршат многубројни активности кај сите надлежни / релевантни субјекти заради обезбедување најоптимални решенија во поглед на создавањето реални услови за спроведување навремени подготовки за успешно реализирање на заштитата и спасувањето.

Во основа, со планирањето се регулираат конкретни задачи за учесниците во спроведувањето на заштитата и спасувањето, при што целокупниот процес се заснова на реални претпоставки за можната загрозеност и реални проценки на сопствените можности за справување со последиците, се врши правовремено и претставува континуиран / постојан процес кој го следи развојот и актуелните случувања во средината за која се однесува, со што се обезбедува практична применливост на предвидените случувања+ решенија.

2. Планирање во основното училиште

Кога станува збор за планирање во образованието, тогаш не станува збор само за планирање на едно ниво туку се има предвид планирање на

ниво на образовен систем, планирање на ниво на училиште, па дури потоа доаѓа планирање кое се однесува на образовните резултати на учениците. Во овој труд предмет на интересирање е планирањето на ниво на основно училиште, и затоа за него ќе стане повеќе збор.

Планирањето што настанува во училиштето, третирано како организациски систем, може да се јави како:

- а) Планирање во внатрешната структура на основното училиште
 - Организацијата и реализацијата на наставата
 - Училишната клима или амбиентот за работа на училиштето
 - материјално – техничките услови
 - интерперсоналните односи
 - финансиските ресурси
 - Училишната култура
- б) Планирање во надворешната структура на училиштето
 - Опкружувањето
 - Семејството
 - Локалната заедница

Но за да стане збор за планирање на ниво на училиште, претходно е неопходно потребно да се каже нешто и за тоа што се подразбира под планирање во образованието, за типологијата на планирање, фазите на планирање управување со планирањето и стратегијата на планирање.

Под поимот планирање се подразбира процес, содржина структура, начин на работа онесување, процедури и сл. Планирањето може да се подели во најразлични критериуми, сфаќања, пристапи и од аспект на времето, условите и сферата во која се случува.

3. Планирање во училиштата за основно образование

Во менаџментот во која било смисла, а особено во управувањето со природни непогоди и други несреќи, не може да се тргне без добро планирање, во кое се вклучени сите субјекти од образованието, а посебно значајна улога имаат и наставниците.

4. Постоечкиот систем за стручна подготовка на наставниците

Според Илиевски Д., „иницијалното образование на наставниците во Република Македонија се изведува според традиционален систем на обука на кадри за основно и средно образование“.¹³⁵ Во зависност од тоа дали наставникот го стекнува образованието за наставничкото занимање на матичниот факултет или не, разликуваме:

- наставнички факултети;
- други ненаставнички факултети.

Наставничките факултети во своите студиски програми имаат застапено наставни предмети за професионално образование на идните наставници. Општа констатација е дека иницијалното образование на кадрите за идни наставници е сиромашно од аспект на педагошко-андрагошко и психолошко образование, односно 8-12% од целокупната програма, а тоа ни приближно не ги задоволува потребите на наставничката професија. „Во тек се реформи и на високото образование, што претставува добра можност да се интервенира во постојните студиски програми и да се подобри иницијалното образование за идните наставници“¹³⁶ – велат професорите на Институтот по педагогија.

Наставниците во средното стручно образование кои доаѓаат од ненаставните факултети, во своите студиски програми немаат застапено соодветни предметни програми за професионално наставничко образование за оние што сакаат да се вработуваат како наставници. Нивното вработување е условено со стекнување педагошка, психолошка и методска подготовка, која претставува надградба за стекнатото стручно образование. Програмите за педагошка, психолошка и методска подготовка ги изготвува соодветниот наставнички факултет во соработка со Бирото за развој на образованието.¹³⁷

Бидејќи техничко-технолошките промени се премногу интензивни, потребата од унапредување во наставната практика посебно е изразено за

¹³⁵ Илиевски Д. (2000), *Иницијално образование на наставниците*, Битола

¹³⁶ Работна група за ОН и ОМ-Институт за педагогија, (2004) *Профил на наставник во средно стручно образование и можности за напредување во кариерата*, стр.8

¹³⁷ Закон за средно образование (пречистен текст), „Сл. весник на РМ“, бр. 52/02

наставниците по стручни предмети. Пренесувањето на новите знаења на учениците е многу сложен наставен процес, а стопанството бара стручни кадри кои веднаш ќе се вклучат во производството. За да може да се постигне тоа, наставникот треба да биде обучен и оспособен да може плански и континуирано да ги следи промените и благовремено да ги вградува во образовниот процес. Значи треба да постои стратегија за професионален развој со која ќе се планира и ќе се обезбедува соодветна реализација на развој и унапредување на наставната практика. Наставниот процес е жив, динамичен и често непредвидлив, поради што мора да се насочува за да се оствари развој на ученикот како целина. Слободно може да се каже дека професионалниот развој на наставниците се одвива без утврдена политика и грижа од страна на надлежните.

„Квалитетното стручно и педагошко усовршување на кадрите во образовната дејност, претпоставува постоење и функционирање на современ и стимулативен систем за тоа”.¹³⁸

4.1 Развој на човечки ресурси во основното образование

Под човечки ресурси во училиштата се подразбираат наставниците, стручните соработници, администрацијата, менаџерскиот тим, но и учениците.

Поточно, сите вработени постојат и работат заради учениците. Под развој на вработените се мисли на адекватно професионално функционирање кое го стекнуваат преку искуството, правилното распоредување и напредување на работните места, постојано професионално усовршување преку посебна програма за развој, контрола на нивното работење и соодветно наградување.

Сите вработени во училиштата треба континуирано да се развиваат, да ги следат модерните текови од областа на своето стручно работење и областа на развој на своите општи компетенции во насока на општење со луѓето, во насока на заедничко тимско работење, во насока на личен

¹³⁸ Попоски, К.(2004) *Анализа на професионален развој на кадрите во образовната дејност*, работен материјал, ст. 5

придонес кон климата во колективот и размена на емоциите и оптимизмот со колегите, клиентите и учениците. Можно е да го разбереме тој напредок како дел на искуството и професионалното зреење на вработените во училиштата, се разбира дел кој произлегува од природата на самата индивидуа за учење и усовршување, но најповеќе тој развој треба да го бараме во грижата на институцијата за развој на сопствените човечки ресурси.

Училиштата не дека се потполно индиферентни кон ова прашање, напротив постојано во нивните цели се потенцира унапредување на наставата преку унапредување на работата на наставниците, но сепак во нивните планирања немаат целосен и функционален концепт кој ќе даде одговор на оваа потреба.

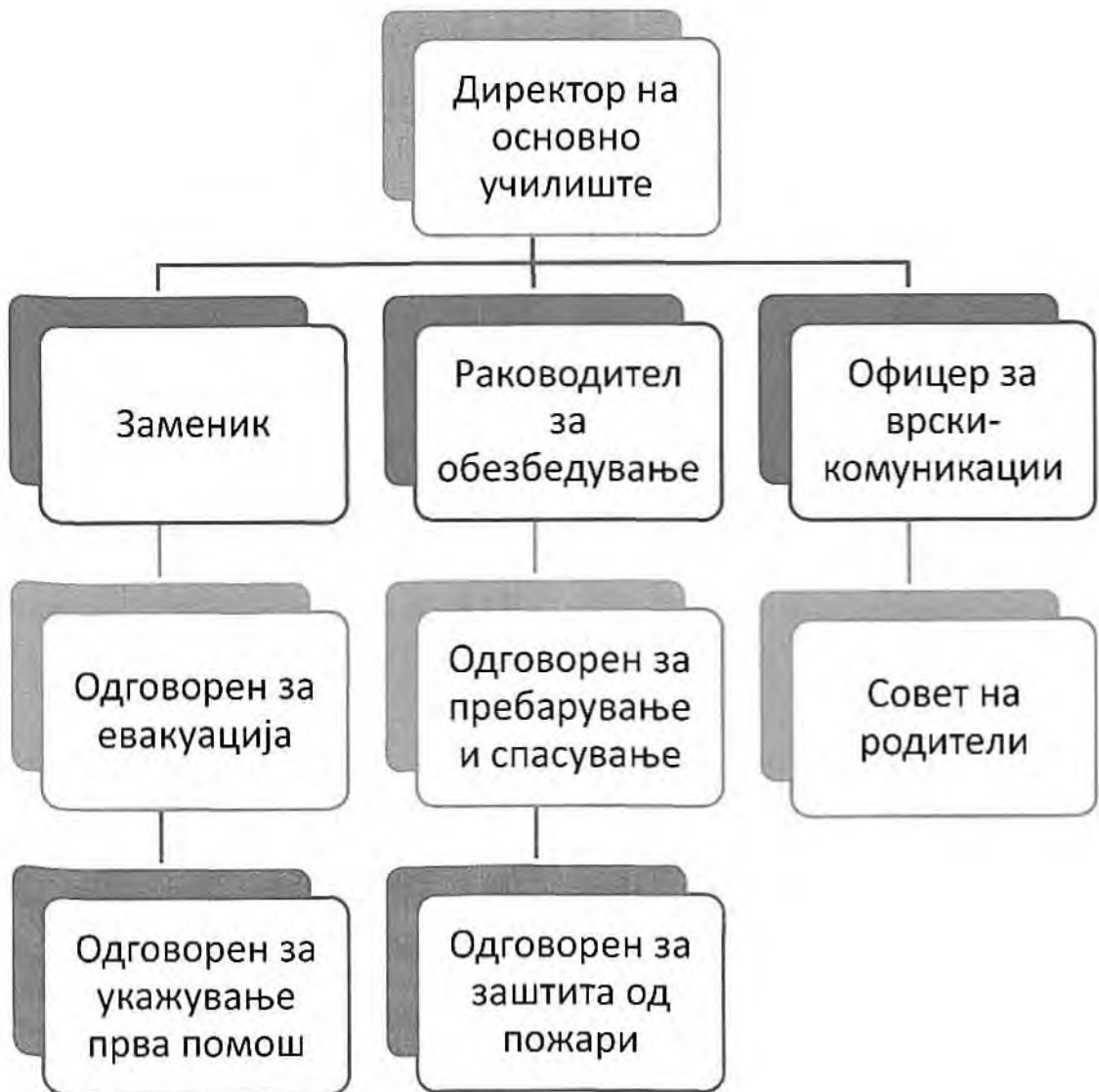
Логично е тоа што недостатокот на таков концепт произлегува од недоволно дефинираниот систем за унапредување на кадрите во образованието на повисоко ниво, односно од страна на институциите како што се МОН, БРО, ЦСОО, па во крајна линија и самата држава.

Точен е податокот дека семинарите потполно не отсутствувале во училиштата, но тоа биле семинари по повод одредени реформи и промени кои, за жал, не секогаш се реализирале во сите училишта, туку само тие кои биле одредени за спроведување на некој проект.

Нешто подоцна, со формирањето на НВО (невладините организации), со одобрение на МОН, одеднаш започнаа многу проекти од различни области на воспитно-образовната работа (повеќе од областа на унапредување на здравјето, разрешување конфликти, медијаторство, комуникации итн.), кои се спроведуваа во училиштата, најчесто формално, без да се врши претходна анализа дали во тие училишта има потреба од тие содржини. Така, во рамките на таквите проекти само дел од наставниците се стекнуваа со по некој обука и по некој сертификат.

4.2 Организациони карактер за заштита и спасување

Предлог-организациска структура за заштита и спасување во основно училиште

5. Организациски дизајн за справување со катастрофи во Република Македонија

Кога станува збор за загрозеност на Република Македонија од катастрофи, од особена важност се напорите за нивна превенција. Поради тоа Република Македонија е во континуиран обид да ја консолидира националната легислатива со меѓународното право, со цел да се добие поефективна и поефикасна заштита на населението во државата. Во овој дел од докторската дисертација накратко ќе се претстави композитот на државата, односно нејзината поставеност на Земјата, климата и количината на расположливо земјиште, водена површина итн. Посебно внимание ќе се посвети на институционалната поврзаност на Република Македонија во превенцијата и справувањето со катастрофите.

Кога станува збор за загрозеноста од земјотреси, урнатини и рударски несреќи, најчести несреќи во рудниците со подземна (јамска) експлоатација се зарушувања (одрони), поплави и пожари. На следната табела е прикажано какви последици може да претрпи државата и населението во зависност од интензитетот на земјотресот.

Табела 14. Последици од земјотрес

Степен	Земјотрес	Опис на ефектите врз луѓето, објектите и природата
1	Незабележлив	Го забележуваат само сеизмографите.
2	Многу слаб	Го забележуваат поединци, посебно на повисоките катови.
3	Слаб земјотрес	Го чувствуваат и по некои надвор; потсетува на тресење предизвикано од поминување на лесен камион.
4	Умерен	Го чувствуваат многумина, но нема појава на паника; прозорците тропат, таванските греди крцкаат.
5	Јак земјотрес	Луѓето се будат од сон, зградите се тресат од темел, висечките предмети се нишаат, животните се вознемирени, часовниците со нишало застануваат, се забележува нишање на дрвјата, столбовите (електрични, телефонски) и други високи објекти.
6	Многу јак	Почеток на паника: исплашени животни, некои луѓе губат рамнотежа, се кршат стаклени предмети, на влажна почва се јавуваат пукнатини со широчина од 1 цм, почнува да се јавува промена во режимот на подземните води и заматување, на реките и езерата појава на слабо бранување.
7	Оштетувачки	Сите бегаат надвор. Оштетувањата на добро проектираните и изведени објекти се занемарливи, мали до умерени оштетувања на добро градени обични објекти, значителни кај слабо градени или лошо проектирани објекти, некои оџаци се срушени. Го забележуваат и луѓето во автомобили во движење.
8	Делумно разурнувачки	Мали оштетувања на специјално проектирани објекти, значителни оштетувања на обичните објекти, со парцијални рушења, големи кај лошо изградените објекти. Кај рамовски конструкции, појава на избивање на панелните сидови. Паѓање на оџаци, столбови, споменици, сидови. Појава на избивање песок и кал во мали количини. Промени кај бунарите, изворите. Луѓето во автомобили во движење се вознемирени.
9	Разурнувачки	Значителни оштетувања на добро проектирани објекти, изместувања на добро проектирани рамовски конструкции, големи оштетувања на обичните објекти. Придвижување на објектите во однос на темелите, пукнатини во почвата. Оштетување на цевководите.
10	Уништувачки	Рушење на некои добро изградени дрвени објекти, поголемиот дел на сидани објекти и рамовски конструкции се уништени од темел, големи пукнатини во почвата. Извиткување на железничките шини. Значителна појава на свлечишта на речните брегови и стрмните падини. Избивање на песок и кал. Плискање (излевање) на вода преку бреговите (река, езеро).
11	Опустувачки	Сите сидни објекти (со ретки исклучоци) се урнати. Урнати мостови. Широки пукнатини во почвата. Вкопаните цевководи се потполно неупотребливи. Почвата слегнува, а кај меките почви се јавува поместување, се јавуваат големи пукнатини, големи извиткувања на железничките пруги.
12	Катастрофален	Потполно рушење. Сите изградени објекти се многу оштетни или срушени. Се гледаат бранови на површината на земјата. Денивелација на теренот. Фрлање на предмети во воздух. Можни промени на рејлефот, промена на речните корита.

Освен загроеност од земјотреси, државите се загроени и од поплави и уривање на високи брани. Поплавите се природни непогоди кои честопати ја

зафаќаат територијата на Република Македонија. Тие настануваат како резултат на специфичностите на релјефот, топографските, орографските, геоморфолошките и климатските услови на нашето поднебје, како и нерамномерниот режим на течењето на природните водотеци.

Со изградбата на неколку акумулации во Република Македонија намалени се поплавните бранови во некои подрачја и региони. Овие брани го амортизираат поплавениот бран од големите води, а воедно штитат големи површини од поплавување и нанесување големи наноси во пониските рамничарски делови на теренот.

Освен од поплавите, голема е загрозеноста на Република Македонија и од снежни намети, лавини и луњи, градобијност како и од пожари и експлозии.

На територијата на Република Македонија постојат големи можности за настанување на пожари и нивно брзо ширење. Заштитата и спасувањето од пожари опфаќа:

- подготовка и спроведување превентивни мерки во сите средини, објекти, места и простории каде што постои можност за настанување пожар,
- организирање и подготовка на силите за гаснење на пожари,
- организација на набљудување и известување за појава на пожар,
- гасење и локализирање на пожари,
- спасување луѓе, материјални и други добра од објектите и подрачјата загрозени од пожар.

Најголем број пожари во Република Македонија се случуваат на шумски површини и на други отворени простори.

Во Република Македонија дејствуваат 30 професионални противпожарни единици со вкупно околу 800 професионални пожарникари. Покрај тоа, дејствуваат и 12 територијални противпожарни единици во состав на претпријатијата со околу 600 пожарникари.

На подрачјата на поголем број општини во Република Македонија, покрај територијалните професионални единици, во заштита од пожари активно учествуваат и доброволни противпожарни единици во состав на

противпожарните друштва. Бројот на доброволни противпожарни единици е 129, со вкупно околу 4.000 активни членови.

Втор дел

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

I. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Предмет на истражувањето

Со Законот за заштита и спасување, утврдени се *мерките за заштита и спасување*, при што се дефинирани местото, улогата и задачите на сите субјекти во извршување на функционалните мерки и активности за заштита и спасување на населението и материјалните добра. Со нивно доследно *планирање, подготвување и спроведување*, во голема мера би се намалиле опасностите од појава на природни непогоди и други несреќи, односно последиците предизвикани од истите.

Планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште е основното барање, односно обврска кон којашто треба да се стреми секоја организација, вклучувајќи ја тука и воспитно-образовната организација, односно основното училиште. Развојот на заштитата и спасувањето зависи од поддршката и поттикнувањето на системот, од условите за реализација, од мотивацијата и ангажираноста на вработените, но најмногу од планирањето во самата институција. Тоа опфаќа повеќе веќе спомнати и опишани парцијални компоненти. Сите компоненти функционираат и независно, но и тесно поврзано и претставуваат професионален континуитет.

Се разбира, современ проблем во образованието е дилемата за постоењето на концептот на *планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување* и како тој се спроведува во основните училишта.

Оттука, предмет на ова истражување е *планирањето и реализацијата на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште*.

2. Цел на истражувањето

Основна цел на истражувањето е *да се согледа состојбата во основните училишта во врска со планирањето и реализацијата на мерки и активности за заштита и спасување*. Тоа подразбира, да се испита и утврди дали и како се остваруваат одредбите на Законот за заштита и спасување во основното училиште коишто се во нивна надлежност. Врз основа на констатираната состојба, цел на ова истражување е и *да се креира и да се понуди модел за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи за поефикасно функционирање на системот за заштита и спасување во основното училиште*.

3. Задачи на истражувањето

За да се операционализира вака одредената цел на истражувањето, неопходно е да се реализираат следниве истражувачки задачи:

1. да се утврди дали постои документ *Процена на ризик во основното училиште*;
2. да се утврди дали постои документ *План за заштита и спасување во основните училишта*;
3. да се согледа разновидноста на природните непогоди и други несреќи, што се предвидени со процените на ризик во основните училишта во Република Македонија;
4. да се согледа дали локалната самоуправа ја пружа потребната помош на основното училиште во креирањето на процената на ризик и планот за заштита и спасување;
5. да се изврши анализа на постојните планови за работа на училиштето од аспект за одредување на нивната оперативност и употебливост;
6. да се утврди во колкава мера е подготвен персоналот – оспособен за изработка на *Процена на ризик и План за заштита и спасување*;
7. да се утврди колку вработениот персонал е запознат со опасностите кои можат да ја загрозат безбедноста на основното училиште;

8. да се утврди колку вработениот персонал е обучен за организирање ефикасна евакуација, давање прва помош на повредените и практична употреба на средствата за заштита и спасување;
9. да се утврди колку вработениот персонал ги применува превентивните мерки за заштита и спасување од пожари;
10. да се испита обученоста на вработениот персонал за гаснење пожари, ракување со противпожарните средства;
11. да се утврди дали се врши редовно запознавање и обука на вработените со опасностите поврзани со работните места и начинот за првична интервенција за спречување на настанување на пожар;
12. да се утврди дали се вршат практични вежби за ефикасна и брза евакуација на луѓето и материјалните добра;
13. да се утврди дали е воведена евиденција за редовна обука на вработените за заштита од пожар, гаснење и спасување на луѓето и материјалните добра (пожарни вежби при периодичните прегледи на средствата за гасење) ;
14. да се утврди дали за гаснење на почетни пожари вработените се едуцирани со редовни периодични вежби и дали се запознати со начинот на ракување со рачните противпожарни апарати и хидрантската инсталација;
15. да се утврди дали некои од вработените го имаат посетено курсот за прва помош;
16. да се утврди дали е изработена и спроведена на ниво на ОУ „Програма за обучување за ракување со противпожарните апарати и опремата на вработените“;
17. да се утврди дали им се познати законски основи за изработка на планот за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи;
18. да се согледаат материјално-техничките услови во основните училишта што се неопходни за непречено реализирање на мерките и активностите за заштита и спасување;

19. да се испита дали постои соодветен овластен сервис што го врши одржувањето на уредите, техничката опрема и средствата за гаснење на пожари;
20. да се креира и да се понуди модел за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи.

4. Хипотези на истражувањето

Генералната хипотеза е поставена врз основа на претходно утврдената цел и задачи на истражувањето. *Планирањето на мерки и активности за заштита и спасување во основните училишта е присутно, но не е и усогласено со постојните нормативни документи за превенција од катастрофи, а постои и нецелосно, неконзистентно реализирање на законски предвидените мерки и активности за заштита и спасување.*

Во врска со проблемот што е предмет на проучување, формулирани се следниве **помошни хипотези**:

X1. Документот *Процена на ризик* не е соодветно застапен во плановите за работа на основните училишта.

X2. *Планот за заштита и спасување* не е застапен како компонента во плановите за работа во основните училишта од аспект на неговата оперативност и употребливост.

X3. Локалната самоуправа недоволно ја пружа соодветната потребна помош на основното училиште во креирањето на планските документи: *Процена на ризик* и *План за заштита и спасување на ОУ*.

X4. Наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека не се доволно подготвени за изработка на документот *Процена на ризик*.

X5. Наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека не се доволно подготвени за изработка на *Планот за заштита и спасување*.

X6. Наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека учениците не се доволно обучени за извршување на мерките и активностите за заштита и спасување.

X7. Во основните училишта не се води евиденција за редовна обука на вработените во областа заштита и спасување.

X8. Во основните училишта не се организираат практични ученички вежби за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување.

X9. Во основните училишта не е изработена и спроведена *Програма за обучување за ракување со противпожарни апарати и хидрантска инсталација*.

X10. Наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта не се доволно запознаени со законската обврска за превенцијата и подготвеноста од природни непогоди и други несреќи на ниво на основно училиште.

X11. Тимот одговорен за изработка на елаборат за заштита од пожари на основното училиште не ги предвидел сите потребни мерки и активностите за заштита од пожар.

X12. Во основните училишта не се обезбедени потребни материјално-техничките услови за непречено реализирање на мерките и активностите за заштита и спасување.

5. Варијабли на истражувањето

Независни варијабли претставуваат факторите за кои се смета дека имаат определено влијание врз планирањето и реализацијата на мерките и активности за заштита и спасување. Во ова истражување, статус на независни варијабли имаат:

- оспособеноста на наставниот кадар за превенција и подготвеност за справување со природни непогоди и други несреќи,
- степенот на обученост на наставниот кадар за превенција од областа на заштита и спасување,
- работниот стаж на наставниот кадар,

- образовниот профил на наставниот кадар,
- материјално-техничките услови во училиштето,
- работната позиција (директор, наставник, стручен соработник).

Зависна варијабла во ова истражување се степенот на информираност и ангажираност за справување со природни непогоди и други несреќи, како и ставовите и мислења во врска со значењето на превенцијата и подготвеноста од природни непогоди и други несреќи.

6. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Во согласност со дефинираниот предмет, со целта и задачите на истражувањето, најсоодветен метод за ова истражување е *дескриптивно-аналитичкиот метод*. Определувањето за овој метод произлезе од самиот предмет на истражување, од неговата цел и задачите, кои, всушност, не упатуваат на анализирање и утврдување на актуелните документи со мерки и активности за заштита и спасување кои треба да се застапени во истите.

Од техниките за прибирање емпириски податоци ќе се користат:

- Техниката на анализа на документација,
- Техниката на анкетирање,
- Интервју.

Техниката на анализа на документација беше користена при проучувањето и анализирањето на повеќе документи, од кои како примарно важни за потребите на ова истражување се: Процената на загрозеност од природни непогоди и други несреќи, Планот за заштита и спасување на основното училиште, Годишната програма за работа на училиштето, документацијата на Управувачкиот одбор, Статутот на основното училиште и други педагошки документи релевантни за проблемот на ова истражување.

Техниката на анкетирање и скалирање ја користиме за да ги дознаеме ставовите и мислењата на наставниците, стручните соработници и на директорите од основните училишта. При анкетирањето, како *инструмент* за прибирање податоци користевме пет вида *прашалници*, со различни

прашања што директно одговараат на задачите и на темите од областа на заштита и спасување.

Прашањата се поделени во неколку групи. Со првата група прашања сакаме да добиеме општи податоци за образовното ниво на испитаниците, стажот поминат на работа во училиштето и нивниот образовен профил. Втората група прашања имаа за цел да откријат како се реализираат задачите од областа на заштита и спасување во основните училишта. Прашањата во другите прашалници главно се комбинација на прашања од затворен и од отворен тип. Анкетирањето се спроведе анонимно, со цел да добиеме поискрени одговори од испитуваните субјекти. Прашалникот за стручните соработници и прашалникот за директорите имаат заеднички прашања, а се разликуваат од прашалникот за наставници. Прашалникот за наставници го сочинуваат повеќе комбинирани прашања од отворен и затворен тип. Прашалникот за стручните соработници и прашалникот за директорите опфаќа прашања, во коишто понудените одговори се од алтернативен и повеќечлен избор. Но и покрај тоа тие се различни инструменти по својата содржина. Основната содржина на овој инструмент ја сочинуваат прашања преку кои се настојува да се стекне увид за информираноста за областа заштита и спасување, како и за нивните ставови и мислења во врска со значењето на превенцијата и подготвеноста од природни непогоди и други несреќи, реализацијата на мерки и активности за заштита и спасување во основните училишта.

Основната содржина на прашалникот за наставниците ја сочинуваат прашања преку кој се настојува да се стекне увид за подготвеноста за природните непогоди и други несреќи.

Користевме и *Евидентен лист* за согледување на материјално-техничките услови на основното училиште за непречено реализирање на мерките за заштита и спасување.

7. Примерок на истражување

Во истражувањето се користи примерок што го сочинуваат три категории субјекти: *наставници, стручни соработници и директори на основни училишта*. Основните училишта се избрани со случајно *стратификување*. Со истражувањето се опфатени 12 основни училишта од подрачјето на Градот Скопје и 30 основни училишта од внатрешноста на Република Македонија (Делчево, Штип, Кратово, Валандово, Крива Паланка, Дебар, Куманово, Тетово, Гевгелија, Кочани, Берово. Од кои 11 ОУ се во рурална средина (с. Булачани, с. Коњаре, с. Шемшово, с. Стојаково, с. Јосифово, с. Калаузлија, с. Волково, с. Долно Оризари, с. Горно Лисиче, с. Драчево). Во секое училиште анкетирани се по 3 лица, и тоа 1 наставник, 1 директор и 1 стручен соработник на училиштето.

**Преглед на основни училишта во коишто е
извршено истражувањето**

Ред. бр.	Основно училиште	Град / Општина
1.	Невена Георгиева Дуња	Скопје
2.	Круме Кепески	Скопје
3.	Димо Хаџи Димов	Скопје
4.	Златан Сремац	Скопје
5.	Љубен Лапе	Скопје
6.	Христијан Тодоровски Карпош	Скопје
7.	Лазо Трповски	Скопје
8.	Петар Поп Арсов	Скопје
9.	Кирил Пејчиновиќ	Скопје
10.	Св Климент Охридски	Драчево
11.	Гоце Делчев	С. Горно Лисиче, Скопје
12.	ПОУ Даме Груев	С . Долно Оризари
13.	Јоаким Крчовски	С. Волково
14.	Рајко Жинзифов	Скопје
15.	Ванчо Прке	Делчево
16.	Тошо Арсов	Штип
17.	Гоце Делчев	Штип
18.	Димитар Влахов	Штип
19.	Кирил и Методиј	Штип
20.	Ванчо Прке	Штип
21.	Страшо Пинџур	С. Калаузлија Карбинци
22.	Кочо Рацин	Кратово
23.	Јосип Броз Тито	Валандово
24.	Страшо Пинџур	Јосифово
25.	Илинден	Крива Паланка
26.	Јоаким Крчовски	Крива Паланка
27.	Братство Единство	Дебар
28.	Крсте Мисирков	Куманово
29.	Браќа Миладиновци	Куманово
30.	Лирија	Тетово
31.	Андреја Савевски Кикиш	Тетово
32.	Св Климент Охридски	Делчево
33.	Наум Охридски	с . Булачани
34.	Братство Единство	с. Коњаре

35.	Владо Кантарџиев	Гевгелија
36.	Кирил Методиј	С, Стојаково Богданци
37.	Крсте Мисирков	Гевгелија
38.	Шемшово	Шемшово, Тетово
39.	Св. Кирил и Методиј	Кочани
40.	Раде Кратовче	Кочани
41.	ООУ Дедо Иљо Малешевски	Берово
42.	Саид Најдени	Дебар
Вкупно: 42		

Преглед на општини во коишто е извршено истражувањето

Реден број	Град / Општина
1.	Скопје
2.	Драчево
3.	Горно Лисиче
4.	с. Волково
5.	с. Коњаре
6.	с . Долно Оризари
7.	Гевгелија
8.	с. Стојаково Богданци
9.	Јосифово
10.	с . Булачани
11.	Делчево
12.	Кратово
13.	Валандово
14.	Штип
15.	с Калаузлија –Карбинци
16.	Три чешми
17.	Крива Паланка
18.	Куманово
19.	Тетово
20.	Шемшово, Тетово
21.	Кочани
22.	Берово
23.	Дебар

**Преглед на урбана и рурална средина во којашто
е извршено истражувањето**

Ред. бр.	Урбана средина	Рурална средина
1.	Скопје	с. Драчево
2.	Гевгелија	с. Горно Лисиче
3.	Делчево	с. Волково
4.	Кратово	с. Коњаре
5.	Валандово	с. Долно Оризари
6.	Штип	с. Стојаково -Богданци
7.	Крива Паланка	с. Јосифово
8.	Куманово	с. Булачани
9.	Тетово	с. Шемшово, Тетовско
10.	Кочани	с. Калаузлија Карбинци
11.	Берово	с. Три чешми
12.	Дебар	

**Структура на примерокот според работните места во основните
училишта од Р. Македонија**

Работно место во основните училишта	Фреквенција	Процент
Директори на училишта	42	9,10
Стручни соработници	51	10,90
Наставници	368	80,00
Вкупно	461	100

**Структура на примерокот од основните училишта
од Р. Македонија според години на работно искуство**

Работен стаж	Фреквенција	Процент
До10 години	88	20,30
Од 10 -20 години	203	46,80
Повеќе од 20 години	170	32,90
Вкупно	461	100

**Структура на примерокот од основните училишта
од Р. Македонија во однос на степен на образование**

Степен на образование	фреквенција	Процент %
Високо	352	79,30
Вишо	81	18,20
Друго	28	2.50
Вкупно	461	100

8. Статистичка обработка на податоците

Со оглед на целите што се поставени во ова истражување и видот на податоците што се прибрани за тоа, обработката на добиените податоци е направена со примена на постапки на *квантитативна и квалитативна анализа*. По извршеното истражување и собирање на потребните информации, следеше средување и обработка на податоците. Средувањето на податоците го извршивме по утврден редослед.

Преку вака средените податоци можеме да добиеме увид во резултатите што сме ги добиле од истражувањето, и од тоа да заклучиме дали нашите хипотези се потврдени или не.

За обработка и анализа на податоците се применија два вида статистички постапки:

Постапки на дескриптивна статистика: табелирање, графичко прикажување и пресметување на проценти и мерки централни вредности и на варијабилност. Овие постапки се користеа во сите случаи каде што целта на истражувањето се состои во опишување и прикажување на добиените резултати.

Постапки на инференциска статистика: заради тестирање на хипотезите по однос на степенот на значајност, пресметувавме тест хи-квадрат, кој се користи за изведување заклучоци за постоењето, односно непостоењето статистички значајна разлика меѓу одделни примероци што се опфатени во истражувањето. Имаме табеларно и графичко претставување на податоците, пресметување на фреквенцијата и процент.

Како основни постапки, пак, за квалитативна анализа на податоците се употребија *компарацијата* и *диференцијацијата*.

Обработката на податоците, односно табеларните и графичките прикази на резултатите и сатистичката обработка на резултатите, се изработени компјутерски.

9. Организација и тек на истражувањето

Текот и организацијата на истражувањето се одвива по следниов редослед: истражувањето започна со проучување на литература, увид во прелиминарни истражувања и изработка на инструменти на истражување.

Теренскиот дел од истражувањето се реализира во периодот од почетокот на месец април до средината на месец јуни 2012 година. Во тој период се анкетираа сите субјекти што го сочинуваат примерокот на наставници, стручни соработници и директори на основни училишта.

Анкетирањето се изврши во 42 основни училишта, и тоа од: Скопје, Штип, Куманово, Тетово, Гевгелија, Делчево, Дебар, Кочани, Берово, Кратово, Крива Паланка, Валандово, Винаца, Куманово, Тетово и основни училишта во рурална средина: с. Булачани, с. Јосифово, с. Коњаре, с. Шемшево, с. Стојаково, с. Долно Оризари, с. Горно Лисиче, с. Карбинци, с. Драчево со различен број испитаници. Испитаниците детално се информираа

за содржината на прашалниците и за начинот на кој тие треба да бидат пополнети.

Трет дел

АНАЛИЗА И ДИСКУСИЈА

I. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

*Добар план денес, е подобро
од перфектен план утре - Генерал Џорџ Патон
(A good plan today is better than a perfect plan tomorrow
- General George Patton)*

1. Застапеност на одделните компоненти на концептот планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување

1.1 Застапеност на документот *Процена на ризик*

Анализата на концептот планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште се базира на деталните прегледи на сите компоненти кои овозможуваат увид во нивната застапеност во училишните практики.

Во нашето истражување, чијашто цел беше да откриеме дали и како се остварува подготвеноста и превенцијата од природни непогоди во основното училиште, појдовме од анализата на ставовите и мислењата на одделните категории на анкетираниите субјекти, како и од анализа на постојните документи *Процена на ризик во основното училиште, План за заштита и спасување во основните училишта*, на плановите за работа на училиштето од аспект на одредување на нивната оперативност и употребливост. Целта на истражувањето беше да се согледа и разновидноста на природните непогоди и други несреќи коишто се предвидени со процените на ризик во основните училишта во Република Македонија.

За да се операционализира целта на истражувањето, неопходно беше да ги анализираме документите од аспект на нивната употребливост и

анализа на постојните планови за работа на училиштето за одредување на нивната оперативност. Таквиот пристап имаше за цел да направиме увид дали постои разлика во реализацијата на задачите од областа заштита и спасување во услови на природни непогоди.

Прашањата од првата група беа насочени на откривање на тоа колку и како се обезбедени основните претпоставки за реализација на планот за работа во основните училишта од аспект на превенција од катастрофи – природни непогоди и други несреќи.

Овој пристап доби во своето значење со сознанието дека досега не е извршено ниту едно истражување со кое ќе се покаже застапеноста на процената на ризик во плановите за работа на основните училишта.

Прашањата од првата група се однесуваат на документот *Процена на ризик*, и тоа од аспект на неговата застапеност во планот на основното училиште. Резултатите од прашањето дали имаат образец по кој го изработуваат документот за проценка на ризик се прикажани во табела 15.

Табела 15. Образец за изработка на документот за проценка на ризик

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	3	7,14	3	6,00	13	3,54	19	4,14
Не	39	92,86	47	94,00	354	96,46	440	95,86
Вкупно:	42	100	50	100	367	100	459	100

$\chi^2 = 1,72$	$df = 2$	$p > 0,05$
-----------------	----------	------------

Од податоците во табелата се забележува дека најголем процент од вкупниот број анкетирани испитаници (95,86%) се изјасниле дека немаат образец за изработка на документот за *процена на ризик во основно*

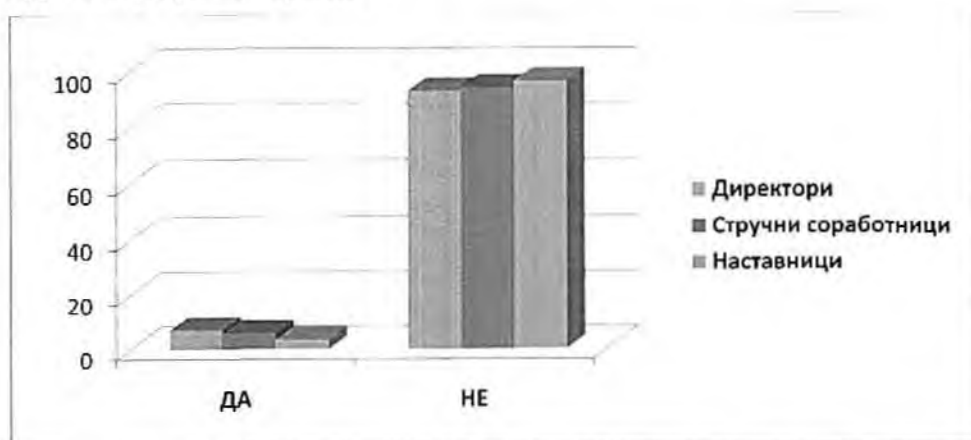
училиште, а само (4,14%) имаат документ што е незначително оперативно употреблив.

Со ова прашање сакавме да дознаеме какво мислење имаат директорите, стручните соработници и наставниците околу изработката на документот за процена на ризик како основен документ за започнување на процесот планирање и подготвеност на заштита и спасување како законска обврска за основно образование. На ова прашање беа понудени два одговора, од кој требаше да изберат еден што најадекватно го изразува нивното мислење, односно го дава податокот за постоењето на овој многу значаен документ.

Добиените резултати ни даваат право да констатираме дека испитаниците ја сфаќаат суштината на планирањето и најголем број од испитаниците чувствуваат потреба за ваков вид документ за поадекватно планирање на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште.

Со пресметување на хи-квадратот, утврдено е дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти за тоа дали имаат образец за изработка на документот за процена на ризик во рамките на превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 1. Образец за изработка на документот процена на ризик во рамките на превенција и подготвеност

Во овој дел на истражувањето направивме обид да согледаме дали постои разлика во мислењата на испитаниците од основно училиште во урбана и основно училиште од рурална средина по однос на прашањето дали имаат образец за изработка на документот за процена на ризик во основно училиште.

Од податоците прикажани во табела 16 имаме уште една потврда за тоа дека најголем процент од вкупниот број анкетирани испитаници (95,64%) се изјасниле дека немаат образец за изработка на документот.

Табела 16. Разлики во урбаната и руралната средина за постоење образец за документ за процена на ризик

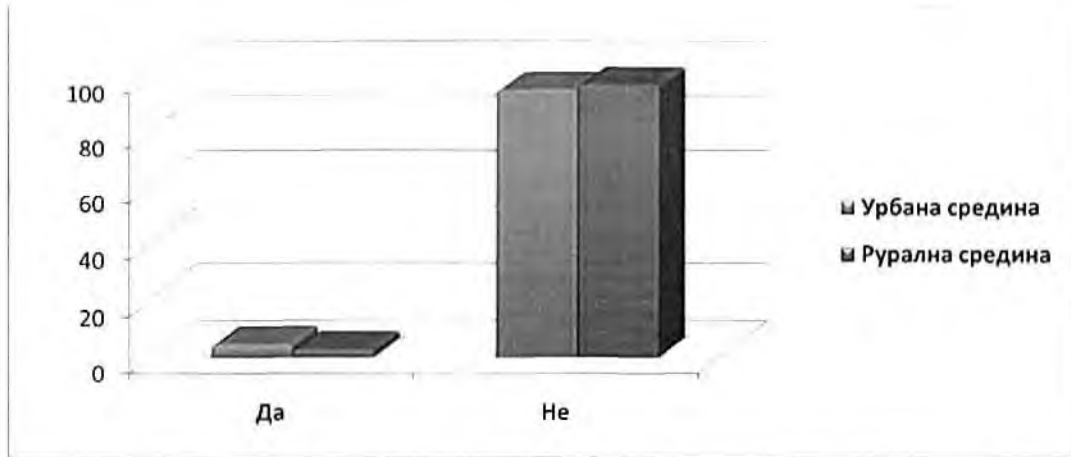
Категории на одговори	Анкетирани субјекти од основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти од основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да	18	4,68	2	2,70	20	4,36
Не	367	95,32	72	97,30	439	95,64
Вкупно:	385	100	74	100	459	100

$\chi^2 = 0,58$	$df = 1$	$p > 0,05$
-----------------	----------	------------

Со пресметување на хи-квадратот, утврдено е дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти од на основно училиште во урбана и во рурална средина за тоа дали имаат документ за процена на ризик во рамките на превенција и подготвеност.

Резултати ни даваат право да констатираме дека речиси сите испитаници (без разлика дали основното училиште е лоцирано во урбана или рурална средина) имаат потреба од навремено и адекватно планирање за итна ситуација, при што е потребно правилно да се идентификуваат ризиците, заканите и опасностите што можат да го погодат основното училиште.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 2. Разлики во урбаната и руралната средина за постоење образец за документ за процена на ризик

Во контекст на согледувањето на успешноста на планирањето мерки и активности за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, сакавме да ги дознаеме и мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците за тоа дали имаат податоци презентирани на карти, односно мапирање на ризикот како дел од документот за процена на ризик. Добиените податоци ги претставуваме во табела 17.

Табела 17. Мапирање на ризикот во документот за процена на ризик

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
	Да	Не	Да	Не	Да	Не	Да	Не
Да	7	16,67	7	14,00	20	5,45	34	7,41
Не	35	83,33	43	86,00	347	94,55	425	92,59
Вкупно:	42	100	50	100	367	100	459	100

$$\chi^2 = 10,469$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Овие добиени резултати покажуваат дека директорите, стручните соработници и наставниците имаат речиси исто мислење околу постоењето на податоци презентирани на карти, односно мапирање на ризикот како еден сегмент од документот Процена на ризик. Според нивните одговори произлегува дека (92,59%) немаат изработени податоци прикажани на карта.

Еден ефикасен и ефективен документ за процена на ризик со своите адекватни компоненти за поуспешно планирање мерки и активности за заштита и спасување од природни непогоди во основното училиште презентира адекватни ризици на мапи приспособени за тоа.

Во пресметаниот *хи*-квадрат е утврдено дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетираниите субјекти за тоа дали податоците се презентирани на карти, односно дали постои мапирање на ризикот како дел од документот за процена на ризик.

Бидејќи мапите даваат графички преглед на идентификуваните ризици, основното училиште треба да ги користи за да изработи графички преглед на идентификуваните ризици. Така, на пример, во мапата да се внесат податоци *на кое место во општината се случила несреќа*, со помош на статистичките податоци за интервенциите и одредување *локација на ризичните објекти во близина на основното училиште*.

Обичните општински карти, како и електронските карти се од голема помош при идентификувањето на ризиците. Службата за спасување користи електронски мапи за идентификување на ризикот во форма на ГИС.¹³⁹

Проценката на ризици и мапирањето се изведуваат во рамките на поширок контекст од менаџирањето на ризик од катастрофи. Проценката на ризик и мапирањето се централни компоненти на еден погенерален процес кој понатаму ги идентификува капацитетите и ресурсите што се на располагање за редуцирање на идентификуваните нивоа на ризици или можните ефекти од катастрофи (анализа на капацитети) и го има предвид планирањето на соодветните мерки за ублажување на ризикот (планирање

¹³⁹ ГИС (анг. GIS) претставува кратенка за Географски информативен систем, што е еден ИТ-систем (IT system), кој може да прикаже податоци од базата на податоци на една електронска мапа.

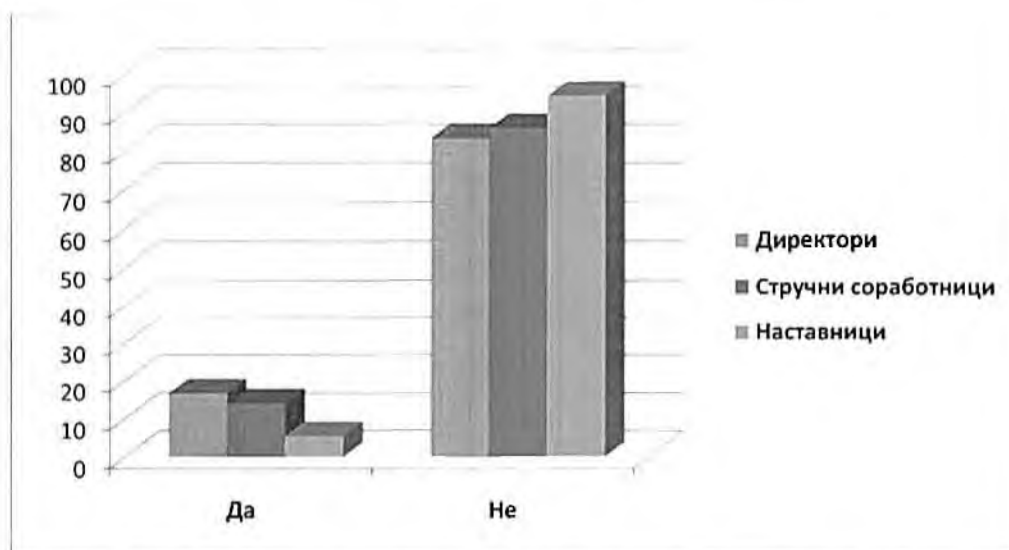
на капацитети), мониторинг и преглед на опасности (хазарди) и ранливоста, како и консултации и размена на сознанијата и резултатите.

Сепак, оценките на ризици на национално ниво и мапирањето даваат есенцијален влез за формирање база на информации и зајакнување на активностите поврзани со превенцијата и подготвеноста за катастрофи во основното училиште.

На мапите се прикажува очекуваната просторна дистрибуција на главните опасности, а различните опасности и интензитети треба да се претстават во посебни мапи. Заедно со мапите за опасности треба да има и просторна дистрибуција на сите релевантни елементи што треба да се заштитат, како, на пример, население, инфраструктури, природно заштитени области итн. Потоа, можат да се подготват посебни мапи за различни субјекти за заштита. Сепак, со помош на Географскиот информациски систем, таквите информации можат да се соберат / состават. На некои мапи може да се покаже просторната дистрибуција на ранливост во однос на чувствителност асоцирана на штета за сите релевантни субјекти на заштита (во посебни мапи за различни субјекти на заштита).

Во вториот чекор, овие мапи можат да обезбедат основа за подготовка на мапите за ризик во однос на покажување на комбинацијата на веројатност и влијание на одреден настан како и за сумираните / збирните мапи на опасности. На пример, ГИС изработен од страна на Дирекцијата за заштита и спасување овозможува просторна дистрибуција на критичните инфраструктури во комбинација со информации за ризичните подрачја од поплави, а густина на населението во регионот може да се поврзе и да се илустрира.

За да се добие појасна слика, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 3. Мапирање на ризикот во документот *Процена на ризик*

Во врска со прашањето од нашето истражување, дали во основното училиште има воспоставена писмена постапка за идентификација на ризикот, мнозинството од наставниците (72,88%), како и стручните соработници (56,00%) сметаат дека во основното училиште нема воспоставена писмена постапка за идентификација на ризик како прв чекор кон процесот за процена на ризик, додека директорите како менаџери на основното училиште (57,14%) сметаат дека има постапка за идентификација на ризик. Податоците се прикажани во табела 18.

Табела 18. Воспоставена писмена постапка за идентификација на ризик

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	24	57,14	22	44,00	99	27,12	145	31,73
Не	18	42,86	28	56,00	266	72,88	312	68,27
Вкупно:	42	100	50	100	365	100	457	100

$$\chi^2 = 19,573$$

$$df = 2$$

$$p < 0,01$$

Ова прашање го поставивме со цел да го дознаеме мислењето на директорите, стручните соработници и наставниците за тоа дали постапката за изработка на процена на ризик е соодветно започната со идентификација на ризикот како еден сегмент или прв чекор од процесот на процена на ризик во основно училиште.

Со пресметување на *хи*-квадрат, утврдено е дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на постапката за изработка на процена на ризик.

При идентификување на ризикот постојат различни начини за поделба на процесот на проценка на ризик во извесен број логични чекори, во зависност од улогата на различните актери кои се инволвирани во овој случај - директорите, стручните соработници и наставниците. Според овие насоки, а имајќи ја предвид работата / активностите на национално ниво во однос на методите за мапирање ризик и hazard¹⁴⁰, целокупниот процес на проценка на ризик на национално ниво треба да се состои од минимум следниве три фази: *идентификување на ризик, анализа на ризик, евалуација на ризик.*

Постојат три прелиминарни чекори кои треба да се направат на почетокот на процесот на проценка на ризик: 1) селектирање на подрачјето; 2) селектирање на временскиот период; 3) дефинирање на истата метрика (математички пресметки) за ризикот (влијателни мерки). Кога ќе се направат овие постапки, тогаш може да се започне со *идентификување на ризикот*, бидејќи идентификувањето на ризикот е процес на наоѓање, утврдување / запознавање и опишување на ризиците. Тоа служи како прелиминарна постапка за следната фаза на анализа на ризикот. *Анализата на ризик* е процес во кој треба да се разбере природата на ризикот и да се одреди нивото на ризик. *Евалуацијата на ризикот* е процес на споредување на резултатите од анализата на ризикот со критериумите на ризикот за да се одреди дали ризикот и / или неговата магнитуда се прифатливи и можат да се толерираат. Идентификувањето на ризикот треба да се базира што е

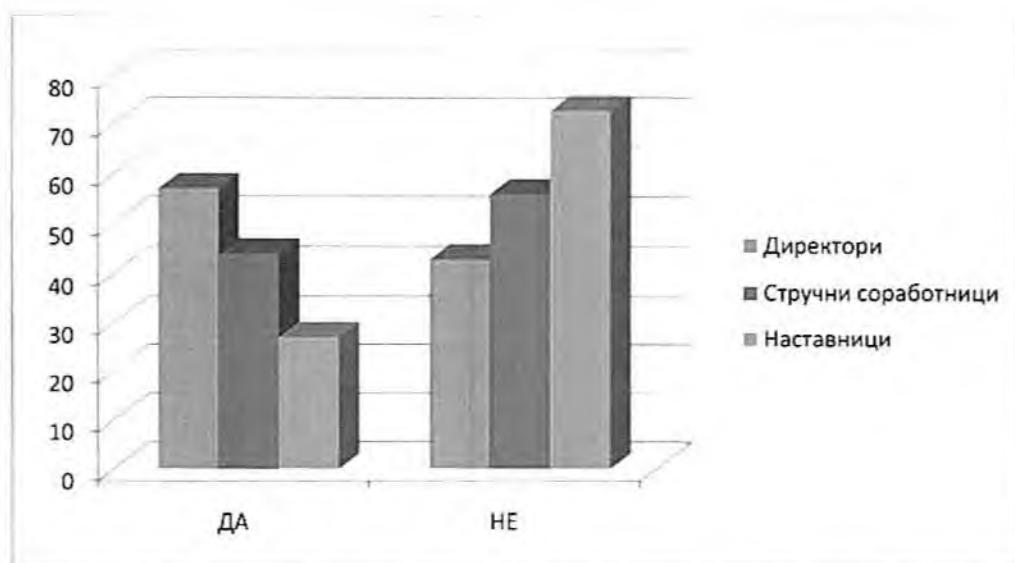
¹⁴⁰ Вклучувајќи примери од Германија, Холандија. Види: Non-paper од Франција, Германија, Холандија, Португалија, Словенија, Шпанија и Обединетото Кралство (ОК) за Национална проценка на ризик / *National Risk Assessment*.

можно повеќе на квантитативни (историски, статистички) податоци. Сепак, бидејќи целта на фазата на идентификување на ризикот е да се пронајдат и да се утврдат сите веројатни хазарди и значајни последици, тогаш е добро екстензивно да се користат и квантитативни методи, како, на пример, експертски мислења, листи за проверка, систематски тимски пристап, техники на индуктивно резонирање¹⁴¹ или друго. Меѓу техниките за подобрување на успешноста на процесот на идентификување можат да се вклучат и *наплив на идеи* (brainstorming) и Делфи-методологијата (Delphi methodology) - метод на интерактивно предвидување кој се потпира на панел на експерти.

Во ISO 31010 се вели: „Многу ризични настани имаат спектар на исходи / резултати поврзани со друга веројатност. Вообичаено, малите проблеми се почести отколку катастрофите. Затоа постои избор дали да се рангира најчестиот исход (резултат) или најсериозниот, или, пак, некоја друга комбинација. Во многу случаи, добро е да се сконцентрираме на најсериозните веројатни исходи, бидејќи тие се најголемата закана и најмногу загрижуваат. Во некои случаи можеби ќе биде соодветно да се рангираат и заедничките проблеми и неверојатните (невозможните) катастрофи како посебни ризици. Од посебно значење е да се користи веројатноста, која е релевантна за избраните последици, а не веројатноста на настанот како целина.“

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

¹⁴¹ HAZOP – Студија на метод за опасност и оперативност спомнато во ISO 31010.

Графикон 4. Воспоставена писмена постапка за идентификација на ризик

Во контекст на согледувањето на успешноста на планирањето мерки и активности за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, сакавме да ги дознаеме одговорите на испитаните субјекти според степенот на образование за тоа дали во основното училиште има воспоставена писмена постапка за спроведување на опасноста. Идентификацијата на ризик е првиот чекор во процесот на изработка на процената на ризик и утврдувањето на мерките за контрола. Одговорите на испитаните субјекти се прикажани во табела 19.

Табела 19. Степенот на образование во однос на воспоставена писмена постапка за спроведување на опасноста во основното училиште

Категории на одговори	Степен на образование						Вкупно:	
	високо		Вишо		друго		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	120	34,38	14	17,28	5	45,45	139	31,52
Не	229	65,62	67	82,72	6	54,55	302	68,48
Вкупно:	349	100	81	100	11	100	441	100

$$\chi^2 = 9,921$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

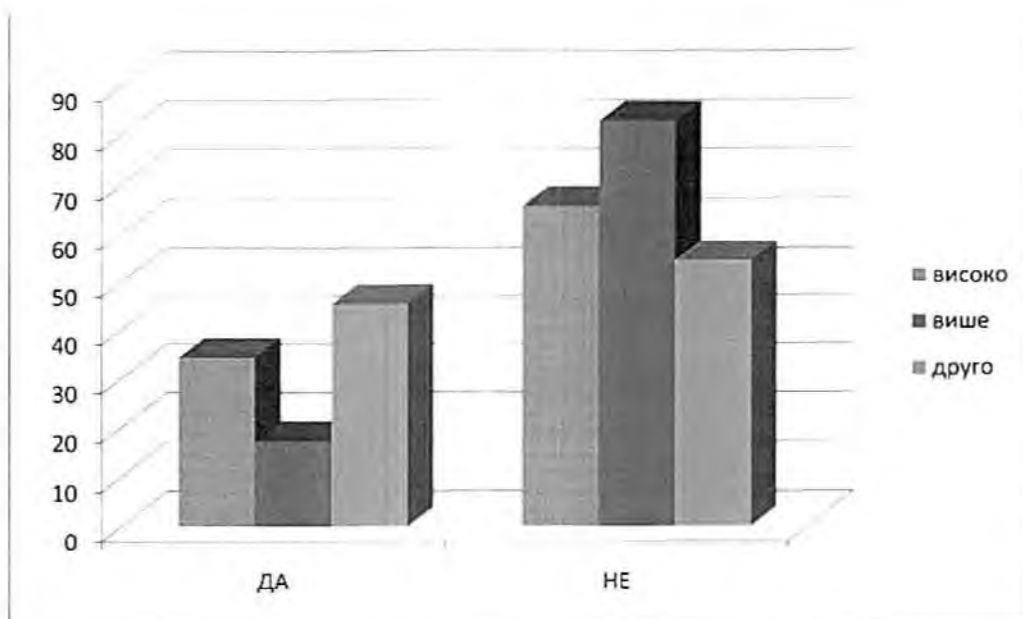
Пресметаниот *хи*-квадрат укажува на непостоење статистички значајна разлика во одговорите на испитаните субјекти по однос на постоењето писмена постапка за спроведување на опасноста.

Со право можеме да констатираме дека првата фаза од анализа на ризици, поточно идентификација на ризик како почетен елемент при изработка на документот процена на ризик, гледано од повеќе аспекти не е застапен при планирањето мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште.

Резултат на фазата на идентификување на различните ризици е листа на различни идентификувани ризици и сценарија за ризик. Идеално, при идентификување на ризикот би требало да се имаат предвид сите можни опасности / хазарди, веројатноста од нивната појава и нивните можни влијанија.

Хазардите можат да бидат со различни интензитети, а исто така и квантумот на влијанија може да биде несигурен, т.е. не јасно поврзан со интензитетот на хазардот, туку еднострано поврзан со одредена веројатност.

Поради оваа комплексност, идентификацијата на ризикот обично инволвира елаборирање сценарија за потенцијални ситуации на ризик, кои го намалуваат подрачјето на веројатности до лимитиран број идентификувани ситуации. Едно сценарио на ризик претставува ситуација со еден ризик или ситуација со повеќе ризици која води кон значајни влијанија, селектирани за подетална проценка на одреден тип ризик што претставува или сочинува информативен пример или илустрација во основното училиште. Податоците се прикажани во графиконот 5.

Графикон 5. Степенот на образование во однос на воспоставена писмена постапка за спроведување на опасноста во основното училиште

Бидејќи рутинските активности се дефинирани како вообичаени задачи, задолженија или должност кои мора да се направат редовно или во одредени интервали, што е карактеристично за секојдневните активности, со ова прашање сакавме да провериме како се дефинирани задачите од областа заштита и спасување во основното училиште и дали документот процена на ризик е планирана активност или пак нерутинска активност дефинирана како задачи кои не се вршат редовно или во одредени интервали. Податоците од одговорите на испитаните субјекти се прикажани во табела 20.

Табела 20. Постапката за процена на ризик како рутинска или нерутинска активност во основното училиште

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да, рутинска активност	23	57,50	14	30,43	94	26,04	131	29,31
Нерутинска активност	17	42,50	32	69,57	267	73,96	316	70,69
Вкупно:	40	100	46	100	361	100	447	100

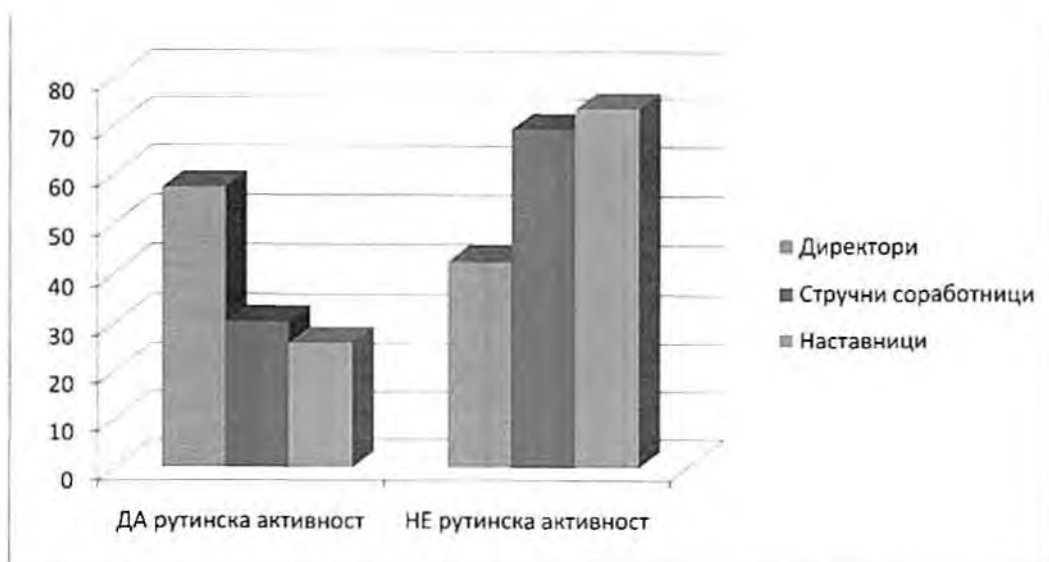
$\chi^2 = 17,236$	$df = 2$	$P < 0,01$
-------------------	----------	------------

Од добиените одговори можеме да забележиме дека најголем процент од испитаните субјекти (70,69%) сметаат дека постапката за изработка на документот за процена на ризик во основното училиште ја сметаат како недефинирана активност, што подразбира задача која не се извршува редовно или во одреден временски интервал.

Пресметаниот χ^2 -квадрат со вредност 17,236 и $df = 2$, укажува на постоење статистички значајна разлика во одговорите на испитаниците во однос на изработката на документот за процена на ризик - задача дефинирана како рутинска или нерутинска активност.

И покрај тоа што изработка на ваков вид документ е законска обврска на менаџментот на основното училиште, сметаме дека обврската е недоволно сериозно прифатена од причина што постоењето на овој документ е основа за изработка на планот за заштита и спасување на основното училиште.

За да се добие преглед, одговорите на испитаните субјекти ги претставуваме во графикон 6.

Графикон 6. Постапката за процена на ризик како рутинска или нерутинска активност во основното училиште

Во однос на прашањето дали со активностите на оваа постапка се запознаени сите лица што имаат пристап во училиштето, категоријата „да“ со 57,14% ја избраа директорите, додека наставниците со 23,61%. Од овие проценти можеме да констатираме потреба од поголема транспарентност при изработката на документот, неговата оперативност и спроведливост.

Имајќи го предвид фактот што испитаните субјекти се дел од менаџерскиот тим во секојдневното работење во основното училиште, неопходно е истите да бидат инволвирани во овој процес, можеби не сите инволвирани, но доволно е да бидат во тек со активностите кои се подготвуваат. Резултатите од одговорите на испитаните субјекти се прикажани во табела 21.

Табела 21. Запознаеност на вработените во основното училиште со постапката за изработка на процена на ризик

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	24	57,14	19	39,58	85	23,61	128	28,44
Не	18	42,86	29	60,42	275	76,39	322	71,56
Вкупно:	42	100	48	100	360	100	450	100

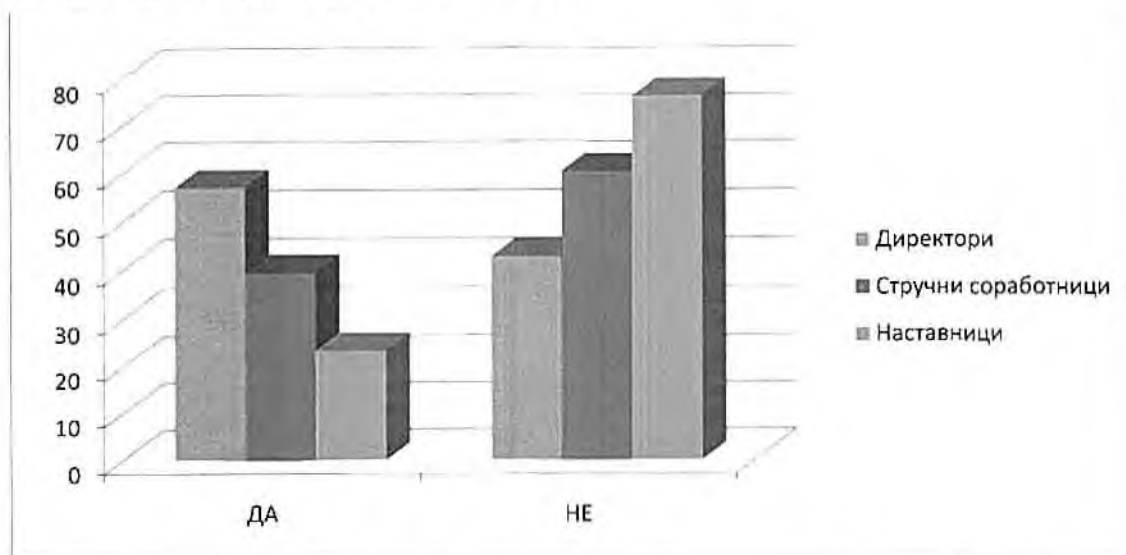
$$\chi^2 = 24,053$$

$$df = 2$$

$$P < 0,01$$

Врз основа на вредноста од пресметаниот *хи*-квадрат 24,053 можеме да заклучиме дека разликите во мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците и по ова прашање се статистички значајни на ниво 0,01. Тоа значи дека постои статистички значајна разлика во одговорите на испитаниците.

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 7. Запознаеност на вработените во основното училиште со постапката за изработка на процена на ризик

Табела 22 ги покажува резултатите од прашањето со кое сакавме поблиску да дознаеме дали постои разлика во однос на познавањето на активностите на постапката за изработка на документ за процена на ризик според степенот на образование на испитаните субјекти. Резултатите добиени по ова прашање покажуваат дека најголем процент - 72,12% го избраа негативниот одговор.

Табела 22. Степенот на образование на вработените во однос на активностите на постапката за изработка на процена на ризик

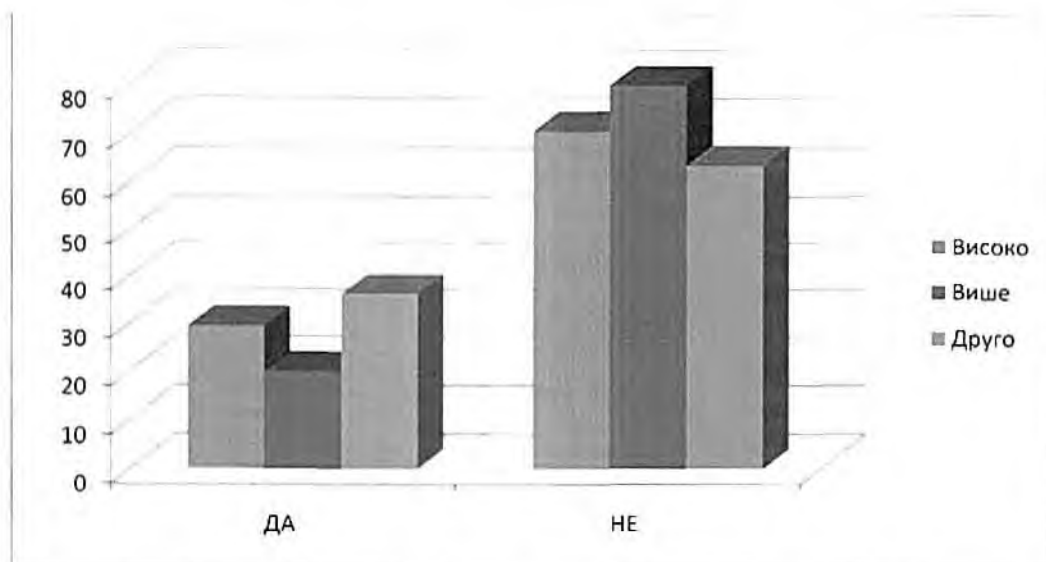
Категории на одговори	Степен на образование						Вкупно:	
	Високо		Вишо		Друго		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	101	29,45	16	20,00	4	36,36	121	27,88
Не	242	70,55	64	80,00	7	63,64	313	72,12
Вкупно:	343	100	80	100	11	100	434	100

$\chi^2 = 3,283$	$df = 2$	$P > 0,05$
------------------	----------	------------

Пресметаниот *хи*-квадрат тест укажува на тоа дека нема статистички значајна разлика во одговорите на испитаните субјекти спрема степенот на образование во однос на тоа дали вработените во основното училиште се запознати со активностите на постапката за изработка на документот процена на ризик.

Со право можеме да констатираме дека не постои разлика гледано и од аспект на степенот на образование и покрај тоа што сакавме да провериме дали менаџментот транспарентно ги вклучува сите вработени на ваква значајна активност.

За добивање појасна слика, податоците се претставени графички.

Графикон 8. Степенот на образование на вработените во однос на активностите на постапката за изработка на процена на ризик

Планирањето за заштита и спасување во основното училиште започнува со претходно утврдување на ризиците и опасностите кои се составен дел од документот за процена на ризик. Од аспект на употребливост, го тестиравме прашањето дали документот процена на ризик постои и дали се ажурира.

На ова прашање анкетираниите субјекти речиси еднакво одговорија (87,00%), потврдија дека ваков документ во основното училиште не е изработен, а со самото тоа не е ажуриран. Одговорите се прикажани во табела 23.

Табела 23. Постојење и ажурирање на документот за процена на ризик

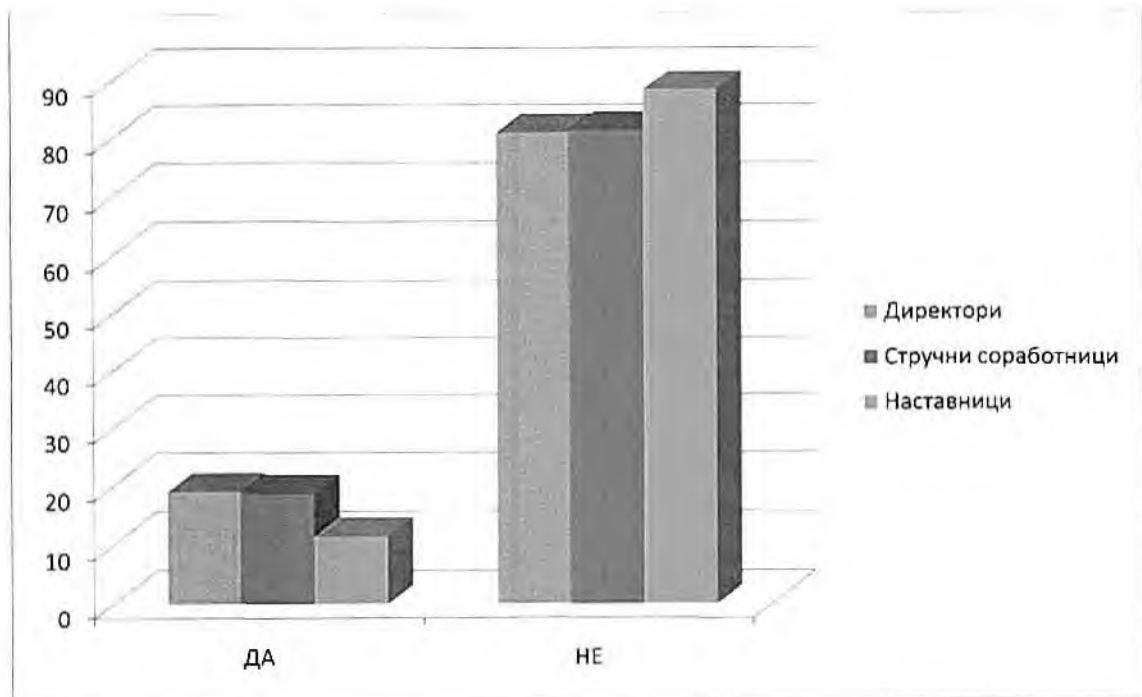
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	8	19,05	9	18,75	42	11,54	59	13,00
Не	34	80,95	39	81,25	322	88,46	395	87,00
Вкупно:	42	100	48	100	364	100	454	100

$$\chi^2 = 3,450$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Пресметаниот *хи*-квадрат тест не е статистички значаен, што значи не постои разлика во одговорите на испитаните субјекти. Со цел да добиеме појасна слика податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 9. Постојење и ажурирање на документот за процена на ризик

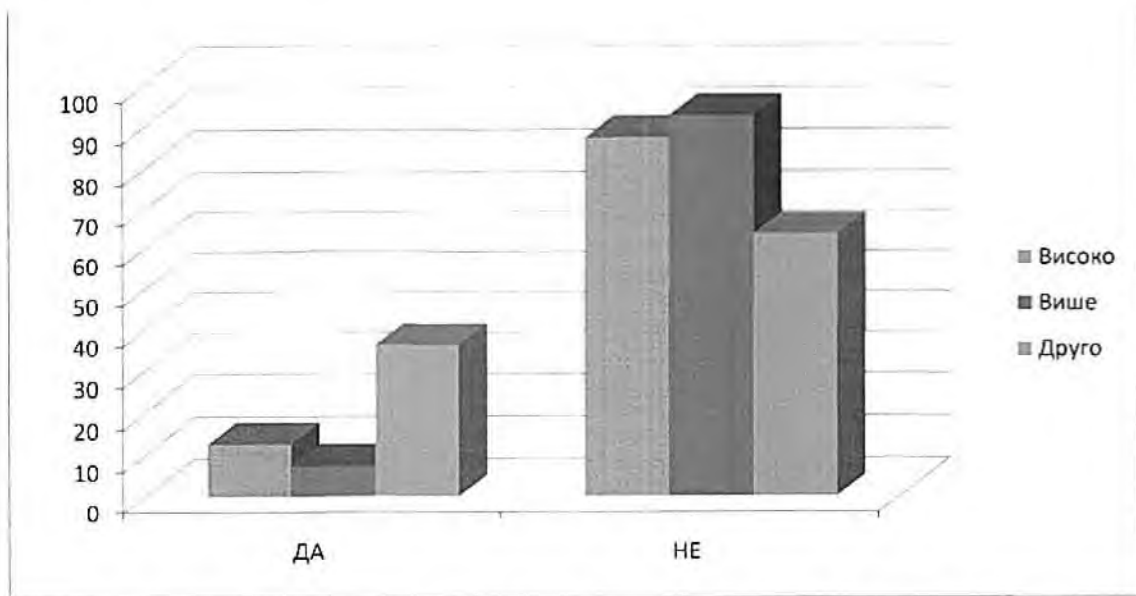
Истото прашање гледано од аспект на степенот на образование на испитаните субјекти е прикажано во табела 24.

Табела 24. Степенот на образование на испитаниците во однос на постоењето и ажурирањето на документот за процена на ризик

Категории на одговори	Степен на образование						Вкупно:	
	Високо		Вишо		Друго			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	44	12,68	6	7,50	4	36,36	54	12,33
Не	303	87,32	74	92,50	7	63,64	384	87,67
Вкупно:	347	100	80	100	11	100	438	100

$\chi^2 = 7,644$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Пресметаниот хи-квадрат со вредност 7,644 и $df=2$, укажува на тоа дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на испитаниците во однос на степенот на образование.

Графикон 10. Степенот на образование на испитаниците во однос на постоењето и ажурирањето на документот за процена на ризик

Исто така сакавме да провериме каква е состојбата со основните училишта во урбана и во рурална средина, дали има разлика во одговорите

на испитаните субјети по однос на тоа дали документот процена на ризик го имаат изработено, дали постои и се ажурира. Од одговорите кои се дадени во табела 25 можеме да констатираме дека речиси и не постои разлика во одговорите на испитаниците, најголем број (87,00%) се изјаснија дека го немаат изработено документот.

Табела 25. Постојење и ажурирање на документ за проценка на ризик во основните училиште од урбана и од рурална средина

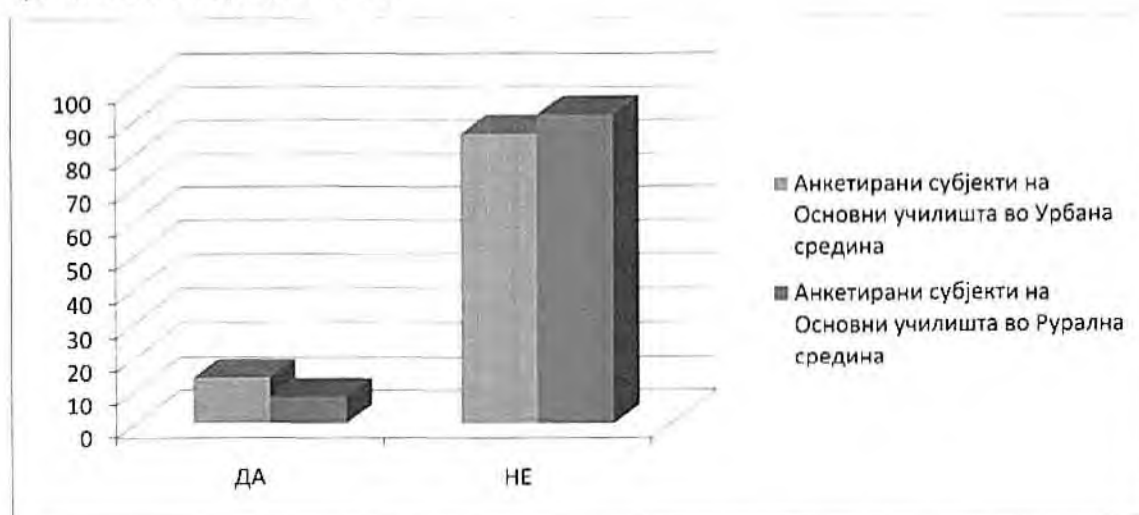
Категории на одговори	Анкетирани субјекти на основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти на основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да	53	13,95	6	8,11	59	13,00
Не	327	86,05	68	91,89	395	87,00
Вкупно:	380	100	74	100	454	100

$$\chi^2 = 1,868$$

$$df = 1$$

$$p > 0,05$$

Пресметаниот *хи*-квадрат не е статистички значаен. Одговорите се прикажани во графикон 11.

Графикон 11. Постојење и ажурирање на документ за проценка на ризик во основните училиште од урбана и од рурална средина

Во контекстот на прашањата со кои сакавме да определиме какво значење му се придава на подготвителниот процес на планирање и идентификување на новите опасности, како и изработката на документот за процена на ризик, побаравме одговор на тоа дали новите опасности се идентификуваат. Во табела 26 ги прикажуваме одговорите на анкетираниите субјекти.

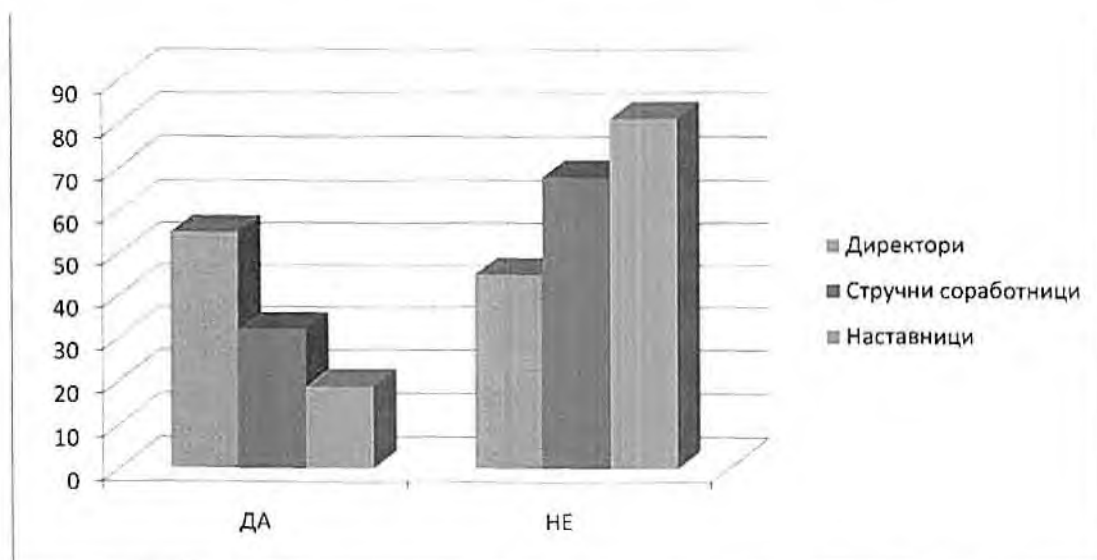
Табела 26. Идентификување на новите опасности при изработка на документ за процена на ризик

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	22	55,00	16	32,00	68	18,78	106	23,45
Не	18	45,00	34	68,00	294	81,22	346	76,55
Вкупно:	40	100	50	100	362	100	452	100

$$\chi^2 = 28,605$$

$$df = 2$$

$$p < 0,01$$

Графикон 12. Идентификување на новите опасности при изработка на документ за процена на ризик

* * *

Според Законот за безбедност и здравје при работа,¹⁴² поимот *ризик* е дефиниран како веројатност за настанување повреди, заболувања или општетување на здравјето на вработениот како резултат на опасност при работа. Додека во Законот за заштита и спасување,¹⁴³ пак, поимот *ризик* претставува веројатност за настанување загуби, повреди или штети од природни непогоди и од други несреќи на кои би биле изложени граѓаните, природните богатства, растителниот и животинскиот свет, добрата во општа употреба, како и предметите и објектите од особено културно и историско значење.

Додека поимот *процена на загрозеност* претставува квалитативна и квантитативна анализа на податоците за рано превентирање, можни ризици и опасности за настанување на природни непогоди и други несреќи, со предвидување на можните последици од се предлага степен на заштита од опасностите и предлог за превентивни и други мерки за заштита и спасување.

Тестирајќи ги неколкуте карактеристики во истражувањето за да испитаме дали документот Процена на ризик е соодветно застапен во плановите за работа на основните училишта, се уверивме дека со таквата поставеност не можеме да бидеме задоволни. Оттука произлегува и заклучокот дека на процената на ризик треба да ѝ се посвети поголемо внимание при изработката на плановите за работа на основните училишта. Имајќи ги предвид горенаведените заклучоци можеме да ја потврдиме претходно поставената помошна хипотеза:

Документот Процена на ризик не е соодветно застапен во плановите за работа на основните училишта.

1.2 Застапеност на компонентата План за заштита и спасување

Преку посебна група прашања ја тестиравме категоријата која се однесува на планирање на заштитата и спасувањето како компонентата во

¹⁴² „Сл. весник на РМ“, 92/07

¹⁴³ „Сл. весник на РМ“, 93/12

плановите за работа во основните училишта од аспект на неговата оперативност и употребливост.

Првата констатација која ја понудивме беше дека планот за заштита и спасување не е застапен како компонента во плановите за работа во основните училишта од аспект на оперативноста и употребливоста. Одговорите кои ги дадоа испитаниците од основните училишта на прашањето дали училишниот одбор има изработено пишан документ за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи, не покажаа видна разлика. Така, категоријата „не“ ја избраа 71,49% од испитаниците од основните училишта, наспроти 28,51% од испитаниците кои ја избраа категоријата „да“.

Табела 27. Изработка на пишан документ од страна на училишниот одбор за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи

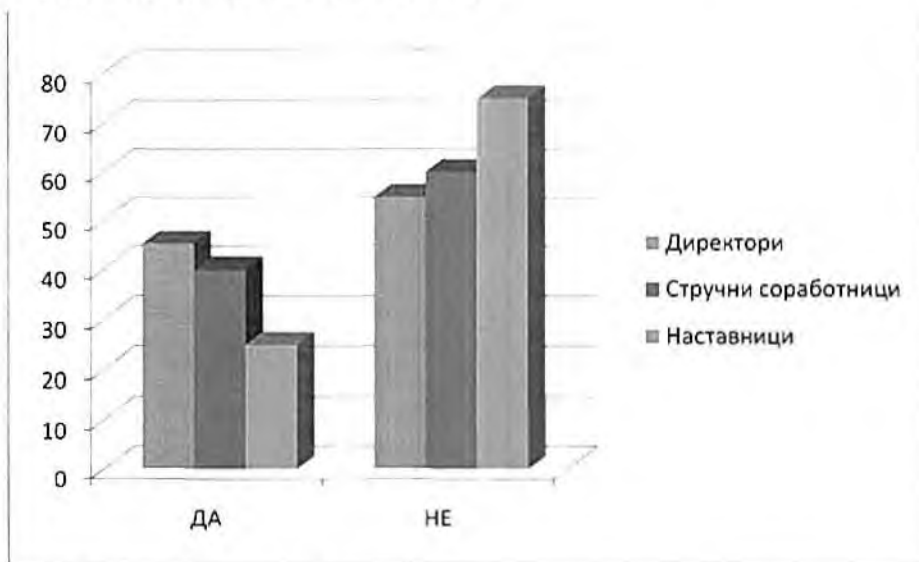
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	19	45,24	20	40,00	91	25,00	130	28,51
Не	23	54,76	30	60,00	273	75,00	326	71,49
Вкупно:	42	100	50	100	364	100	456	100

$\chi^2 = 11,206$	$df = 2$	$p > 0,05$
-------------------	----------	------------

Пресметаниот χ^2 -квадрат со вредност 11,206 покажува дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти на прашањето дали училишниот одбор има изработено пишан документ за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи - акционен план.

Резултатите ја потврдија и претпоставката од која појдовме дека планот за заштита и спасување не е застапен како компонента во плановите за работа во основните училишта.

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 13. Изработка на пишан документ од страна на училишниот одбор за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи

Во функција на категоријата планирање на заштитата и спасувањето како компонентата во плановите за работа во основните училишта од аспект на неговата оперативност и употребливост, го тестиравме прашањето дали училишниот одбор има изработено пишан документ за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи, разгледувано во однос на урбана и рурална средина.

На поставеното прашање се доби речиси ист одговор од испитаниците односно директорите, наставниците и стручните соработници кои работат во основно училиште кое се наоѓа во урбана и во рурална средина.

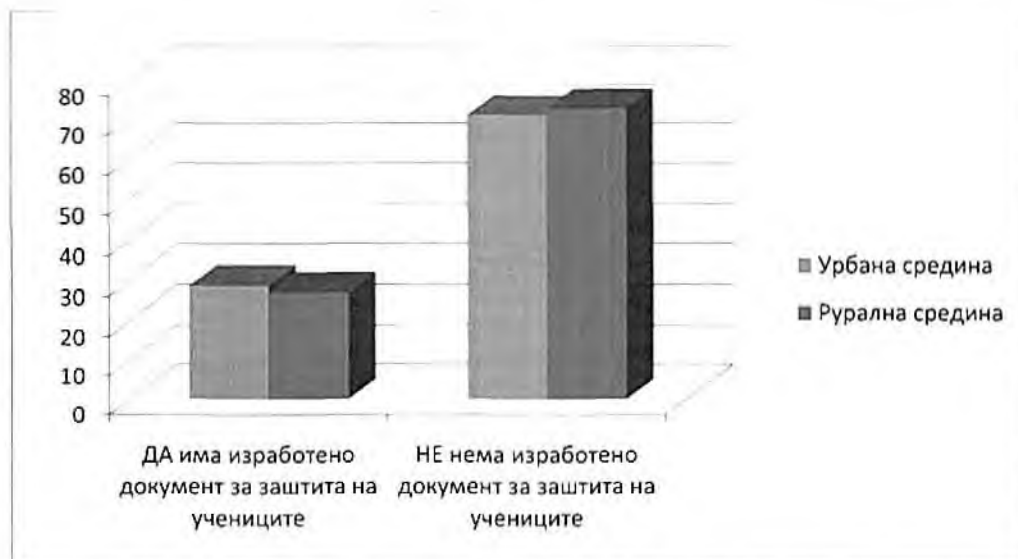
χ^2 -квадратот со вредност од 0,095 и $df=1$ укажува на тоа дека не постои разлика во мислењата на наставниците, директорите и стручните соработници кои работат во основни училишта лоцирани во урбана и основни училишта лоцирани во рурална средина.

Табела 28. Изработка на пишан документ од страна на училишниот одбор за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи во однос на основно училиште во урбана и во рурална средина

Категории на одговори	Анкетирани субјекти на основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти на основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да, има изработено документ за заштита на учениците	110	28,80	20	27,03	130	28,51
Не, нема изработено документ за заштита на учениците	272	71,20	54	72,97	326	71,49
Вкупно:	382	100	74	100	456	100

$\chi^2 = 0,095$	$df = 1$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 14. Изработка на пишан документ од страна на училишниот одбор за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи во однос на основно училиште во урбана и во рурална средина

Во склопот на категоријата планирање за заштита и спасување го тестиравме и прашањето дали планот за заштита и спасување на основното училиште е проверен и ажуриран, дали е во функција на правилната реализација на задачите на системот за заштита и спасување.

И на ова прашање се покажаа разлики. Така, на пример, категоријата „не знам дали планот за заштита и спасување на основното училиште е проверен и ажуриран“ ја избраа наставниците со 39,78%, додека директорите само со 9,52%. Или категоријата „да“ ја избраа директорите 40,48% за разлика од наставниците 17,44% и стручните соработници со 20,00%.

Резултатите се прикажани во табела 29.

Табела 29. Проверка и ажурирање на планот за заштита и спасување на основното училиште е проверен и ажуриран

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	17	40,48	10	20,00	64	17,44	91	19,83
Не	21	50,00	25	50,00	157	42,78	203	44,23
Не знам	4	9,52	15	30,00	146	39,78	165	35,95
Вкупно:	42	100	50	100	367	100	459	100

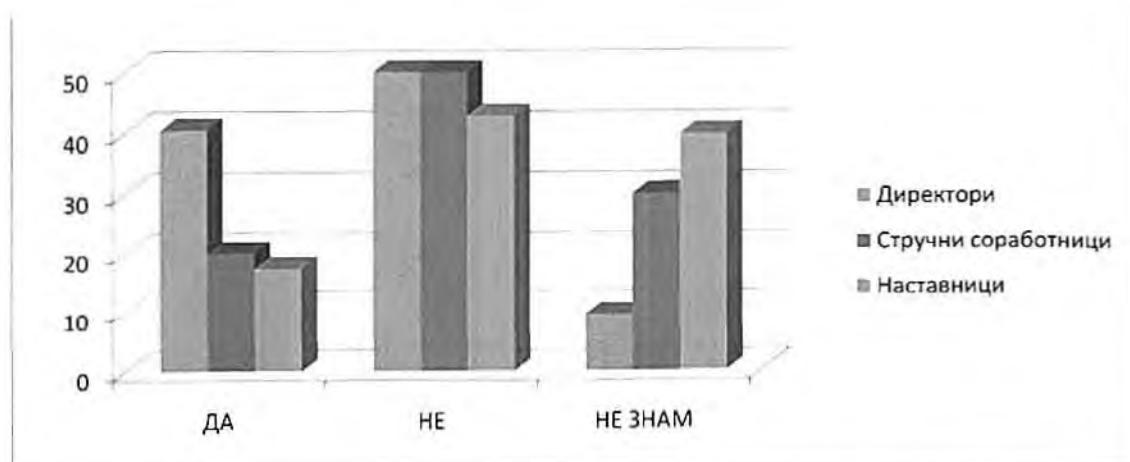
$$\chi^2 = 21,108$$

$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Врз основа на вредноста од пресметаниот χ^2 -квадрат 21,108, можеме да заклучиме дека разликите во мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците и по ова прашање се статистички значајни на ниво 0,01. Тоа значи дека мислењата покажуваат статистички значајна разлика.

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 15. Проверка и ажурирање на планот за заштита и спасување на основното училиште е проверен и ажуриран

Сакавме да добиеме сознанија за тоа дали планот за заштита и спасување на основното училиште е проверен и ажуриран и дали има разлика во одговорите на испитаните субјекти од основни училишта кои се лоцирани во урбана и во рурална средина.

Добиените резултати укажуваат на тоа дека 44,01% не го провериле и ажурирале планот за заштита и спасување на училиштето, 35,95% од анкетираниите субјекти ја одбраа категоријата „не знам“, а само 20,04% категоријата „да“.

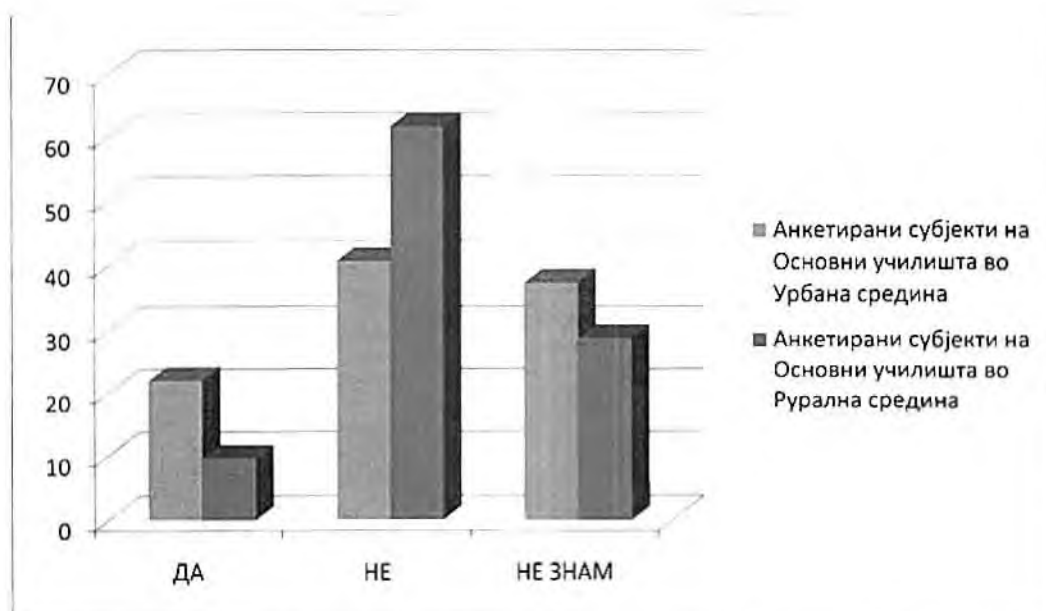
Табела 30. Проверка и ажурирање на планот за заштита и спасување на учениците во училиштата од урбана и од рурална средина

Категории на одговори	Анкетирани субјекти на основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти на основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да	85	22,02	7	9,59	92	20,04
Не	157	40,67	45	61,64	202	44,01
Не знам	144	37,31	21	28,77	165	35,95
Вкупно:	386	100	73	100	459	100

$\chi^2 = 12,113$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Ако ги споредиме мислењата на испитаниците од основните училишта кои се наоѓаат во урбана средина и основните училишта кои се наоѓаат во рурална средина, ќе забележиме дека во двете групи е нагласена состојбата на недоволно познавање и неприсутност на докумнетот План за заштита и спасување, истиот не е проверен, а со тоа и не ажуриран. Тоа укажува дека не се води сметка за вистинскиот квалитет на овој значаен документ, кој според Законот за заштита и спасување е задолжителен документ. За подобрување на состојбата, искажана е потребата од постоење модел според

стандардите со кои би се прецизирале задачите на секој учесник во системот за заштита и спасување. Според некои мислења на испитаниците, најпрво треба да се обучи кадар или да се користат услугите на институцијата надлежна за планирање која ќе направи спецификација за секоја клучна позиција во системот за заштита и спасување.

Графикон 16. Проверка и ажурирање на планот за заштита и спасување на учениците во училиштата од урбана и од рурална средина

На прашањето дали во акциониот план за заштита на учениците во услови на катастрофи се определени задачи со временска рамка за завршување, 45,13% од вкупно испитаните субјекти одговориле дека има, 54,87% ја одбрале категоријат „не“. Добиените резултати ги претставуваме во табела 31.

Табела 31. Определување временска рамка на одредени задачи во акциониот план за заштита на учениците во услови на катастрофи

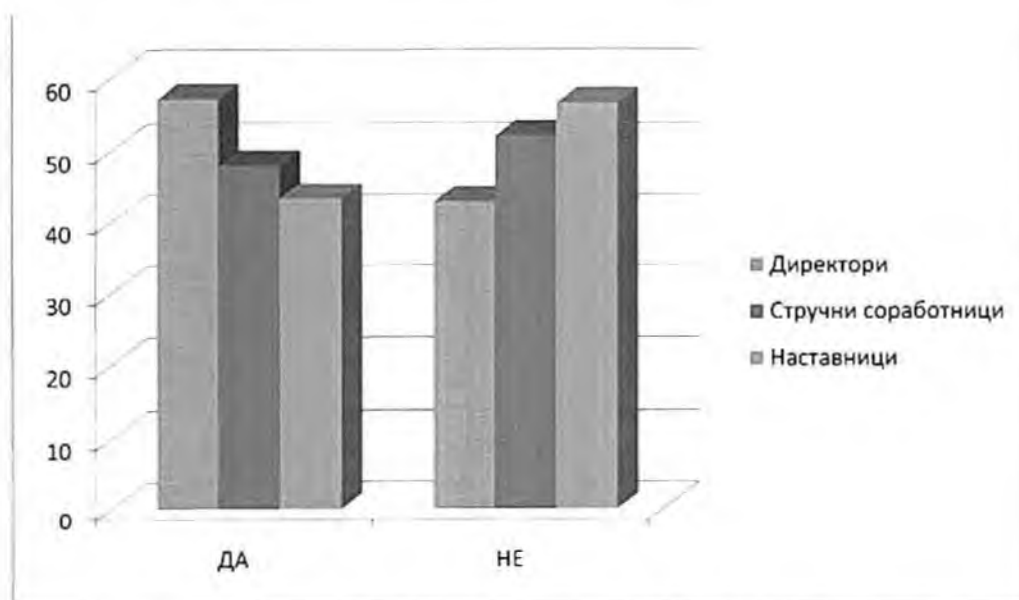
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	24	57,14	23	47,92	157	43,37	204	45,13
Не	18	42,86	25	52,08	205	56,63	248	54,87
Вкупно:	42	100	48	100	362	100	452	100

$$\chi^2 = 3,051$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Со пресметување на хи-квадратот е утврдено дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетираниите субјекти во основното училиште по однос на прашањето дали има утврдено задачи со временска рамка во акциониот план за заштита на учениците.

Графикон 17. Определување временска рамка на одредени задачи во акциониот план за заштита на учениците во услови на катастрофи

Сакавме да дознаеме дали се преземени превентивни мерки против ширење на заразни болести и појава на епидемија. Земајќи ги предвид одговорите на испитаните субјекти, можеме да констатираме дека 60,18% од испитаниците се определиле позитивно, дека се преземаат превентивни мерки за заштита од ширењето на заразни болести, што е позитивно. Додека 39,82% се определиле за одговорот „не“. Резултатите ги прикажуваме во табела 32.

Табела 32. Посветено внимание за спречувањето на ширење заразна болест и појава на епидемија

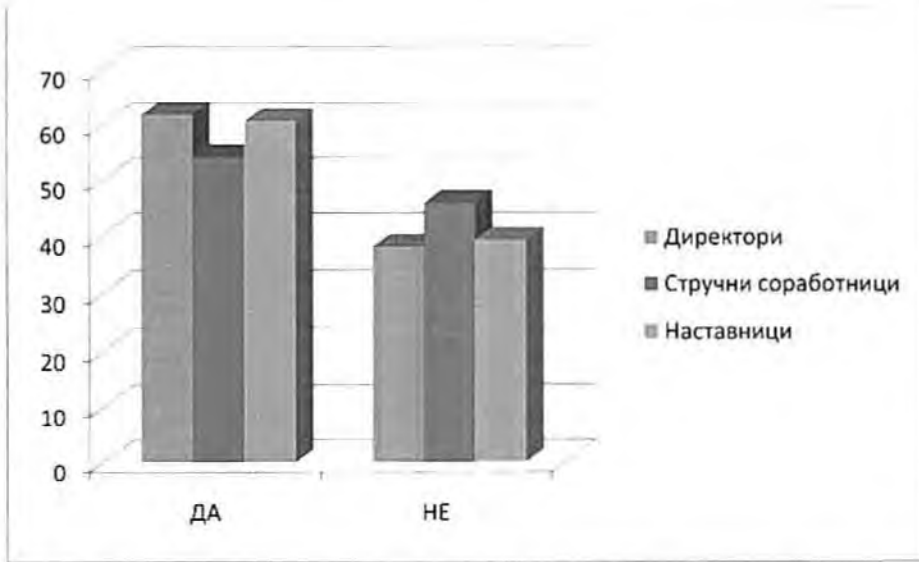
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	26	61,90	26	54,17	220	60,77	272	60,18
Не	16	38,10	22	45,83	142	39,23	180	39,82
Вкупно:	42	100	48	100	362	100	452	100

$\chi^2 = 0,830$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Пресметаниот *хи*-квадрат укажува на тоа дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетираниите субјекти.

Познавајќи ги мерките и препораките на здравствените служби, особено е важно да бидат предвидени превентивните мерки, навреме да бидат спроведени активности за заштита од ширење заразна болест и спречување на појава од епидемија. Предвидувајќи ги горенаведените активности, се намалува ризикот од појава на епидемија во основното училиште.

Одговорите на испитаните субјекти се прикажани во графикон 18.

Графикон 18. Посветено внимание за спречување на ширење заразна болест и појава на епидемија

Со ова прашање сакавме да провериме дали се обезбедува реализација на акциониот план за заштита и спасување, се разбира доколку постои, и дали се ажурираат податоците во него, се прилагодуваат на новонастанатите состојби. Анализата на дадените одговори на испитаниците покажа разлика со тоа што категоријата „да“ со 48,78% ја избраа директорите, наспроти стручните соработници со 35,42% и наставниците со 35,18%. Добиените резултати ги прикажуваме во табела 33.

Табела 33. Проверка и прилагодување на задачите во планирани интервали

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
ДА	20	48,78	17	35,42	127	35,18	164	36,44
НЕ	21	51,22	31	64,58	234	64,82	286	63,56
Вкупно:	41	100	48	100	361	100	450	100

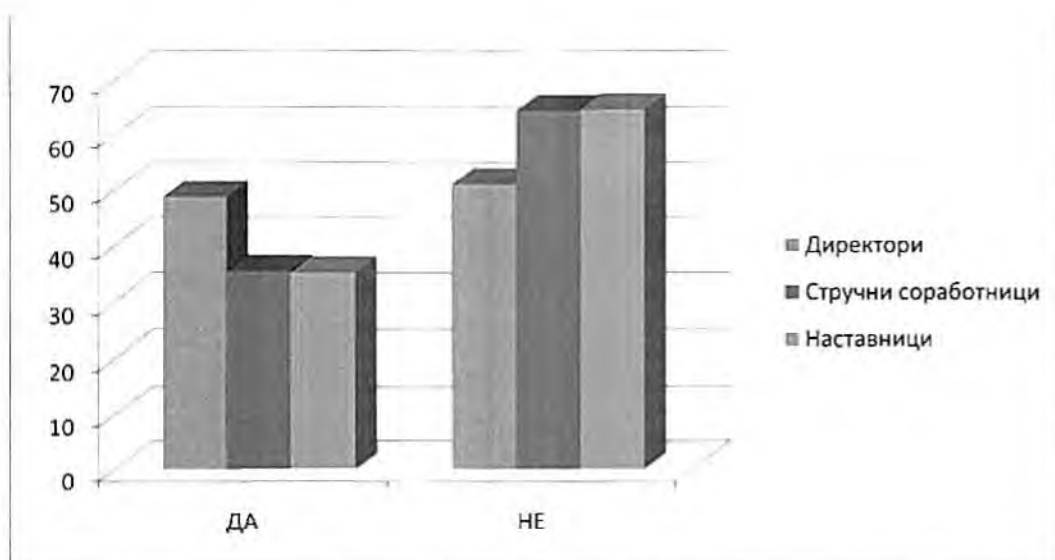
$$\chi^2 = 2,965$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Пресметаниот χ^2 -квадрат укажува на тоа дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците по однос на прашањето планирање на активности според потребите и обезбедување реализација на акциониот план.

Податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 19. Проверка и прилагодување на задачите во планирани интервали

Бидејќи делегирањето подразбира пренесување работни обврски од страна на раководното лице или менаџерот во основното училиште во однос на областа заштита и спасување во вонредни услови, важно беше да провериме дали задачите се доделени, дефинирани на одговорно лице во основното училиште. Од таа причина го поставивме прашањето прикажано во табела 34.

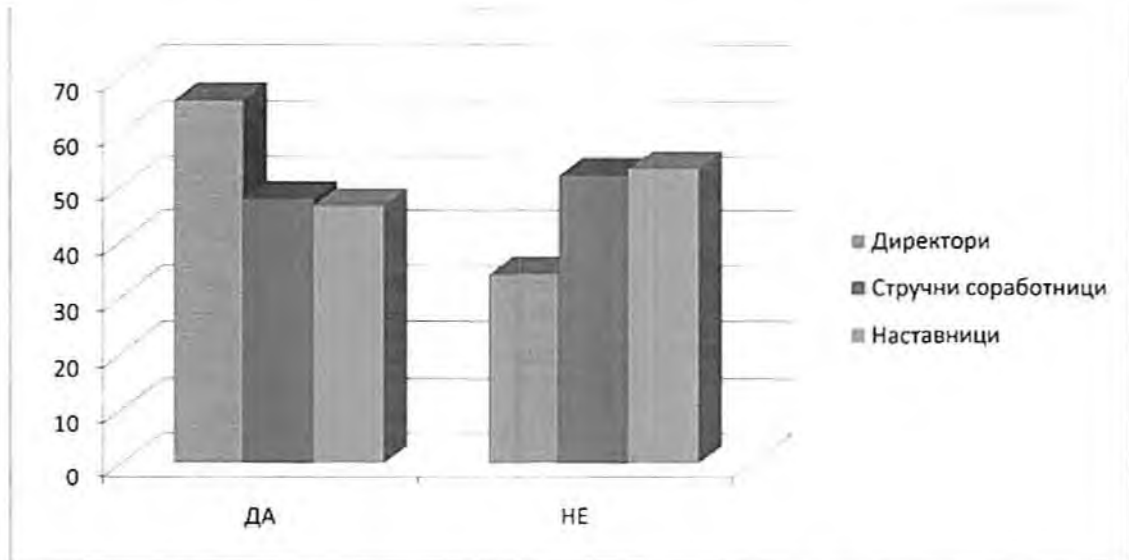
Табела 34. Одговорно лице за задачите од областа заштита и спасување во основно училиште

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	27	65,85	22	47,83	168	46,54	217	48,44
НЕ	14	34,15	24	52,17	193	53,46	231	51,56
Вкупно:	41	100	46	100	361	100	448	100

$\chi^2 = 5,508$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Добиените резултати покажуваат дека од вкупно анкетирани субјекти, 51,56% од испитаниците ја одбрале категоријата „не“. Овој податок покажува недоволно посветување внимание, неопределување на одговорно лице за заштита и спасување, а со тоа и за донесување одлуки, а тоа влијае на квалитетот на подготвеност и планирање за заштита и спасување, додека давањето инструкции и прифаќањето на донесените одлуки позитивно дејствува и ги мотивира вработените, притоа зголемувајќи го чувството на самодоверба во оваа област, која е суптилна по својата природа.

Пресметаниот χ^2 -квадрат покажува дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на анкетирани субјекти по однос на делегирање на задачи од областа заштита и спасување на одговорно лице во основното училиште.

Графикон 20. Одговорно лице за задачите од областа заштита и спасување во основно училиште

Успешна внатрешна комуникација, помеѓу другото, може да биде потпомогната и со утврдување и запазување на одредени процедури. Добра и успешна комуникација е одговорност и задача на секој вработен. Од таа причина нè интересираше дали училишниот одбор во основното училиште има веќе воспоставена процедура за внатрешна комуникација во услови на катастрофа, вклучувајќи ги сите нивоа и функции во училиштето.

Табела 35. Воспоставена процедура за внатрешна комуникација од страна на училишниот одбор

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
ДА	25	59,52	30	60,00	199	54,82	254	55,82
НЕ	17	40,48	20	40,00	164	45,18	201	44,18
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

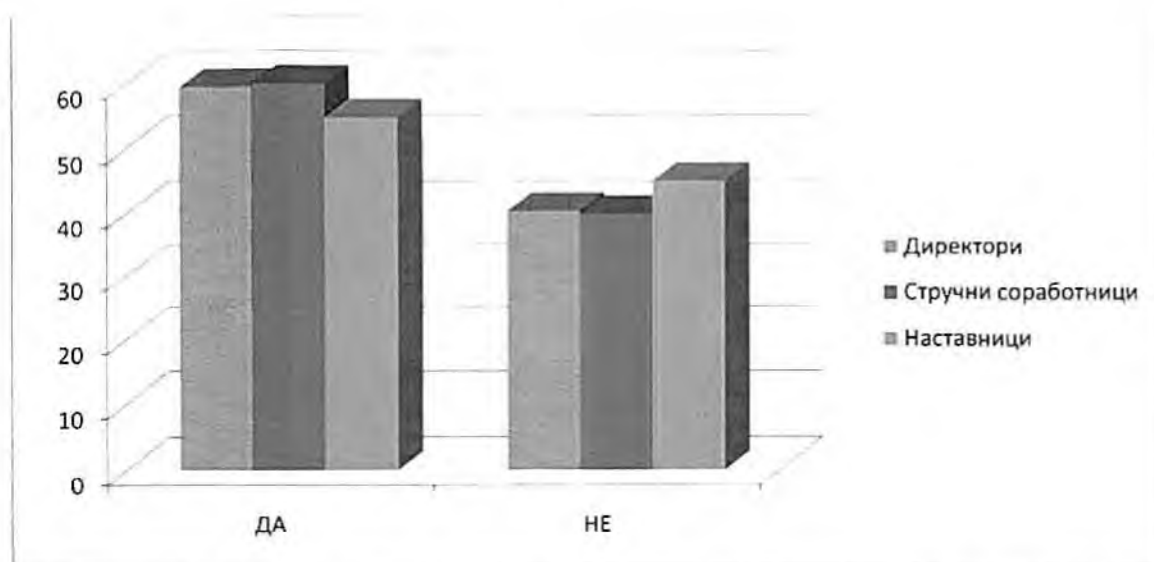
$$\chi^2 = 0,735$$

$$df =$$

$$p > 0,05$$

Одговорите на испитаните субјекти покажуваат дека од вкупниот број испитани субјекти, 44,18% немаат воспоставено процедура за внатрешна комуникација. Важноста на внатрешната комуникација сè уште е недоволно разбрана, при што резултира со несоодветен однос помеѓу вработените. Сепак комуникацијата е важен дел од работата на секоја институција, особено кога зборуваме од аспект на заштита и спасување на персоналот и учениците од основното училиште во услови на катастрофа.

Пресметаниот *хи*-квадрат со вредност 0,735 покажува дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на тоа дали е воспоставена внатрешна комуникација во основното училиште.

Графикон 21. Воспоставена процедура за внатрешна комуникација од страна на училишниот одбор

Исто така и следново прашање е во контекст на комуникација, но овојпат со задолжените субјекти за заштита и спасување на територијата на општината. Бидејќи воспоставувањето формална процедура за комуникација е важна и има свое место и улога во процесот на извршување на работните задачи, секој вработен е одговорен за воспоставување добра и успешна интерна комуникација. Но кога зборуваме за надворешна комуникација, основното училиште и општината се должни на јасен и недвосмислен начин да комуницираат со другите чинители за заштита и спасување на ниво на

општина, како: полиција, противпожарна служба, подрачно одделение за заштита и спасување, институт за јавно здравје, црвениот крст и други. Заради навремено реагирање во ситуации кои бараат заштита и спасување на учениците и персоналот од основното училиште од природни непогоди, одговорите на испитаните субјекти ги прикажуваме во табела 36.

Табела 36. Воспоставена формална процедура од страна на училишниот одбор за комуникација со чинителите на заштитата и спасувањето на ниво на општината

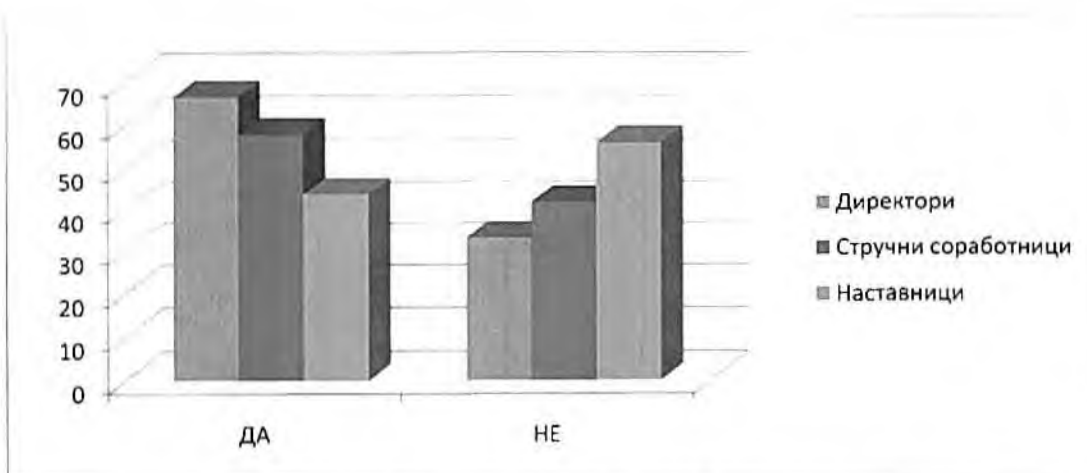
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	28	66,67	29	58,00	159	43,92	216	47,58
НЕ	14	33,33	21	42,00	203	56,08	238	52,42
Вкупно:	42	100	50	100	362	100	454	100

$\chi^2 = 10,253$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Внатрешна комуникација поставена врз база на хиерархиски односи, која би требало да функционира со посакуваниот степен на квалитет, во овој случај не е воспоставена. Од понудените две категории, категоријата „не“ ја одбрале 52,42% од анкетираниите субјекти. Постоенето корпоративно управување и комуницирање, како и постигнување поголема транспарантност во работата на полето заштита и спасување е неопходен предуслов за навремено и ефикасно преземање превентивни мерки.

χ^2 -квадратот со вредност 10,253, со $df=2$ покажува статистички значајна разлика во одговорите на испитаните субјекти по однос на воспоставена процедура за комуникација со другите чинители за заштита и спасување на ниво на општина.

Резултатите се прикажани прегледно во графиконот 22.

Графикон 22. Воспоставена формална процедура од страна на училишниот одбор за комуникација со чинителите на заштитата и спасувањето на ниво на општината

Претходните две прашања се тесно поврзани со содржината на планот за врски, кој е составен дел од планот за заштита и спасување на основното училиште. Со таа намера го поставивме прашањето дали во планот за заштита и спасување на основното училиште се земени предвид потребите од релевантните служби за заштита и спасување.

Според одговорите на директорите, 61,90% сметаат дека планот за врски на ниво на основно училиште е воспоставен, наспроти наставниците - 69,44% одговориле дека не е воспоставен планот за врски и не се земени предвид потребите од релевантните служби за заштита и спасување, како, на пример, службите за итни случаи, локалната самоуправа, Дирекцијата за заштита и спасување итн.

Табела 37. Потребите од релевантни служби за заштита и спасување инкорпорирани во планот за врски на основното училиште

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
ДА	26	61,90	26	54,17	110	30,56	162	36,00
НЕ	16	38,10	22	45,83	250	69,44	288	64,00
Вкупно:	42	100	48	100	360	100	450	100

$$\chi^2 = 23,740$$

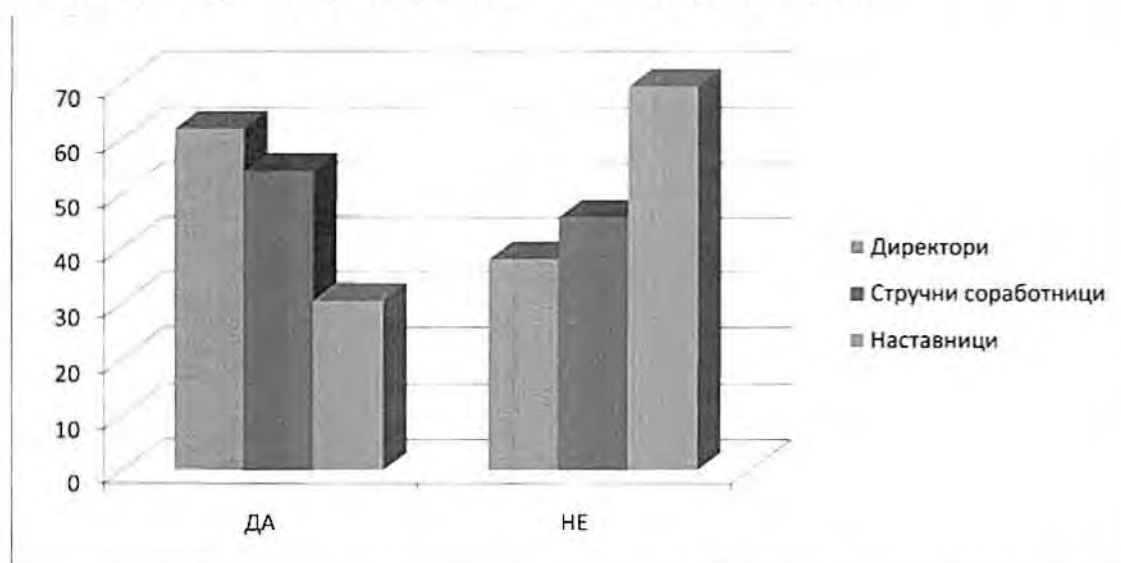
$$df = 2$$

$$p < 0,01$$

Со пресметување на хи-квадратот, утврдено е дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти во однос на изработување на планот за врски со предвидени потреби од релевантните служби.

Можеме да констатираме дека воспоставената комуникација постои, но со големи недостатоци во неа. Важноста да се комуницира со основното училиште и другите институции кои се задолжени субјекти за заштита и спасување сè уште е недоволно разбрана или погрешно се разбира, а тоа резултира со несоодветна подготовка на планот за врски на ниво на основно училиште.

Се чувствува потреба да се разјаснат секојдневните прашања и проблеми помеѓу вработените и менаџерот на училиштето од областа заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи.

Графикон 23. Потребите од релевантни служби за заштита и спасување инкорпорирани во планот за врски на основното училиште

Само транспарентниот начин на прикажување на планот за евакуација во училиштето може да се смета како соодветен за истакнување на превентивните активности и дека сите учесници во системот се запознати со мерките и активностите за заштита и спасување. Од таа причина го поставивме следново прашање: дали е прикажан планот за евакуација во основното училиште.

Од вкупно испитаните субјекти, 26,39% се определија за категоријата на одговорот „да“, додека 73,61% се определија за категоријата на одговорот „не“.

Табела 38. Дали планот за евакуација е прикажан во основното училиште

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	21	52,50	17	34,69	81	22,38	119	26,39
НЕ	19	47,50	32	65,31	281	77,62	332	73,61
Вкупно:	40	100	49	100	362	100	451	100

$\chi^2 = 18,782$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

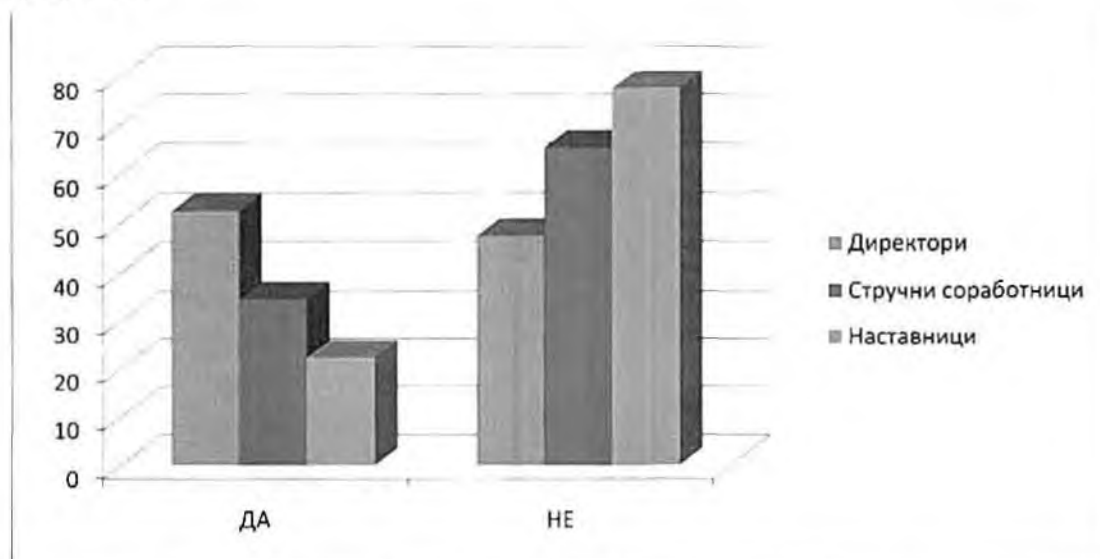
Пресметаниот хи-квадрат укажува на тоа дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на тоа дали планот за евакуација е прикажан во училиштето.

Зошто сметаме дека планот за евакуација треба да биде прикажан во училиштето? Особено е важно да се познава и да се пронајде најбрзиот и најбезбедниот пат за да се излезе од училиштето, од секој училница, вклучувајќи ги и оние од погорните катови во услови на катастрофа. Да се прикажат сите можни излези за да се обезбеди активно учество на сите во училиштето и навреме запознавање на сите учесници.

Нетранспарентниот начин на прикажување на планот за евакуација придонесува за ризикување на животите. Планот за евакуација помага лесно и брзо да се напушти училиштето според претходно утврдена динамика.

Насоката за евакуација е најбрзиот пат на движењето кон излезот!

Разликите во одговорите на испитаните субјекти по однос на тоа дали планот за евакуација е прикажан во училиштето, се прикажани во следниот графикон.

Графикон 24. Дали планот за евакуација е прикажан во основното училиште

Истото прашање гледано од аспект на анкетирани субјекти од основни училишта лоцирани во урбана и во рурална средина. Од одговорите можеме да констатираме дека не постои некоја разлика дали основното училиште се наоѓа во урбана или во рурална средина. Според одговорите, најголем процент - 86,30% од испитаните субјекти од рурална средина одговориле дека планот за евакуација не е прикажан во училиштето.

Загрижувачки е овој податок, имајќи го предвид фактот дека истиот треба да биде транспарентен документ, познат од сите присутни во училиштето, истиот треба да биде изработен од страна на определениот тим на училиштето, одобрен од страна на управниот одбор, прикажан транспарентно во ходниците и просториите и увежбан во согласност со законските одредби.

Табела 39. Транспарентност на планот за евакуација во основните училишта во урбана и во рурална средина

Категории на одговори	Анкетирани субјекти од основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти од основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да	109	28,84	10	13,70	119	26,39
Не	269	71,16	63	86,30	332	73,61
Вкупно:	378	100	73	100	451	100

$\chi^2 = 7,218$	$df = 1$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Исто така, особено внимание треба да се посвети на тоа да бидат застапени сите мерки и активности кои се предвидени при изработката на овој документ. Од таа причина го поставивме прашањето: дали во планот за евакуација е развиена постапка за покривање на сите области и процеси. Сакавме да утврдиме дали се идентификувани лицата кои се сметаат за ранлива група, како, на пример, децата со посебни потреби, со оштетен вид, слух итн., бидејќи тие можат да бидат изложени на поголем ризик.

Одговорите ги прикажуваме во табела 40.

Табела 40. Дали во планот за евакуација е развиена постапка за покривање на сите области и процеси

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	18	42,86	16	33,33	81	22,63	115	25,67
НЕ	24	57,14	32	66,67	277	77,37	333	74,33
Вкупно:	42	100	48	100	358	100	448	100

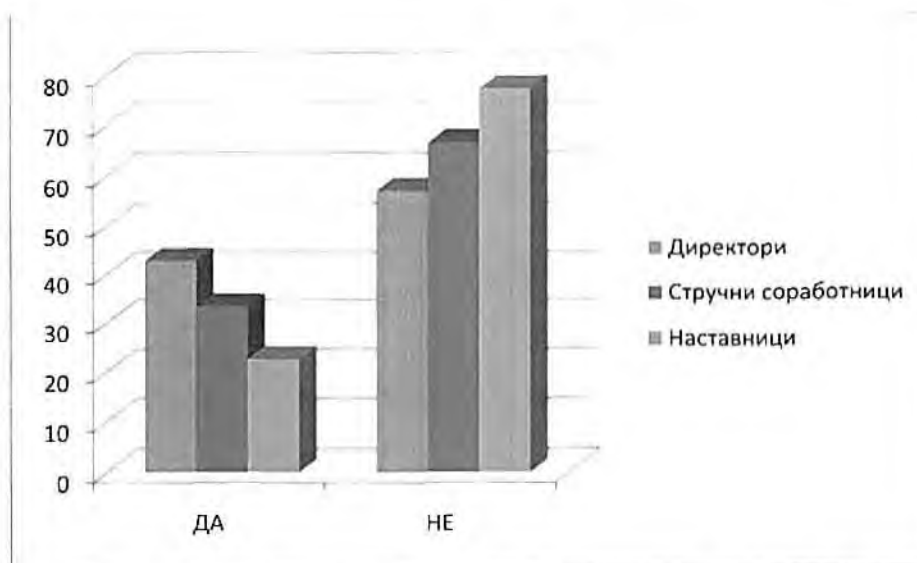
$\chi^2 = 9,719$	$df = 2$	$p < 0,01$
------------------	----------	------------

Од одговорите, 25,67% од испитаниците ја избрале категоријата „не“, што укажува на загрижувачки податок од аспект на подготвеност и превенција од земјотрес, пожар итн. На самиот почеток на процесот на планирање, неопходно е да се приберат податоците и со самото тоа да се олесни процесот на планирање. Гледано од аспект на одговорите што ги дале наставниците на ова прашање, може да се забележи дека најголем процент се изјасниле еднакво за постапката и идентификувањето на сите лица изложени на ризик, или 77,37%.

Со ова прашање сакавме да дознаеме дали внимателно се идентификуваат сите неопходни податоци; доколку во училиштето има деца со посебни потреби, неопходно е да се забележи каква посебна потреба. Со самото тоа се намалува ризикот од потенцијална закана.

Добиените резултати ни даваат право да констатираме дека речиси сите испитаници во планот за евакуација немаат развиено постапка за покривање на сите процеси.

Но за да се добие појасна слика, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 25. Дали во планот за евакуација е развиена постапка за покривање на сите области и процеси

Во однос на прашањето дали училишниот одбор пропишал процедури во планот за заштита и спасување за следење преку периодичниот преглед на училиштето, резултатите се прикажани во табела 41.

Табела 41. Дали постојат пишани процедури во планот за заштита и спасување за следење на периодичниот преглед на училиштето

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	19	45,24	12	24,00	85	23,42	116	25,49
НЕ	23	54,76	38	76,00	278	76,58	339	74,51
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

$$\chi^2 = 9,504$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Тестот χ^2 не е статистички значаен, не постои разлика во одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците за пропишаните процедури во планот за заштита и спасување и следењето на неговото

спроведување.

Во истражувањето нè интересираше да дознаеме каква е состојбата гледано од аспект на училишта лоцирани во урбана и во рурална средина, дали постои разлика во постапките за следење на спроведувањето на планот за заштита и спасување на основното училиште.

Тестот χ^2 не е значаен и покажува дека не постои разлика во одговорите што ги дале испитаниците од основните училишта во урбана средина и од рурална средина.

Табела 42. Постоене пишани процедури во планот за заштита и спасување за мерење и следење на периодичниот преглед од страна на училишниот одбор во основните училиште од урбана и од рурална средина

Категории на одговори	Анкетирани субјекти од основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти од основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
ДА	102	26,77	13	17,57	115	25,27
НЕ	279	73,23	61	82,43	340	74,73
Вкупно:	381	100	74	100	455	100

$\chi^2 = 2,779$	df = 1	p > 0,05
------------------	--------	----------

На прашањето: дали во текот на учебната година се разгледува извештајот за напредокот по преглед на несреќи, подготвен од страна на училишниот одбор, само 33,19% одговориле позитивно, за разлика на тоа 66,81% во текот на учебната година не го разгледуваат извештајот за напредокот по преглед на несреќи. Добиените резултати се претставени во табела 43.

Табела 43. Дали во текот на учебната година се разгледува извештајот за напредокот по преглед на несреќи подготвен од страна на училишниот одбор

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	21	50,00	20	40,00	110	30,30	151	33,19
НЕ	21	50,00	30	60,00	253	69,70	304	66,81
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

$\chi^2 = 7,763$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Ова прашање е од особена важност, бидејќи доколу во текот на учебната година се изработува извештај за напредокот по преглед на несреќи, навреме ќе се спровдат подготвителни активности. Тој извештај ќе послужи како референтен документ и основа да се отпочне воведување во системот за заштита и спасување.

Тоа значи, ако прецизно и јасно во текот на годината се раговара, размислува околу подготвеноста за случај на катастрофа, ќе може квалитетно, лесно и успешно да се согледаат сите недостатоци и според можностите, потребите и условите во училиштето истите да се намалат или да се отстранат.

Тестот χ^2 не е статистички значаен, покажува дека не постои статистички значајна разлика во одговорите што ги дале испитаниците во однос на изработувањето извештај за напредок по преглед на несреќи во основното училиште.

Постоењето на процедури за справување со актуелни и потенцијални неусогласености е една од круцијалните мерки со помош на која го проверуваме планирањето и преземените превентивни мерки со чија помош се овозможува континуирано следење на целиот процес на планирање. На прашањето дали во пишаните процедури за справување со актуелните и потенцијалните неусогласености се предвидува преземање корективни

активности и превентивни мерки, најголем број, или 69,87% одговориле негативно. Одговорите на испитаните субјекти се прикажани во табела 44.

Табела 44. Дали во пишаните процедури за справување со актуелните и потенцијалните неусогласености се предвидува преземање корективни активности и превентивни мерки

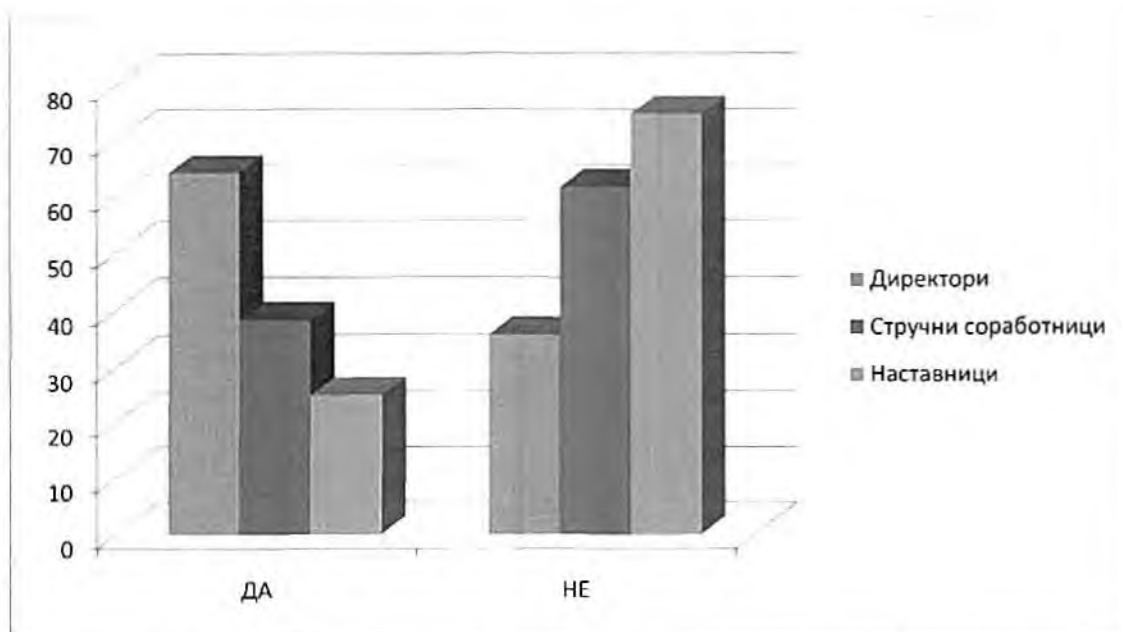
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	27	64,29	18	38,30	90	25,07	135	30,13
НЕ	15	35,71	29	61,70	269	74,93	313	69,87
Вкупно:	42	100	47	100	359	100	448	100

$\chi^2 = 29,12$	$df = 2$	$p < 0,01$
------------------	----------	------------

Пресметаниот χ^2 -квадрат со вредност 29,12 и $df=12$ укажува на постојње сататистички значајна разлика меѓу одговорите на испитаните субјети по однос на прашањето дали во пишаните процедури за справување со актуелните и потенцијалните неусогласености се предвидува преземање корективни активности и превентивни мерки.

Невозможно е да имате изработен план и притоа да не воспоставите механизам преку кој периодично ќе ги ажурирате податоците, ќе го проверувате планот и ќе преземете корективни мерки. Со самиот процес на планирање не секогаш имате јасната слика за неопходните планирани мерки и не секојпат можете да ја контролирате работата. Овозможувањето на континуирана процедура ќе придонесе многу во воспоставувањето квалитетно планирање.

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 26. Дали во пишаните процедури за справување со актуелните и потенцијалните неусогласености се предвидува преземање корективни активности и превентивни мерки

Сведоци сме на континуиран развој како од аспект на климатски промени така и од аспект на брз технолошки развој, кој со себе ги понесува новите ризици за кои е потребно да сме чекор напред кога станува збор за идентификување ризици и опасности, како и нивна обработка во квалитетен документ, т.н. Процена на ризик.

При креирањето на прашалникот, сметавме дека ова прашање всушност ќе ни ја даде реалната моментална состојба кога станува збор за планирање и подготвеност за случај на катастрофи. Одговорите на испитаните субјекти ги прикажуваме во табела 45.

Табела 45. Дали се идентификуваат новите опасности и дали за нив се прави процена на ризик

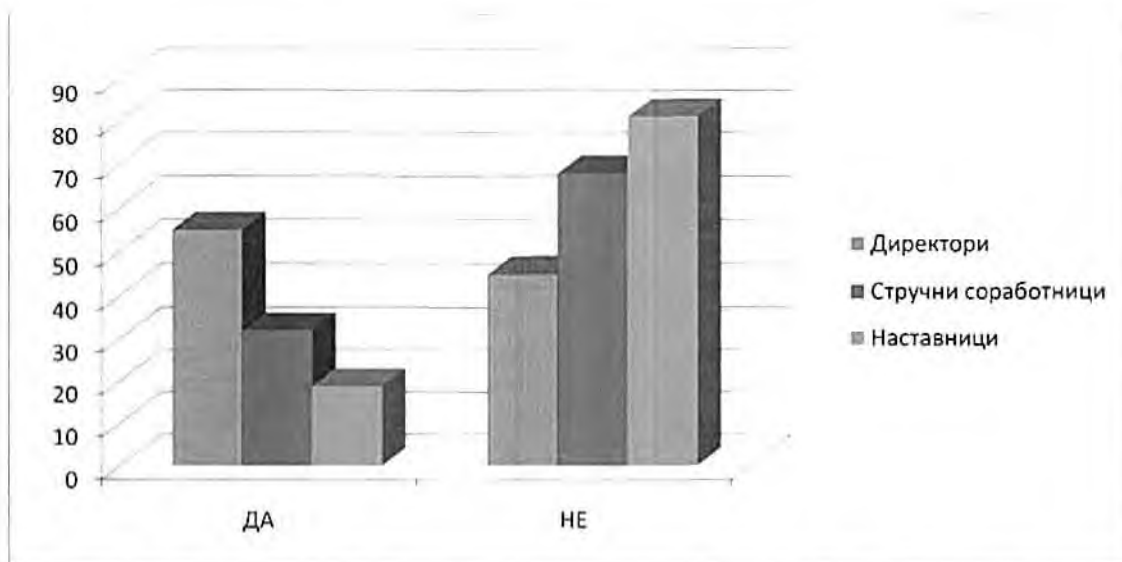
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	22	55,00	16	32,00	68	18,78	106	23,45
НЕ	18	45,00	34	68,00	294	81,22	346	76,55
Вкупно:	40	100	50	100	362	100	452	100

$\chi^2 = 28,605$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Поголем број од анкетираниите субјекти - 76,55% го избрале одговорот „не“, пресметаниот χ^2 -квадрат покажува дека постои статистички значајна разлика во одговорите на анкетираниите субјекти.

Всушност, реалната состојба од аспект на подготвеност ни го покажува подотокот со позитивните одговори, анализирајќи го значењето од соодветно воспоставниот процес на планирање на кој му претходи идентификување на ризик. Имајќи ја предвид равенката, за да настане катастрофа, потребно е да постои ризик и ранлива популација или подрачје. Бидејќи учениците ни припаѓаат во ранлива категорија, неопходно е да се посвети поголемо внимание на ризикот и да се дејствува на него за да се редуцира можноста од појава на катастрофа.

Во графиконот се прикажани одговорите на анкетираниите субјекти.

Графикон 27. Дали се идентификуваат новите опасности и дали за нив се прави процена на ризик

Воспоставувањето стандардна оперативна постапка е од големо значење за сите учесници во процесот на планирање. Со таа цел го поставивме прашањето дали постојат пишани процедури за идентификација, евиденција, заштита, пребарување, редуцирање и отстранување на непогоди. Се добива реална слика за текот на настаните и процедурата која при тоа се користи.

Од одговорите што ги дале испитаните субјекти, можеме да констатираме дека многу е мал бројот, или 29,20% имаат воспоставени процедури во услови на природни непогоди и други несреќи, останатите 70,80% немаат процедури.

Тоа укажува на загрижувачки податок при што можеме слободно да констатираме дека планирањето мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште е на незавидно ниво.

Исходот е загрижувачки, непостоење стандардна процедура значи непостоење планирање и подготвената документација, а тоа покренува со себе понатаму, како топка од снег фрлена од врвот на планината, низа други недостатоци и проблеми.

Одговорите на испитаните субјекти ги прикажуваме во табела 46.

Табела 46. Дали постојат пишани процедури за идентификација, евиденција, заштита, пребарување, редуцирање и отстранување на непогоди

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	21	52,50	18	36,00	93	25,69	132	29,20
НЕ	19	47,50	32	64,00	269	74,31	320	70,80
Вкупно:	40	100	50	100	362	100	452	100

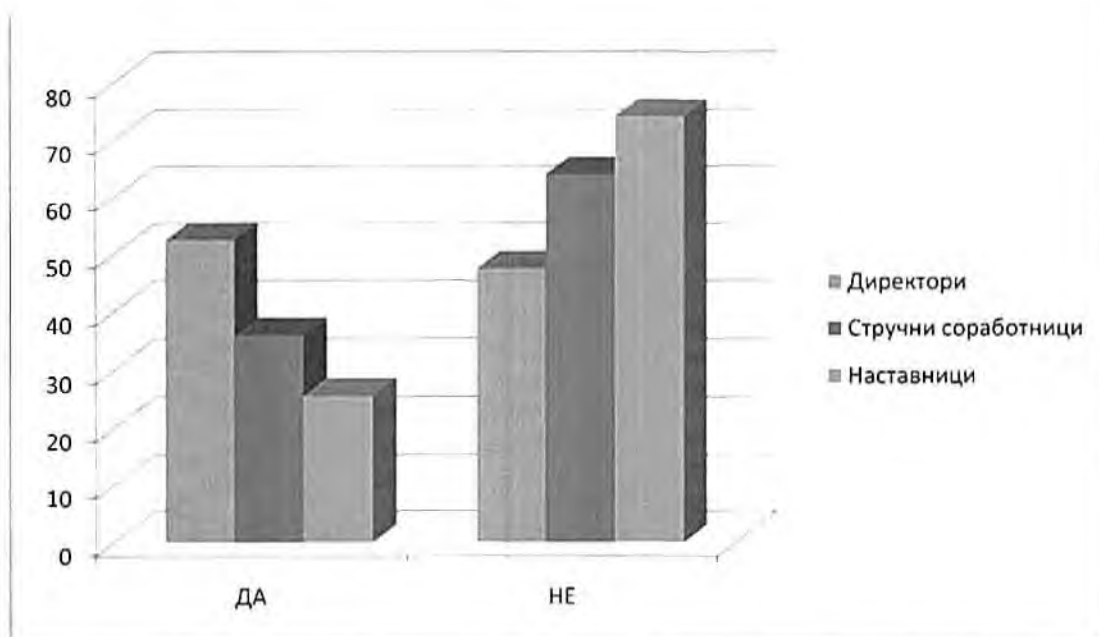
$$\chi^2 = 13,778$$

$$df = 2$$

$$p < 0,001$$

Пресметаниот χ^2 -квадрат со вредност 13,778 покажува постоење на статистички значајна разлика во одговорите на анкетираниите субјекти.

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 28. Дали постојат пишани процедури за идентификација, складирање, заштита, пребарување, задржување и отстранување на непогоди

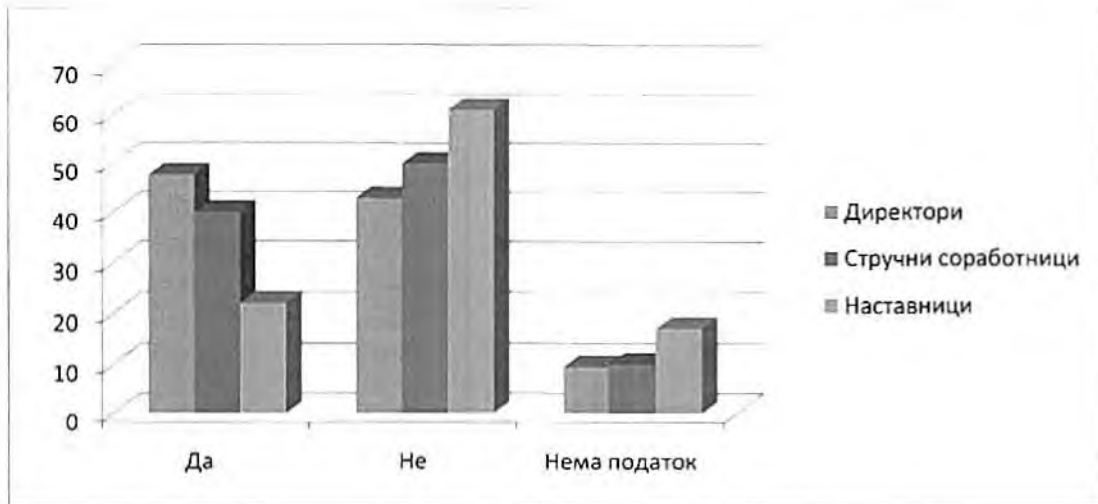
Со евакуација се врши планско преместување на лицата од загрозено подрачје. Учениците и останатиот персонал кои престојуваат во училишниот објект треба да имаат комплетна и јасна слика за евакуација во вонредна состојба со оперативно-тактичко дејствување според проценка на загрозеноста. Исто така, потребно е нивно инволвирање во целиот процес на планирање и изработка на документот кој се нарекува План за евакуација. За таа цел го поставивме прашањето на анкетираниите субјекти дали во нивното основно училиште постои изработен план за евакуација. Одговорите ги прикажуваме во табела 47.

Табела 47. Дали постои план за брза евакуација од просториите на основното училиште

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	20	47,62	20	40,00	80	21,92	120	26,26
НЕ	18	42,86	25	50,00	223	61,10	266	58,21
Нема податок	4	9,52	5	10,00	62	16,99	71	15,54
Вкупно:	42	100	50	100	365	100	457	100

$\chi^2 = 18,773$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Според одговорите, 58,21% одговориле дека немаат план за евакуација, 26,26% веќе имаат изработен план, додека 15,54% од испитаниците немаат податок. Тоа покажува незадоволителен процент на подготвеност за услови на елементарна непогода. Непостоење план и немањето податок укажува на непостоење планирање и подготвеност. Во состојба во која е потребно итно преместување од загрозеното подрачје во основното училиште непостоењето на план за евакуација ја отежнува состојбата. Пресметаниот χ^2 -квадрат покажува дека постои статистички значајна разлика во одговорите на анкетираниите субјекти.

Графикон 29. Дали постои план за брза евакуација од просториите

Постоењето на шема - план за брза и ефикасна евакуација од просториите, го разгледаваме од аспект на основни училишта кои се наоѓаат во урбана или рурална средина. Влезот / излезот од објектот потребно е да бидат на прописните и дозволени безбедносни растојанија. Од таа причина сакавме да ја дознаеме моменталната состојбата на основните училиште. Одговорите на анкетираните субјети ги прикажуваме во табела 48.

Табела 48. Дали постои шема - план за брза и ефикасна евакуација во однос на основните училиште во урбана и основните училиште од рурална средина

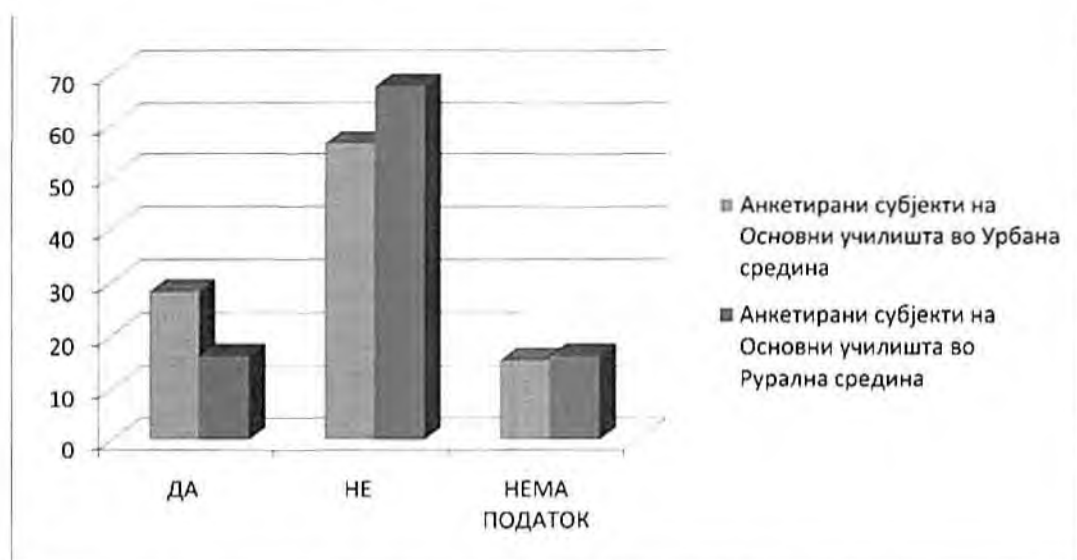
Категории на одговори	Анкетиран субјекти од основни училишта во урбана средина		Анкетиран субјекти од основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да	108	28,20	12	16,22	120	26,26
Не	216	56,40	50	67,57	266	58,21
Нема податок	59	15,40	12	16,22	71	15,54
Вкупно:	383	100	74	100	457	100

$$\chi^2 = 4,747$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Од вкупниот број анкетирани, 58,21% го избрале одговорот „не“, 26,26% да и 15,54% го одбрале одговорот „немаат податок“ дали во нивното основно училиште постои план за евакуација. Кога се фокусираме на намалување на ризикот од катастрофа, многу повеќе треба да дадеме значење на едукацијата и подготвеноста на основните училишта, бидејќи од тука се започнува. Не е потребно да се изработи документ кој нема да биде оперативен и употреблив, потребно е фокусирање на значајните показатели со кои ќе го намалиме ризикот од катастрофи. Исто така, не е доволен податокот од постоење на документ во кој не се активно вклучени сите заинтересирани субјекти при изработка на истиот документ, тоа подразбира активно партиципирање на учениците, наставниците, родителите и целокупниот персонал во основното училиште.

Графикон 30. Дали постои шема - план за брза и ефикасна евакуација во однос на основните училиште во урбана и основните училиште од рурална средина

Следново прашање е тесно поврзано со претходното, имајќи ги сите податоци во подготовка на документот план за евакуација, една од позначајните точки е и познавањето на определено место безбедно по животот на сите присутни во училиштето, кон кое ќе се упатат сите во момент на брза и ефикасна евакуација. Од одговорите прикажани во табела

49 можеме да констатираме, како и во претходното прашање, дека и овој дел не е соодветно обработен во основните училишта, секако во услови кога не постои документот план за евакуација, невозможно е да се има познавање за место безбедно за упатување во услови на брза, ефективна и ефикасна евакуација. Од одговорите може да се види дека 64,24% не се запознати, 12 (94%) немаат податок и многу мал процент - 22,81% од испитаните субјекти имаат сознание каде треба да се упатат, односно кое е зборното место при евакуација.

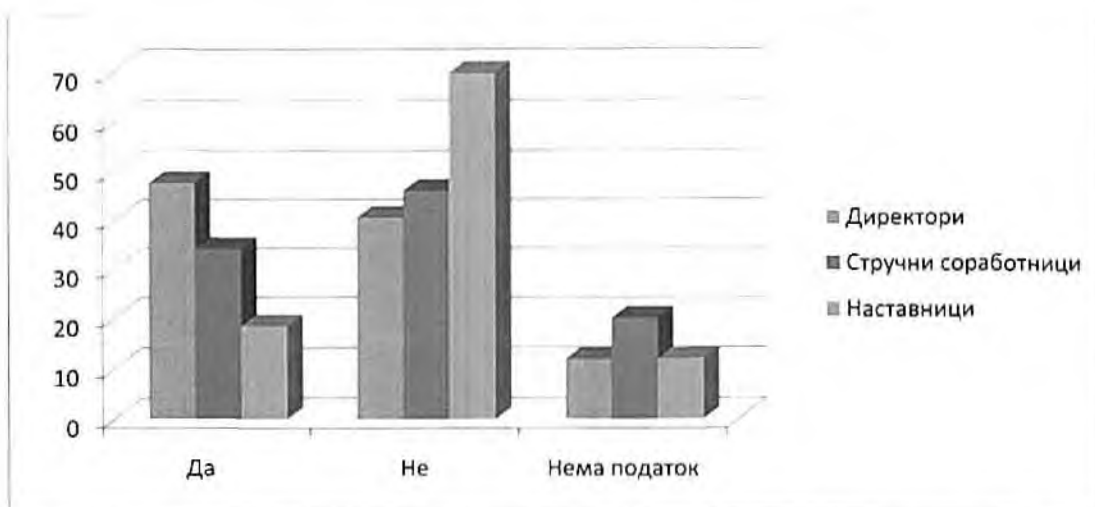
Табела 49. Дали сите се запознаени каде треба да се упатат на „зборно место при евакуација“

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	20	47,62	17	34,00	67	18,41	104	22,81
Не	17	40,48	23	46,00	253	69,51	293	64,25
Нема податок	5	11,90	10	20,00	44	12,09	59	12,94
Вкупно:	42	100	50	100	364	100	456	100

$\chi^2 = 27,190$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Chi-квадрат тестот е значаен, постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти во однос тоа дали сите за запознати каде треба да се упатат во услов на евакуација, односно зборно место при евакуација.

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 31. Дали сите се запознени каде треба да се упатат на „зборно место при евакуација“

Истото прашање е разгледано од аспект на одговорите кои ги дале анкетираниите субјекти на основни училишта во урбана и рурална средина. Слободно можеме да констатираме дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на испитаниците, поголем број (64,25%) не се запознаени каде треба да се упатат на сигурно и безбедно место назначено како зборно место при евакуација. Помал е бројот (22,81%) на испитаници кои имаат познавање, додека (12,94%) немаат никаков податок. Одговорите на испитаниците се прикажани во табела 50.

Табела 50. Дали е воспоставено, и дали сите се запознаени, каде треба да се упатат на сигурно место, назначено како „зборно место при евакуација“ во однос на основните училишта во урбана и во рурална средина

Категории на одговори	Анкетирани субјекти од основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти од основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да	90	23,50	14	19,18	104	22,81
Не	240	62,66	53	72,60	293	64,25
Нема податок	53	13,84	6	8,22	59	12,94
Вкупно:	383	100	73	100	456	100

$$\chi^2 = 2,941$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 32. Дали е воспоставено, и дали сите се запознаени, каде треба да се упатат на сигурно место, назначено како „зборно место при евакуација“ во однос на основните училишта во урбана и во рурална средина

* * * * *

Според член 10 од Законот за заштита и спасување,¹⁴⁴ заради организирано спроведување на заштитата и спасувањето, учесниците во системот за заштита и спасување донесуваат план за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи.

Тестирајќи ги сите категории, добиените заклучоци ни овозможуваат да ја потврдиме помошната хипотеза дека:

Планот за заштита и спасување не е застапен како компонента во плановите за работа во основните училишта од аспект на неговата оперативност и употребливост.

¹⁴⁴ „Сл. весник на РМ“, 93/12

2. Соработката на локалната самоуправа и другите институции надлежни за катастрофи

Според член 34 од Законот за заштита и спасување, во којшто многу прецизно и јасно се дефинирани надлежностите на единиците на локалната самоуправа, советот на единицата на локалната самоуправа во остварување на заштитата и спасувањето треба да ги врши следниве работи:

1) одлучува за воспоставување потребна организација за заштита и спасување и за спроведување на мерките за заштита и спасување;

2) донесува одлука за формирање просторни сили за заштита и спасување;

3) заради отстранување на последиците од настанатите природни непогоди и други несреќи, ги утврдува обврските на јавните претпријатија, установи и служби од локален карактер кои тие ги основале во:

- гаснење пожари и спасување луѓе и имот при сообраќајни, техничко-технолошки и други несреќи;

- расчистување на локални патишта, улиците и другите инфраструктурни објекти во случај на непроодност поради врнежи од снег, наноси од снег, голомразица, наноси од земја предизвикани од силни врнежи, одрони, лизгање на земјиштето и друго;

- укажување прва медицинска помош во случај на појава на зголемен број заболени и повредени и спречување на ширењето на заразни болести;

- заштита на животните и растенијата во случај на појава на болести, штетници и други природни непогоди;

4) ја следи подготвеноста на единицата на локалната самоуправа за заштита и спасување;

5) одлучува за висината на средствата потребни за заштита и спасување од буџетот на единицата на локалната самоуправа;

6) одлучува за висината на средствата од буџетот на единицата на локалната самоуправа за надомест на штета од природни непогоди и други несреќи и

7) одлучува за распределба на хуманитарна помош наменета за настраданото население во единиците на локалната самоуправа.

За темата која се обработува во трудот, од особена важност ни е надлежноста на градоначалникот, од причина што директорот на основното училиште во локалната самоуправа учествува во процесот на донесување одлуки кога станува збор за подготвеност за катастрофи.

Во членот 35 прецизно е дефинирана одговорноста на градоначалникот на единицата на локалната самоуправа од аспект на заштитата и спасувањето и тоа:

- 1) го предлага планот за заштита и спасување;
- 2) ја следи состојбата во врска со реализацијата на донесените одлуки од Советот на единицата на локалната самоуправа за спречување на настанувањето и за отстранувањето на последиците од природните непогоди и други несреќи;
- 3) одговорен е за подготвеноста на силите за заштита и спасување кои единицата на локалната самоуправа ги формирала;
- 4) одлучува за ангажирање на силите за заштита и спасување кои ги формирала единици на локалната самоуправа;
- 5) раководи и ги координира активностите за заштита и спасување што ги спроведува единицата на локалната самоуправа до активирање на подрачните штабови;
- 6) го следи остварувањето на акциите за расчистување на локални патишта, улиците и другите инфраструктурни објекти во случај на настанување на природни непогоди и други несреќи на подрачјето на единицата на локалната самоуправа;
- 7) бара помош во ангажирање на просторните сили за заштита и спасување, формирани кај правните лица од подрачјето на единицата на локалната самоуправа и
- 8) во услови кога со силите за заштита и спасување не можат да се отстранат последиците од природните непогоди и други несреќи, бара ангажирање на републичките сили за заштита и спасување.

За извршување на стручните работи во врска со надлежностите на единицата на локалната самоуправа во областа на заштитата и спасувањето, градоначалникот назначува одговорно лице за заштита и спасување или формира одделение.

Според горнаведените обврски, одговорноста на градоначалникот на единицата на локалната самоуправа од аспект на заштитата и спасувањето, а земајќи го предвид фактот што основните училишта се во надлежност на општината, особено нè интересираше соработка на менаџментот на основното училиште со локалната самоуправа на прашањето креирање на планските документи Процена на ризик и Плана за заштита и спасување на основното училиште од катастрофи. Одговорите кои ги добивме се прикажани во табела 51.

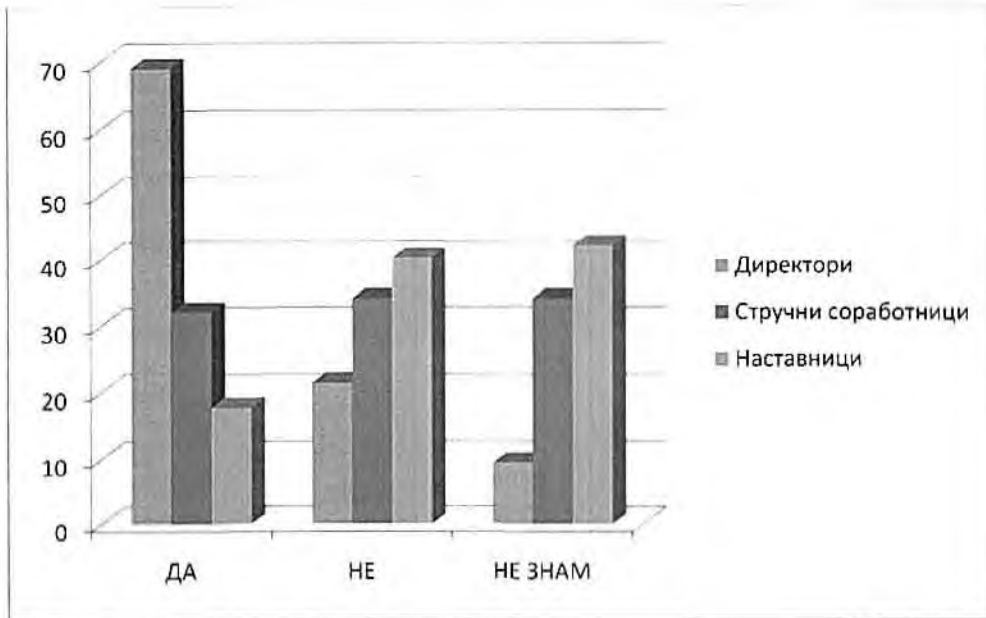
Табела 51. Соработката со локалната самоуправа и размена на знаење и искуства за оваа проблематика

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	29	69,05	16	32,00	65	17,76	110	24,02
Не	9	21,43	17	34,00	147	40,16	173	37,77
Не знам	4	9,52	17	34,00	154	42,08	175	38,21
Вкупно:	42	100	50	100	366	100	458	100

$\chi^2 = 57,175$	df = 4	p < 0,01
-------------------	--------	----------

Ако се разгледуваат мислењата поединечно, ќе забележиме дека разликите се најголеми помеѓу ставовите на директорите (69,05%) во однос на соработката со локалната самоуправа кои размениле знаење и искуства за проблематиката за заштита и спасување и стручните соработници (32,00%) и наставниците со 17,76%. Може да се забележи дека најголем е бројот на наставници (40,16%) кои укажуваат на непостоење на соработка и размена

на знаења и искуства околу прашањата поврзани со заштитата и спасувањето со локалната самоуправа.

Графикон 33. Соработката со локалната самоуправа и размена на знаење и искуства за оваа проблематика

Според податоците од истражувањето можеме да ја потврдиме третата помошна хипотеза:

Локалната самоуправа недоволно ја пружа соодветната потребна помош на основното училиште во креирањето на планските документи: Процена на ризик и План за заштита и спасување на основното училиште.

Зошто вежбаме.....?

„Кажми ми и ќе заборавам

Покажи ми - можеби нема да запомнам

Вклучи ме и ќе разберам.,,

Why we exercise.....?

"Tell me & I`ll forget

Show me & and I may not remember

Involve me & and I`ll understand"

3. Подготвеноста на директорите, стручните соработници и наставниците за изработка на документот *Процена на ризик*

Во врска со првото прашање од оваа компонента на нашето истражување, кое гласи: во колкав степен ги познавате законските одредби и инструментите за заштита и спасување, мнозинството од наставниците (60,33%), како и стручните соработници (42,00%) сметаат дека малку ги познаваат содржините на подзаконските акти и нормативата за заштита и спасување, која дава обврски и задолженија на вработените во основно образование како вулнерабилна категорија, односно критична инфраструктура од аспект на училишен објект, значаен за преземање претходни превентивни мерки и активности за имплементирање на законското решение како предуслов оспособување на учениците за услови на природни непогоди и други несреќи. Директорите како менаџери на основното училиште (52,38%) сметаат дека доволно ги познаваат законските одредби и инструментите за заштита и спасување, од кои 23,81% се изјасниле дека малку ги познаваат или (21,40%) во потполност ги познаваат законските одредби кои го регулираат менаџирањето на заштитата и спасувањето во основното училиште.

Табела 52. Познавање на законските одредби за заштита и спасување

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Воопшто не ги познавам	1	2,38	5	10,00	38	10,33	44	9,57
Малку ги познавам	10	23,81	21	42,00	222	60,33	253	55,00
Доволно ги познавам	22	52,38	21	42,00	94	25,54	137	29,78
Во потполност ги познавам	9	21,40	3	6,00	14	3,80	26	5,70
Вкупно:	42	100	50	100	368	100	460	100

$\chi^2 = 46,019$	$df = 6$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Речиси еднаков е ставот по однос на познавањето и на директорите, од коишто најголем број од испитаните (52,38%) одговориле дека доволно ги познаваат законските решенија и инструментите за заштита и спасување, а 23,81% дека малку ги познаваат.

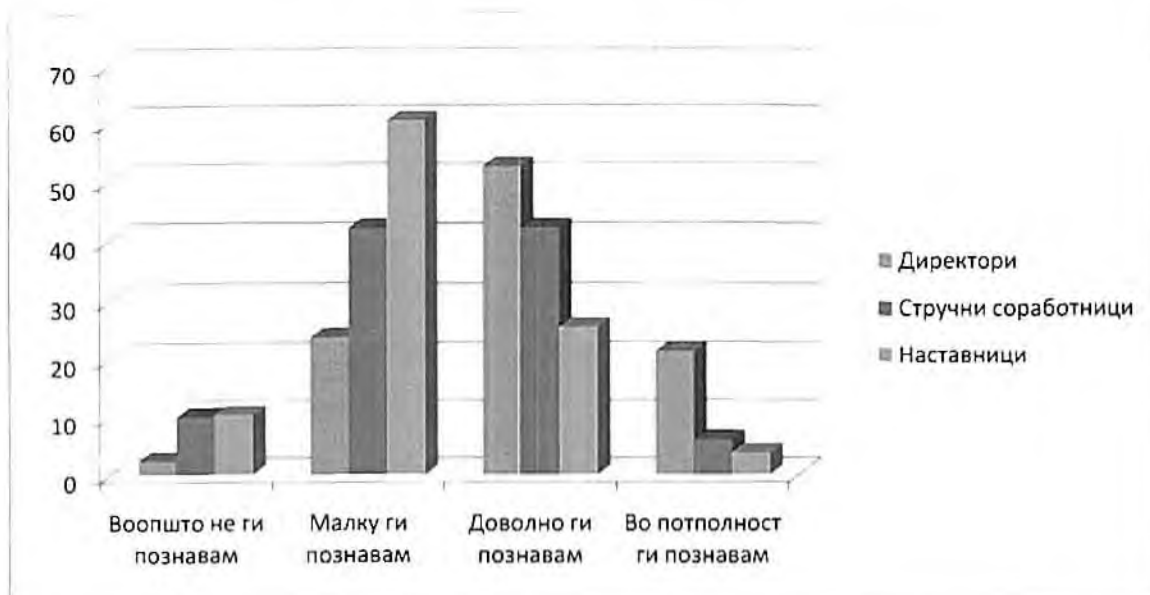
Гледано од аспект на одговорите што ги дале стручните соработници на ова прашање, може да се забележи дека најголем процент се изјасниле еднакво за познавањето на нормативните акти и инструменти на заштитата и спасувањето или 42,0% малку ги познаваат.

Со ова прашање сакавме да дознаеме какво мислење имаат стручните соработници, наставниците и директорите за содржините на нормативните акти од аспект на заштита и спасување како законска обврска за основно образование. На ова прашање беа понудени четири одговори, од кои требаа да изберат еден кој најадекватно го изразува нивното мислење.

Добиените резултати ни даваат право да констатираме дека речиси сите испитаници правилно ја сфаќаат суштината на познавањето на содржините за заштита и спасување, сметаат дека е пожелно и корисно нивното познавање, особено во ситуации од вонреден карактер, каде што е потребно правилно да се постапи во дадена ситуација. Доколку има доволно познавање за содржини на нормативните документи од аспект на заштита и спасување и има стекнато претходни знаења и способности, сето тоа на полесен начин ќе придонесе за адекватно планирање и реализирање на мерки и активности за заштита и спасување во основното образование, односно ќе се подготват превентивните документи во основното училиште за соодветно реагирање во настани од вонреден карактер.

Хи-квадрат тестот е значаен, постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти во однос на тоа во колкав степен ги познаваат законските одредби за заштита и спасување

За да се добие појасна слика, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 34. Познавање на законските одредби за заштита и спасување

Гледано од аспект на одговорите што ги дале испитаните субјекти на ова прашање, према степенот на образование резултатите ги прикажуваме во табела 53.

Табела 53. Колкав е степенот на познавањето на законските одредби за заштита и спасување во однос на степенот на образование

Категории на одговори	Степен на образование						Вкупно:	
	Високо		Вишо		Друго		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Воопшто не ги познавам	35	9,94	9	11,11	0	0,00	44	9,91
Малку ги познавам	182	51,70	55	67,90	7	63,64	244	54,95
Доволно ги познавам	111	31,53	16	19,75	4	36,36	131	29,50
Во потполност ги познавам	24	6,82	1	1,23	0	0,00	25	5,63
Вкупно:	352	100	81	100	11	100	444	100

$$\chi^2 = 12,065$$

$$df = 6$$

$$p > 0,05$$

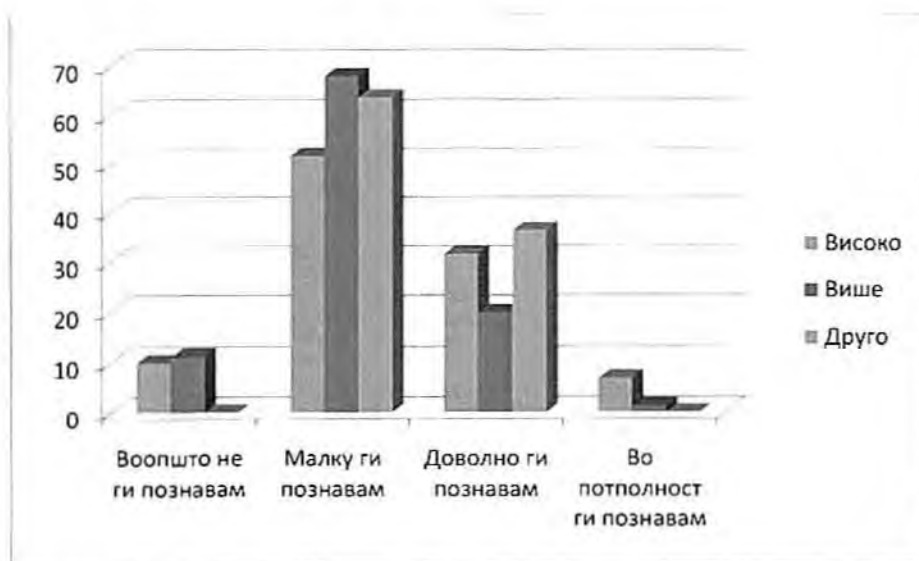
Со ова прашање сакавме да дознаеме какво мислење имаат испитаните субјекти според степенот на образование за тоа во колкав степен ги познаваат законските одредби за заштита и спасување.

И на ова прашање беа понудени четири одговори, од кои требаа да изберат еден кој најадекватно го изразува нивното мислење, односно го дава податокот за степенот на нивната подготвеност.

Добиените резултати ни даваат право да констатираме дека најголем број од испитаниците малку ги познаваат законските одредби за изработка на ваков вид документ за поадекватно проценување на опасностите во основното училиште.

Со пресметување на хи-квадрат тестот, утврдено е дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти за тоа дали го имаат изработено образецот за процена на ризик во рамките на превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 35. Колкав е степенот на познавањето на законските одредби за заштита и спасување во однос на степенот на образование

Во однос на прашањето во колкав степен го познавате моделот за процена на ризик од природни непогоди и други несреќи, 42,39% одговорија дека малку го познаваат моделот за процена на ризик, а само 3,04% во потполност го познаваат.

Гледано од аспект на одговорите што ги дале наставниците, 42,39% воопшто не го познаваат моделот, а голем процент се изјасниле подеднакво за познавањето на моделот за процена на ризик, 54,00% од стручните соработници малку го познаваат, и тие како и другите испитаници. Резултатите се прикажани во табела 54.

Табела 54. Колкав е степенот на познавање на моделот за процена на ризик од природни непогоди и други несреќи

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Воопшто не ги познавам	2	4,76	9	18,00	156	42,39	167	36,30
Малку ги познавам	17	40,48	27	54,00	151	41,03	195	42,39
Доволно ги познавам	20	47,62	14	28,00	50	13,59	84	18,26
Во потполност ги познавам	3	7,14	0	0,00	11	2,99	14	3,04
Вкупно:	42	100	50	100	368	100	460	100

$\chi^2 = 52,334$	$df = 6$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

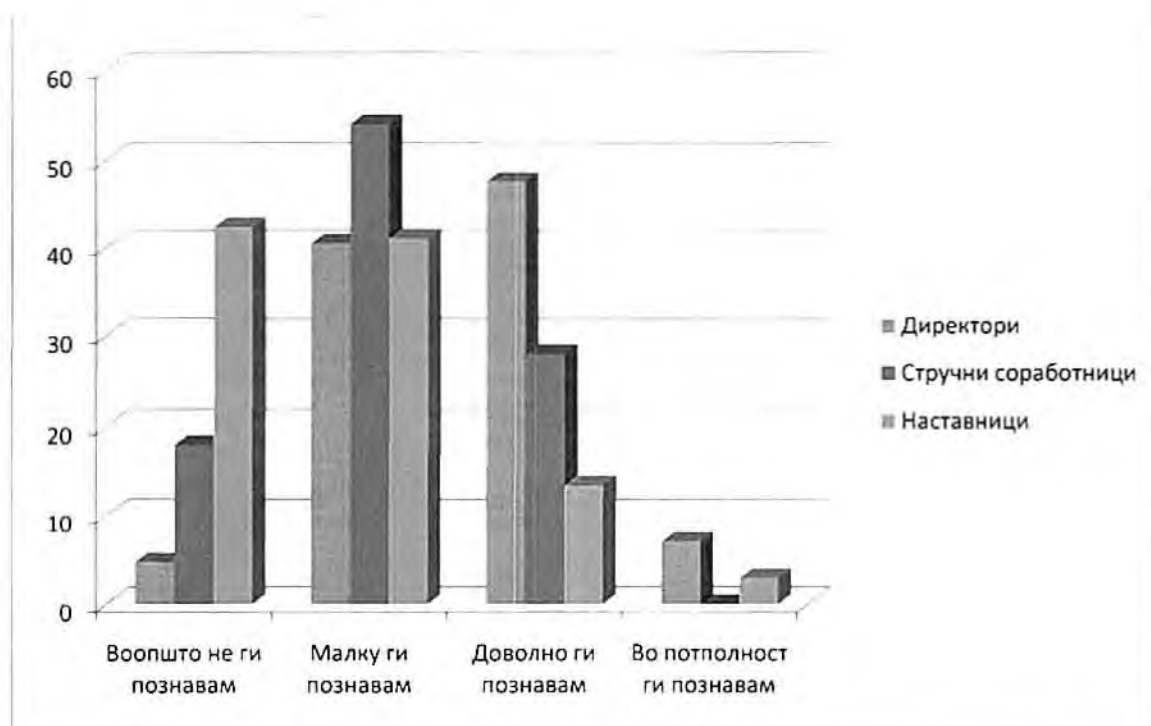
Со ова прашање нè интересираше да дознаеме во колкав степен го познаваат моделот за процена на ризик од природни непогоди и други несреќи.

Добиените резултати ни даваат право да констатираме дека мал е процентот на познавање, речиси незабележителен, што укажува на тоа дека

испитаниците како носители на таа дејност не го познаваат моделот за процена на ризик од природни непогоди и други несреќи.

Пресметаниот хи-квадрат со вредност 52,334 и $df = 6$ укажува на тоа дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти за тоа во колкав степен го познаваат моделот за процена на ризик од природни непогоди и други несреќи.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 36. Колкав е степенот на познавање на моделот за процена на ризик од природни непогоди и други несреќи

Со истражувањето нè интересираше да дознаеме дали директорите, стручните соработници и наставниците ги следат вистинските параметри за рано предупредување . Во однос на ова прашање резултатите се претставени во табела 55.

Табела 55. Следење на вистинските параметри за рано предупредување

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	22	52,38	18	36,00	70	19,07	110	23,97
Не	9	21,43	11	22,00	91	24,80	111	24,18
Не знам	11	26,19	21	42,00	206	56,13	238	51,85
Вкупно:	42	100	50	100	367	100	459	100

$$\chi^2 = 28,690$$

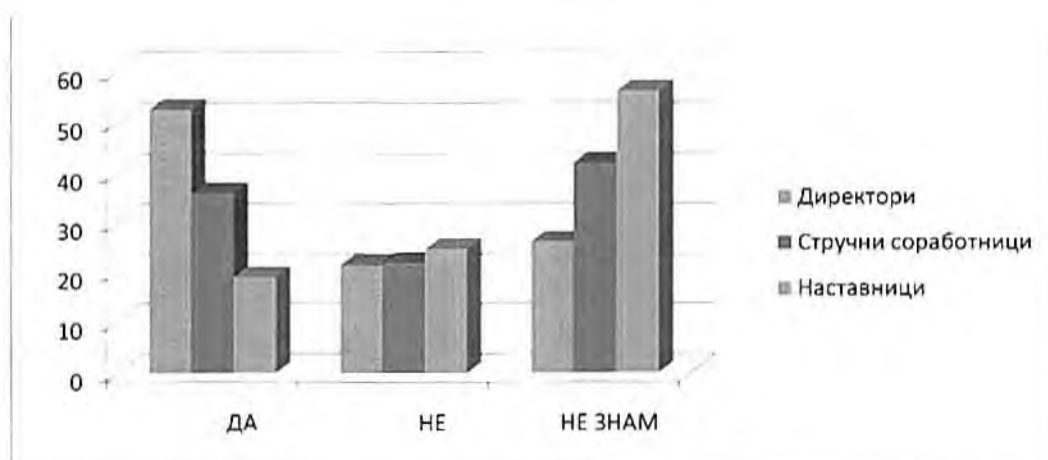
$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Изнесените податоци покажуваат дека директорите (52,38%) сметаат дека ги следат вистинските параметри за рано предупредување, за разлика од нив стручните соработници во најголем процент (42,00%) и наставниците со 56,13% се изјасниле дека не знаат дали ги следат вистинските параметри за рано предупредување.

χ^2 -квадрат тестот е значаен, постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти во однос тоа дали ги следат вистинските параметри за рано предупредување

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 37. Следење на вистинските параметри за рано предупредување

Во врска со прашањето на нашето истражување кое гласи: дали е можно да бидат генерирани точни и навремени предупредувања од природна непогода и друга несреќа, мнозинството од наставниците (54,64%) сметаат дека поставеноста на точни и навремени предупредувања е можна во основно образование; директорите го сметаат истото со 53,66%; додека мислењето на стручните соработници е помеѓу „да“ (44,00%) и „не знам“ (42,00%). Резултатите се прикажани во табела бр 56.

Табела 56. Дали е можно да бидат генерирани точни и навремени предупредувања од природна непогода и друга несреќа

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	22	53,66	22	44,00	200	54,64	244	53,39
Не	6	14,63	7	14,00	58	15,85	71	15,54
Не знам	13	31,71	21	42,00	108	29,51	142	31,07
Вкупно:	41	100	50	100	366	100	457	100

$\chi^2 = 3,269$	$df = 4$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

На ова прашање, од непознати причини, три испитаници не дале одговор.

Со ова прашање сакавме да дознаеме какво мислење имаат директорите, стручните соработници и наставниците околу можноста да бидат генерирани точни и навремени предупредувања од природна непогода и друга несреќа. На ова прашање беа понудени три одговора, од кои требаше да изберат еден што најадекватно го изразува нивното мислење, односно го дава податокот за можноста од навремени предупредувања од природна непогода и друга несреќа.

Добиените резултати ни даваат право да констатираме дека речиси сите испитаници правилно ја сфаќаат суштината на планирањето и најголем

број од испитаниците сметаат дека можат да бидат генерирани навремени предупредувања од природна непогода и друга несреќа за поадекватен одговор во слушај на катастрофа и преземање мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште.

Со пресметување на хи-квадрат тестот, утврдено е дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти за тоа дали е можно да бидат генерирани точни и навремени предупредувања од природна непогода и друга несреќа.

Во овој дел на истражувањето направивме обид да согледаме дали постои подготвеност на испитаниците од основно училиште по однос на прашањето: дали предупредувањето ја опфаќа сета изложеност на ризик од природна непогода и друга несреќа.

Од податоците прикажани во табелата 57 имаме уште една потврда за тоа дека најголем процент од вкупниот број анкетирани испитаници (49,46%) се изјасниле дека предупредувањето не ја опфаќа сета изложеност на ризик од природна непогода и друга несреќа.

Табела 57. Дали предупредувањето ја опфаќа сета изложеност на ризик од природна непогода и друга несреќа

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	16	38,10	16	32,00	62	16,89	94	20,48
Не	19	45,24	20	40,00	188	51,23	227	49,46
Не знам	7	16,67	14	28,00	117	31,88	138	30,07
Вкупно:	42	100	50	100	367	100	459	100

$\chi^2 = 16,177$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

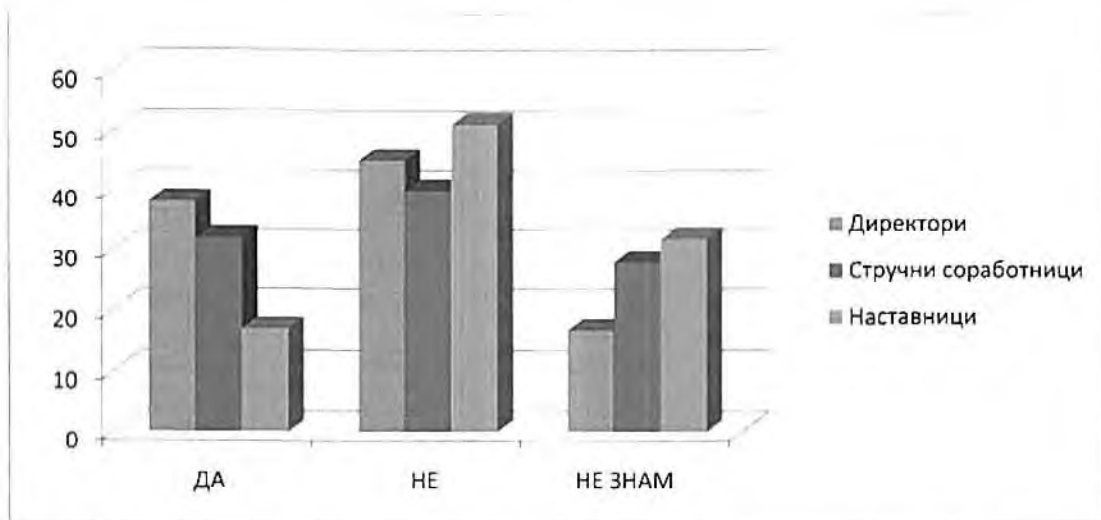
Со пресметување на хи-квадрат тестот, утврдено е дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос

на тоа дали предупредувањето ја опфаќа сета изложеност на ризик од природна непогода и друга несреќа.

Таквиот резултат покажува дека директорите, наставниците и стручните соработници од основните училишта немаат воспоставено јасно и прецизно утврдено предупредување кое ќе ги опфати сите опасности, со самото тоа постои недоволна подготвеност во случај на природни непогоди и рано предупредување од истата. Ваквата ситуација во основните училишта не е задоволителна, имајќи го предвид фактот на навремено и адекватно реагирање во итна ситуација, неможноста од рано предупредување во рамките на превенција и подготвеност е оневозможено, а со тоа е зголем ризикот по вработените и секако учениците во основното училиште.

Раното предупредување може да функционира на различни начини, понекогаш и без висока технологија и без големи финансиски вложувања. Наша задача е да се исползува секоја можност, во секој случај со имплементирање на систем за раното предупредување во случај на природни катастрофи би имало многу помал број на жртви. Тоа е основен приоритет кога зборуваме за превенција и подготвеност од појава на природна катастрофа. Системите за предупредување се клуч за намалување на ризикот во сите фази на циклусот на справување со катастрофи: превенција, рано предупредување, одговор и реконструкција. Многу животи би можеле да бидат спасени со подобри мерки на претпазливост.

За да се добие појасна слика, за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 38. Дали предупредувањето ја опфаќа сета изложеност на ризик од природна непогода и друга несреќа

Прашањата од четвртата група се однесуваат на подготвеноста за изработка на документот процена на ризик и тоа од аспект на планот на основното училиште. Со ова прашањето сакавме да определиме дали постои разбирање за ризикот и предупредувањето од природна непогода и друга несреќа во рамките на превенција и подготвеност. Од табела 58 може да се види дека 60,13% се изјасниле дека постои разбирање, категоријата „не знам“ ја избраа 26,58% , а „не“ - 13,29% од испитаниците.

Табела 58. Дали постои разбирање за ризикот и предупредувањето од природна непогода и друга несреќа

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	27	64,29	27	54,00	222	60,49	276	60,13
Не	9	21,43	8	16,00	44	11,99	61	13,29
Не знам	6	14,29	15	30,00	101	27,52	122	26,58
Вкупно:	42	100	50	100	367	100	459	100

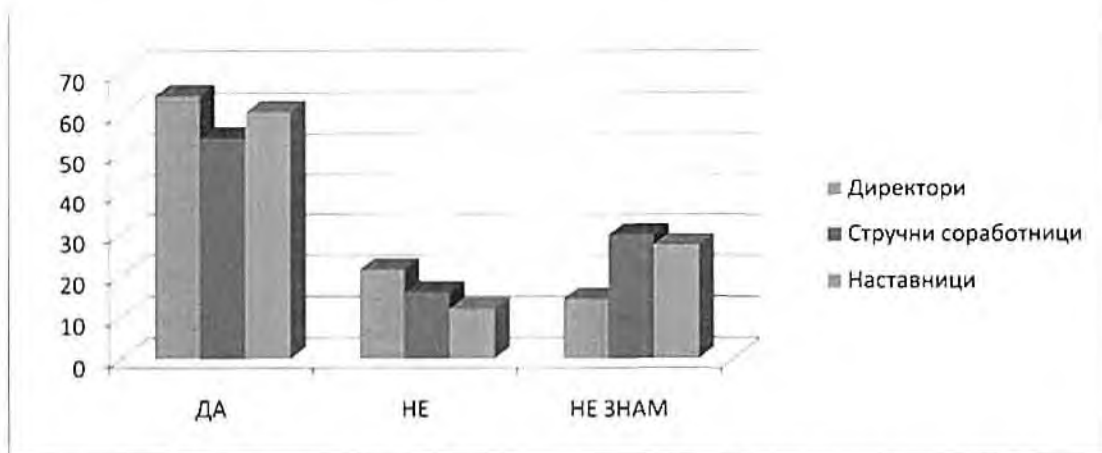
$$\chi^2 = 6,009$$

$$df = 4$$

$$p > 0,05$$

Пресметаниот хи-квадрат тест покажува дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти за тоа дали постои разбирање за ризикот и преупредувањето од природна непогода и друга несреќа.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 39. Дали постои разбирање за ризикот и предупредувањето од природна непогода и друга несреќа

Во рамките на истражувањето сакавме да утврдиме дали во документот Процена на ризик е опфатена првата фаза од циклусот на катастрофа -подготвеност, при што од особена важност е предупредувањето, добивањето навремена, јасна и корисна информација за постоечката непогода.

На ова прашање понудивме три одговори, од кои требаше да изберат еден кој најсоодветно ја прикажува нивната подготвеност.

Табела 59. Дали информацијата за предупредување од природна непогода и друга несреќа е јасна и корисна

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	29	69,05	25	51,02	161	43,87	215	46,94
Не	6	14,29	7	14,29	45	12,26	58	12,66
Не знам	7	16,67	17	34,69	161	43,87	185	40,39
Вкупно:	42	100	49	100	367	100	458	100

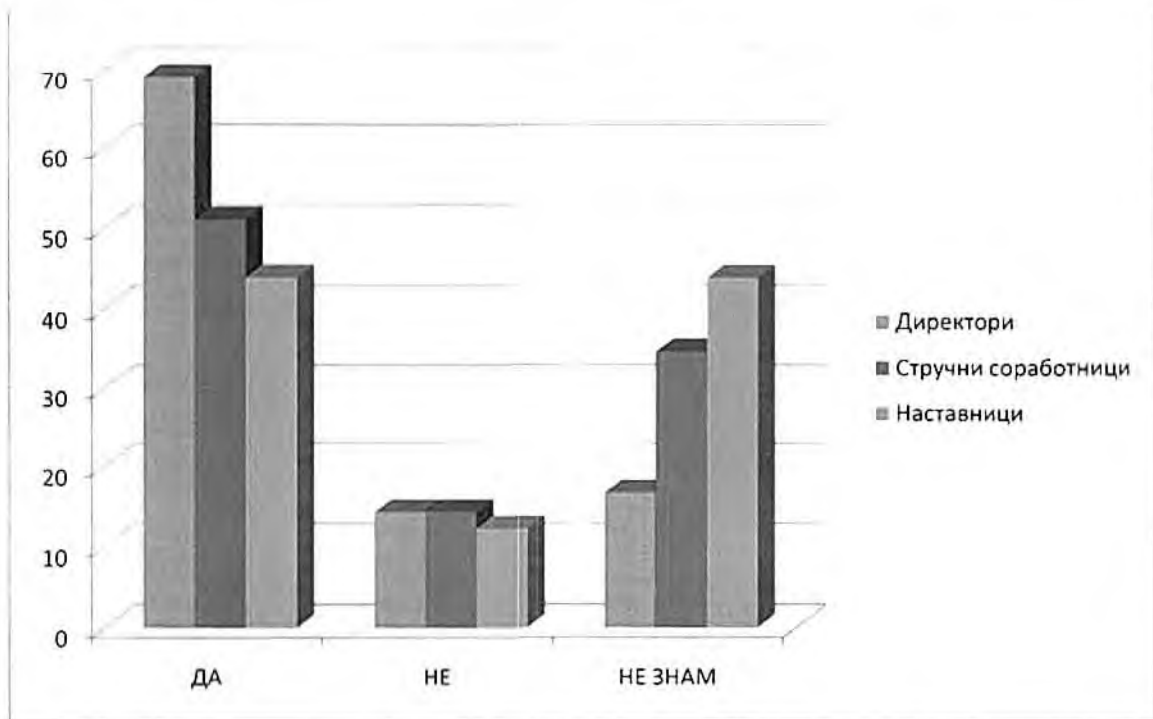
$\chi^2 = 12,865$	$df = 4$	$p > 0,05$
-------------------	----------	------------

Пресметаниот χ^2 -квадрат тест покажува дека не постои статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците за тоа дали информацијата за предупредување од природна непогода и друга несреќа е јасна и корисна.

Навременото и соодветно информирање на персоналот и учениците во основното училиште ќе придонесе за навремено преземање превентивни мерки и спречување или ублажување на штетните ефекти од природните непогоди.

Со оглед на дејноста што ја вршат образовните установи, неопходна е навремена информација за престоен негативен ефект од катастрофата, како и за мерките што е неопходно да се преземат. Сметаме дека е особено значајно информацијата за предупредување од природна непогода или друг вид катастрофа да биде јасна и позната на секој присутен во училиштето за меѓусебно информирање и комуникација.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 40. Дали информацијата за предупредување од природна непогода и друга несреќа е јасна и корисна

Во согласност со одредбите од Законот за заштита и спасување, во глава 6. *Права и должности на граѓаните во заштитата и спасувањето*, во остварувањето на заштитата и спасувањето во Републиката граѓаните ги имаат следниве права и должности:

- да учествуваат во заштитата и спасувањето;
- да извршуваат материјална обврска и
- да се оспособуваат и подготвуваат за самозаштита.

Врз основа на член 119 став 1 од истиот закон, пропишан е *Правилник за содржината и начинот на спроведување на обучувањето за самозаштита во образовните институции*.

Имајќи ги предвид надлежностите на органите на државната власт, надлежностите на единиците на локалната самоуправа, обврските на трговските друштва, јавните претпријатија, установите и службите, како и правата и должностите на секој граѓанини за оспособување и подготвување за лична и заемна заштита, евидентна е потребата од подобрување на

јавната свест за можноста од појава на елементарни непогоди, како и обработување на содржини за самозаштита во образовните институции.

Во услови на изграден ефикасен систем на социјални партнерства и заедничко дејствување на сите релевантни фактори, образованието создава стручњаци што ќе можат да се вклучат во острата домашна и меѓународна конкуренција во сите области. Услов за тоа не е само учество на сите чинители во општеството туку креирање ефикасен и ефективен образовен систем на сите нивоа, а поради остварувањата што ги наметнува новата положба во општествено-економскиот контекст, се уважуваат и принципи на одржлив развој.

Тоа значи обезбедување можност за усвојување знаење, стекнување вештини и способности, основни поими, основни карактеристики на природните непогоди, последиците од нивното настанување, мерки за заштита и спасување: превентивни и оперативни пред настанување, за време на настанувањето и по настанувањето на опасноста, средства и опрема која се користи за заштита и спасување, вежбање на постапки на превентивните и оперативните мерки за лична и колективна заштита при појава на опасноста, понатамошно образование и учење со уважување на насоките за одржлив развој на целокупното општество.

Овие податоци, исто така, одаат во прилог на хипотезата дека наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека не се доволно подготвени за изработка на документот процена на ризик.

4. Професионална подготвеност за катастрофи во основното образование и изработка на План за заштита и спасување на основното училиште

Со новиот Закон за основното образование од 2008 година, во член 91 е регулирано дека *директорот, наставникот и стручниот соработник во основното училиште во текот на својата работа се должни професионално да се усовршуваат. Министерството за образование и наука во соработка со*

Бирото за развој на образованието донесува годишна програма за професионално усовршување, за поддршка на реформите во образованието и за истото обезбедува средства. Оваа обврска е внесена во Законот затоа што е неспорно сознанието дека стручното усовршување претставува неопходен услов за успешно извршување на педагошката работа во училиштето. Но, и покрај актуелноста на оваа законска обврска, ние овде не се осврнуваме на нејзината операционализација, а ниту, пак, на тоа како се остварува таа во училишната практика, туку се фокусираме само на оној сегмент на стручно усовршување на наставниците што е во функција на подобрување на квалитетот за поуспешна реализација на содржините од областа заштита и спасување.

Овој проблем тука, главно го разгледуваме низ призма на податоците што се добиени со анкетаирањето на директорите, наставниците и стручните соработници или, поконкретно, преку одговори што ги дадоа опфатените во прашалникот.

Во контекстот на прашањето со кое сакавме да определиме во колкав степен се познаваат инструментите и институциите во рамките на превенција и подготвеност, од табела 60 може да се види дека 45,43% се изјасниле дека малку ги познаваат, категоријата доволно ги познаваат ја избраа 22,17%, а воопшто не ги познаваат 28,48% испитаници.

Анализата на одговорите на директорите покажа разлика со тоа што одговор доволно ги познавам дадоа 50,00% испитаници, малку ги познаваат 33,33%, а воопшто не ги познаваат 2,38%.

Табела 60. Во колкав степен се познаваат институциите во рамките на превенција и подготвеност

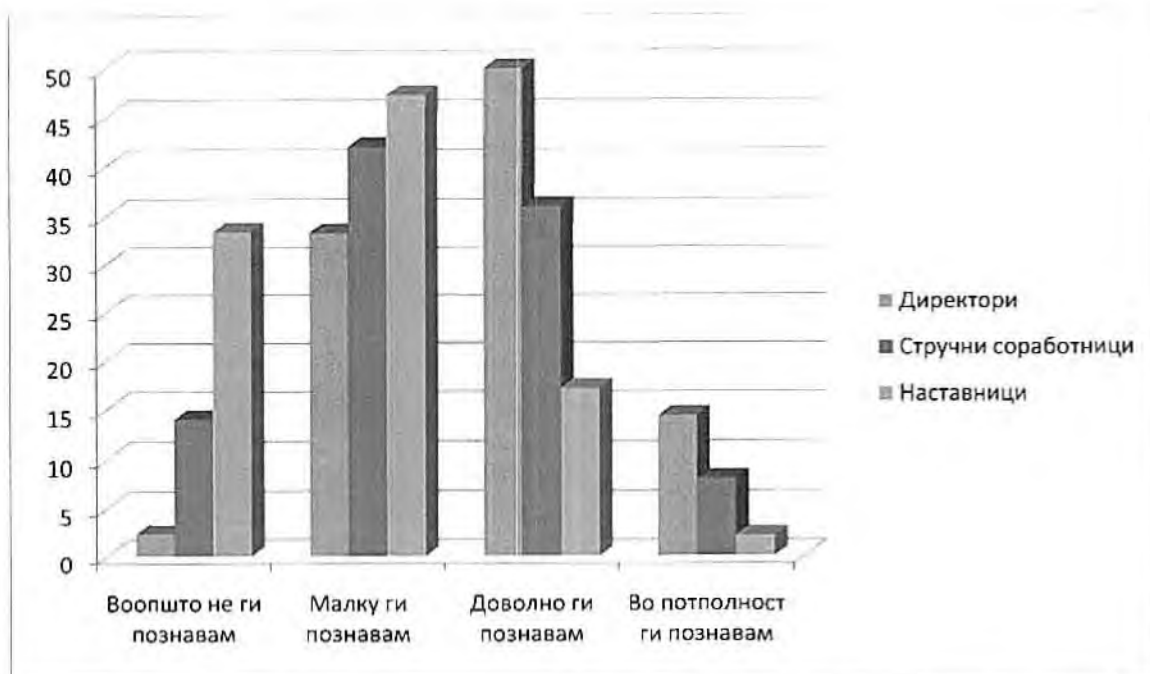
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Воопшто не ги познавам	1	2,38	7	14,00	123	33,42	131	28,48
Малку ги познавам	14	33,33	21	42,00	174	47,28	209	45,43
Доволно ги познавам	21	50,00	18	36,00	63	17,12	102	22,17
Во потполност ги познавам	6	14,29	4	8,00	8	2,17	18	3,91
Вкупно:	42	100	50	100	368	100	460	100

$\chi^2 = 58,389$	$df = 6$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Пресметаниот хи-квадрат тест покажува дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците за тоа колку ги познаваат инструментите и институциите во рамките на превенција и подготвеност.

Таквиот резултат покажува дека директорите, стручните соработници и наставниците од основните училишта имаат мало или недоволно познавање за подготвеноста и превенцијата од природни непогоди и други несреќи. Ваквата ситуација во основните училишта не е задоволителна, имајќи го предвид фактот на навремено и адекватно реагирање во итна ситуација, бара неминовно познавањето на институциите во рамките на превенција и подготвеност.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 41. Во колкав степен се познаваат институциите во рамките на превенција и подготвеност

Истото прашање гледано од аспект на степен на образование ни ги даде следниве резултати.

Табела 61. Во колкав степен се познаваат институциите во рамките на превенција и подготвеност во однос на степенот на образование

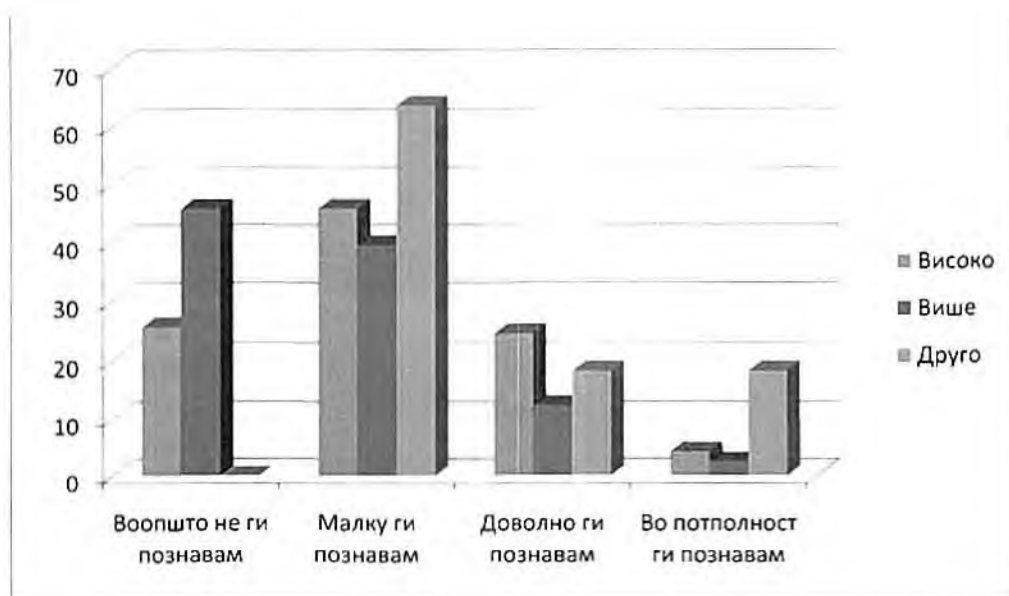
Категории на одговори	Степен на образование						Вкупно:	
	Високо		Вишо		Друго		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Воопшто не ги познавам	90	25,57	37	45,68	0	0,00	127	28,60
Малку ги познавам	161	45,74	32	39,51	7	63,64	200	45,05
Доволно ги познавам	86	24,43	10	12,35	2	18,18	98	22,07
Во потполност ги познавам	15	4,26	2	2,47	2	18,18	19	4,28
Вкупно:	352	100	81	100	11	100	444	100

$$\chi^2 = 23,994$$

$$df = 6$$

$$p < 0,01$$

Следниов графички приказ, всушност, сликовито ја прикажува состојбата со познавањето на институциите во рамките на превенција и подготвеност.

Графикон 42. Во колкав степен се познаваат институциите во рамките на превенција и подготвеност во однос на степенот на образование

Во однос на систематското прибирање податоци за изработка на документот Процена на ризик од природни непогоди и други несреќи во основно училиште, од особена важност е познавањето на опасностите и слабостите во основното училиште од аспект на ризик кој може да придонесе навремено и адекватно реагирање.

Од особена важност ни е солидната подготвеност на наставниот кадар, а со тоа и на учениците, бидејќи природните непогоди и другите видови несреќи се случуваат насекаде и во секое време, и тие не познаваат граници. Со добрата подготвеност порешително, без паника и правилно ќе постапат, а со тоа може да се спаси нечиј живот. Ќе се спречат понатамошни оштетувања и инавалидитет, бидејќи здравјето и животот на учениците и вработените во основното училиште се од непроценливо богатство.

На прашањето: дали опасностите и слабостите се добро познати, речиси еднаков е одговорот на испитаниците, или 69,43% одговориле дека

опасностите и слабостите им се добро познати, за разлика на тоа 30,57% од вкупно испитаниците одговориле со „не“. Добиените резултати се претставени во табела 62.

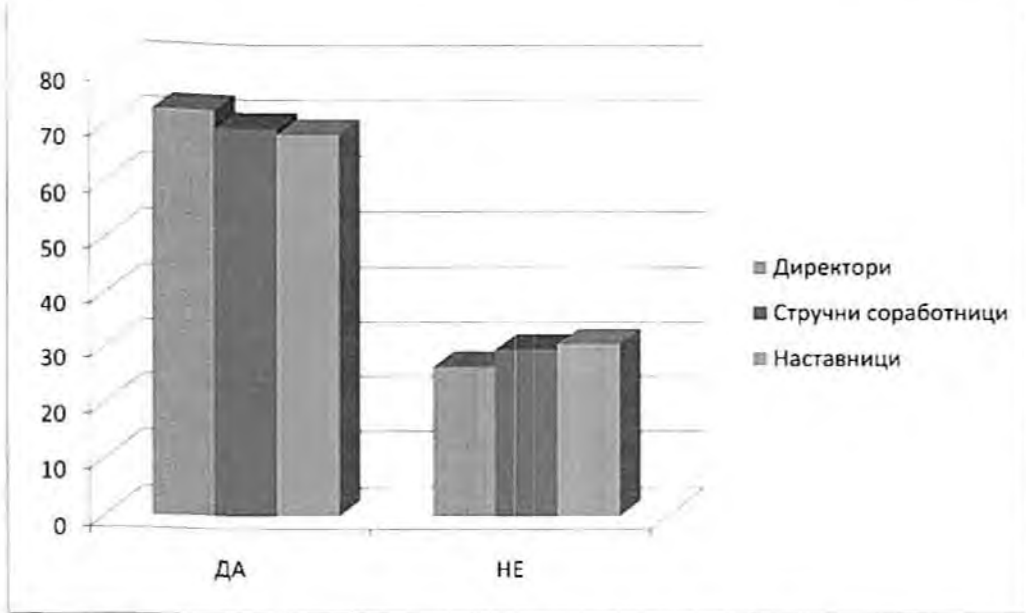
Табела 62. Дали опасностите и слабостите се добро познати

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	30	73,17	35	70,00	253	68,94	318	69,43
Не	11	26,83	15	30,00	114	31,06	140	30,57
Вкупно:	41	100	50	100	367	100	458	100

$\chi^2 = 0,320$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Со пресметување на χ^2 -квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на наставниците, стручните соработници и директорите кои работат во основните училишта за тоа дали опасностите и слабостите им се добро познати.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 43. Дали опасностите и слабостите се добро познати

Од особена важност ни беше податокот и сознанието на испитаните субјекти за тоа дали во Република Македонија има Национален план за заштита и спасување. Бидејќи тоа е патоказ на сите понатамошни случувања, реакции и подготовки. Според членот 12 од Законот за заштита и спасување,¹⁴⁵ Планот за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи на Републиката го донесува Владата на Република Македонија. Планот за заштита и спасување ги содржи превентивните и оперативните мерки, активности и постапки за заштита и спасување. Одговорите се прикажани во табела 63.

¹⁴⁵ „Сл. весник на РМ“ 93/12

Табела 63. Дали во Република Македонија има Национален план за заштита и спасување

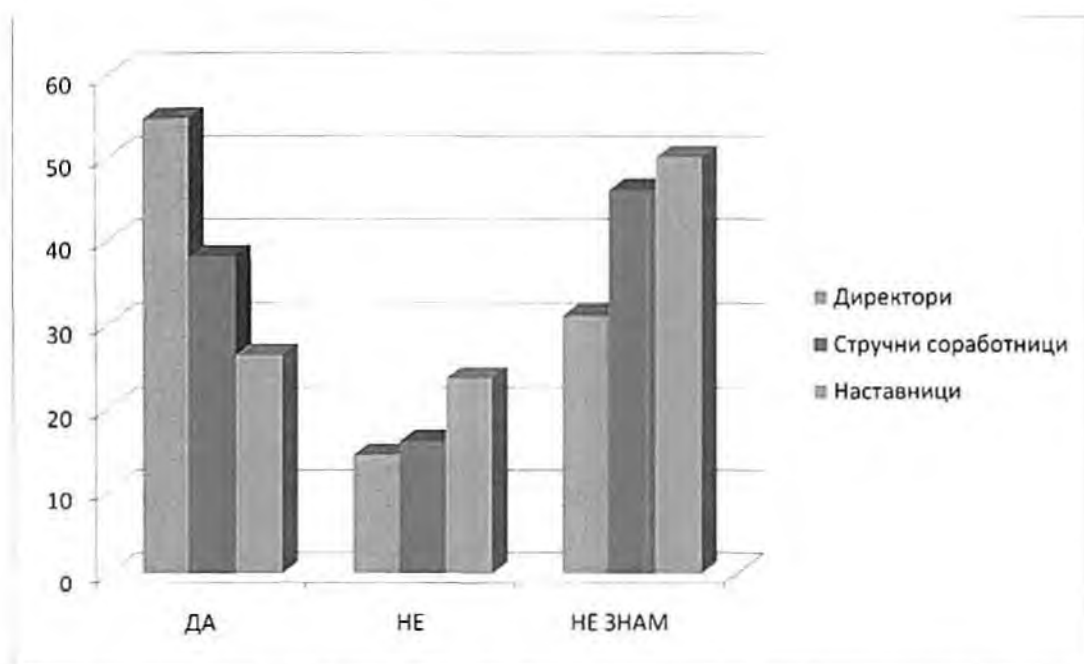
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директор		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	23	54,76	19	38,00	97	26,36	139	30,22
Не	6	14,29	8	16,00	87	23,64	101	21,96
Не знам	13	30,95	23	46,00	184	50,00	220	47,83
Вкупно:	42	100	50	100	368	100	460	100

$$\chi^2 = 16,497$$

$$df = 4$$

$$p > 0,001$$

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 44. Дали во Република Македонија има Национален план за заштита и спасување

Горенаведените податоци гледани од аспект на одговорите на испитаници од основно училиште од урбана средина и основно училиште во рурална средина по однос на тоа дали во Република Македонија има Национален План за заштита и спасување, се прикажани во табела 64.

Табела 64. Дали во Република Македонија има национален План за заштита и спасување во однос на основно училиште во урбана средина и во рурална средина

Категории на одговори	Основно училиште лоцирано во				Вкупно:	
	Урбана средина		Рурална средина		f	%
	f	%	f	%		
Да	121	31,35	18	24,32	139	30,22
Не	83	21,50	18	24,32	101	21,96
Не знам	182	47,15	38	51,35	220	47,83
Вкупно:	386	100	74	100	460	100

$\chi^2 = 1,468$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Во контекст на согледувањето на успешноста и подготвеноста за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, сакавме да ги дознаеме и мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците за тоа дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност. Добиените податоци ги претставуваме во табела 65.

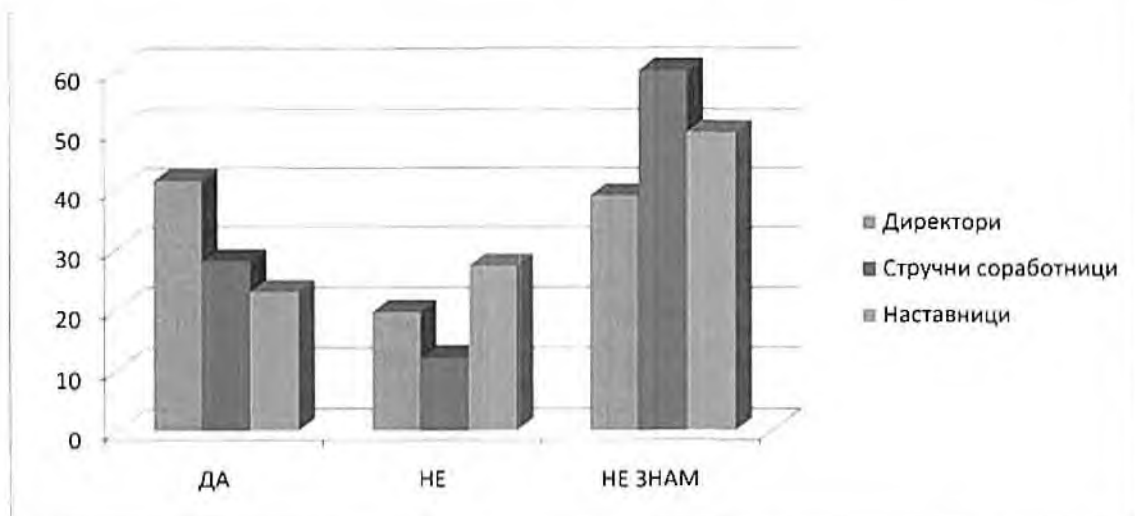
Табела 65. Дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	17	41,46	14	28,00	84	22,89	115	25,11
Не	8	19,51	6	12,00	100	27,25	114	24,89
Не знам	16	39,02	30	60,00	183	49,86	229	50,00
Вкупно:	41	100	50	100	367	100	458	100

$\chi^2 = 11,878$	$df = 4$	$p > 0,01$
-------------------	----------	------------

Овие добиени резултати покажуваат дека директорите, стручните соработници и наставниците имаат различно мислење за тоа дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност. Според нивното мислење произлегува дека 50,00% немаат познавање за ефективната структура за превенција и подготвеност при планирање мерки и активности за заштита и спасување од природни непогоди во основното училиште.

Во пресметаниот *хи*-квадрат тест, кој изнесува 11,878 со $df=4$ е утврдено дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетираниите субјекти за тоа дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност.

Графикон 55. Дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност

Во понатамошното истражување на мислењата и ставовите на испитаниците се обидовме да испитаме дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност на основните училишта лоцирани во урбана и во рурална средина. Резултатите кои ги добивме се прикажани во табела 66.

Табела 66. Дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност во однос на основно училиште во урбана средина и во рурална средина

Категории на одговори	Основно училиште лоцирано во				Вкупно:	
	Урбана средина		Рурална средина		f	%
	f	%	f	%		
Да	96	25,00	20	27,03	116	25,33
Не	92	23,96	21	28,38	113	24,67
Не знам	196	51,04	33	44,59	229	50,00
Вкупно:	387	100	74	100	458	100

$$\chi^2 = 1,108$$

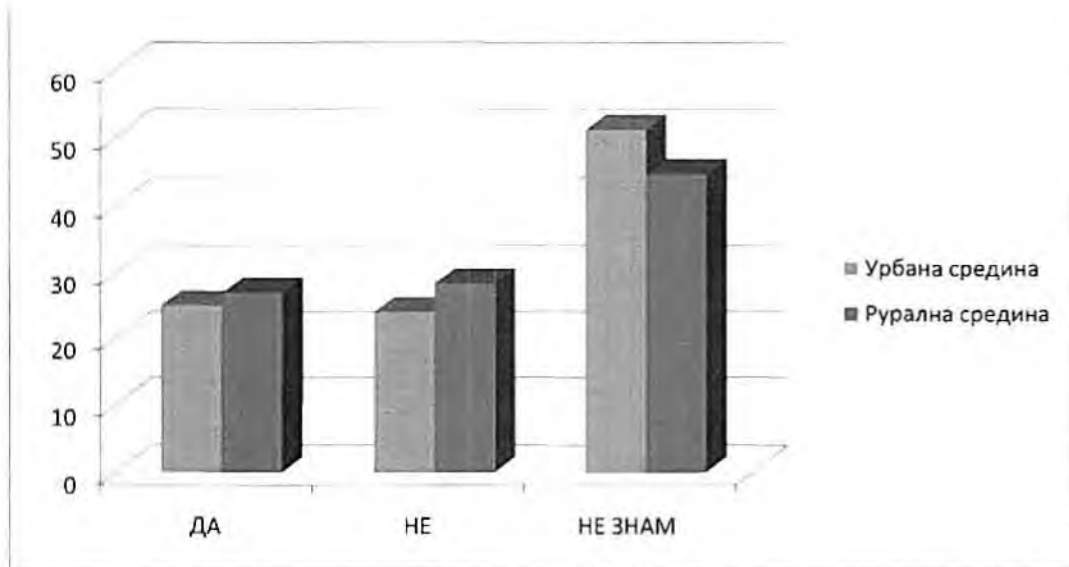
$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Податоците од испитувањето покажуваат дека 50,00% од испитаниците на основните училишта лоцирани во урбана и рурална средина не знаат дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност. И во двете групи испитаници, 23,96% од урбана средина и 28,38% во рурална средина сметаат дека во Република Македонија нема ефективна структура за превенција и подготвеност. Од вкупно испитаните субјекти само 25,33% сметаат дека има ефективна структура за превенција и подготвеност.

Добиените резултати наведуваат на заклучок дека вработениот персонал во основните училишта нема доволно реална претстава за оваа област.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на тоа дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност.

Графикон 46. Дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност во однос на основно училиште во урбана средина и во рурална средина

Следното прашање кое им го поставивме на директорите, стручните соработници и наставниците се однесуваше на тоа дали го познаваат системот за заштита и спасување кој има можност успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи.

Табела 67. Познавање на системот за заштита и спасување кој има можности успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	25	59,52	18	36,00	58	15,76	101	21,96
Не	10	23,81	19	38,00	131	35,60	160	34,78
Не знам	7	16,67	13	26,00	179	48,64	199	43,26
Вкупно:	42	100	50	100	368	100	460	100

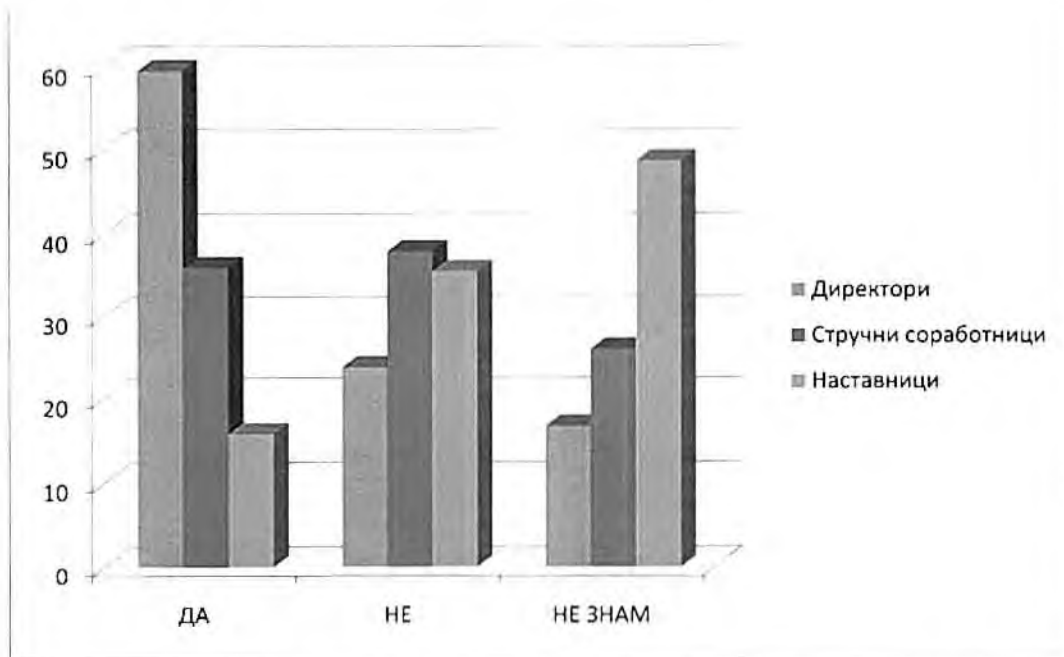
$\chi^2 = 52,367$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Резултатите кои ги добивме зборуваат дека поголем процент од испитаниците - 43,26%, го застапуваат мислењето дека не знаат дали го познаваат системот за заштита и спасување.

Може да се види дека од вкупно испитаните субјекти, 34,78% не го познаваат системот за заштита и спасување. Само 21,96% го познаваат системот за заштита и спасување кој има можност успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи.

Со примена на χ^2 -квадрат тестот утврдено е дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на тоа дали го познаваат системот за заштита и спасување кој има можност успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи.

Резултатите ги прикажуваме во следниов графички приказ со цел да се добие појасна слика за тој однос.

Графикон 47. Познавање на системот за заштита и спасување кој има можности успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи

* * * *

Обуката на силите за заштита и спасување се врши според наставни планови и програми, кои, покрај содржините за одделните специјалности, задолжително содржат: правна уреденост на системот за заштита и спасување во земјата, негова организација, планирање во заштитата и спасувањето, набљудување, известување и алармирање, раководење и командување со силите за заштита и спасување и телекомуникациите во системот за заштита и спасување. Обучувањето на силите за заштита и спасување опфаќа: *основна обука, дополнителна обука, специјализирана обука и вежби.*

Основната обука ги опфаќа сите припадници на силите за заштита и спасување по распоредувањето во нивните формациски структури.

Дополнителната обука на припадниците на силите за заштита и спасување се извршува во функција на нивно континуирано кондиционирање и подготвување за извршување оперативни задачи. Дополнителната обука на општинските просторни сили се изведува најмалку еднаш годишно во траење од најмалку еден ден, а дополнителната обука на републичките сили за заштита и спасување се изведува најмалку еднаш годишно, во траење од најмалку два дена.

Специјализирана обука на силите за заштита и спасување се изведува со поодделни нивни формациски состави заради обучување и усовршување за извршување оперативни задачи со повисок степен на сложеност.

Преку вежбите се врши проверка на оспособеноста и подготвеноста на системот за заштита и спасување во целина или проверка на одделни негови делови. Вежбите можат да бидат од локален и од регионален, односно државен карактер. Вежби во единиците на локалната самоуправа се изведуваат најмалку една на секои две години, а вежби од регионален, односно државен карактер се изведуваат најмалку една секоја година.

Според член 29 од Законот за заштита и спасување,¹⁴⁶ во Дирекцијата за заштита и спасување е формиран Центар за оспособување и обука, кој реализира основна, дополнителна и специјалистичка обука. *Центарот за обука* е организациона единица на државниот орган на управата, надлежен за работите на заштитата и спасувањето од природни и други несреќи. Центарот за обука претставува заокружена целина за изведување обука и стручно оспособување во стандардно опремени кабинети со нагледни средства и полигони. Центарот има капацитет за истовремена обука на најмалку 60 лица. За изведување на обуката, Центарот за обука ангажира наставници избрани според претходно утврдени стандарди. За поединечни видови специјалистичка обука можат да се ангажираат *ВИЗИТИНГ*-наставници од други земји. Во Центарот за обука се обучуваат:

- командантите и членовите на главниот штаб и на регионалните штабови за заштита и спасување;

¹⁴⁶ „Сл. весник на РМ“ бр. 36/04,49/04 и 86/08

- командантите и членовите на општинските просторни штабови за заштита и спасување;
- тимовите за брзи интервенции;

Во Центарот за обука може да се обучува и командниот кадар на силите за заштита и спасување на правните субјекти.

По сите програми за обука, во Центарот за обука се утврдуваат минимални стандарди на знаењето. По реализирањето на програмите се врши проверка на обученоста. Припадниците на силите за заштита и спасување кои ќе покажат обученост над утврдените стандарди добиваат писмена исправа.

Фундаментално значење за системот на заштитата и спасувањето имаат образованието, оспособувањето и обуката за заштита од природни и други несреќи.

Преку нив треба да се обезбеди едуцираност на училишната популација, оспособување на граѓаните за лична и заемна заштита, обучување на силите за заштита и спасување за брзо и ефикасно дејствување, како и оспособување на професионални кадри за определени специјалности.

Од друга страна, пак, во согласност со глава 4. *Обука на вработените* и според членовите 31 и 32 од Законот за безбедност и здравје при работа¹⁴⁷, работодавачот има обврска да изврши *теоретска и практична обука* на вработените за безбедно извршување на работата врз основа на сопствена програма, и тоа:

- пред да бидат распоредени на работното место,
- при преместување од едно на друго работно место,
- при промена на орудијата за работа, или на технолошкиот процес
- како и во текот на работата да презема мерки за надополнување на знаењата (нови прописи, сознанија и сл.)

Теоретските и практичните обуки за безбедно извршување на работата се спроведуваат во работно време кај работодавачот или на друго место. Организирањето и спроведувањето на обуката на вработените и нивните

¹⁴⁷ „Сл. весник на РМ“, бр. 92/07

претставници се на товар на работодавачот (менаџерот на основното училиште).

За вработените, менаџерот на основното училиште е должен на секои три години да им обезбеди проверка на оспособеноста за безбедност и здравје при работа.

Според член 24 од горенаведениот закон, на секое работно место и во работни простории во кои истовремено работат до 20 вработени, најмалку по еден од нив мора да биде оспособен и одреден за давање прва помош, за гасење пожар, евакуација и спасување, а над овој број, на секој 20 вработени најмалку уште по еден.

Според Законот, како и во согласност со одредбите на други закони и подзаконски прописи кои се однесуваат на неговата конкретна работна средина, работодавачот е должен да ја организира, уредува и да ја обезбедува безбедноста и здравјето при работа.

Притоа има обврска да обезбеди безбедност и здравје при работа за неговите вработени од секој аспект поврзан со работата, вклучувајќи заштита од професионални ризици, обезбедување информации и обука и обезбедување соодветна организација и потребни средства.

Без разлика на претежната дејност, работодавачот во согласност со член 17, мора да обезбеди мерки за безбедност и здравје при работа особено со:

- назначување на едно или повеќе стручни лица за безбедност (интерно или надворешно),
- донесување безбедносни мерки против пожар во согласност со посебни прописи,
- донесување мерки за прва помош и евакуација во случај на опасност,
- обука на вработените за безбедно извршување на работата врз основа на сопствена програма,
- обезбедување опрема за лична заштита за вработените и нејзината употреба, доколку преземените безбедносни мерки во работната средина не се доволни,

- вршење повремени прегледи и испитување на работната средина и опрема,
- следење на здравствената состојба на вработените.

Работодавачот (менаџерот на основното училиште) мора на секој вработен да му обезбеди соодветни обуки за безбедност и здравје при работа:

- при вработување,
- во случај на преместување на ново работно место,
- во случај на воведување на нова технологија или нови средства за работа, и
- во случај на секоја измена на работниот процес која може да го промени нивото на безбедноста и здравјето при работа.

Обуката за безбедност и здравје при работа мора да се прилагоди кон спецификите на работното место и мора да се изведе во согласност со програма која мора да биде ажурирана и изменета во поглед на новите облици и видови на опасност.

Теоретските и практичните обуки за безбедно извршување на работата се спроведуваат во работно време (менаџерот на основното училиште) или на друго место. Работодавачот утврдува задолжителни редовни теоретски и практични испити за безбедно извршување на работата за сите вработени. За наведените вработени, менаџерот на основното училиште е должен на секои три години да им обезбеди проверка на оспособеноста за безбедност и здравје при работа. Организирањето и споведувањето на обуката на вработените и нивните претставници се на товар на менаџерот на основното училиште.

Според Законот за заштита и спасување,¹⁴⁸ „ублажување и спречување на настанувањето на природните непогоди и другите несреќи“ претставува проектирање и примена на пропишани мерки за заштита од пожари и сеизмички дејства на објекти во инвестициона градба и на објекти во употреба, преземање мерки за заштита од град, изградба на одбранбени насипи, регулирање на водотеците, уредување на шумите за заштита од

¹⁴⁸ „Сл. весник на РМ“ 93/12

пожари, пошумување на голини, изградба на акумулации за вода и преземање на други мерки пропишани со закон.

Организацијата на мерките за заштита и спасување опфаќа планирање и подготвување на активности за спроведување. Мерките за заштита и спасување се остваруваат преку организирање дејства и постапки од превентивен и оперативен карактер. За ефикасна заштита на населението и материјалните добра, граѓаните на Републиката, единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби задолжително обезбедуваат средства за лична и колективна заштита, материјално-технички средства потребни за спроведување на мерките за заштита и спасување и соодветно обучен персонал.

Органите на државната управа, органите на единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установите и службите се должни да ја предвидат и да ја планираат организацијата на спроведувањето на мерките за заштита и спасување и да спроведат мерки кои се во функција на превенција.

Превенцијата од природни непогоди и други несреќи е една од најзначајните функции на Дирекцијата за заштита и спасување. Таа опфаќа изработка на процена на загрозеност за можни опасности и план за заштита и спасување од проценетите опасности од страна на сите субјекти задолжени да организираат и да спроведуваат заштита и спасување, вградување на предвидените и планираните мерки за заштита и спасување во редовното планирање и работа, потоа уредување на просторот и изградба на објекти во функција на заштитата и спасувањето, воспоставување организација и системи потребни за заштита и спасување, обезбедување материјална база, персонал и други ресурси и набљудување, јавување и известување.

Оперативни функции на мерките за заштита и спасување се активности и мерки за заштита во случај на непосредна опасност, за времетраење на

опасноста и за отстранување на последиците. Самозаштитните активности се активности и мерки што задолжително се преземаат за време на опасноста.

Заради спречување, односно намалување на последиците од природни и други несреќи, граѓаните се оспособуваат за заштита и спасување. Преку ваквото оспособување граѓаните се запознаваат со можностите за настанување на природни и други несреќи, за потребните мерки и активности што треба да ги преземаат заради нивна лична и заемна заштита, за планираните мерки за заштита и спасување на единиците на локалната самоуправа, како и за системот на заштита и спасување на земјата. Оспособувањето за лична и заемна заштита се врши плански и усогласено од страна на државата и од единиците на локалната самоуправа најмалку во два годишни циклуси.

Во оспособувањето за лична и заемна заштита се применува *општ и селективен пристап*. Примената на општиот пристап подразбира оспособување на граѓаните со конвенционалните мерки и активности за заштита и спасување. Селективниот пристап подразбира оспособување на одделни целни групи на граѓани за кои посебно се карактеристични опасности.

Врз основа на добиените податоци преку тестирањето на категориите околу познавањето на системот за заштита и спасување кој има можност успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи, според тоа дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност на основните училишта и нивните спознанија за тоа дали има *Национален план за заштита и спасување*, со право можеме да констатираме дека наставниците, сручните соработници и директорите не се доволно подготвени за изработка на планот за заштита и спасување. Тоа ни дава право да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека не се доволно подготвени за изработка на Планот за заштита и спасување.

5. Анализа на оспособеноста на учениците од основните училишта за извршување мерки и активности за заштита и спасување

Во функција на оспособување за реализација на задачите за заштита и спасување, секако се и различните обуки, семинари и симпозиуми од оваа област. Со истражувањето нè интересираше да го дознаеме мислењето на директорите, стручните соработници и наставниците за тоа дали учениците се подготвени да реагираат на предупредувањата за настани од областа заштитата и спасување. Во однос на ова прашање резултатите се претставени во табела 68.

Табела 68. Дали учениците се подготвени да реагираат на предупредувањата

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да, подготвени се	28	66,67	25	51,02	170	46,32	223	48,69
Не, не се подготвени	9	21,43	11	22,45	93	25,34	113	24,67
Не знам	5	11,90	13	26,53	104	28,34	122	26,64
Вкупно:	42	100	49	100	367	100	458	100

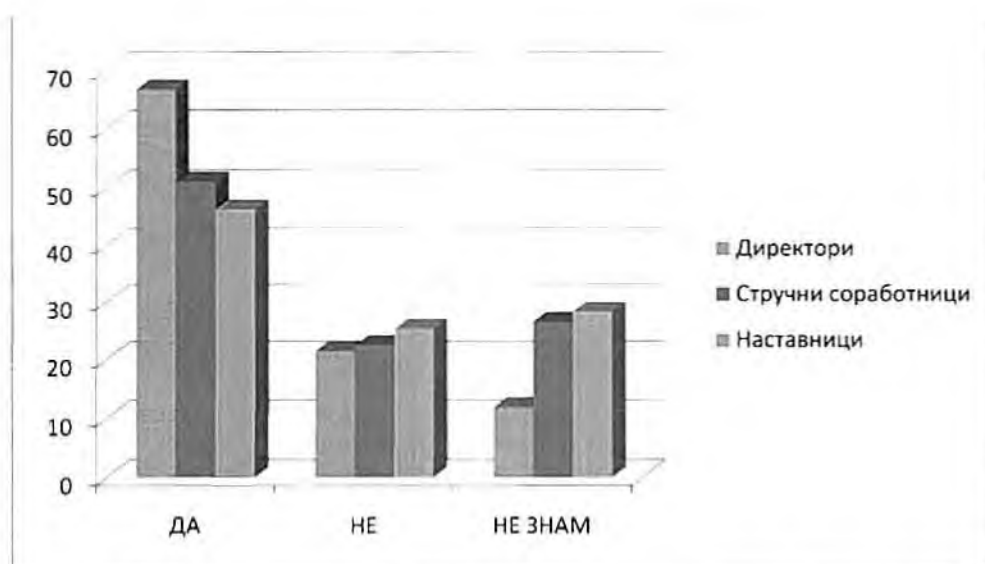
$\chi^2 = 7,43$	$df = 4$	$p > 0,05$
-----------------	----------	------------

Изнесените податоци покажуваат дека директорите, стручните соработници и наставниците сметаат дека учениците во најголем процент, 48,69% се подготвени да реагираат на предупредувањата за настани од

областа заштита и спасување, а интересен е податокот дека 26,64% не знаат дали учениците се подготвени, недоволно се упатени по однос на прашањето подготвеност и одговор на предупредувањето од појава на природна непогода и друга несреќа, 24,67% сметаат дека не се подготвени.

Пресметаниот хи-квадрат тест со вредност 7,43 покажува дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 48. Дали учениците се подготвени да реагираат на предупредувањата

Во 1974 година за првпат се донесени Доктринарни начела на Цивилната заштита, за кои се смета дека се елементи на цивилната заштита: штабови, единици и мерки на цивилна заштита. Во членот 46 од Законот за организација и подготовки на народната одбрана, јасно е истакнато кој ја организира и што опфаќа обуката за одбрана и заштита: „Обуката за одбрана и заштита ја организирале организациите на здружениот труд и другите организации, месните заедници, општините и Републиката и опфаќала обука на населението, обука на единиците и службите на територијалната одбрана, обука на единиците на Цивилната заштита, обука во основните и средните училишта, во вишите и високите школи и

факултетите и обука на работниците во државните органи и организациите на здружениот труд и другите организации”.¹⁴⁹

Според членот 50 од Законот за организација и подготовки на народната одбрана: „Обуката во основните и средните училишта се изведува со учениците во последните две години на школувањето. Обуката на вишите школи се изведува во првата и втората година на студирањето, а во високите школи и факултетите во првите две години.” За спроведувањето на обуката за одбрана и заштита во основните училишта, средните, вишите и високите школи и факултети се грижат надлежните органи за образование на општината, односно Републиката и органите на управувањето на тие школи и факултети.

Младинците од 16 до 19-годишна возраст што не биле опфатени со обуката за одбрана и заштита во средните, вишите и високите школи и факултетите или не се вклучени во обуката на единиците и службите на Цивилната заштита, должни биле да ја посетуваат обуката што ја организира општината. Програмата за обука ја донесувал Републичкиот секретар за народна одбрана во согласност со Главниот штаб, додека организацијата и начинот на изведувањето, како и бројот на наставните часови на обуката на младинците ја пропишувало општинското собрание. Програмата за обука во основните и средните училишта ја донесувал Републичкиот завод за школство, во согласност со Републичкиот секретар за народна одбрана.

Содржините и начинот на спроведување на самозаштитата во образовните институции во нашата држава се реализираат во согласност со одредена законска регулатива, поаѓајќи, пред сè, од Уставот на Република Македонија, кој дава уставноправни основи со кои се уредуваат прашањата за заштитата и спасувањето во мир. При ова посебно се важни одредбите од Уставот за заштита и унапредување на животната средина и на природата, кои претставуваат темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија. Во Уставот се нагласува дека *животот на човекот е неприкосновен и сите природни богатства на Републиката, растителниот и животинскиот свет и добрата во опшата употреба, уживаат посебна заштита.*

¹⁴⁹ Законот за организација и подготовки на народната одбрана „Сл .весник на СРМ“, бр. 6/72

Според член 51 од Националната концепција за безбедност и одбрана, заштитата и спасувањето од природни непогоди се уредува со *Закон за заштита и спасување*.

Со ваквиот пристап кон оваа проблематика, како и значењето што се даде на заштитата и спасувањето, едукацијата и обуката се дел од примарните задачи за остварување на целите на стратегијата. Се овозможи не само создавање на единствен систем за заштита и спасување туку и едукација на населението за самозаштита во рамките на системот за заштита и спасување, компатибилност со меѓународните прописи и норми што ја регулираат оваа проблематика, со што нашата држава се доближи до европските и светските тенденции и напори во справувањето и закрепнувањето од природните непогоди.

Исто така, во Националната стратегија за заштита и спасување јасно е кажано дека *во системот за образование, во годишните програми за работа на училиштата, задолжително се предвидуваат основни теоретски и практични содржини за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, за превенција и заштита од нив, според карактеристиките на регионот, како и вежби - една до две на ниво на училиште.*¹⁵⁰

Резултатите ја потврдија и претпоставката од која појдовме дека наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека учениците не се доволно обучени за извршување на мерките и активностите за заштита и спасување.

Наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека учениците не се доволно обучени за извршување на мерките и активностите за заштита и спасување.

¹⁵⁰ Национална стратегија за заштита и спасување, „Службен весник на РМ“ бр. 23 од 19.02.'09 год.

6. Евиденција за редовно спроведена обука на вработените во основните училишта од областа Заштита и спасување

Според членот 37 од Законот за безбедност и здравје при работа¹⁵¹, работодавачот е должен да води евиденција за:

- ❖ стручното обучување и оспособување на вработените за безбедна работа,
- ❖ извршените прегледи на средствата за работа,
- ❖ спроведените испитувања на физичките, хемиските и биолошките штетности и на микроклимата во работните и помошните простории, односно на работните места,
- ❖ претходните и периодичните здравствени прегледи на вработените и
- ❖ професионалните болести, заболувањата во врска со работата, повредите при работа и смртните случаи при работата.

Евиденцијата ги содржи и сите технички документи, исправи, извештаи, наоди, мислења и слично.

Водење комплетна евиденција за работодавачот во согласност со Правилникот за начинот на водење евиденција во област на БЗР,¹⁵² Евиденцијата од се води рачно во посебна книга или во електронска форма.

Во согласност со членот 5 од Правилникот при водење на евиденцијата за стручното обучување и оспособување на вработените за безбедна работа се внесуваат следниве податоци:

- име и презиме на вработениот на кој е извршено последното стручно обучување и оспособување за безбедна работа;
- ден, месец и година на последното обучување;
- колку пати претходно вработениот бил обучуван за безбедна работа;
- за кои области вработениот бил обучуван за безбедна работа;
- кое правно или физичко лице со добиена дозвола ја вршеле обуката
- дали обучувањето се вршело според изготвена програма за обука вклучувајќи теоретска и практична настава.

¹⁵¹ „Сл. весник на РМ“, бр. 92/07

¹⁵² „Сл. весник на РМ“, бр. 136/07

Со истражувањето нè интересираше да дознаеме дали се води евиденција за редовна обука на вработените. Дали се подготвени и оспособени наставниците за реализација на содржините од областа заштита и спасување, бидејќи успешното остварување на целите на воспитно-образовната работа во училиштето подразбира делегирање на соодветни надлежности од областа заштита и спасување, солидна оспособеност и познавање на суштината на оваа проблематика.

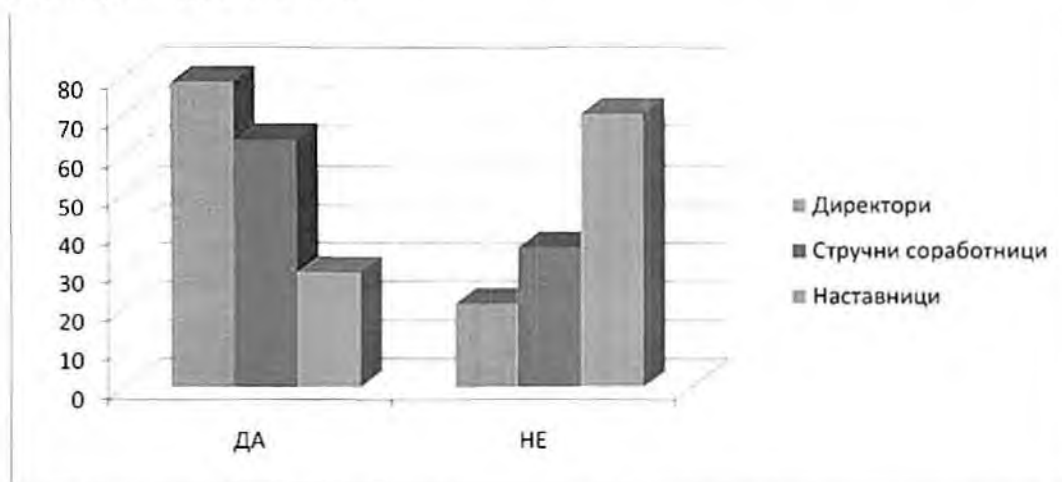
Табела 69. Дали вработените имаат соодветни надлежности од областа заштита и спасување

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	33	78,57	30	63,83	107	29,72	170	37,86
Не	9	21,43	17	36,17	253	70,28	279	62,14
Вкупно:	42	100	47	100	360	100	449	100

$\chi^2 = 53,195$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Податоците во табелата покажуваат дека вработените во основните училишта во голем процент го истакнаа податокот дека на 62,14% не им се доделени надлежности од областа заштита и спасување. Според ова можеме да ја констатираме важноста од распределбата на надлежности, бидејќи природните непогоди и другите видови несреќи се случуваат насекаде, тие не познаваат граници. Со добрата подготвеност, сигурно порешително, без паника и правилно ќе постапат со повредените, а со тоа може да се спаси нечиј живот, да се спречат понатамошни оштетувања и инавалдитет, бидејќи здравјето и животот на човекот се непроценливо богатство. Оттука произлегува и заклучокот дека со самото тоа што секој од вработените ќе имаат навремено доделена одговорност и распределена надлежност за одредена област за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи ќе се посвети поголемо внимание за намалување на ризикот од катастрофи.

Вредноста на хи-квадрат тестот 53,19 со $df=2$, покажува дека постојат статистички значајни разлики во ставовите на анкетираниите субјекти. За тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ, притоа добивајќи појасна слика.

Графикон 49. Дали вработените имаат соодветни надлежности од областа заштита и спасување

Во функција на оспособување за реализација на задачите од областа заштита и спасување, го поставивме прашањето дали училишниот одбор ги идентификува потребите за обука на персоналот од областа заштита и спасување, на пример, заштита од пожар, евакуација на учениците и вработените, пружање на прва помош и сл.

Табела 70. Дали училишниот одбор ги идентификува потребите за обука на персоналот за заштита и спасување

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	26	61,90	30	60,00	240	66,12	296	65,05
Не	16	38,10	20	40,00	123	33,88	159	34,95
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

$$\chi^2 = 0,952$$

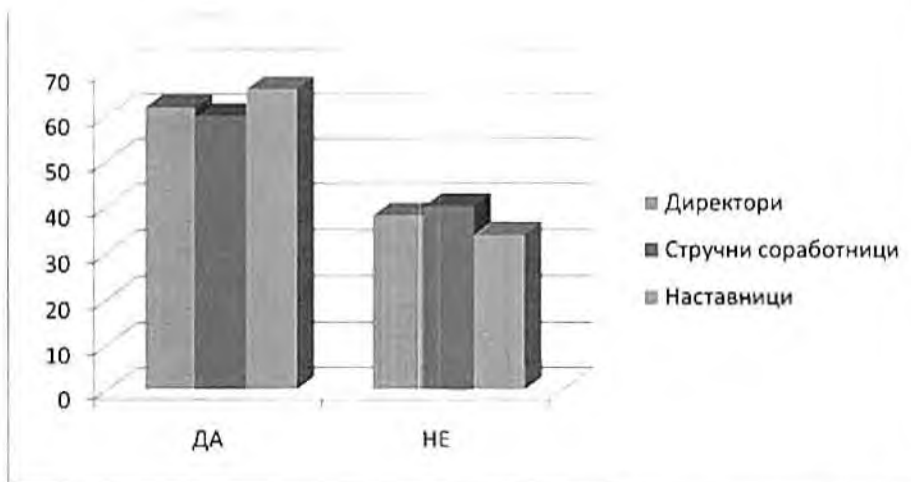
$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Мора да кажеме дека резултатите кои ги добивме по однос на ова прашање, а кои можат да се видат од табелата 70 изненадуваат, бидејќи голем дел од анкетираниите субјекти, 65,05% одговорија позитивно по однос на идентификување на потребите за обука од страна на училишниот одбор.

Вредноста на хи-квадрат тестот 0,95 со $df=2$, покажува дека не постојат статистички значајни разлики во ставовите на анкетираниите субјекти.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 50. Дали училишниот одбор ги идентификува потребите за обука на персонал за заштита и спасување

Со наредното прашање од оваа група баравме од анкетираниите субјекти да се изјаснат дали, откако потребите за обука ќе бидат идентификувани, се обезбедува соодветната обука за да се задоволат потребите, односно се реализира истата. Голем процент од анкетираниите субјекти, 69,38% се изјаснија дека не се спроведува соодветната обука за да се задоволат потребите за намалување на ризикот од катастрофи. Одговорите се прикажани во табела 71.

Табела 71. Дали се обезбедува соодветната обука на идентификуваните потребите за обука

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	22	52,38	21	42,00	96	26,52	139	30,62
Не	20	47,62	29	58,00	266	73,48	315	69,38
Вкупно:	42	100	50	100	362	100	454	100

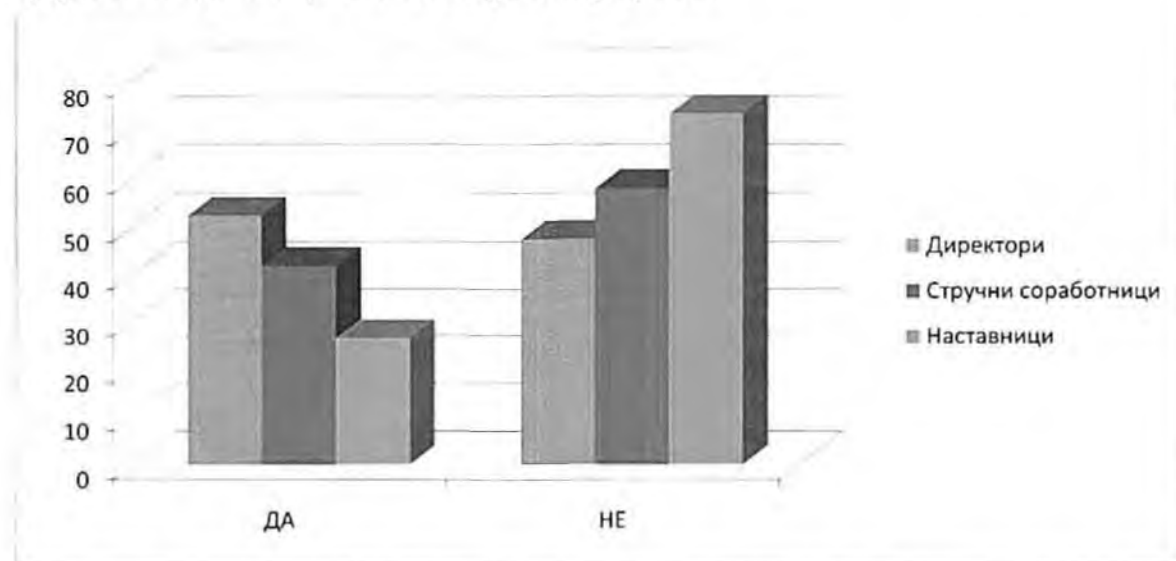
$$\chi^2 = 15,27$$

$$df = 2$$

$$p < 0,01$$

И на ова прашање се покажаа разлики. Врз основа на вредноста од пресметаниот χ^2 -квадрат тест кој изнесува 15,27, можеме да констатираме дека разликите во мислењата на анкетираниите субјекти се статистички значајни.

За попрецизен преглед на таа разлика, резултатите од анкетираниите субјекти ги претставуваме во следниот графикон.

Графикон 51. Дали се обезбедува соодветната обука на идентификуваните потребите за обука

Сакајќи подобро да го разбереме ставот на анкетираниите субјекти кон потребата од соодветно едуциран воспитен кадар, им го понудивме прашањето дали се води евиденција на обучениот персонал и дали истиот има приоритет да се задржи при спроведување на кадровската политика.

Претставените резултати во табела 72 покажуваат дека поголем процент од испитаниците, 57,21% се изјасниле дека не се води евиденција на обучениот персонал, а со самото тоа истиот нема приоритет при спроведувањето на кадровските прашања на персоналниот состав во основното училиште.

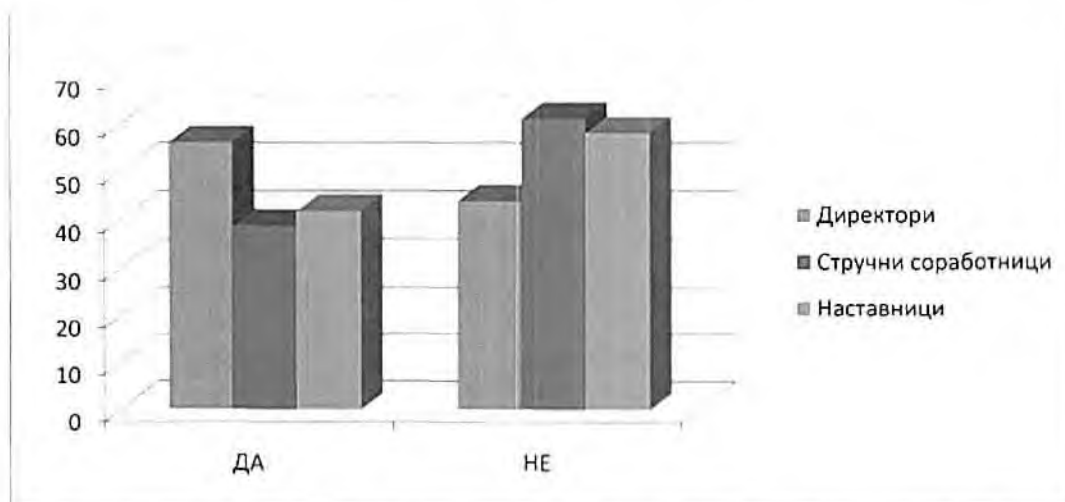
Табела 72. Дали се води евиденција на обучениот персонал со цел истиот да има приоритет да се задржи

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	23	56,10	19	38,78	151	41,83	193	42,79
Не	18	43,90	30	61,22	210	58,17	258	57,21
Вкупно:	41	100	49	100	361	100	451	100

$\chi^2 = 3,425$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Анализирајќи ги резултатите од табела 72, дојдовме до констатација дека нема некоја позначајна разлика во одговорите на анкетираниите субјекти, 57,21% одговорија дека не се води евиденција на персоналот кој е обучен и тој нема приоритет при задржување и спроведување на кадровската политика, наспроти 42,79% кои сметаат дека се води сметка за горенаведеното.

Со примена на *хи*-квадрат тестот не е утврдено дека постои статистички значајна разлика во одговорите на анкетираниите субјекти.

Графикон 52. Дали се води евиденција на обучениот персонал со цел истиот да има приоритет да се задржи

И покрај тоа што обуката е законски определена и дефинирана како потреба откако потребите за обука ќе бидат идентификувани, не се обезбедува соодветната обука за да се задоволат потребите, односно да се реализира истата. Имајќи ги предвид горенаведените заклучоци можеме да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Во основните училишта не се води евиденција за редовна обука на вработените во областа заштита и спасување.

7. Организираност на практични ученички вежби во основните училишта за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување

Ставовите и мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците за тоа дали основното училиште врши подготовки за организирање вежбовни активности за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи и дали досега се организирале, се разгледувани посебно од аспект на нивните ставови и мислења, без меѓусебно компарирање. Поради тоа, во овој дел се фокусираме на осмата помошна хипотезата која гласи: *Во основните училишта не се организираат ученички натпревари од областа Самозаштита.*

За таа цел, најпрво ги прикажуваме и ги анализираме резултатите од истражувањето што се однесуваат на прашањето дали во училиштето се организираат вежбовни активности со содржините од областа Заштита и спасување, а потоа и споредбено на училишта од урбана и рурална средина и мислењето за потребата од организирање на вежбовни активности. Добиените податоци за тоа дали се организираат вежбовни активности ги прикажуваме во табела 73.

Табела 73. Дали основното училиште врши подготовки, во смисла вежби за превенција и подготвеност од природни непогоди

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	22	53,66	16	32,00	74	20,16	112	24,45
Не	16	39,02	25	50,00	236	64,31	277	60,48
Не знам	3	7,32	9	18,00	57	15,53	69	15,07
Вкупно:	41	100	50	100	367	100	458	100

$\chi^2 = 25,116$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Како што покажуваат прикажаните податоци, евидентно е дека мошне висок процент од испитаниците во основните училишта во текот на учебната година се изјасниле дека не организираат вежби со содржините од областа Заштита и спасување (60,48%), помал процент од анкетирани субјекти, односно 24,45% се изјасниле дека имаат организирано ученички натпревари.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постои статистички значајна разлика во одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците.

Сакавме да направиме споредба помеѓу основните училишта лоцирани во урбана средина и основните училишта кои се наоѓаат во рурална средина. Ќе ги разгледаме податоците кои се однесуваат на тоа дали се вршат

подготовки, во смисла вежбовни активности за превенција и подготвеност од природни непогоди. На табела 74 се претставени податоците.

Табела 74. Дали се вршат подготовки, во смисла вежби за превенција и подготвеност од природни непогоди во однос на основни училишта во урбана средина и основни училишта во рурална средина

Категории на одговори					Вкупно:	
	Урбана средина		Рурална средина		f	%
	f	%	f	%		
ДА	97	25,26	15	20,27	112	24,45
НЕ	225	58,59	52	70,27	277	60,48
НЕ ЗНАМ	62	16,15	7	9,46	69	15,07
Вкупно:	384	100	74	100	458	100

$\chi^2 = 3,872$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

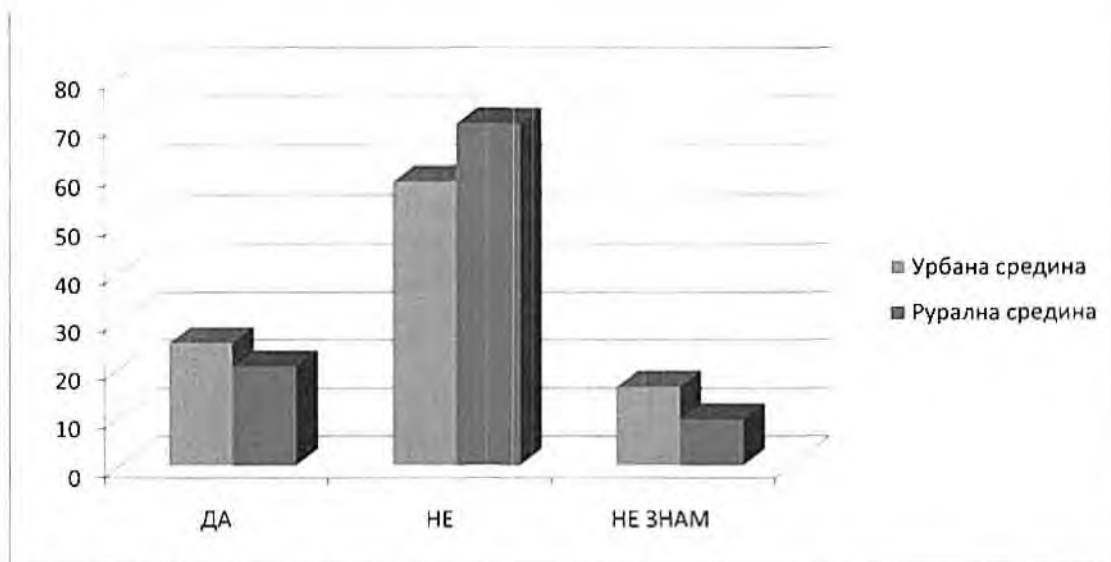
Бидејќи и двете групи се изјасниле приближно исто (60,48%) дека не се организираат вакви активности, допуштено е да се констатира дека во училиштата е потребно да се преземат мерки за организирање на вежбовни активности со содржини од областа Заштита и спасување, кои децата ќе ги извежбаат со практична работа, каде што ќе бидат физички ангажирани и ќе стекнат вештини преку практична работа за правилно реагирање во услови на природни непогоди и други видови несреќи.

Преку овие активности децата можат да стекнат чувство за просторот и за вистинските форми на училишната средината во која учат. На таков начин тие ќе научат како функционираат работите во практиката и ќе имаат познавање за материјалите и процесите. Со тоа ќе ги развиваат своите когнитивни и интелектуални способности.

Сите овие изнесени констатации, кои се изведени врз основа на добиените емпириски податоци, ја потврдуваат осмата помошна хипотеза на нашето истражување:

Во основните училишта не се организираат практични ученички вежби за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување.

Ваквата констатација може да се поткрепи и со вредноста на хи-квадрат тестот, кој не е значаен, што покажува дека не постои статистички значајна разлика помеѓу одговорите на анкетираниите субјекти.

Графикон 53. Дали се вршат подготовки, во смисла вежби за превенција и подготвеност од природни непогоди во однос на основни училишта во урбана средина и основни училишта во рурална средина

За да укажеме на потребата од организирање практични ученички вежби за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување во основните училишта, во зависност од карактерот, содржината целта и задачите кои ги имаат активностите од областа на подрачјето Заштита и спасување, најпрво ги прашавме анкетираниите субјекти од основните училишта дали се одржуваат вежби со содржините заштита и спасување, како што се евакуација, заштита од пожари, основни показни начела за пружање прва помош, спасување од урнатини, спасување од високи објекти, спасување во услови на радиолошка, хемиска и биолошка контаминација и многу други. Во согласност со нормативната поставеност на оваа проблематика се препорачува одржување вежби најмалку две годишно од ваков вид. Одговорите на анкетираниите субјекти се прикажани во табела 75.

Табела 75. Дали се одржуваат вежби за заштита од пожар

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	22	55,00	18	37,50	109	30,36	149	33,33
Не	18	45,00	30	62,50	250	69,64	298	66,67
Вкупно:	40	100	48	100	359	100	447	100

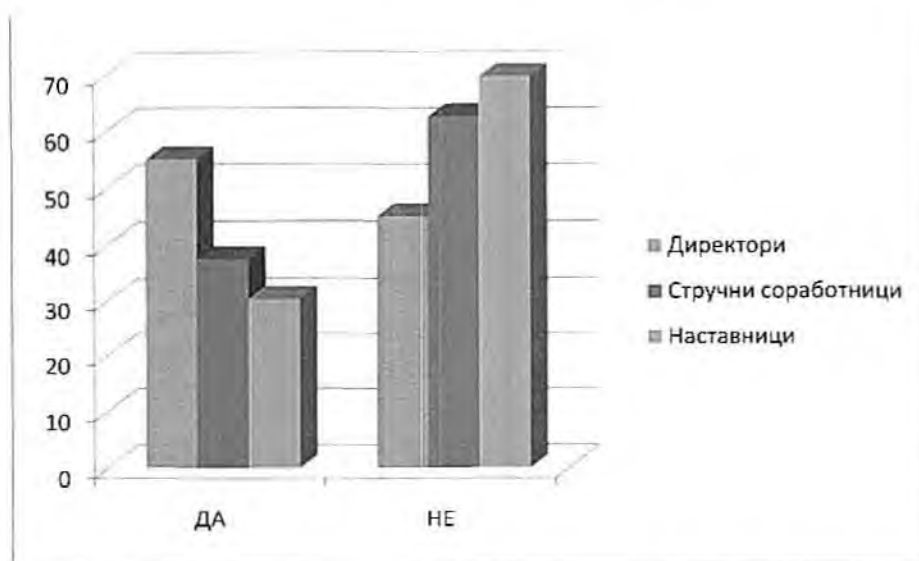
$$\chi^2 = 10,25$$

$$df = 2$$

$$p < 0,01$$

Директорите, стручните соработници и наставниците во најголем број - 66,67% се согласуваат дека во основните училишта не се одржуваат вежби за заштита од пожар.

Хи-квадрат тестот кој покажа вредност од 10,25 потврдува дека постои статистички значајна разлика во одговорите на испитаните субјекти.

Графикон 54. Дали се одржуваат вежби за заштита од пожар

Изведување на вежби се врши заради проверка на оспособеноста и подготвеноста на системот за заштита и спасување во целина, или проверка

на одделни негови делови. Вежбите можат да бидат од локален, регионален, државен или меѓународен карактер.

Со наредното прашање се обидовме да испитаеме дали се посветува внимание на прибирањето податоци од веќе одржани вежбовни активности, како и дали истите се документираат. Резултатите се прикажани во табела 76.

Табела 76. Дали резултатите од вежбите се снимаат и се документираат

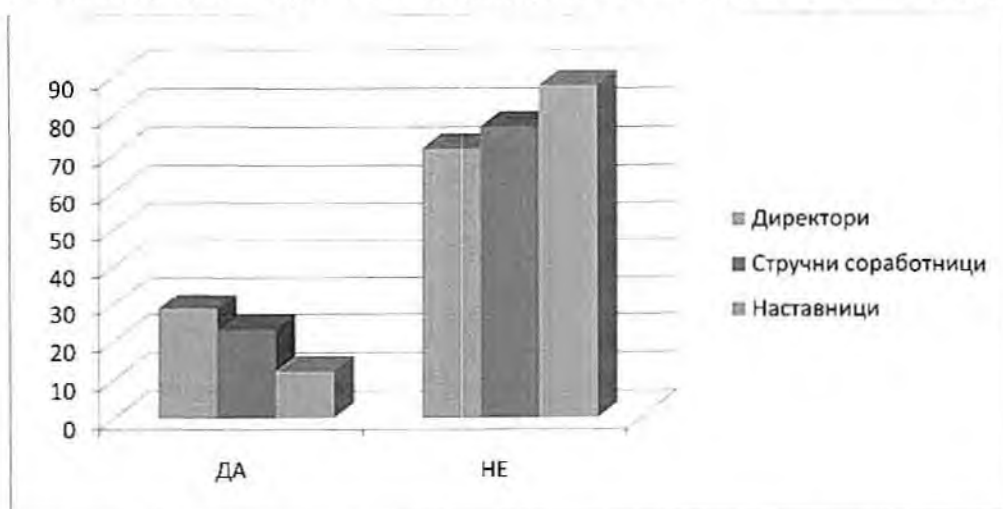
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	12	28,57	11	22,92	44	12,19	67	14,86
Не	30	71,43	37	77,08	317	87,81	384	85,14
Вкупно:	42	100	48	100	361	100	451	100

$$\chi^2 = 10,743$$

$$df = 2$$

$$p < 0,01$$

Од табелата 76 може да се види дека 85,14% од анкетираниите субјекти потполно се согласуваат дека во нивните основни училишта не се посветува внимание на документирање и евидентирање на вежбовните активности.

Графикон 55. Дали резултатите од вежбите се снимаат и се документираат

* * * * *

Анализирајќи ги одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците кои работат во основните училишта за нивната реализација на вежбовни активности, можеме да извлечеме неколку заклучоци. Имено, сознанијата и способностите од областа заштита и спасување генерално не задоволуваат, иако сметаме дека се далеку од проверка на планот за заштита и спасување преку спроведување вежбовни активности, од причина што истиот сè уште не формулиран на потребното задоволително ниво на спроводливост.

Бидејќи по сите горенаведени прашања одговорите се во најголем процент негативни, односно испитаните субјекти се изјасниле приближно исто, констатираме дека *во основните училишта не се организираат практични ученички вежби за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување*. Тоа допушта да се констатира дека во училиштата е потребно да се преземат мерки за организирање ученички натпревари со содржини од областа Заштита и спасување (пожари, евакуација, земјотрес, поплава..), кои децата ќе ги извежбаат со практична работа, каде што ќе бидат физички ангажирани и ќе стекнат вештини преку практична работа за правилно реагирање во услови на природни непогоди и други видови несреќи.

Знаењето во пракса, е потврдено знаење.

Преку овие активности децата можат да стекнат чувство за просторот и за вистинските форми во средината во која живеат. На таков начин тие ќе научат како функционираат работите во практиката и ќе имаат познавање за материјалите и процесите. Со тоа ќе ги развиваат своите когнитивни и интелектуални способности.

Цел на организирањето практични вежби за заштита и спасување е да се направи проверка на ефикасноста на Планот за заштита и спасување на училиштето. Вежбовните активности ја покажуваат спременоста, увежбаноста, меѓусебната соработка и координација за постапување и спроведување на соодветни протоколи и стандардни процедури за справување со вонредните состојби, како и меѓусебната соработка и координација со другите институции задолжени за справување со вонредни состојби. Конкретна цел е подобрување на подготвеноста на сите клучни институции на локално ниво за справување со природни непогоди преку проценка на сите слаби и јаки страни од нивното дејствување. Исто така се зголемува ефикасноста преку симулациска вежба и дополнителна обука на одговорните институции во справувањето со природни непогоди.

Некоординираноста, неподготвеноста и недоволната извежбаност за постапување и спроведување на соодветни протоколи и стандардни процедури за справување со природни непогоди, доведува до загуба на човечки животи. Цел на овие вежбовни активности е намалување на ризиците за загуба на човечки животи од неподготвеност и некоординираност на соодветни институции во постапките со справување со катастрофите. Преку согледување на своите јаки и слаби страни на сите надлежни институции за справување со катастрофи и мала дообука на лица од истите институции, ќе се дојде до подобрување на координацијата и ефикасноста при дејствување на терен.

Целни групи се сите вклучени институции во системот на дејствување за справување со шумски пожари на локално и национално ниво, а тоа се: Дирекција за заштита и спасување, Центар за управување со кризи, Шумско стопанство - Македонски шуми, Територијална противпожарна единица, Просторните сили за заштита и спасување формирани од општината, Итната медицинска служба, Црвениот крст на Република Македонија и др. правни и физички лица заинтересирани за вклучување во справување со катастрофи. Со вклучување на сите овие институции се едуцираат луѓе како правилно да дејствуваат во даден момент и како да ги менаџираат своите сили и технички капацитети, како и во кој момент да се повика помош и како со пристигнатата

сила или техничка помош да се менаџира. Со обука или создавање јадро од една мала група, ќе се овозможи проширување на основната обука и до обичниот граѓанин со што бенефит ќе има целата заедница, односно обичниот граѓанин кој сака да помогне во справување со катастрофи кој ќе знае до каде може да оди и од кого треба да слуша наредби во вонредна ситуација. Неодоволната нивна кординација и неправилната комуникација, како грешка заедницата ги плаќа со загуба на човечки животи и големи материјални штети.

Вежбовните активности се спроведат врз основа на поставување на реален проблем кој може да се случи на кое било место во училиштето или надвор од него. Со оглед на тоа што сите вежбовни активности се предвидени да се изведат во согласност со позитивната законска регулатива од областа на заштитата и спасувањето од природни непогоди и други несреќи, истите овие активности би биле применливи низ целата територија, а имајќи го предвид фактот дека мерките за дејствување, безбедност или справување со такви опасности кои се промовираат се истовремено и во согласност со пропишаните европски стандарди, како успешни решенија и се применуваат насекаде во Европа па и во светот.

По спроведување на симулационата вежба како добра практика, истата може да се реплицира низ повеќе региони во Република Македонија и надвор од неа, каде самата симулациска вежба ќе може да послужи, покрај за откривање слаби и јаки страни, и за надградба на капацитетите на институциите вклучени во акциите за справување со опасности од катастрофите, без разлика дали истите се организирани на доброволна или професионална основа.

Откако вежбовните активности ќе завршат, потребно е да одржи работна средба за анализа, во којашто вклучените експерти детално ќе ја разработат целокупната динамика на спроведената вежба врз основа на добиените извештаи од набљудувачите во сите институции и работни точки. По согледување на сите аномалии или пропусти, се формира заклучок и се даваат препораки до раководителите на институциите како да се подобри ефикасноста во справување со катастрофи.

Од страна на учесниците на вежбата се изработува извештај во кој се содржани сите забелешки, со слабите и јаки страни, како и забележувањата со чек-листите од ангажираните набљудувачи и маркиранти. Деталите од извештајот би се користеле од страна на надлежните институции за воспоставување интегриран пристап во постапувањето на надлежните институции за справување со катастрофи.

Членовите на работниот тим заедно со стручните консултанти во согласност со целите на вежбата прават избор на локација на која ќе се изведуваат вежбовните активности. Изборот на локација се изврши во согласност со стандардите на ЕУ и законската регулатива на РМ, како и според надлежностите за превентивно дејствување од катастрофи и опасности од опожарување на државните и локални органи за таков вид опасности.

Врз основа на расположивите архивски и актуелни податоци од метеоролошката станица во регионот, тим во соработка со стручно лице од метеоролошката станица врши анализа за периодот на спроведување на вежбата и за микролокацијата на вежбата, при што се изработува процена на климатските услови кои би се створиле за време на вежбовните активности. Изработената анализа и проценка на климатските услови на микролокацијата ќе овозможи планираната активност да се спроведе ефективно, ефикасно и безбедно.

Општественокорисната и хуманитарната работа на учениците најчесто се изведува во локалната средина. За таа цел се изработуваат програми за заштита и чување на природата и околината, работни акции на учениците, се организираат ученички групи со разновидни содржини и работа што ја водат учениците. Кога има потреба, учениците го уредуваат училиштето, укажуваат помош на учениците на кои им е потребна помош во учењето, социјално загрозени и инвалидизирани лица, учествуваат во ублажувањето на последиците од елементарните непогоди и други непогоди. Вежбовните активности имаат цел да ги обучат учениците и персоналот за тоа како да реагираат во случај на природна непогода или друг вид несреќа, а

истовремено претставуваат тестирање на поодделните елементи на планот за одговор, што овозможува негова евалуација и ревизија.

Секоја година во училиштата доаѓа нова генерација ученици, која преку вежбовните активности ќе се запознава со планот за заштита и спасување. Истото важи и за новодојдениот персонал (наставен или технички). За време на вонредна состојба мора да се реагира веднаш за да се заштитиме. Нема време за размислување што треба следно да се направи, секој однапред треба да знае што мора да прави и како правилно да реагира. Во случај на непогодата можеби ќе треба да се изврши евакуација или ќе биде неопходно да се даде прва помош на поголем број повредени, што значи дека само добро обучени персонал и ученици ќе гарантираат дека важните постапки ќе бидат навреме извршени и што е можно побрзо. Вежбите се мошне значаен дел од планот за подготвеност, затоа што тие:

1. ги учат учениците, персоналот и родителите како да реагираат во ситуација предизвикана од реална непогода и

2. овозможуваат оценка (евалуација) колку добро сите елементи на планот за подготвеност се вклопуваат во целината и колку добро се обучени учениците и персоналот.

* * *

Ние веруваме дека најдобар начин на обука е искуството. За жал, многу од нашите училишта не иницираат често вонредни настани што бараат ваков вид одговор. Затоа многу од нашиот кадар нема можност да ја искуси грубата реалност кога треба да се справи со вакви ситуации. Вежбите ни дозволуваат да обезбедиме средина што разумно ќе ги иницира овие прашања и некои елементи на стрес својствени за такви ситуации. Ние обезбедивме врвни вежби за сите 234 училишта во изминатите две години. Сега вклучуваме вежби со обезбедени средства од нашиот уред за сите наши високи и средни школи секоја година, а за секое основно училиште на три години.

“We believe that the best type of training is experience. Fortunately, most of our schools do not have frequent critical events that require these kinds of responses. Therefore, many of our personnel do not have the opportunity to experience the harsh realities of having to manage these issues. The tabletop exercise allows us to provide an environment that can reasonably simulate the topics and some elements of the stress that are inherent in critical events. We have provided tabletop exercises to all 234 of our schools over the past two years. We now have a rotating schedule that provides an exercise facilitated by our office to all high schools and middle schools every other year, and to each elementary school every three years.”

FEMA

* * *

И покрај тоа што постои законска основа според која, во согласност со член 119 став 1 од Законот за заштита и спасување, е изработен Правилник за содржината и начинот на спроведување на обучувањето за самозаштита во образовните институции, конкретно во членот 4, став 1, алинеја 6 вежбање на постапки на превентивните и оперативните мерки за лична и колективна заштита при појава на опасности во услови на земјотреси, пожари и експлозии, опасни материји, епидемии изаразни болести, снежни наноси, лавини и луњи, поплави, поројни дождови и лизгање на земјиштето атмосферски непогоди, сообраќајни несреќи, експлозии од течен нафтен гас и природен гас. Исто така, во член 4 од истиот правилник јасно е дефинирана обврската дека во основните училишта треба да се планира и да се одреди ден за вежбање за заштита и спасување во годишната програма на училиштето.

Сите овие изнесени констатации, кои се изведени врз основа на добиените емпириски податоци, ја потврдуваат осмата помошна хипотеза на нашето истражување:

Во основните училишта не се организираат практични ученички вежби за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување.

8. Изработка и спроведување на програма за обучување за ракување со противпожарни апарати и хидрантска инсталација во основните училишта

Во согласност со членот 31 од Законот за безбедност и здравје при работа¹⁵³, Обуката за безбедност и здравје при работа се прилагодува кон спецификите на работното место и се изведува во согласност со *програма која мора да биде ажурирана* и изменета во поглед на новите облици и видови на опасност.

Поаѓајќи од затечената состојба во основните училишта, се обидовме да ги дознаеме ставовите и мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците во училишниот одбор за постоењето и воспоставувањето програма за обука и остварување на барањата на персоналот за ракување со проптивпожарни апарати и хидрантска инсталација и дали истата се спроведува.

Табела 77. Постојење и воспоставување програма за обука за ракување со проптивпожарни апарати и хидрантска инсталација

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	24	58,54	19	39,58	212	59,38	255	57,17
Не	17	41,46	29	60,42	145	40,62	191	42,83
Вкупно:	41	100	48	100	357	100	446	100

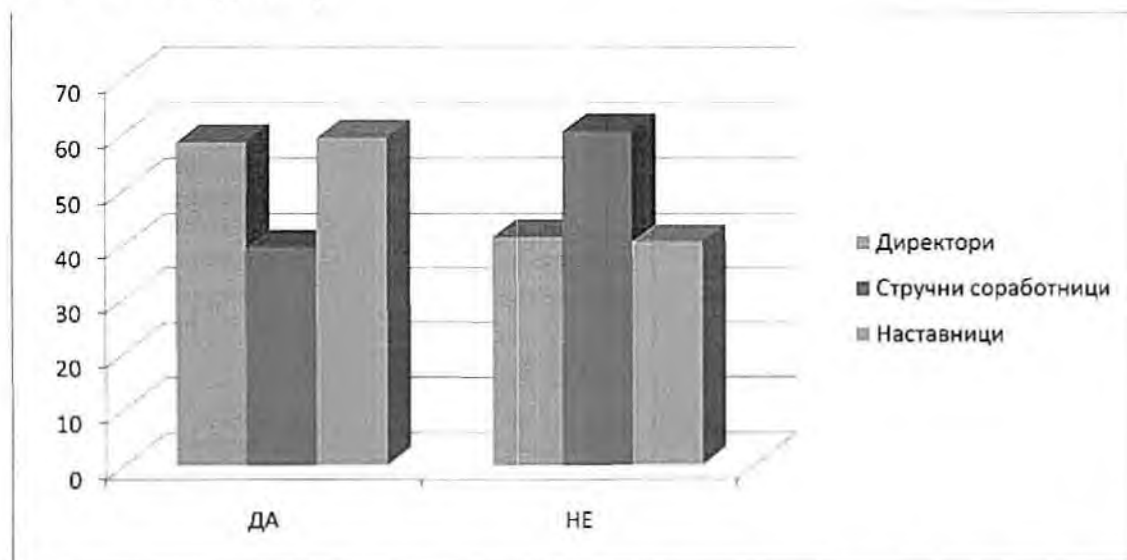
$\chi^2 = 6,809$	$df = 2$	$p > 0,01$
------------------	----------	------------

¹⁵³ „Сл весник на РМ“ бр.92/07

Од вкупно анкетираниите субјекти, 57,17% сметаат дека управниот одбор има воспоставена програма за остварување на барањата за заштитата и спасување.

Пресметаниот *хи*-квадрат со вредност 6,809, $df = 2$ покажува дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на испитаните субјекти. Училишниот одбор има воспоставена програма за остварување на барањата за заштита и спасување на учениците и персоналот во основното училиште.

Во согласност со членот 32 од *Законот за безбедност и здравје при работа*, претставникот има право на посебна обука за безбедност и здравје при работа специфични за дејноста на работодавачот под услови предвидени со колективен договор.

Графикон 56. Постоене и воспоставување програма за обука за ракување со противпожарни апарати и хидрантска инсталација

* * *

Во согласност со член 24 од *Законот за безбедност и здравје при работа*¹⁵⁴ заради заштита од пожар, евакуација и спасување, менаџерот на основното училиште е должен да преземе мерки да не настане пожар, а доколку настане, да се намали на најмала можна мерка опасноста по безбедноста и здравјето на вработените и другите присутни лица. Исто така,

¹⁵⁴ „Сл. весник на РМ“, бр 92/07

тој е должен да организира и да обезбеди евакуација, спасување и прва помош во случај на извесна ситуација која може да ја загрози безбедноста и здравјето (елементарна непогода, пожари, експлозии, испуштање на опасни материи над дозволената граница и сл.) и да ги оспособи лицата во основното училиште кои ќе ја спроведуваат евакуацијата и спасувањето.

На тие лица кои се одредени да ја спроведат евакуацијата и спасувањето, гасењето на пожар и прва помош, менаџерот на основното училиште мора да им ја стави на располагање потребната опрема. Тој е должен да утврди план за евакуација и спасување во случај на вонредна ситуација и со него да ги запознае сите вработени, и врз основа на тој план мора да се спроведат практични вежби најмалку еднаш на две години.

Во согласност со горенаведените законски обврски, со право можеме да ја потврдиме претходно поставената помошна хипотеза:

Во основните училишта не е изработена и спроведена Програма за обучување за ракување со противпожарни апарати и хидрантска инсталација.

9. Познавањето на законската обврска за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи на ниво на основно училиште

Со истражувањето сакавме да дознаеме колкава е подготвеноста и оспособеноста за преземање активности и законски мерки за реализација на содржините од областа Заштита и спасување, бидејќи успешно остварување на целите на воспитно-образовната работа во училиштето подразбира солидна оспособеност и познавање на суштината на оваа проблематика.

Во однос на прашањето за нивната оспособеност во согласност со обврските од Законот за заштита и спасување, 40,22% од наставниците, како и стручните соработници (38,78%) сметаат дека малку ги познаваат содржините на подзаконските акти и нормативата за заштита и спасување

која дава обврски и задолженија на вработените во основно образование. Од директорите како менаџери на основното училиште, само 39,02% сметаат дека доволно се оспособени во согласност со законските одредби на Законот за заштита и спасување, од нив 17,07% се изјасниле дека малку ги познаваат или 4,88% воопшто не се запознати со законските одредби кои го регулираат менаџирањето на заштитата и спасувањето во основното училиште. Резултатите се прикажани во табела 78.

Табела 78. Оспособеност на директорите, стручните соработници и наставниците во согласност со обврските од Законот за заштита и спасување

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Воопшто не ги познавам	2	4,88	4	8,16	117	31,79	123	26,86
Малку ги познавам	7	17,07	19	38,78	148	40,22	174	37,99
Доволно ги познавам	16	39,02	20	40,82	84	22,83	120	26,20
Во потполност ги познавам	16	39,02	6	12,24	19	5,16	41	8,95
Вкупно:	41	100	49	100	368	100	458	100

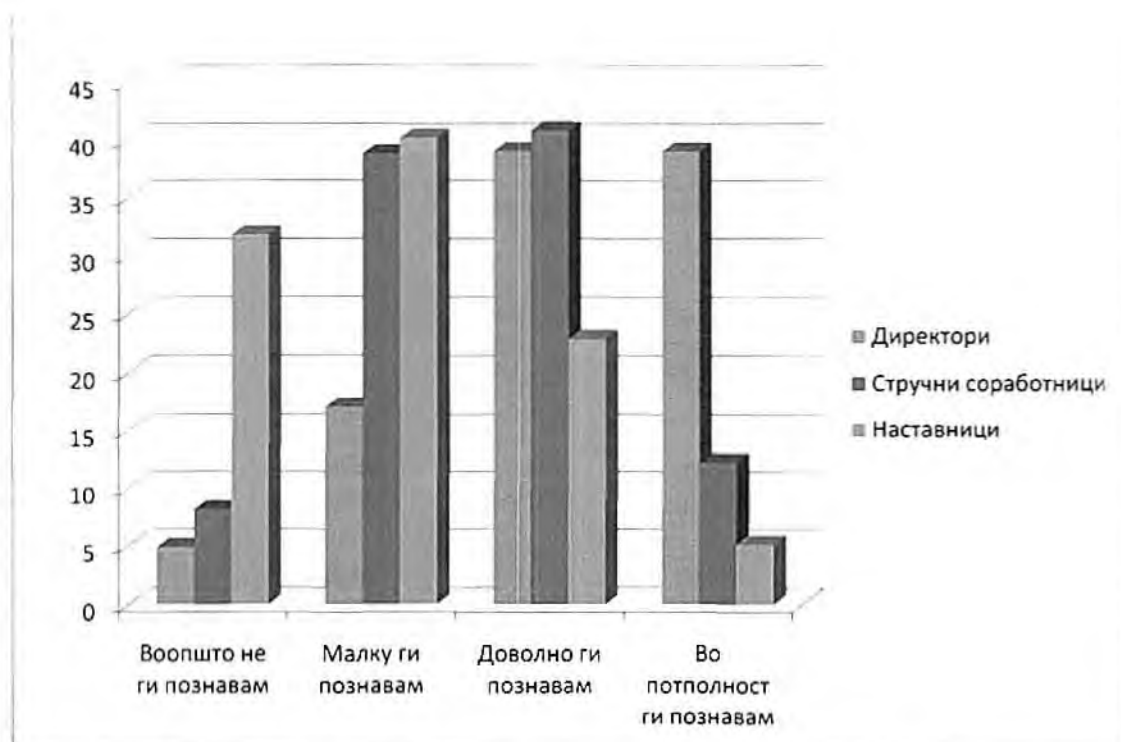
$\chi^2 = 78,382$	$df = 6$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Со пресметување на хи-квадрат тестот утврдено е дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на нивната оспособеност во согласност со обврските од Законот за заштита и спасување.

Од горенаведеното можеме да заклучиме дека од особена важност ни е солидната подготвеност на учесниците во системот за образование, а со тоа и на учесниците во системот за заштита и спасување, бидејќи природните непогоди и другите видови несреќи се случуваат насекаде, тие не познаваат

граници. Со добрата подготвеност и познавањето на обврските, сигурно дека порешително, без паника и правилно ќе постапат со повредените, а со тоа може да се спаси нечиј живот, да се спречат понатамошни оштетувања и инавалидитет, бидејќи здравјето и животот на човекот се непроценливо богатство.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 57. Оспособеност на директорите, стручните соработници и наставниците во согласност со обврските од Законот за заштита и спасување

По однос на ова прашање сакавме да дознаеме каков е ставот на директорите, стручните соработници и наставниците според степенот на образование по однос на нивната оспособеност во согласност со обврските од Законот за заштита и спасување.

На ова прашање беа понудени четири одговори, од кои треба да изберат еден што најадекватно го изразува нивното мислење, односно го дава податокот за оспособеноста за овој многу значаен документ, поточно

нормативен акт во кој јасно се прикажани обврските на сите задолжени субјекти. Министерството за образование и наука, основните училишта се само еден дел од тие задолжени субјекти.

Табела 79. Оспособеноста на испитаниците според обврските од Законот за заштита и спасување во однос на степенот на нивното образование

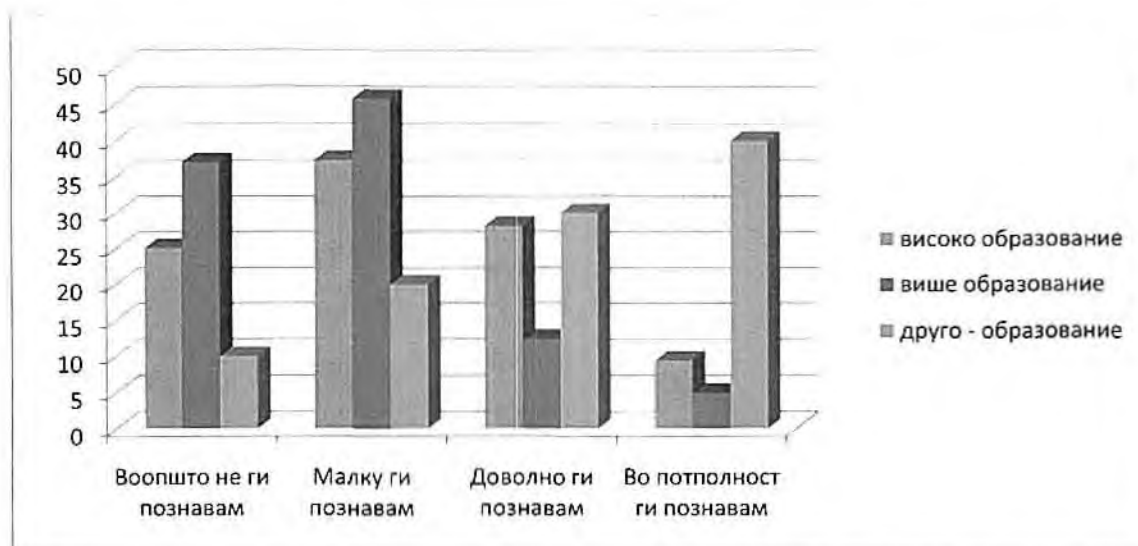
Категории на одговори	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ						Вкупно:	
	високо		Вишо		друго			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Воопшто не ги познавам	88	25,07	30	37,04	1	10,00	119	26,92
Малку ги познавам	131	37,32	37	45,68	2	20,00	170	38,46
Доволно ги познавам	99	28,21	10	12,35	3	30,00	112	25,34
Во потполност ги познавам	33	9,40	4	4,94	4	40,00	41	9,28
Вкупно:	351	100	81	100	10	100	442	100

$\chi^2 = 25,13$	$df = 6$	$p < 0,01$
------------------	----------	------------

Добиените резултати ни даваат за право да констатираме дека испитаниците правилно ја сфаќаат суштината на оспособеноста во согласност со обврските од Законот за заштита и спасување. Најголем број од испитаниците (38,46%) малку ги познаваат одредбите од законот.

Со пресметување на χ^2 -квадрат тестот, утврдено е дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на нивната оспособеност во согласност со обврските од Законот за заштита и спасување.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 58. Оспособеноста на испитаниците според обврските од Законот за заштита и спасување во однос на степенот на нивното образование

Во контекст на согледувањето на успешноста на планирањето мерки и активности за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, сакавме да ги дознаеме и мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците за тоа дали имаат формирано работна група одговорна за областа Заштита и спасување. Добиените податоци ги претставуваме во табела 80.

Табела 80. Дали постои формирана работна група одговорна за областа Заштита и спасување

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	21	51,22	20	40,00	84	22,95	125	27,35
Не	18	43,90	16	32,00	133	36,34	167	36,54
Не знам	2	4,88	14	28,00	149	40,71	165	36,11
Вкупно:	41	100	50	100	366	100	457	100

$$\chi^2 = 29,082$$

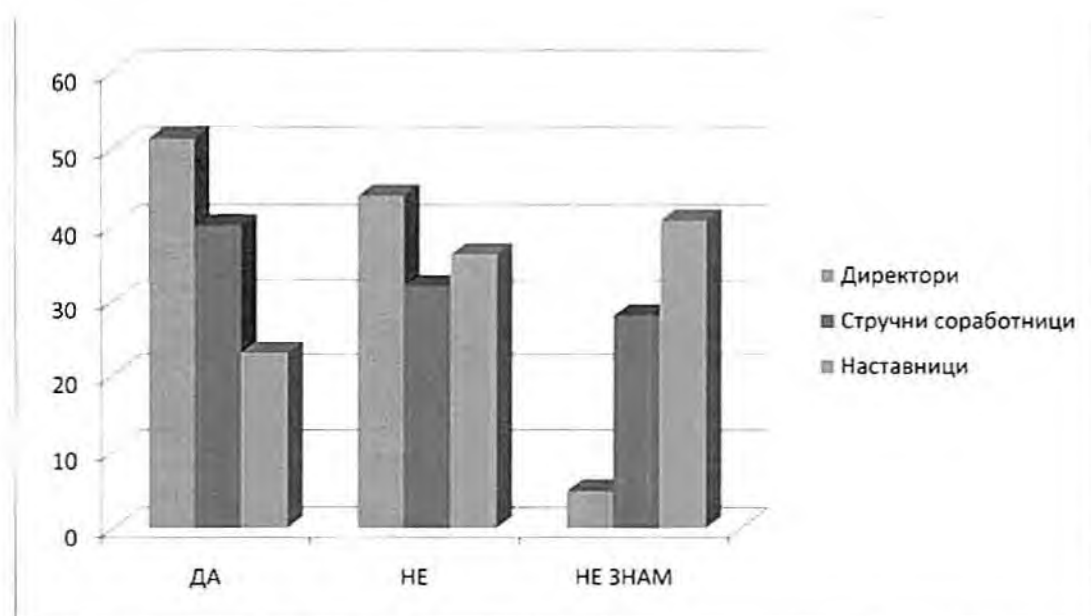
$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Добиените резултати покажуваат дека директорите, стручните соработници и наставниците имаат речиси исто мислење за тоа дали имаат формирано работна група одговорна за областа Заштита и спасување. Според нивното мислење произлегува дека (36,54%) немаат формирано работна група за планирање мерки и активности за заштита и спасување од природни непогоди во основното училиште.

Во пресметаниот хи-квадрат тест е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетираниите субјекти за тоа дали имаат формирано работна група одговорна за областа заштита и спасување.

За да се добие појасна слика, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 59. Дали постои формирана работна група одговорна за областа Заштита и спасување

Според член 6, став 4 од Закон за заштита и спасување,¹⁵⁵ основните училишта се должни навремено да ги организираат и да преземаат превентивните и оперативните мерки за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, што не случај во анкетираниите основни училишта. Според добиените резултати од претходно поставените прашања, можеме да

¹⁵⁵ „Сл. весник на РМ“93/12

констатираме дека директорите, стручните соработници и наставниците во основните училишта не се доволно запознати со законската обврска за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи, а со тоа со право можеме да ја поврдиме поставената хипотеза дека:

Наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта не се доволно запознаени со законската обврска за превенцијата и подготвеноста од природни непогоди и други несреќи на ниво на основно училиште.

10. Елаборат за заштита од пожари на основното училиште и предвидувањето на сите потребни мерки и активности за заштита од пожар во основното училиште

Заради навремено, успешно и ефикасно постапување при локализирање и гасење на пожарите на отворен простор, а во согласност со Законот за заштита и спасување¹⁵⁶, Законот за пожарникарство¹⁵⁷, Законот за шумите¹⁵⁸, Правилникот за посебните мерки за заштита на шумите од пожари¹⁵⁹, Дирекцијата за заштита и спасување има изработено и донесено Стандардни оперативни процедури за спроведување на заштита од сите видови опасности. Целта на овие процедури е да се утврди постапката на дејствување и да се образложат сите чекори во справување со овие несреќи. И стандардните оперативни процедури се однесуваат на сите субјекти кои може да бидат инволвирани во случај на овие несреќи до моментот на ангажирање на Главниот штаб или мобилизација на единиците, односно кога во сила стапува Стандардната оперативна процедура за ангажирање на единиците при Дирекцијата за заштита и спасување.

Токму поради оваа обврска го поставивме следново прашање, со кое сакавме да ја видиме реалната состојба на ниво на основно училиште од аспект на подготвеност за дејствување во услови на катастрофи.

¹⁵⁶ „Сл.весник на РМ“ бр.93/12

¹⁵⁷ „Сл.весник на РМ“ бр.67/04

¹⁵⁸ „Сл.весник на РМ“ бр.47/97

¹⁵⁹ „Сл.весник на РМ“ бр.69/01

Табела 81. Дали основното училиште има стандардна оперативна процедура за одговор и справување со природни непогоди и други несреќи

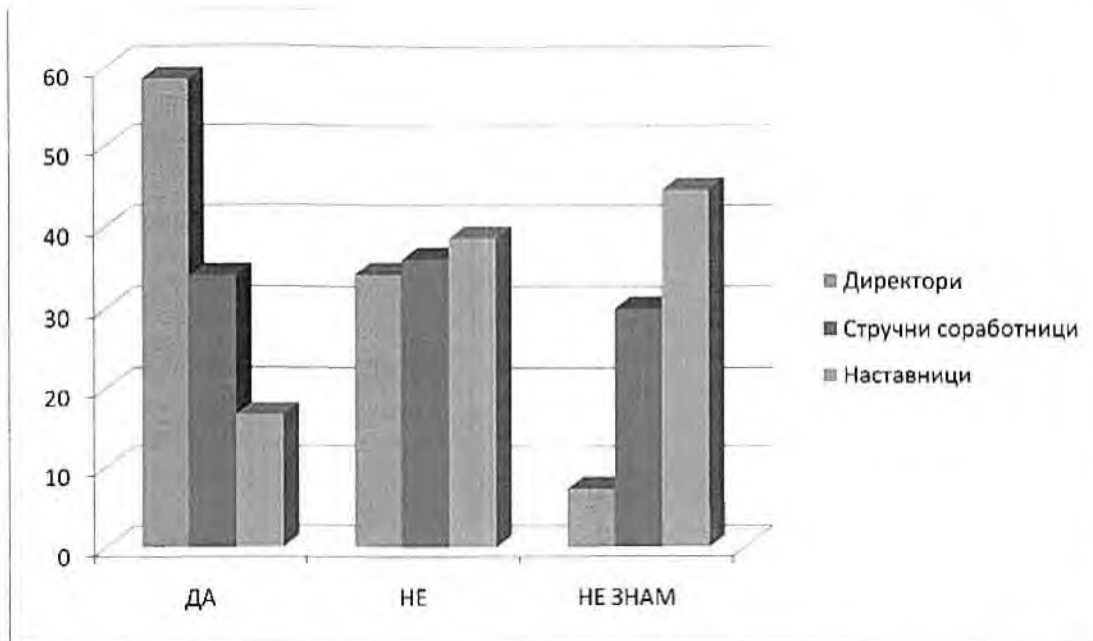
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	24	58,54	17	34,00	61	16,71	102	22,37
Не	14	34,15	18	36,00	141	38,63	173	37,94
Не знам	3	7,32	15	30,00	163	44,66	181	39,69
Вкупно:	41	100	50	100	365	100	456	100

$\chi^2 = 46,750$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Навременото, успешно и ефикасно постапување е многу тесно поврзано со претходната подготвеност и дефинирање на стандардна оперативна процедура за дејствување во дадена ситуација. Според горенаведените одговори на испитаните субјекти, 39,69% немаат познавање околу тоа дали постои таква процедура, додека 37,94% одговориле дека основното училиште нема изработено стандардна оперативна процедура за одговор и справување со природни непогоди и други несреќи.

Субјектите инволвирани во случај на катастрофи се ангажираат по моделот на постапност, при што прво реагира загрозениот субјект, во случајов основното училиште, потоа општината, Републиката (односно органите на државна управа со нивните организациони единици) и на крајот се бара помош од меѓународната заедница.

Со примената на хи-квадрат тестот утврдено е дека постои статистички значајна разлика во одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците по однос на тоа дали основно училиште има стандардна оперативна процедура за одговор и справување со природни непогоди и други несреќи.

Графикон 60. Дали основното училиште има стандардна оперативна процедура за одговор и справување со природни непогоди и други несреќи

На прашањето: дали во стандардните оперативни постапки (СОП) е утврдено спроведувањето на мерките и активностите на основното училиште за одговор во вонредна состојба, 73,67% од наставниците и 60,87% од стручните соработници одговориле дека во СОП не е утврдено спроведувањето на мерките и активностите, наспроти 57,14% од директорите кои сметаат дека е утврдено спроведувањето на мерките и активностите на основното училиште за одговор во вонредна состојба. Резултатите ги прикажуваме во табела 82.

Табела 82. Дали во стандардните оперативни постапки е утврдено спроведувањето на мерките и активностите на основното училиште за одговор во вонредна состојба

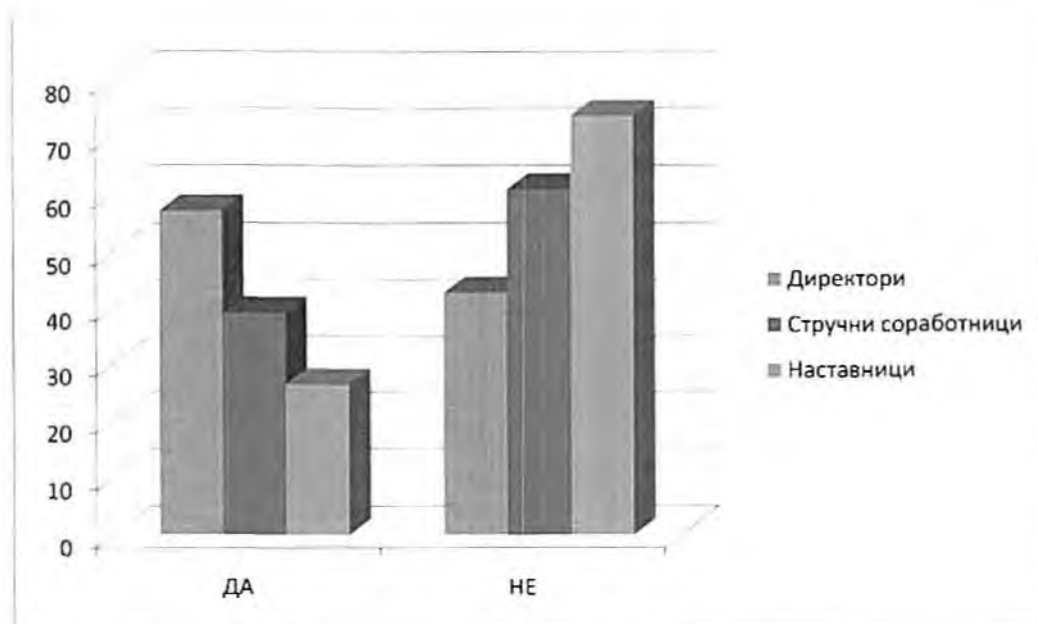
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	24	57,14	18	39,13	94	26,33	136	30,56
Не	18	42,86	28	60,87	263	73,67	309	69,44
Вкупно:	42	100	46	100	357	100	445	100

$\chi^2 = 18,587$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Со пресметаниот χ^2 -квадрат тест, кој изнесува 18,587 со $df=2$, е утврдено дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетирани субјекти за тоа дали во стандардните оперативни постапки е утврдено спроведувањето на мерките и активностите на основното училиште за одговор во вонредна состојба.

Со стандардната оперативна процедура се утврдува редоследот на нивното ангажирање, како и обврските на секој учесник поединечно, се утврдуваат учесниците во заштитата и спасувањето и се пропишува начинот на кој и како треба да се одговори во вонредните ситуации.

Резултатите кои ги добивме се загрижувачки. Од таа причина сметаме дека постоењето на сите сегменти кои го сочинуваат овој вид документ е од особена важност за ефикасен одговор и ефикасно справување со катастрофите.

Графикон 61. Дали во стандардните оперативни постапки е утврдено спроведувањето на мерките и активностите на основното училиште за одговор во вонредна состојба

Поаѓајќи од фактот дека на подготвените превентивни активности и мерки се применува постапката на редовен и контролиран преглед, на испитаниците им го поставивме прашањето дали се применува постапка на периодичен преглед, ажурирање и ревидирање на планските документи.

Табела 83. Применување на постапката на периодичен преглед на планските документи

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	21	53,85	23	52,27	146	41,36	190	43,58
Не	18	46,15	21	47,73	207	58,64	246	56,42
Вкупно:	39	100	44	100	353	100	436	100

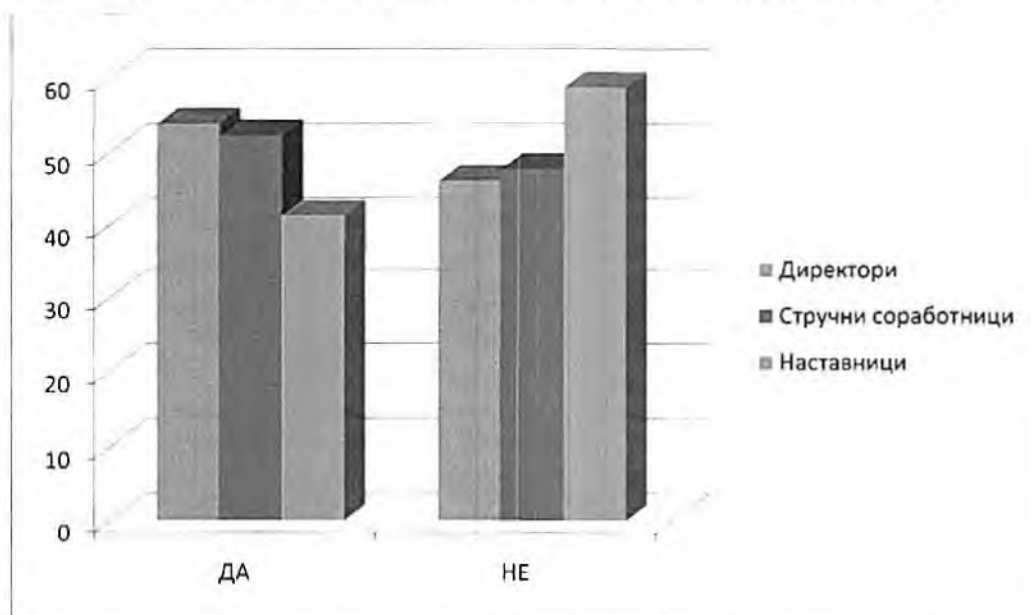
$$\chi^2 = 3,732$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Резултатите кои ги добивме по однос на ова прашање, покажаа приближна изедначеност. Така, 53,85% испитаници - директори ја избраа категоријата „да“. Истиот одговор го добивме од 52,27% испитаници - стручни соработници. Од вкупниот број анкетирани наставници, 58,64% одговориле дека не се применува периодичен преглед на планските документи.

Хи-квадрат тестот кој покажа вредност од 3,732 за $df=2$ потврдува дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците по однос на ова прашање.

Графикон 62. Применување на постапката на периодичен преглед на планските документи

Систем за автоматска дојава на пожар служи при појава на пожар (дим или отворен пламен), автоматски се активира сирената и распрскувачите монтирани на плафоните. За гаснење се користи вода од доводната инсталација, која е приклучена на градската водоводна мрежа. Воспоставениот систем за известување во случај на појава на пожар што не може да се локализира со сопствени сили и средства се остварува по пат на телефонска врска (193) со професионалната противпожарна единица. Во училиштето се обезбедува една телефонска линија. Апаратот се сместува во канцеларија на директорот. Се утврдува оддалеченоста на училиштето од

најблиската Територијална професионална противпожарна единица. За да добиеме одговор на прашањето во врска со постоењето на звучен систем за предупредување од настанат пожар во училишен објект, понудивме две опции на одговор. Според добиените резултати, можеме да забележиме дека 65,85% од директорите го одбрале позитивниот одговор, додека 61,22% од стручните соработници и 61,17% од наставниците одговориле негативно во врска со постоењето звучен систем за предупредување од пожар во основното училиште. Резултатите ги прикажуваме во табела 84.

Табела 84. Дали има звучен систем за предупредување од пожари во основното училиште

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	27	65,85	19	38,78	139	38,83	185	41,29
Не	14	34,15	30	61,22	219	61,17	263	58,71
Вкупно:	41	100	49	100	358	100	448	100

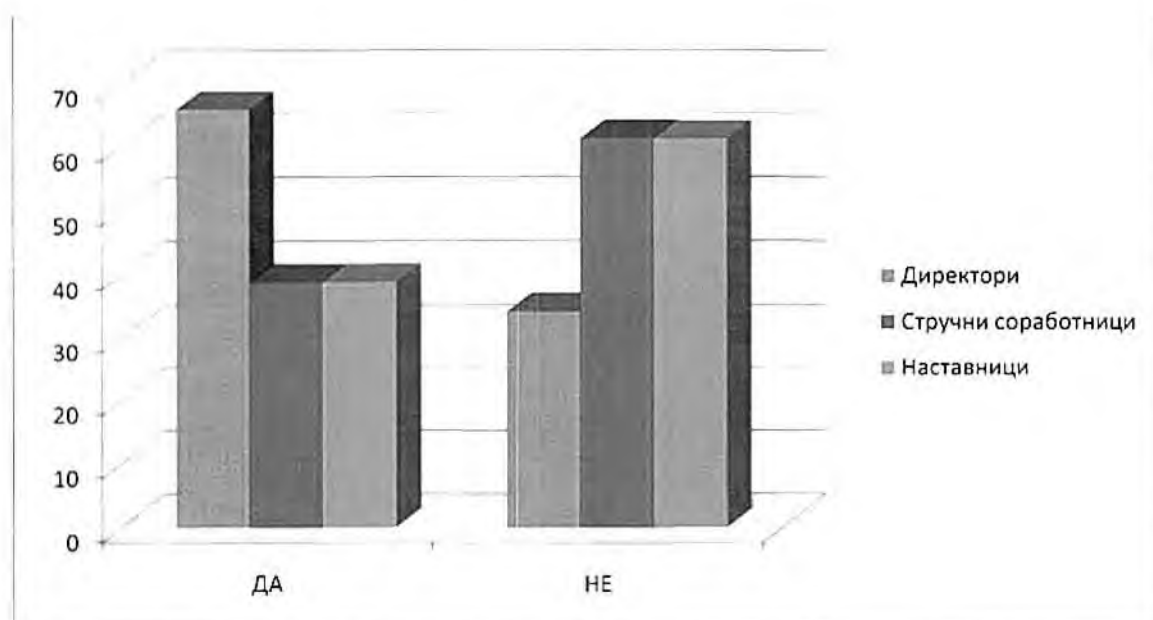
$\chi^2 = 11,228$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Според членот 21 од Правилникот за мерките за заштита од пожари, експлозии и опасни материи,¹⁶⁰ градбите наменети за основно образование се проектираат и се изведуваат така што се обезбедува систем за автоматско откривање и јавување на пожар и за рачно јавување на пожар. И покрај тоа што оваа проблематика е јасно уредена со нормативен акт, загрижува податокот на непостоењето на ваков систем, кој овозможува предвремена предупредувачка и превентивна активност за заштита од пожар, а со самото тоа превентива од настанување на поголема штета и најнесаканиот момент - загуба на човечки живот.

¹⁶⁰ „Службен весник на РМ“ бр. 32/11

Пресметаниот χ^2 -квадрат тест покажува постоење на статистички значајна разлика во одговорите на испитаните субјекти по однос на воспоставениот систем за предупредување од пожар во основно училиште.

За да се добие појасна слика, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 63. Дали има звучен систем за предупредување од пожари во основното училиште

Следното прашање од оваа група имаше за цел да покаже дали се идентификувани и обележени критичните точки за пожар. Одговорите ги прикажуваме во следната табела.

Табела 85. Дали критичните точки за пожар се идентификувани и јасно обележени

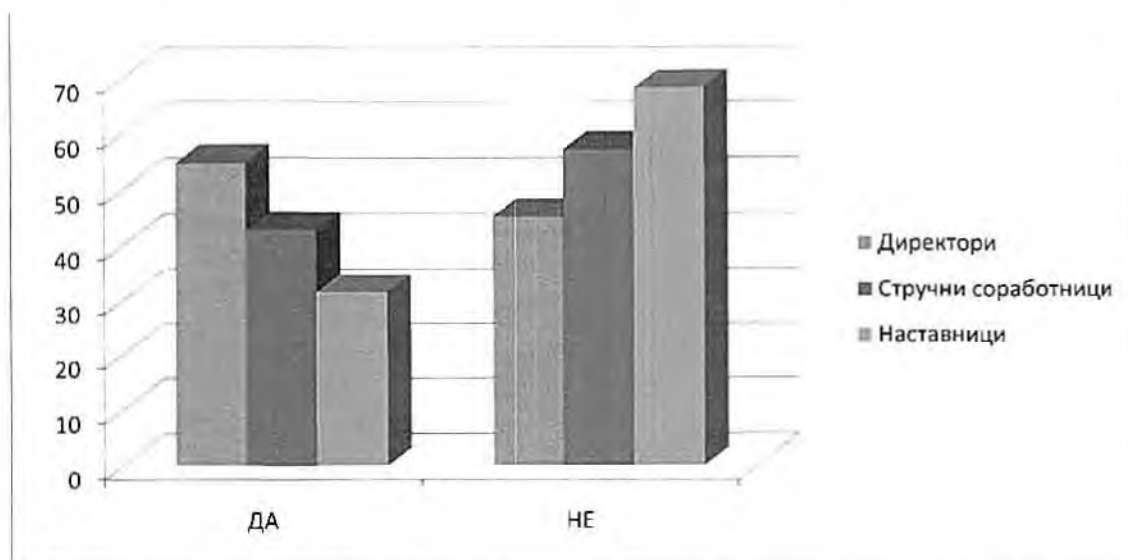
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	23	54,76	21	42,86	114	31,67	158	35,03
Не	19	45,24	28	57,14	246	68,33	293	65,97
Вкупно:	42	100	49	100	360	100	451	100

$\chi^2 = 10,293$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Анализирајќи ги резултатите од табела 85, дојдовме до констатација дека поголем број од испитаниците (65,97%) сметаат дека не се идентификувани критичните точки за пожар и не се јасно обележени. Самиот факт што повеќе од половината од стручните соработници и наставниците во основните училишта се изјаснуваат за необележување на критичните точки за настанувањето пожар, зборува за тоа дека не се преземени соодветни превентивни мерки за заштита од појава на пожар.

Хи-квадрат тестот покажа дека постојат статистички значајни разлики во ставовите кои ги заземаат испитаните субјекти од основните училишта по однос на ова прашање.

Во следниов графички приказ ги претставуваме податоците за да се добие појасна слика.

Графикон 64. Дали критичните точки за пожар се идентификувани и јасно обележени

Во поглавјето IV. „Посебно обележување и достапност за употреба на уредите, инсталациите, опремата и средствата за гаснење на пожар“ во членот 24 од Правилникот за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средствата за гаснење на пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба,¹⁶¹ јасно е дефинирана таа обврска. Точно и прецизно е наведено дека над секој противпожарен апарат кој е поставен на висина од 1,5 метар од котата на подот, се поставува табла со натпис „ППА“. Таблата треба да биде со димензии 16 см x 10 см во црвена боја на која се испишуваат со бела боја буквите „ППА“ со димензии 4 см x 8 см x 1 см.

Во склоп на категоријата предвидување на сите потребни мерки и активности за заштита од пожар, го тестиравме и прашањето за тоа дали знаците за пожар се прикажани сликовито и на познато место. Според одговорите кои ги добивме, 63, 84% од испитаниците сметаат дена не се прикажани.

¹⁶¹ „Службен весник на РМ“ бр.74/06

Споредувањето на добиените податоци доведува до констатација дека разликите во одговорите на испитаните субјекти по однос на тврдењето дека за прикажувањето на знаците за пожар на познато место се статистички значајни, што може да се види од добиената вредност на хи-квадрат тестот.

Табела 86. Дали знаците за пожар се прикажани сликовито и на познато место

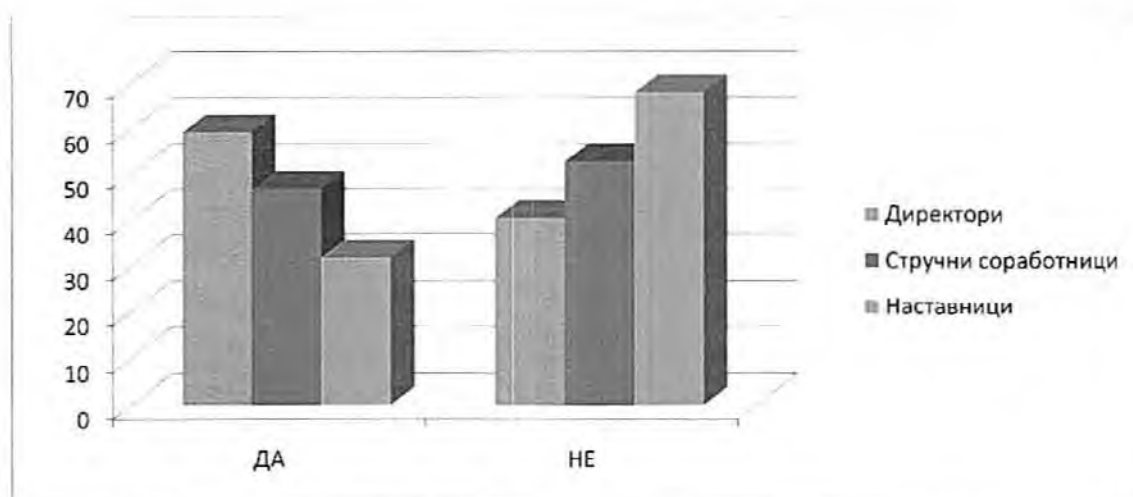
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	25	59,52	23	46,94	114	31,93	162	36,16
Не	17	40,48	26	53,06	243	68,07	286	63,84
Вкупно:	42	100	49	100	357	100	448	100

$$\chi^2 = 15,161$$

$$df = 2$$

$$p < 0,01$$

Со цел сликовито претставување на постоечката разлика во одговорите на анкетираниите субјекти, резултатите ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 65. Дали знаците за пожар се прикажани сликовито и на познато место

Во функција на категоријата преземање превентивни мерки и активности за спасување во вонредна состојба, го тестиравме прашањето дали во основното училиште има воспоставено систем за осветлување во вонредни ситуации. Резултатите ги прикажуваме во табела 87.

Табела 87. Дали во училиштето има воспоставено системи за осветлување во вонредни ситуации

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	17	40,48	17	34,69	134	37,22	168	37,25
Не	25	59,52	32	65,31	226	62,78	283	62,75
Вкупно:	42	100	49	100	360	100	451	100

$\chi^2 = 0,324$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Анкетираните субјекти дадоа слични одговори на ова прашање. Имено, 62,78% наставници, 65,31% стручни соработници и 59,52% директори сметаат дека нема воспоставено систем за осветлување.

Со примената на *хи*-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетираните субјекти по однос на воспоставувањето систем за осветлување во услови на вонредна состојба.

Во согласност со членот 24 од Правилникот за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средствата за гаснење на пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба,¹⁶² во алинеја 4 многу прецизно е наведена обврската од поставувањето на систем од нужни панични светла.

¹⁶² „Службен весник на РМ“ бр.74/06

Итното напуштање на објектот на училиштето се врши организирано по редослед на просториите утврден со овој план. Постоечките коридори и добриот распоред на влезовите-излезите, овозможуваат движење во исто време на луѓе од замислените групи, формирани од просториите кои гравитираат кон секој излез. Напуштањето на објектот го организираат и контролираат сите вработени кои се затекнале во објектот во моментот на земјотресот.

На прашањето дали излезот за пожар се одржува прооден, повеќето испитани субјекти - 79,91% одговориле позитивно.

Табела 88. Дали излезот за пожар постојано се одржува прооден

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	34	87,18	38	76,00	286	79,67	358	79,91
Не	5	12,82	12	24,00	73	20,33	90	20,09
Вкупно:	39	100	50	100	359	100	448	100

$\chi^2 = 1,773$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Споредувањето на добиените податоци не доведува до констатација дека разликата во одговорите на анкетираниите субјекти по однос на тврдењето дали излезот за пожар се одржува прооден, не е статистички значајна, што може да се види од добиената вредност на хи-квадрат тестот.

* * *

Првата помош претставува почетна грижа за повреденото лице на самото место на несреќата. Грижата се состои во навремено преземање

внимателни постапки, мерки и активности со цел да се зачува животот, да се заштити од понатамошно повредување, да се намалат болката и стравот, да се спречат можните компликации и да се подобри општата состојба на повредениот. Грижата трае од моментот на откривањето на повредениот, па сè до моментот кога повеќе не му е потребна прва помош или до преземањето на повредениот од квалификувани лица за стручна медицинска помош.

Од брзината и обемот на укажаната помош зависи успешното лекување и судбината на настраданите. Судбината на многу повредени се решава во првите неколку минути по повредата. Често судбината на повредениот е во рацете на првиот човек што ќе се најде на местото на незгодата и зависи од неговото знаење или незнаење за укажување прва помош.

Бидејќи прва помош претставува збир на постапки и дејства преземени на местото на незгодата, непосредно по нејзино настанување, со цел да се спаси животот и да се спречат тешките влошувања на здравјето на повредените лица, неопходно е потребно определување на местото каде ќе се чува опремата, и со таа информација да бидат запознати сите вработени и присутни во основното училиште.

* * *

Според поглавјето II. „Начин на одредување на местата на кои задолжително се наоѓаат уредите, инсталациите, опремата и средствата загаснење на пожари“ од Правилникот за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средствата за гаснење на пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба,¹⁶³ во член 3 се дефинира дека уредите, инсталациите, опремата и средствата за заштита од пожари со кои располагаат државните органи и општините треба да се наоѓаат на видливи и лесно достапни места.

¹⁶³ „Службен весник на РМ“ бр.74/06

Поставувањето на стабилните уреди и инсталации за заштита од пожари со автоматско откривање, јавување и автоматско откривање и гаснење на пожари, се врши во согласност со техничките нормативи, стандарди и упатства на производителот. А поставувањето на стабилните уреди и инсталации за заштита од пожари со механичко активирање за гаснење на пожари, се врши во согласност со пропишаните законски и технички нормативи за хидрантска мрежа за гаснење пожари.

Многу јасно е кажано дека рачните преносни противпожарни апарати треба да се наоѓаат на видливи и лесно пристапни места за нивна употреба, во близина на места и простор со зголемена опасност од појава на пожар.

Поаѓајќи од фактот дека опремата која е потребна за да се употреби во случај на вонредна состојба, како противпожарни апарати, опрема за прва помош, средства за лична и заемна заштита, кебиња за гаснење пожар и пожарникарските црева, задолжително треба да биде поставена на место познато за сите присутни во основното училиште, го поставивме следното прашање.

Табела 89. Поставувањето на опремата за заштита и спасување на видливо и познато место

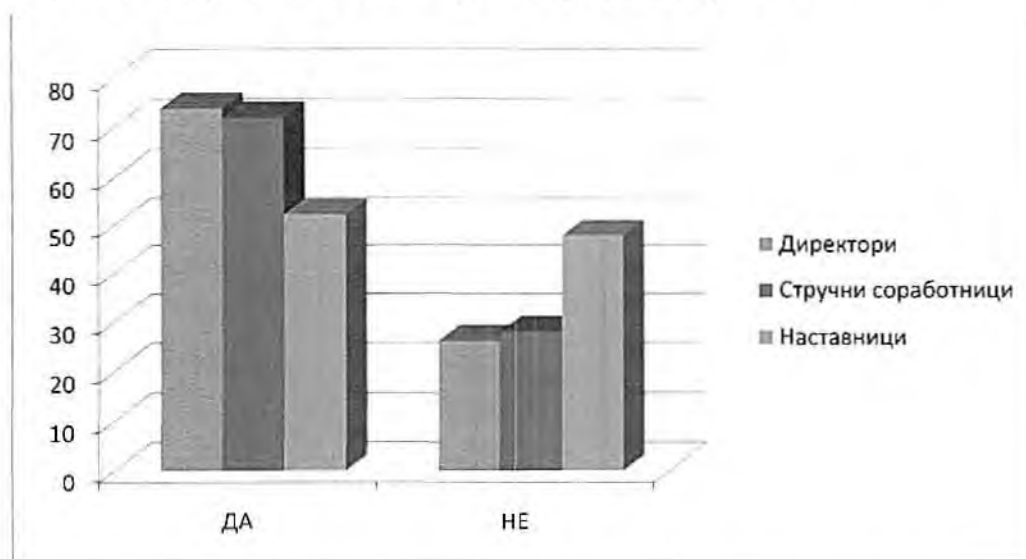
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	31	73,81	36	72,00	189	52,21	256	56,39
Не	11	26,19	14	28,00	173	47,79	198	43,61
Вкупно:	42	100	50	100	362	100	454	100

$\chi^2 = 12,709$	$df = 2$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Резултатите кои ги добивме по однос на прашањето кое си го поставивме, односно дали опремата за заштита и спасување е поставена на познато место, покажа речиси еднаков позитивен одговор на анкетираниите

субјекти, и тоа кај: 73,81% од директорите, 72,00% стручни соработници и 52,21% од наставниците. Додека 47,79% од наставниците одговориле негативно. Само 43,61% од вкупно анкетираниите субјекти го одбрале негативниот одговор.

Постои статистички значајна разлика во одговорите на анкетираниите субјекти по однос на поставувањето на опремата за заштита и спасување на познато место врз основа на пресметаниот χ^2 -квадрат тест (12,709). Разликата е претставена во следниот графички приказ.

Графикон 66. Поставувањето на опремата за заштита и спасување на видливо и познато место

Бидејќи пожар е секое неконтролирано горење кое претставува опасност по животите на луѓето и животните, имотот и природните богатства, се укажува неопходна потреба од запознавање со основните елементи од областа Заштита од пожари, и тоа:

- ✓ опасности за настанување на пожари;
- ✓ мерки за заштита од пожари и
- ✓ постапка во случај на пожар.

Како причина за настанување пожари може да се смета секој извор на топлина од кој може да се запали горивна материја. Поради тоа и за сите настанати пожари мора да има причини, чие познавање ги намалува

можностите за нивно понатамошно настанување. Мерките и активностите за заштита на животот и имотот на луѓето од пожари опфаќаат отстранување на причините за настанување на пожари, откривање, спречување на ширењето и гаснење на пожарите, утврдување на причините за настанување пожар и давање помош при отстранување на последиците предизвикани од пожар. *Мора да се сфати дека пожарот успешно се гасне со добра превентива.* Потребно е мерките за заштита од пожари да бидат застапени во сите објекти каде што се произведуваат, преработуваат, складираат и користат запалливи течности и гасови. Да има предупредување за забрана на палење на оган и да биде обезбедена хидрантска мрежа во секое населено место, како и одржување на хидрантска мрежа во исправна состојба.

Организацијата на заштитата од пожар и експлозија во училиштето е регулирана со Правилникот за заштита од пожари, во делот 3 (задачи и одговорности на органи, тела и лица). Со правилникот се утврдени правата, надлежностите и постапките на сите структури во организацијата и спроведувањето на заштитата од пожари. Така:

ПП апарат со сув прав С6, С9 и С50 е наменско средство за гаснење пожари (цврсти материји, течности, плинови и ел. инсталации). Се употребува исклучително според упатството на производителот. Има повеќе различни типови и се разликуваат по начинот на активирање, полнењето и количината на полнење. Тие се лесно преносни и се носат рачно до местото на пожарот. Имаат ограничено време за празнење со млаз од прав од 16/20 секунди. Не смеат да се употребуваат за гаснење пожари на електрични инсталации и уреди кои се под напон над илјада волти. При употребата задолжително треба да се внимава, во затворени простории ракувачот да ги заштити дишните патишта. Млазот може да се прекинува и гаснењето да се врши на повеќе места.

Сидните хидранти како средство за гаснење користат вода и се наменети за гаснење пожари. За ефикасна употреба, неопходен е доволен притисок во доводната инсталација која е приклучена на градската водоводна мрежа, соодветни приклучни спојки и црева со млазници.

Спојките се поставуваат на сигурносниот вентил, цревата се развлекуваат во правец на пожарот, млазницата и вентилот се отвораат и млазот вода се насочува кон пожарот. Постојаниот притисок и доток на вода овозможуваат ефикасно гаснење. Не смее да се користи за гаснење пожар на електрични инсталации и уреди под напон. Не е пожелно користење за гаснење на пожар на архива и документација, единствено во недостаток на други средства.

Противпожарен апарат со CO2 е наменско средство за гаснење пожари од групата електрични инсталации и уреди под напон. Се употребуваат исклучително според упатството на производителот. Тие се рачно преносни средства под притисок и потребна е внимателност при ракувањето со нив.

Прирачни средства за гаснење, доколку ги има на располагање, можат ефикасно да се употребат (песок, земја) ако на располагање имаме и алат (лопати, кофи) за гаснење пожари, бидејќи ја прекинуваат врската со кислородот и го задушуваат пламенот. Можат да се користат во комбинација со стандардните средства ако има жарење и тлеење на цврсти горливи материји (дрво, пластика).

Во согласност со Законот за безбедност и здравје при работа,¹⁶⁴ во членот 28 е дефинирана обврската за определување претставник кој ќе биде одговорен за безбедноста на учениците и вработениот персонал. Истиот го избираат вработените од своите редови на состанокот на училишниот одбор. Претставникот има посебна заштита од работен однос што ја има и претставникот на синдикатот кај работодавачот во согласност со закон и колективен договор. Според членот 29 од истиот закон, бројот на претставниците зависи од бројот на вработените, со тоа што тој број не може да биде помал од:

- над десет вработени, се избира еден претставник,
- двајца претставници на 101 до 500 вработени и
- тројца претставници кај работодавачот кои имаат над 501 вработен.

¹⁶⁴ „Службен весник на РМ“ број 92/07

Исто така, начинот на нивното обучување, како и начинот и формата на нивното функционирање се уредува со посебен акт во согласност со овој закон и колективен договор.

* * *

Имајќи ги предвид горенаведените законски обврски, како и добиените резултати од анкетираниите субјекти можеме да констатираме дека во основните училишта сè уште несериозно е разбрана оваа проблематика, недоволно се посветува внимание на преземањето превентивни мерки и активности за заштита од пожар и покрај јасно дефинираните одредби во нормативните акти. Со тоа ја потврдуваме единаесеттата помошна хипотеза која гласи:

Тимот одговорен за изработка на елаборат за заштита од пожари на основното училиште не ги предвидел сите потребни мерките и активностите за заштита од пожар.

11. Обезбеденост на основните училишта со потребни материјално-технички услови за непречено реализирање на мерките и активностите за заштита и спасување во услови на катастрофи

Во Правилникот за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средствата за гаснење на пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба е пропишано дека уредите, инсталациите, опремата и средствата за заштита од пожари со кои располагаат основните училишта треба да се наоѓаат на видливи и лесно достапни места. Исто така поставувањето на стабилните уреди и инсталации за заштита од пожари со автоматско откривање и гаснење на пожари се врши во согласност со техничките нормативи, стандарди и упатства на производителот.

Поставувањето на стабилните уреди и инсталации за заштита од пожари со механичко - рачно активирање за гаснење на пожари се врши во согласност со пропишаните законски и технички нормативи за гаснење на пожари.

На прашањето кое гласеше: дали имаат звучна сигнализација за предупредување од природни непогоди и други несреќи, од вкупно понудените одговори најголем процент се изјаснија дека нема, или 55,24% одговорија со понудениот одговор „не“, поединечно само директорите со 57,14% искажаа дека има звучна сигнализација за предупредување, додека стручните соработници со 50,00% и наставниците со 58,47% дадоа негативен одговор. Одговорите на испитаниците се прикажани во табела 90.

Табела 90. Дали постои звучна сигнализација за предупредување од природна непогода и друга несреќа

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	24	57,14	12	24,00	85	23,22	121	26,42
Не	14	33,33	25	50,00	214	58,47	253	55,24
Не знам	4	9,53	13	26,00	67	18,31	84	18,34
Вкупно:	42	100	50	100	366	100	458	100

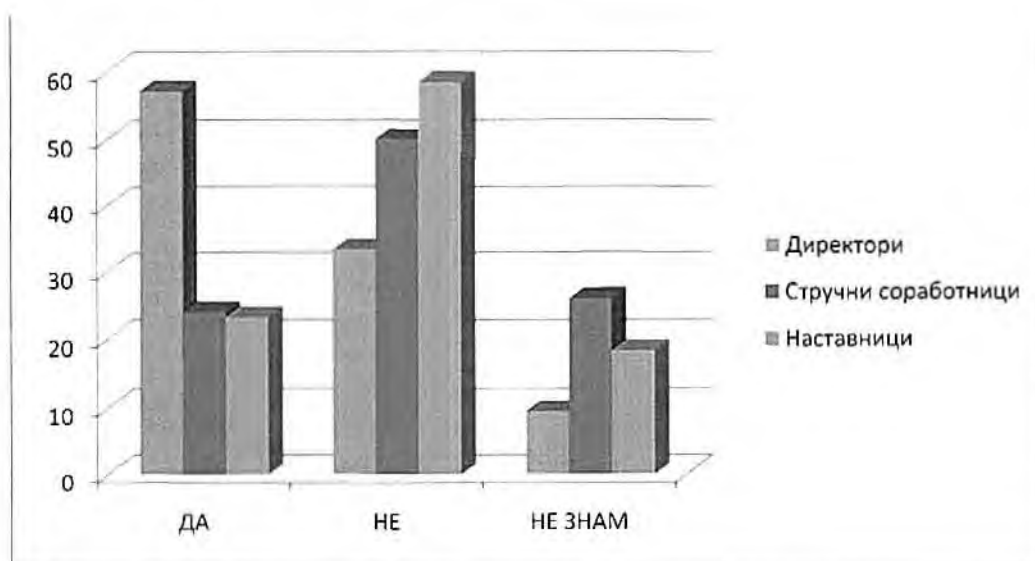
$\chi^2 = 24,500$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Со пресметување на χ^2 -квадрат тестот е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаните субјекти по однос на тоа дали имаат звучна сигнализација за предупредување од катастрофа во рамките на превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи.

Според добиените податоци, сметаме дека е пожелно и корисно да се организира вградување на звучна сигнализација со која навремено ќе се предупредат учениците за појава на природна непогода и друга несреќа.

Горенаведеното допушта да се констатира дека во основните училиштата е неопходно потребно да се преземат превентивни мерки и активности за инсталирање на сигнализација за предупредување и притоа истата да се користи при организирање на ученички натпревари со содржини од областа Заштита и спасување, кои децата ќе ги извежбаат со практична работа, при што ќе бидат физички ангажирани и ќе стекнат вештини преку практична работа за правилно реагирање во услови на природни непогоди и други видови несреќи.

За да се добие појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 67. Дали постои звучна сигнализација за предупредување од природна непогода и друга несреќа

Бидејќи за некои прашања во врска со проучувањето на проблемот што го истражуваме е важно да ја запознаеме улогата на менаџерскиот тим во основните училишта, побаравме да ни одговорат колку тие создаваат услови за реализација на мерки и активности за заштита и спасување, нивниот број и процент ги прикажуваме во следнава табела.

Табела 91. Дали во основното училиште има определено човечки ресурси за заштита и спасување

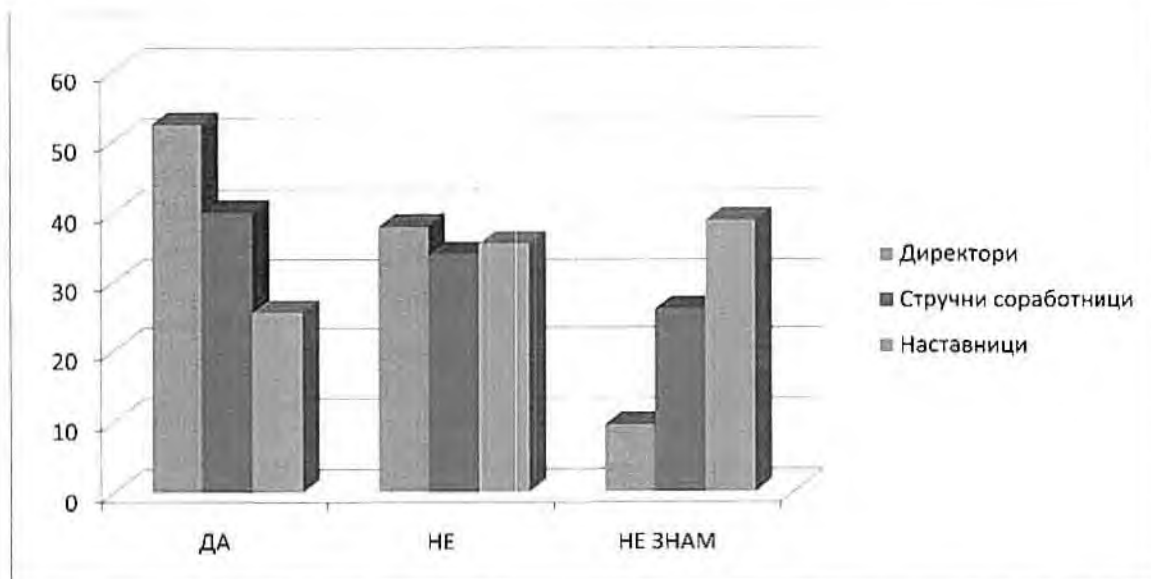
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	22	52,38	20	40,00	94	25,54	136	29,57
НЕ	16	38,10	17	34,00	131	35,60	164	35,65
НЕ ЗНАМ	4	9,52	13	26,00	143	38,86	160	34,78
Вкупно:	42	100	50	100	368	100	460	100

$\chi^2 = 21,929$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Анализирајќи ги резултатите од табела 91, дојдовме до констатација дека еден дел од испитаниците (35,65%) сметаат дека нема определено човечки ресурси за заштита и спасување во основното училиште. Еден помал број (29,57%) се изјасниле позитивно по однос на ова прашање. Самиот факт што 34,78% не се запознати и се изјаснуваат за непознавање на оваа проблематика, зборува за тоа дека не се преземени доволно соодветни превентивни активности за заштита и спасување со самото тоа што сè уште не е определена работна група која ќе биде задолжена за спроведување на активностите околу планирање и реализација на превентивните мерки и активности од појава на природна непогода или друг вид несреќа во основното училиште.

χ^2 -квадрат тестот покажа дека постојат статистички значајни разлики во одговорите кои ги заземаа анкетираниите субјекти од основните училишта по однос на ова прашање.

Во следниов графички приказ ги претставуваме податоците со цел да се добие појасна слика за постоењето на статистички значајната разлика.

Графикон 68. Дали во основното училиште има определено човечки ресурси за заштита и спасување

На прашањето кое гласеше: дали основното училиште располага со технички ресурси за заштита и спасување што можат да бидат искористени за поадекватна реализација на заштитата и спасувањето, добиените податоци даваат можност да бидат анализирани и интрепретирани од повеќе аспекти. Ние најпрво ќе ги презентираме и ќе ги коментираме вкупно добиените одговори од сите испитаници во однос на расположливоста со технички материјал за заштита и спасување со кое располага училиштето, а кои можат да бидат искористени за поуспешен одговор при реализација на заштитата и спасувањето. Добиените резултати се прикажани во табела 92.

Табела 92. Дали основното училиште располага со технички ресурси за заштита и спасување

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	22	52,38	18	36,00	72	19,57	112	24,35
НЕ	16	38,10	20	40,00	116	31,52	152	33,04
НЕ ЗНАМ	4	9,52	12	24,00	180	48,91	196	42,61
Вкупно:	42	100	50	100	368	100	460	100

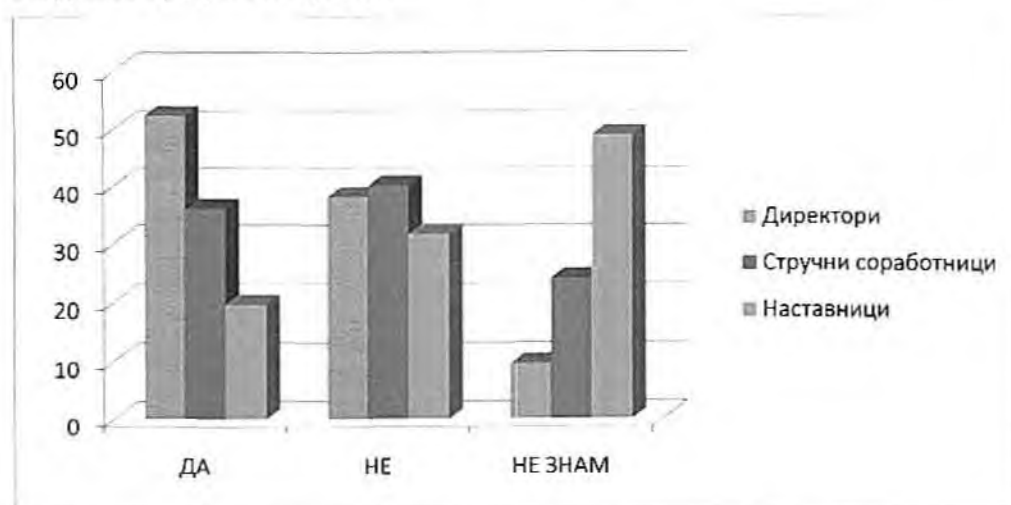
$$\chi^2 = 39,402$$

$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Хи-квадрат тестот е значаен, постојат разлики во одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците по однос на расположивоста со технички средства за заштита и спасување. На наставниците (48,91%) не им е познато дали основното училиште располага со технички ресурси за заштита и спасување, додека 40,00% од стручните соработници сметаат дека основното училиште не располага со технички ресурси, само директорите со 52,38% одговорија дека основното училиште е опремено со технички ресурси за заштита и спасување.

Заради појасна слика за тој однос, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 69. Дали основното училиште располага со технички ресурси за заштита и спасување

Во однос на прашањето дали основното училиште располага со доволно капацитети за заштита и спасување за успешна превенција и справување со природни непогоди и други несреќи, 50,11% одговорија „не знам“, 31,15% искажаа дека не располагаат со доволни капацитети за заштита и спасување. Одговорите ги прикажуваме во табела 93.

Табела 93. Дали основното училиште располага со доволни капацитети за заштита и спасување за успешна превенција и справување со природни непогоди и други несреќи

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	17	40,48	19	38,00	50	13,62	86	18,74
Не	18	42,86	17	34,00	108	29,43	143	31,15
Не знам	7	16,67	14	28,00	209	56,95	230	50,11
Вкупно:	42	100	50	100	367	100	459	100

$\chi^2 = 45,622$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Постојат разлики во одговорите на директорите, стручните соработници и наставниците по однос на расположивоста на капацитети за заштита и спасување за успешна превенција и справување со природни непогоди и други несреќи.

* * *

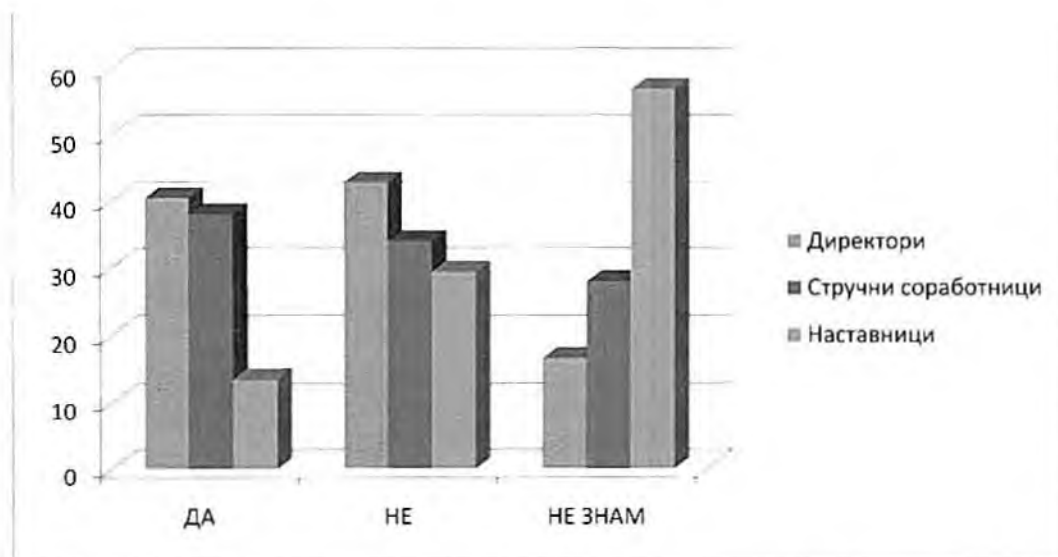
Терминот *превенција* претставува преземање акции и мерки за континуирана проценка и подготвеност на неопходни активности со кои се редуцира ризикот од заканите и опасностите, се интервенира и се стопира појавувањето или се ублажуваат ефектите. Или, поточно дефинирано, превенцијата вклучува пропишани акции и мерки преземени со цел да се попречи успешноста на обратниот ефект на природните непогоди врз

безбедноста, сигурноста или континуитетот на нацијата, на критичната инфраструктура, нејзините граѓани, како и на цивилните права и слободи на граѓаните.¹⁶⁵

Од особена важност е превентивните активности да бидат навреме преземени и соодветно спроведени. Доколку основното училиште навреме ги има определено соодветните капацитети за заштита и спасување за успешна превенција и справување со природни непогоди и други несреќи, соодветно ќе може да одговори на секоја новонастаната вонредна состојба.

* * *

За да се добие појасна слика, податоците ги претставуваме во следниов графички приказ.

Графикон 70. Дали основното училиште располага со доволни капацитети за заштита и спасување за успешна превенција и справување со природни непогоди и други несреќи

Во согласност со прописите и техничките нормативи за хидрантска мрежа за гаснење на пожари, се вржи одржување, сервисирање и испитување на исправноста и функционалноста на стабилните уреди и

¹⁶⁵ DHS, *Lexicon: Terms and Definitions*, October 19, 2007, p.20

инсталации за заштита од пожари со механичко активирање и рачно гаснење на пожарите.

Исто така, и во членот 4 од *Правилникот за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средствата за гаснење на пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба*, јасно е кажано дека субјектите - основните училишта кои располагаат со стабилни уреди и инсталации за автоматско откривање и јавување на пожар, *најмалку еднаш во текот на една календарска година вршат сервисирање и проверка на нивната исправност и функционалност*. Одговорите на испитаните субјекти во однос на ова прашање се прикажани во табела 94.

Табела 94. Дали целокупната инсталација и опрема е прегледана и сервисирана според барањата

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	38	92,68	38	80,85	260	72,22	336	75,00
Не	3	7,32	9	19,15	100	27,88	112	25,00
Вкупно:	41	100	47	100	360	100	448	100

$\chi^2 = 9,177$	$df = 2$	$p > 0,05$
------------------	----------	------------

Хи-квадрат тестот не е статистички значаен, не постојат разлики во мислењето на директорите, стручните соработници и наставниците во однос на мислењето дали целокупната инсталација и опрема е прегледана и сервисирана согласно барањата.

Смислата за самоорганизирање лежи во фактот што организираната заштита во услови на големи катастрофи и покрај сите ангажирања, нема да може да им помогне на сите загрозувани. Само со *масовна контрола*,

ангажирање и сервисирање на опремата за заштита и спасување со која располага основното училиште за извршување на задачите од сферата на заштитата, можат да се ублажат последиците. Оттука, заради остварување на самозаштитните активности, определениот тим за заштита и спасување во основното училиште е должен да го организира и да го спроведе потребното оспособување и усовршување со цел успешно извршување одредени активности во услови на големи катастрофи.

Одржувањето, сервисирањето и испитувањето на рачните преносни и рачните превозни противпожарни апарати се врши според техничките нормативи, стандарди и упатства на производителот. Одржувањето на противпожарни апарати опфаќа редовен визуелен преглед, сервисен преглед и контролно испитување. Редовниот визуелен преглед се врши од корисникот на противпожарниот апарат, а сервисниот преглед и контролното испитување од правното лице кое врши сервисен преглед и контролно испитување на противпожарните апарати. Редовниот визуелен преглед се врши најмалку еднаш месечно при што се утврдува:

- воочливост на апаратот и пристапноста до него;
- општа состојба на апаратот;
- комплетност на апаратот;
- состојба на пломбата.

Извршените редовни прегледи се евидентираат од страна на корисникот. Утврдените недостатоци, корисникот веднаш ги отстранува сам или преку правното лице кое врши сервисен преглед и контролно испитување на противпожарните апарати.¹⁶⁶

Сервисниот преглед се врши најмалку еднаш годишно, а по потреба и почесто во зависност од условите и пожарното оптоварување.

Според членот 14 од горенаведениот правилник, сервисниот преглед на апаратите под постојан притисок опфаќа:

¹⁶⁶ Член 13 и 14 од Правилникот за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средствата за гаснење на пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба, „Службен весник на РМ“ бр.74/06

- надворешен преглед на општата состојба на апаратот од аспект на корозија и оштетување;
- надворешен преглед на состојбата на комплетноста на сите делови на апаратот;
- преглед на читливоста на натписите и упатството за ракување со апаратот;
- контрола на работниот притисок во апаратот(освен апаратите со јаглен диоксид);
- контрола на исправноста на манометарот;
- вадење на осигурачот и повторно пломбирање;
- преглед на состојбата на спојното црево и млазницата продувување на истите со воздух и замена на оштетените и дотраени делови на апаратот;
- се врши проверка на количината на средството за гасење со мерење на вага и запишување на податоците во сервис-картон на апаратот;
- протресување на апаратот во превртена положба заради растресување на прашакот.

Во основните училишта не се обезбедени потребни материјално-техничките услови за непречено реализирање на мерките и активностите за заштита и спасување.

12. Евидентен лист според образовен профил

Во врска со првото прашање на нашето истражување, кое гласи: дали со архитектонското решение е предвидено ограничување на ширење на пожар, мнозинството од одговорите на испитаните субјекти немаат податок (72,75%).

Табела 95. Дали со архитектонското решение е предвидено ограничување на ширење на пожар

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	17	40,48	11	22,00	47	12,95	75	16,48
Не	7	16,67	7	14,00	35	9,64	49	10,77
Нема податок	18	42,86	32	64,00	281	77,41	331	72,75
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

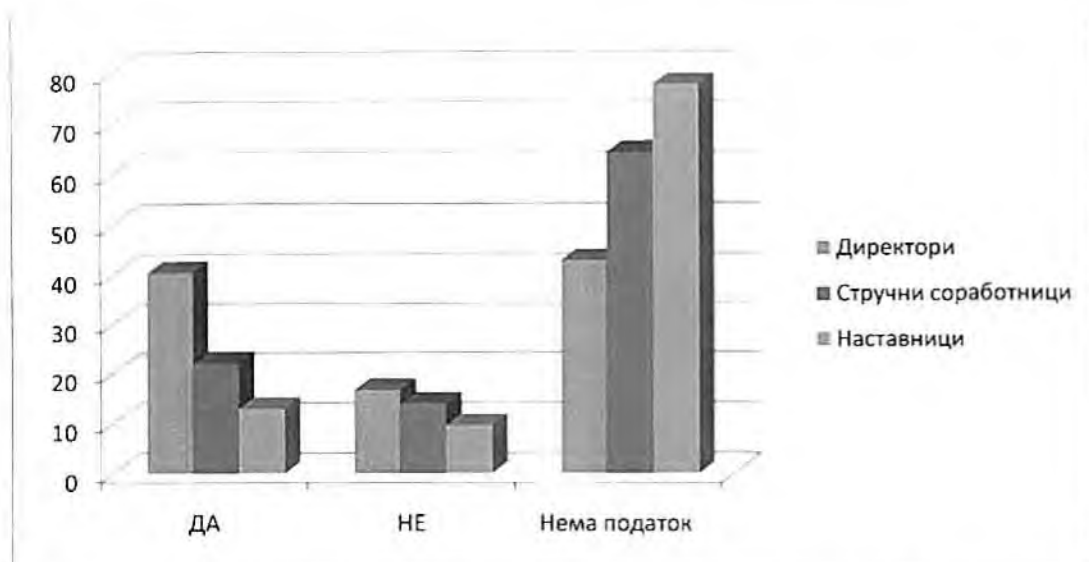
$\chi^2 = 27,382$	$df = 4$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Chi-квадрат тестот е статистички значаен, укажува на постоење статистички значајна разлика во одговорите на испитаните субјекти во врска со преземените превентивни структурни мерки за ограничување на ширењето пожар.

При архитектонска конструкција за објекти од ваков карактер, како вулнерабилна категорија, според законските решенија кои даваат обврски и задолженија, односно критична инфраструктура од аспект на училиштен објект, значаен е за преземање претходни превентивни мерки и активности за имплементирање на законското решение како предуслов ограничување на ширење пожар. Загрижувачи е податокот што вработените во основното училиште немаат познавање за оваа проблематика. Со познавањето на овие податоци се постигнува поквалитетно планирање и изработка на квалитетна процена на ризик.

Пресметаниот *chi*-квадрат тест покажува постоење на статистички значајна разлика во одговорите на испитаниците по однос на преземањето архитектонско решение за ограничување на ширењето на пожарот.

За да се добие попрегледна слика за тој однос, го претставуваме во следниот графички приказ.

Графикон 71. Дали со архитектонското решение е предвидено ограничување на ширење на пожар

Истото прашање е разгледано од аспект на анкетираниите субјекти во основните училишта кои се лоцирани во урбана и рурална средина.

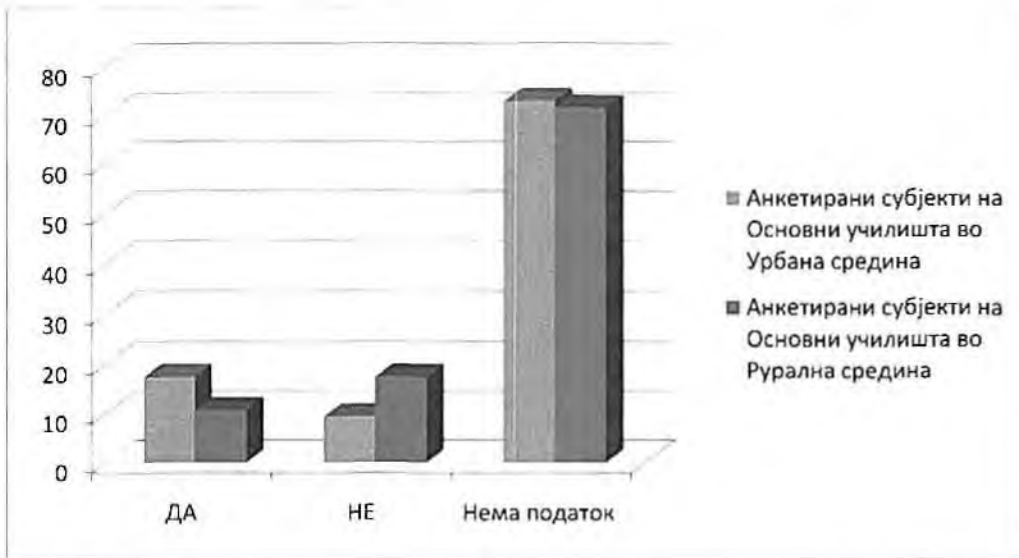
Табела 96. Дали со архитектонското решение е предвидено ограничување на ширење на пожар во однос на основно училиште во урбана и во рурална средина

Категории на одговори	Анкетирани субјекти од основни училишта во				Вкупно:	
	урбана средина		рурална средина			
	f	%	f	%	f	%
Да	67	17,59	8	10,81	75	16,48
Не	36	9,45	13	17,57	49	10,77
Нема податок	278	72,97	53	71,62	331	72,75
Вкупно:	381	100	74	100	455	100

$$\chi^2 = 5,533$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Графикон 72. Дали со архитектонското решение е предвидено ограничување на ширење на пожар во однос на основното училиште во урбана и во рурална средина

Имајќи го предвид значењето од превентивно преземените мерки, нè интересираше дали има вграден систем за звучна дојава на пожар во основното училиште. Одговорите кои ги добивме се прикажани во табела 97.

Табела 97. Дали е предвидена рачна и звучна дојава на пожар

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
ДА	22	52,38	19	38,00	101	27,82	142	31,21
НЕ	17	40,48	23	46,00	174	47,93	214	47,03
Нема податок	3	7,14	8	16,00	88	24,24	99	21,76
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

$$\chi^2 = 14,477$$

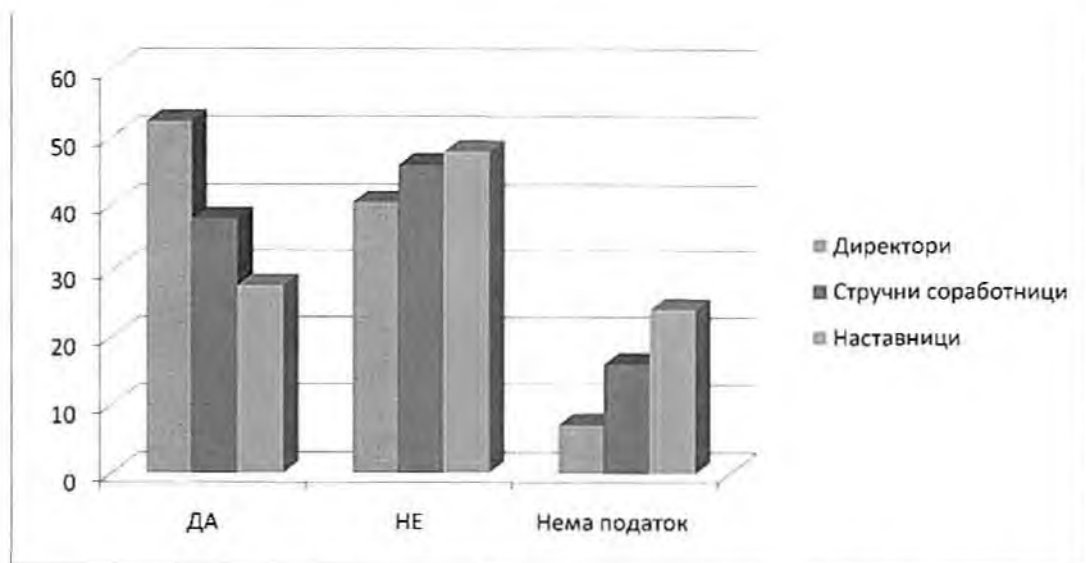
$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Chi-квадрат тестот е статистички значаен, укажува на постоење статистички значајна разлика во одговорите на анкетираниите директори,

стручни соработници и наставници во однос на преземените превентивни структурни мерки за дојава на пожар.

Заради добивање попрегледна слика, тој однос го претставуваме во следниот графички приказ.

Графикон 73. Дали е предвидена рачна и звучна дојава на пожар

Превентивните мерки и активности како едни од позначајните активности во превенција од катастрофи, се проверени и со следното прашање.

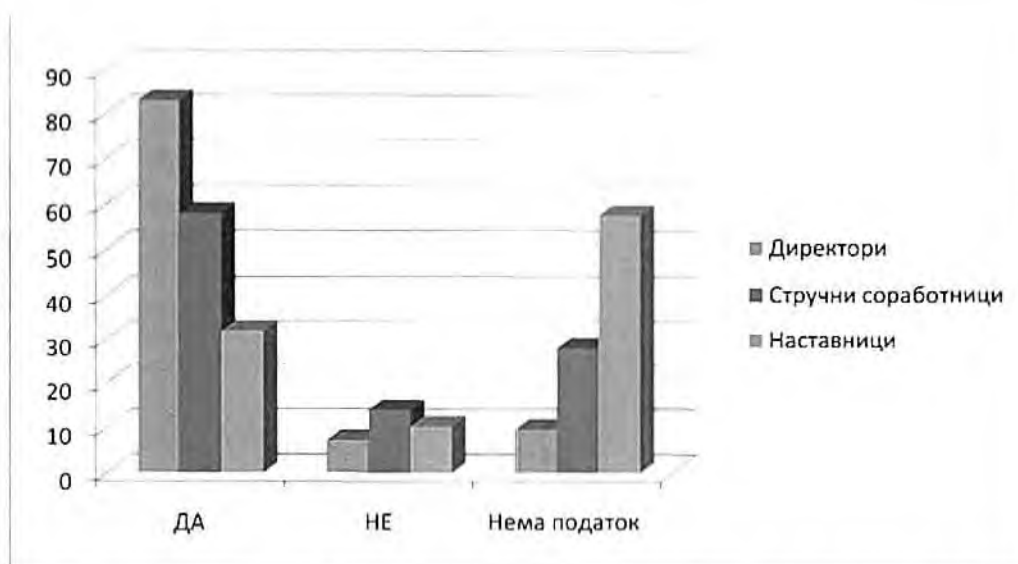
Табела 98. Дали се предвидени потребни мерки за заштита од пожар

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	34	82,93	29	58,00	116	31,87	179	39,34
Не	3	7,32	7	14,00	38	10,44	48	10,55
Нема податок	4	9,76	14	28,00	210	57,69	228	50,11
Вкупно:	41	100	50	100	364	100	455	100

$$\chi^2 = 52,743$$

$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Графикон 74. Дали се предвидени потребни мерки за заштита од пожар

* * *

Постапка во случај на пожар

- Да се утврди причината за настанување на пожарот, што гори и брзината на ширењето.
- Да се затворат прозорците и вратите и да се спречи струењето на воздухот и поттикнување на пламенот.
- Да се исклучи електричниот напон.
- Без паника да се пристапи кон организирано локализирање и гаснење уште во почетната фаза на појавата и развивањето на пожарот.
- Веднаш да се известат раководителот и членовите на противпожарната екипа во училиштето.
- Да се отстранат сите лесно запаливи и експлозивни материи во непосредна близина.

- Да се употребат расположиви соодветни средства за гаснење.
- Сите лица кои не се директно вклучени во гаснењето на пожарот веднаш да го напуштат објектот и да се оддалечат на безбедно растојание.
- Да се извести професионалната противпожарна единица ако со сопствени сили и средства не може да се изгасне пожарот.
- Да се пристапи кон евакуација на луѓето и материјалните средства.

* * *

Според член 15 од Правилникот, сите објекти од јавен карактер од втора, трета, четврта и петта категорија, а претходно кажавме дека во членот 14, точка 8 од Правилникот припаѓаат градбите за основно образование, се проектираат и се изведуваат така што до истите да се овозможи непречен пристап за противпожарни возила од најмалку две спротивни страни на објектот.

Во членот 20 е јасно дефинирано дека при проектирањето и изведбата на објектите од членот 14 од овој Правилник е неопходно означување на правците на движење и патиштата за евакуација и излез на слободен простор во просториите и над нивните излези, хоризонталните и коси комуникациски површини (ходници, скалишни простори) и главните и помошни излези од градбата кои водат на слободен простор, се определуваат воочливи места на кои се поставуваат панични светла со светлечки натписи: ИЗЛЕЗ или: ПОМОШЕН ИЗЛЕЗ и стрелки во насока на евакуацијата, односно систем од нужни панични светла.

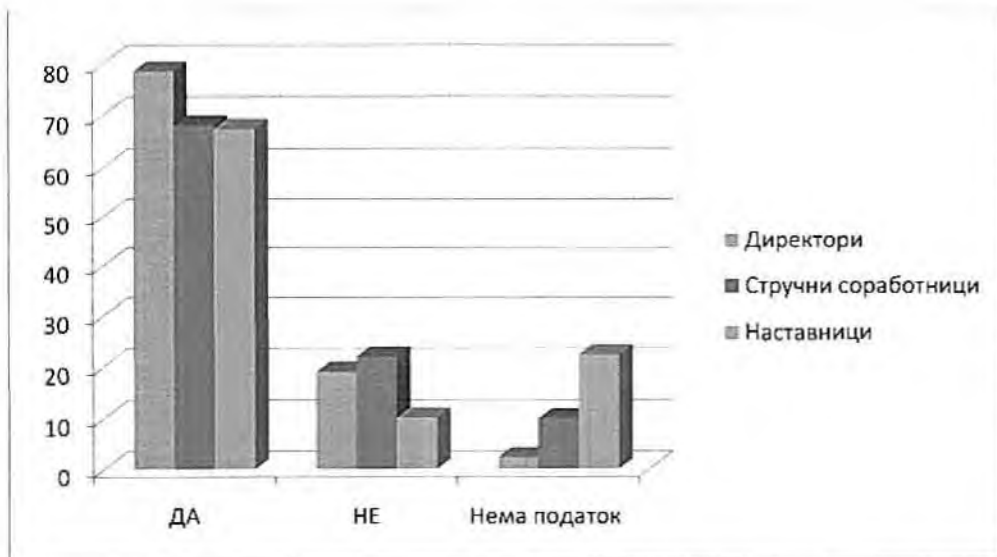
Табела 99. Дали се обезбедени сообраќајни пристапи околу објектот

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Да	33	78,57	34	68,00	244	67,40	311	68,50
Не	8	19,05	11	22,00	37	10,22	56	12,33
Нема податок	1	2,38	5	10,00	81	22,38	87	19,16
Вкупно:	42	100	50	100	362	100	454	100

$$\chi^2 = 17,633$$

$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Графикон 75. Дали се обезбедени сообраќајни пристапи околу објектот

Местата на противпожарните уреди и опрема, правците на евакуација, забраната за пушење, забраната на користење отворен пламен, алат што искри и слично, задолжително треба да бидат обележани и означени, поставени на видливо место. Од таа причина следното прашање се однесува на тоа дали се поставени натписи и ознаки за постоење на опасност од пожар.

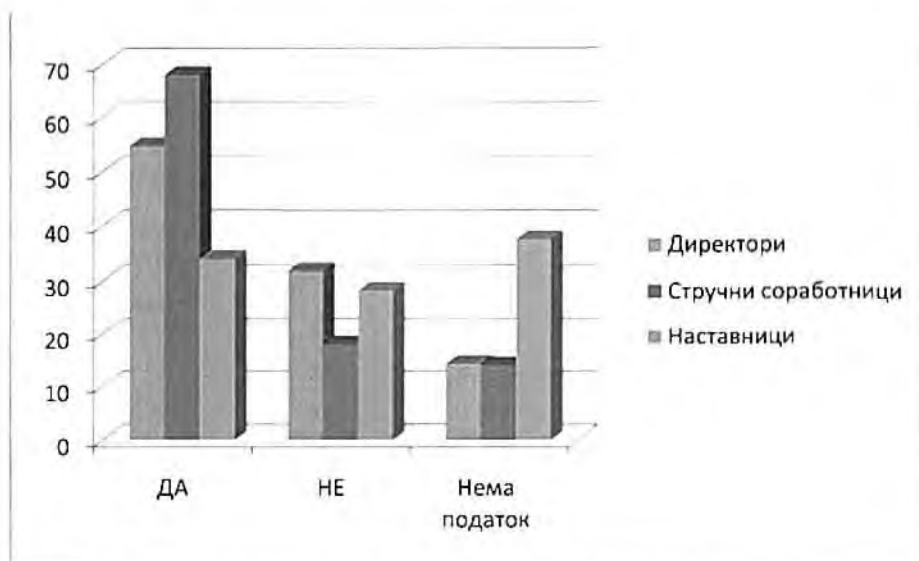
Табела 100. Ознаки и натписи за опасност од пожар

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	23	54,76	34	68,00	124	34,07	181	39,69
Не	13	31,95	9	18,00	103	28,30	125	27,41
Нема податок	6	14,29	7	14,00	137	37,64	150	32,89
Вкупно:	42	100	50	100	364	100	456	100

$$\chi^2 = 29,649$$

$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Графикон 76. Ознаки и натписи за опасност од пожар

Со ова прашање сакавме да утврдиме дали вратите од просториите во основното училиште во кои има голем број ученици, како и надворешните влезно-излезни врати се отвораат во насока на евакуација, односно кон надвор.

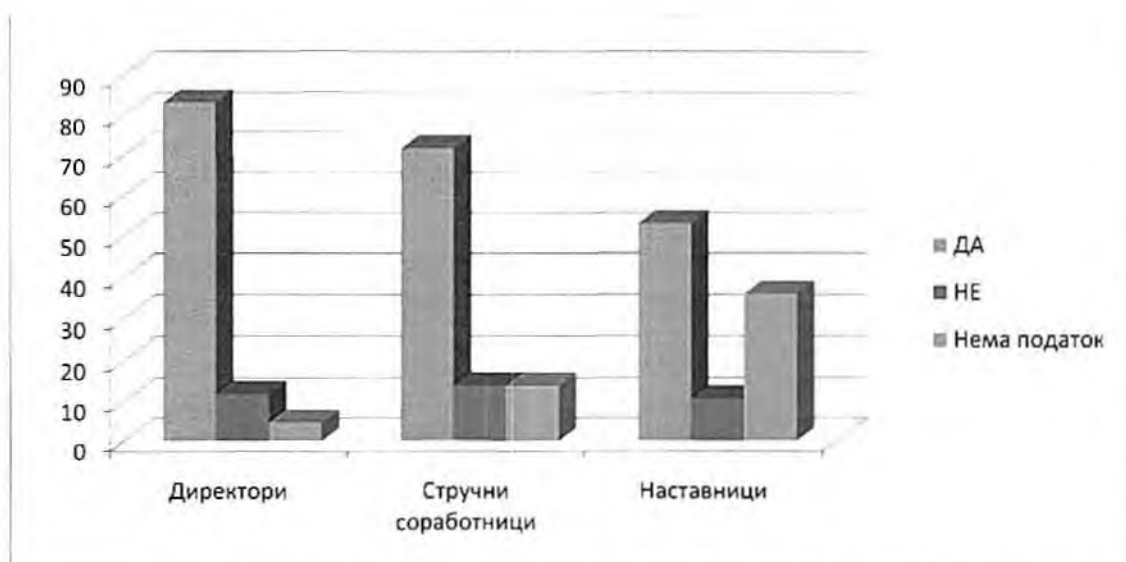
Табела 101. Дали сите врати од просториите се отвораат во насока на евакуација

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	35	83,33	36	72,00	193	53,17	264	58,02
Не	5	11,90	7	14,00	39	10,74	51	11,21
Нема податок	2	4,76	7	14,00	131	36,09	140	30,77
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

$$\chi^2 = 25,371$$

$$df = 4$$

$$p < 0,01$$

Графикон 77. Дали сите врати од просториите се отвораат во насока на евакуација

Според одговорите во табелата, се забележува дека најголем процент од вкупниот број анкетирани испитаници (64,62%) се изјаснија дека нема поставени сигурносни ознаки со панични светилки со натпис - пиктограм. 17,58% анкетирани испитаници одговорија дека имаат и исто толку немаат податок.

Табела 102. Дали над влезно-излезните врати се поставени сигурносни светилки

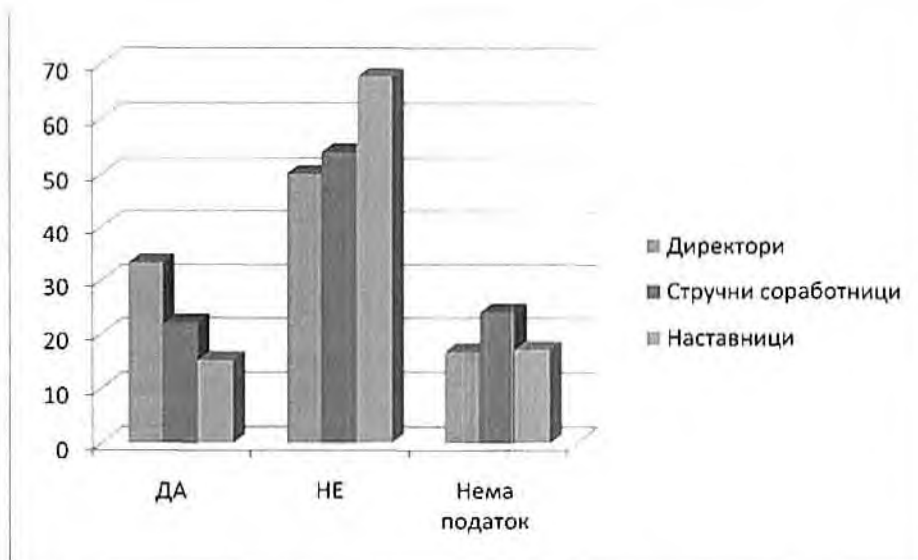
Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	14	33,33	11	22,00	55	15,15	80	17,58
Не	21	50,00	27	54,00	246	67,77	294	64,62
Нема податок	7	16,67	12	24,00	62	17,08	81	17,80
Вкупно:	42	100	50	100	363	100	455	100

$\chi^2 = 11,736$	$df = 4$	$p < 0, 05$
-------------------	----------	-------------

Со ова прашање сакавме да дознаеме дали по сите евакуациони комуникации и над излезните врати од училишниот објект и просториите се поставени сигурносни панични светилки со натписи (пиктограм) кои ги покажуваат излезите и правците на евакуација во случај на опасност. На ова прашање понудивме три одговори, од кои треба да изберат еден кој насоодветно го дава податокот за постоењето на ова значајно материјално-техничко средство.

Според добиените податоци, со право можеме да констатираме дека не се обезбедени потребните ознаки во основните училишта, а анкетираниите субјекти не се доволно подготвени за евакуација во случај на катастрофа.

Со пресметаниот χ^2 -квадрат тест утврдено е дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на анкетираниите субјекти по однос на постоењето на сигурносни панични ознаки. Податоците ги прикажуваме во следниот графички приказ.

Графикон 78. Дали над влезно-излезните врати се поставени сигурносни светилки

Сакавме да провериме дали има разлики во однос на истото прашање кај субјекти од основни училишта лоцирани во урбана и во рурална средина.

Можеме да констатираме дека според процентот на анкетираниите субјекти на основните училишта лоцирани во рурална средина, состојбата е незадоволителна - 75,68% се изјасниле дека немаат поставено пиктограми.

Табела 103. Поставувањето евакуациони комуникации над излезните врати во основните училишта во рурална и во урбана средина

Категории на одговори	Анкетирани субјекти од основни училишта во урбана средина		Анкетирани субјекти од основни училишта во рурална средина		Вкупно:	
	f	%	f	%	f	%
Да	71	18,64	8	10,81	79	17,36
Не	239	62,73	56	75,68	295	64,84
Нема податок	71	18,64	10	13,51	81	17,80
Вкупно:	381	100	74	100	455	100

$$\chi^2 = 4,700$$

$$df = 2$$

$$p > 0,05$$

Бидејќи техничката опрема и средства за гасење пожари се пропишани во прописите, во согласност со упатството на производителот се проверува и се води посебна евиденција на опремата за гасење пожари.

Табела 104. Дали основното училиште располага со техничка опрема за гасење пожари

Категории на одговори	КАТЕГОРИИ НА АНКЕТИРАНИ СУБЈЕКТИ						Вкупно:	
	Директори		Стручни соработници		Наставници			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Да	38	90,48	41	82,00	219	60,00	298	65,21
Не	2	4,76	5	10,00	22	6,03	29	6,35
Нема податок	2	4,76	4	8,00	124	33,97	130	28,45
Вкупно:	42	100	50	100	365	100	457	100

$\chi^2 = 29,945$	$df = 6$	$p < 0,01$
-------------------	----------	------------

Значајно е да се напомене дека со опремувањето на силите за заштита и спасување со потребните материјално-технички средства и опрема, во голема мера се зголемува ефикасноста во справувањето со сите опасности и последици предизвикани од природните непогоди и други несреќи.

Процесот на работа (воспитно-образовната дејност) мора да биде организиран на начин што ќе овозможи непречено одвивање на наставата, а опасноста од пожар и експлозија да биде отстранета или сведена на најмала можна мера.

- Електричните, вентилационите, грејните, громобранските и други слични инсталации мораат да бидат поставени според пропишаните технички нормативи и обврзувачки стандарди и истите мора редовно да се одржуваат во исправна состојба.

- Проодноста низ објектот и просториите да биде непречена заради послободна интервенција за гаснење, евакуација и спасување на лица и средства.
- Лесно запаливите материи се складираат и се држат во посебно обезбедени простории или услови кои се за тоа предвидени и се во склад со техничките и други прописи.
- Вработените и одговорните лица се должни да ги чуваат во приправност сите уреди, опремата и алатот за гаснење на местата кои се лесно пристапни и видливи.
- Противпожарните апарати и опрема мораат да се чуваат во исправна состојба.
- Проверката на исправност, сервисирање и полнење се врши според упатствата на производителот.
- Неисправните апарати не смеат да се држат на места за евентуална употреба.
- Во работните простории и ходниците се поставуваат упатства за постапка во случај на пожар и експлозија.

Според член 32 од Законот за заштита и спасување, органите на државната управа се должни, заради поддршка и помош во активностите за заштита и спасување, да планираат и навремено да обезбедат соодветни средства, опрема и стручен кадровски потенцијал за реализација на задачите од нивна надлежност, а тука спаѓаат и локалната самоуправа и основните училишта.

Со тоа можеме да констатираме и воедно да ја потврдиме дванаесеттата помошна хипотеза:

Во основните училишта не се обезбедени потребни материјално-техничките услови за непречено реализирање на мерките и активностите за заштита и спасување.

Четврти дел

ЗАКЛУЧНИ СОЗНАНИЈА И ПРЕДЛОГ-МЕРКИ

I. ЗАКЛУЧОК

Покрај бројните прашања од политички и економски карактер што остануваат отворени, државите во светот остануваат немоќни на индивидуална база да се справат со една појава - природата, односно нејзиното однесување. Природните непогоди, причините и последиците за предизвикување и справување со истите се прашања што ги засегаат сите држави и сите институции во државата. Тоа е така бидејќи природата е единствената глобална појава врз која луѓето не можат да воспостават целосна контрола. А штетите и загубите од овие појави се трагични. Ефект од природните непогоди се бројни жртви, одлевање на средства од буџетот, уништени домови кои се граделе со децении и ограничување на ресурсите потребни за секојдневно функционирање.

Планирањето на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште треба да се сфати како траен процес на стекнување морални, стручни и општи знаења, вештини, навики и развивање на способности за успешно остварување на задачите. Оспособувањето е целосен воспитно-образовен процес кој се реализира по утврдени програми и надвор од нив. Треба да се спроведува континуирано, плански, постепено и рационално со почитување на достигнуањата во вкупниот систем на воспитување и образование.

Досегашните образовни задачи поврзани за овие содржини, во најголем дел треба да им отстапат место на организациските активности. Учениците од основното образование треба да се воспитуваат во духот на новоинаугуираните вредности на македонското општество и да се изградува висок степен на подготвеност на учениците за случај на катастрофи.

Една од основните карактеристики на тој систем на оспособување претставува меѓуресорската соработка на системот, кој се изразува преку постоење програмски основи, работни состаноци со стручен и научен

пристап од областа Заштита и спасување, приближно еднаква опременост на училиштата со современи прирачни средства за справување со катастрофите.

Со Законот за заштита и спасување многу прецизно се утврдени *мерките за заштита и спасување*, при што се дефинирани местото, улогата и задачите на сите субејкти во извршување на функционалните мерки и активности за заштита и спасување на населението и материјалните добра. Со нивно доследно *планирање, подготвување и спроведување*, во голема мера би се намалиле опасностите од појава на природни непогоди и други несреќи, односно би се намалиле последиците што ги предизвикуваат.

Докторската дисертација „Планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште“ претставува научен труд кој ја проучи обврската кон којашто треба да се стреми секоја организација, вклучувајќи ја тука и воспитно-образовната организација, односно основното училиште.

Развојот на заштитата и спасувањето зависи од поддршката и поттикнувањето на системот, од условите за реализација, од мотивацијата и ангажираноста на вработените, но најмногу од планирањето во самата институција. Тоа опфаќа повеќе веќе спомнати и опишани парцијални компоненти. Сите компоненти функционираат и независно, но и тесно поврзано и претставуваат професионален континуитет.

Со цел да се изнајде соодветно и ефикасно решение за намалување на влијанието на катастрофите, развојот на капацитетите *во образованието* е клучна компонента за зајакнување на нивото на подготвеност. Подготвеноста е само еден елемент од сеопфатен пристап за намалување на ризикот поврзан со природни непогоди. Имајќи предвид дека во училиштата престојуваат деца-ученици кои се иднината на општеството, нужно се наметнува и потребата овие установи да одговорат на оваа комплексна задача со истакнување на клучните индикатори за ефикасна подготвеност, добрата организираност и дисциплинираноста во извршувањето на задачите како основен услов за намалување на ризикот од катастрофата. Училиштата

имаат посебно важна улога во општеството и претставуваат мерка на неговата социоекономска развиеност и благосостојба.

Се разбира, современ проблем во образованието е дилемата за постоењето на концептот за *планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување* и за начинот на којшто се спроведува во основните училишта.

Бидејќи цел на истражувањето во оваа докторска дисертација беше да се согледа состојбата во основните училишта во врска со планирањето и реализацијата на мерки и активности за заштита и спасување, моравме да испитаме и да утврдиме дали и како се остваруваат одредбите на Законот за заштита и спасување во основното училиште кои се во нивна надлежност. Врз основа на констатираната состојба преку резултатите од ова истражување, сметаме дека е неопходно потребно да креираме и да понудиме модел за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи за поефикасно функционирање на системот за заштита и спасување во основното училиште.

Во воведниот дел од трудот се претставени мотивите кои доведоа до спроведување на истражувањето. Истражувањето има научна и практична цел. Научната цел на ова истражување е спознавање на сознанијата за тоа дали постои поврзаност меѓу превенцијата и справување со катастрофите. Практичната цел на истражувањето е врз основа на добиените резултати да се создаде еден модел или општа слика и план за дејствување во областа за превенција и справување со катастрофи во основното училиште.

Поради тоа, главни задачи на истражувањето се да покаже како е организирана превенцијата и справувањето со катастрофите на локално ниво, на ниво на основно образование. Воедно, ова истражување ни ја истакна обврската за тоа каква задача има менаџерот во превенцијата и справувањето со катастрофи и кои се аспектите на планирање и справувањето со катастрофи во основното образование.

Во функција на операционалното поимање на превенцијата и справување со катастрофи во основното училиште, во детали е претставена нормативната поставеност за превенција и справување со катастрофите.

Освен претставувањето на системот за цивилна заштита, претставена е и улогата на основното образование во однос на регулирањето на оваа проблематика, но и во целост - како основното училиште во институционални рамки и со кои институционални капацитети се подготвува за справување со природните непогоди.

Од методолошки аспект, ова истражување пред сè се базира на дескриптивна анализа на националната норматива за превенција и справување со катастрофи, на меѓународните стратегии, документи, декларации, конвенции, но и на националните закони за решавање на оваа проблематика. Извршена е квантитативна и квалитативна анализа на податоците. Кога станува збор за квантитативна анализа на податоците, посебен осврт има интерконекцијата на основните училишта во превенцијата и справувањето со катастрофи, соработката со другите релевантни институции, како и улогата на дирекцијата за заштита и спасување во креирањето на јавното мислење за оваа проблематика, сè со цел да се покрене свеста на воспитно-образовниот кадар за нивната улога во превенцијата на катастрофите, но и за нивното учество во справувањето со последиците од катастрофите. За соодветна дескрипција се анализираа содржината на правните документи и статистичките податоци.

Поради комплексноста на тематиката на анализирање, истражувањето има и научна и општествена оправданост. Научната оправданост постои поради потребата од сознанија за тоа дали постои врска помеѓу планирањето во интерсекторското договарање за превенција и справување со катастрофи и, доколку постои, колку е таа практично имплементирана. Општествената оправданост пред сè се должи на подобрувањето на јавната свест за оваа комплексна проблематика, како и придонесот што може да го даде ова истражување кај основните училишта за создавање, развој и (или) подобрување на националната превенција од природните непогоди и други несреќи со актуализирање на мултисекторски и интегриран пристап.

* * *

Природни се човечките настојувања и потребата да се елиминираат или, пак, да се намалат ефектите од сите можни видови загрозувања присутни во природата. Загрозувањата како деструктивни појави се стари колку и самиот живот, постојат откако постои светот. Во условите кога не можел да се заштити, човекот пристапувал кон спасување. Може да се забележи дека во целокупниот досегашен развој, во определен обем и интензитет прашањето за заштитата и спасувањето било присутно во целокупниот досегашен развој, со тоа што давањето значење на оваа проблематика постојано варираше според општествената и политичката клима и промените во општеството.

Хипотезите на истражувањето се состојат од главна хипотеза и 12 помошни хипотези. Од извршената анализа на емпириските податоци кои се добиени со истражувањето, се констатира дека се потврдува генералната хипотеза на истражувањето, или поконкретно дека *планирањето мерки и активности за заштита и спасување во основните училишта е присутно, но не е и усогласено со постојните нормативни документи за превенција од катастрофи, а постои и нецелосно, неконзистентно реализирање на законски предвидените мерки и активности за заштита и спасување.*

Додека, пак, од анализата и компарирањето на добиените податоци кои се направени во врска со помошните хипотези на истражувањето, можат да се изведат повеќе значајни општи констатации.

- ❖ Основа или предуслов за успешно справување со природната непогода претставува постоењето на ефикасна процена на загрозеност и план за заштита и спасување во основното училиште. Токму поради тоа нашето истражување го насочивме кон согледување на состојбите во врска со развиеноста на проблематиката за превенција и подготвеност од природни непогоди во основното училиште. Во врска со тоа, а врз основа на добиените резултати од истражувањето, најголем процент од вкупниот број анкетирани испитаници (95,86%) се изјасниле дека немаат образец за изработка на документот за *процена на ризик*. Целта ни беше да го проучиме проблемот од повеќе аспекти, па дојдовме до речиси исто мислење околу постоењето на податоци

презентирани на карти, односно мапирање на ризикот како еден сегмент од документот за процена на ризик. Според нивните одговори произлегува дека 92,59% немаат изработени податоци прикажани на карта. Тргувајќи од добиените сознанија, нудиме решенија со чијашто имплементација ќе може да се подобри целокупната процедура на превенција и подготвеност од природни непогоди - едукација на квалитетни кадри кои ќе одговорат на предизвиците на модернизацијата во образованието и општеството воопшто. Особено е значаен податокот дека во основното училиште нема воспоставена писмена постапка за идентификација на ризикот, така мнозинството од наставниците (72,88%), како и стручните соработници (56,00%) сметаат дека во основното училиште нема воспоставена писмена постапка за идентификација на ризик како прв чекор кон процесот процена на ризик. Оттука произлегува и заклучокот дека на процената на ризик треба да се посвети поголемо внимание при изработката на плановите за работа на основните училишта. Со тоа можеме да констатираме дека документот *Процена на ризик* не е соодветно застапен во плановите за работа на основните училишта. Тестирајќи ги сите категории, добиените заклучоци ни овозможуваат да ја потврдиме помошната хипотеза дека *Планот за заштита и спасување* не е застапен како компонента во плановите за работа во основните училишта од аспект на неговата оперативност и употребливост.

- ❖ Важноста на интерсекторската соработка сè уште е недоволно разбрана, поради што резултира со несоодветен однос помеѓу вработените во основното училиште и другите субјекти во системот за заштита и спасување, како, на пример, вработените во Дирекцијата за заштита и спасување, територијалните противпожарни единици, Црвениот крст, локалната самоуправа и други субјекти учесници во системот за заштита и спасување. Сепак, комуникацијата е важен дел од работата на секоја институција, особено кога зборуваме од аспект на заштита и спасување на персоналот и учениците од основното

училиште во услови на катастрофа. Локалната самоуправа недоволно ја пружа соодветната потребна помош на основното училиште во креирањето на планските документи: Процена на ризик и План за заштита и спасување на основно училиште.

- ❖ Трагајќи кон некои посебни дополнителни елементи или состојби преку кои може да се испитува планирањето и реализацијата на мерки и активности за заштита и спасување во основното училиште, со акцент на професионалниот развој на кадрите, нашиот интерес го насочивме пред сè кон училишната организација од аспект на планирање и подготвеност за успешно справување со катастрофата. Финалниот фокус е ставен на мислењето на испитаниците за функционирањето на системот во образованието разгледуван од аспект на квалитетна превенција, но најмногу за тоа кој ја креира политиката за подготвеност на кадрите во образованието и кој има најголема одговорност во нејзиното спроведување. Врз основа на член 119 став 1 од Закон за заштита и спасување, пропишан е *Правилник за содржината и начинот на спроведување на обучувањето за самозаштита во образовните институции*. Имајќи ги предвид надлежностите на органите на државната власт, надлежностите на единиците на локалната самоуправа, обврските на трговските друштва, јавните претпријатија, установите и службите, како и правата и должностите на секој граѓанин за оспособување и подготвување за лична и заемна заштита, евидентна е потребата од подобрување на јавната свест за можноста од појава на елементарни непогоди, како и оспособување со содржини за заштита и спасување во образовните институции. Во услови на изграден ефикасен систем на социјални партнерства и заедничко дејствување на сите релевантни фактори, образованието создава стручњаци што ќе можат да се вклучат во острата домашна и меѓународна конкуренција во сите области. Услов за тоа не е само учество на сите чинители во општеството туку креирање ефикасен и ефективен образовен систем

на сите нивоа, а поради остварувањата што ги наметнува новата положба во општествено-економскиот контекст, се уважуваат и принципи на одржлив развој. Тоа значи обезбедување *можност за усвојување знаење, стекнување вештини и способности, основни поими, основни карактеристики на природните непогоди, последиците од нивното настанување, мерки за заштита и спасување: превентивни и оперативни пред настанување, за време на настанувањето и по настанувањето на опасноста, средства и опрема која се користи за заштита и спасување, вежбање на постапки на превентивните и оперативните мерки за лична и колективна заштита при појава на опасноста, понатамошно образование и учење со уважување на насоките за одржлив развој на целокупното општество.* Со Законот за основно образование од 2008 година, со член 91 е регулирано дека директорот, наставникот и стручниот соработник во основното училиште, во текот на својата работа *се должни професионално да се усовршуваат.* Министерството за образование и наука во соработка со Бирото за развој на образованието донесува годишна програма за професионално усовршување, за поддршка на реформите во образованието, за што обезбедува и средства. Особено внимание треба да посветиме на тоа што наставниците, стручните соработници и директорите во основните училишта сметаат дека не се доволно подготвени за изработка на документите *Процена на ризик и План за заштита и спасување.* Врз основа на добиените податоци преку тестирањето на категориите околу познавањето на системот за заштита и спасување кој има можност успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи, според тоа дали во Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност на основните училишта и нивните спознанија за тоа дали има *Национален план за заштита и спасување,* со право можеме да констатираме дека наставниците, стручните соработници и директорите не се доволно подготвени за изработка на планот за заштита и спасување. Тоа ни дава право да ја потврдиме

поставената седма помошна хипотеза дека во основните училишта не се води евиденција за редовна обука на вработените во областа *Заштита и спасување*. Наставниците позитивно ја оценуваат потребата за нивно стручно усовршување заради поуспешно извршување на редовната дејност со содржините од областа Заштита и спасување. Таа нивна потреба, тие главно ја образложуваат со следниве аргументи: дека стекнатите знаења не се доволни за да можат успешно да ја извршуваат својата работа, особено наставниците со помал работен стаж сметаат дека имаат потреба од стручно усовршување, како, на пример, учество на семинари, стручни работилници и курсеви со содржини од областа Заштита и спасување, затоа што солидната подготвеност на наставниот кадар, а со тоа и на учениците е од особена важност, бидејќи катастрофите се случуваат насекаде, тие не познаваат граници. Со добрата подготвеност, сигурно порешително, без паника и правилно ќе постапат со повредените, а со тоа може да се спаси нечиј живот, да се спречат понатамошни оштетувања и инавалидитет, бидејќи здравјето и животот на човекот се непроценливо богатство.

- ❖ За тоа дали во основните училишта се организираат практични *ученички вежби* од областа заштита и спасување, како што покажуваат прикажаните податоци, евидентно е дека мошне висок процент од испитаниците во основните училишта во текот на учебната година се изјасниле дека не организираат ученички натпревари со содржини од областа Самозаштита (60,48%), помал процент, односно 24,45% имаат организирано ученички натпревари. Поради тоа, во овој дел се фокусираме на осмата помошна хипотезата која гласи: *Во основните училишта не се организираат практични ученички вежби за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување*. Цел на организирањето практични вежби за заштита и спасување е да се направи проверка на ефикасноста на Планот за заштита и спасување на училиштето. Вежбовните активности ја покажуваат подготвеноста,

увежбаноста, меѓусебната соработка и координација за постапување и спроведување соодветни протоколи и стандардни процедури за справување со вонредните состојби, како и меѓусебната соработка и координација со другите институции задолжени за справување со вонредни состојби. Конкретна цел е подобрување на подготвеноста на основното училиште со останатите клучни институции на локално ниво за справување со природни непогоди преку проценка на сите слаби и јаки страни од нивното дејствување. Исто така се зголемува ефикасноста преку симулациска вежба и дополнителна обука на одговорните институции во справувањето со природни непогоди. Според добиените резултати, може да се констатира дека во училиштата е потребно да се преземат мерки за организирање на практични ученички натпревари со содржини од областа Заштита и спасување од катастрофи, при што изучените содржини децата ќе ги извежбаат со практична работа - ќе бидат физички ангажирани и ќе стекнат вештини преку практична работа за правилно реагирање во услови на природни непогоди и други видови несреќи. Затоа што „знаењето во пракса, е потврдено знаење“. Сите овие констатации, кои се изведени врз основа на добиените емпириски податоци, ја потврдуваат помошна хипотезата: *Во основните училишта не се организираат практични ученички вежби за проверка на оперативноста на Планот за заштита и спасување.* Во обидот да ги идентификуваме содржините за заштита и спасување врз основа на анализата на Годишната програма на училиштата во основното образование, и тоа училиштата: Невена Георгиева Дуња, Круме Кепески, Димо Хаџи Димов, Златан Сремец, Љубен Лапе, Христијан Тодоровски Карпош, Лазо Трповски, Петар Поп Арсов, Кирил Пејчиновиќ, Св Климент Охридски, Гоце Делчев, Даме Груев, Јоаким Крчовски, Рајко Жинзифов, Ванчо Прке, Тошо Арсов, Гоце Делчев, Димитар Влахов, Св. Кирил и Методиј, Страшо Пинџур, Кочо Рацин, Јосип Броз Тито, Страшо Пинџур, Илинден, Јоаким Крчовски, Братство и единство, Крсте Мисирков, Браќа Миладиновци, Лирија, Андреја

Савевски Ќикиш, Наум Охридски, Владо Кантарчиев, Крсте Мисирков, Шемшово, Раде Кратовче, Дедо Иљо Малешевски и Саид Најдени, дојдовме до констатација дека во годишната програма на училиштата не е предвиден ден за практична ученичка вежба за заштита и спасување во услови на катастрофи.

- ❖ Менаџерот на основното училиште е должен да преземе превентивни мерки да не настане пожар, а доколку настане, да се намали на најмала можна мерка опасноста по здравјето и безбедноста на вработените во основното училиште, учениците и другите присутни лица. Сето тоа е пропишано во членот 24 од Законот за безбедност и здравје при работа („Сл. весник на РМ“, бр 92/07) заради заштита од пожар, евакуација и спасување. Исто така, тој е должен да организира и да обезбеди евакуација, спасување и прва помош во случај на извесна ситуација која може да ја загрози безбедноста и здравјето (елементарна непогода, пожари, експлозии, испуштање на опасни материи над дозволената граница и сл.) и да ги оспособи лицата во основното училиште кои ќе ја спроведуваат евакуацијата и спасувањето. Според членот 31 од Законот за безбедност и здравје при работа („Сл. весник на РМ“, бр.92/07), *обуката за безбедност и здравје при работа се прилагодува кон спецификите на работното место и се изведува во согласност со програма која мора да биде ажурирана и изменета во поглед на новите облици и видови опасност.* Поаѓајќи од затечената состојба во основните училишта, констатирајќи ги ставовите и мислењата на директорите, стручните соработници и наставниците во училишниот одбор за постоењето и воспоставувањето програма за обука, од вкупно анкетираниите субјекти, 57,17% сметаат дека управниот одбор има воспоставена програма за остварување на барањата за заштитата и спасување. Во согласност со горенаведените законски обврски, со право можеме да ја потврдиме претходно поставената помошна хипотеза дека во поголемиот број основни училишта не е изработена и спроведена

Програма за обучување за ракување со противпожарни апарати и хидрантска инсталација.

- ❖ Добиените резултати ни даваат за право да констатираме дека испитаниците позитивно ја оценуваат зголемената потреба од познавањето на законската обврска за превенција и подготвеност, сметаат дека е пожелно и корисно нивното познавање и применување, особено во ситуации од вонреден карактер, кога е потребно правилно да се постапи во дадена ситуација. Наставниците како носители на таа дејност ќе практикуваат различни начини на реализирање на содржините од областа заштита и спасување. Тие сметаат дека со познавањето на законската обврска ќе имаат можност од практикување различни начини за успешно остварување на целите на воспитно-образовната работа во училиштето. Според член 6, став 4 од Закон за заштита и спасување („Сл. весник на РМ“, 93/12), основните училишта се должни навремено да ги организираат и да ги преземаат превентивните и оперативните мерки за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи, што не случај во анкетираниите основни училишта. Според добиените резултати од претходно поставените прашања, можеме да констатираме дека директорите, стручните соработници и наставниците во основните училишта не се доволно запознаени со законската обврска за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи, а со тоа со право можеме да ја потврдиме поставената помошна хипотеза.

- ❖ Образованието спречува пасивност и ги олеснува промените во ставот и однесувањето кон култура за намалување на ризикот од катастрофи. Може да се забележи дека во целокупниот досегашен развој, во определен обем и интензитет прашањето за заштитата и спасувањето било присутно во целокупниот досегашен развој, при што давањето значење на оваа проблематика постојано варирало

според општествената и политичката клима и промените во општеството. Имајќи ги предвид законските обврски, како и добиените резултати од анкетираниите субјекти, можеме да констатираме дека во основните училишта сè уште не е сериозно разбрана оваа проблематика, недоволно се посветува внимание на преземањето превентивни мерки и активности за заштита од пожар, и покрај јасно дефинираните одредби во нормативните акти. Со тоа ја потврдуваме еднаесеттата помошна хипотеза: *Тимот одговорен за изработка на елаборат за заштита од пожари во основното училиште не ги предвидел сите потребни мерки и активности за заштита од пожар.*

- ❖ Од анализата на наведените резултати се гледа дека голем процент (55,24%) од вкупно анкетираниите се изјасниле дека нема звучна сигнализација за предупредување од природни непогоди и други несреќи за успешно рано предупредување за појава на катастрофа. Во членот 4 од *Правилникот за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средствата за гаснење на пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба* („Службен весник на РМ“, бр.74/06), јасно е кажано дека субјектите - основните училишта кои располагаат со стабилни уреди и инсталации за автоматско откривање и јавување за пожар, *најмалку еднаш во текот на една календарска година вршат сервисирање и проверка на нивната исправност и функционалност.* Оттука, заради остварување на превентивните активности, определениот тим за заштита и спасување во основното училиште е должен да го организира и да го спроведе потребното оспособување и усовршување, со цел успешно извршување одредени активности во услови на големи катастрофи. Или, со други зборови кажано, ваквата состојба говори за преземање активности за обезбедување на материјално-технички услови за

заштита и спасување кои ќе бидат во функција на успешно реализирање на подготвеноста за случај на катастрофи. Овие податоци исто така одат во прилог на дванаесеттата помошна хипотезата: *Во основните училишта не се обезбедени потребните материјално-техничките услови за непречено реализирање на мерките и активностите за заштита и спасување.*

* * * * *

Горенаведените податоци и сознанија добиени од извршеното истражување ни даваат за право да констатираме дека намалувањето на ризикот од катастрофи, во практиката во основните училишта мошне бавно се реализира. Очигледно е дека и покрај нормативно-правната покриеност, сепак малку значење се придава на овие реално утврдени потреби. Со развојот на глобалната култура се констатира дека *превенцијата* е најважна компонента за интегрален пристап кон редуција на катастрофите, подигање на институционалните капацитети, едукација и тренинг во превенцијата, подготвеноста и намалувањето на последиците.

Податоците претставуваат своевиден израз на состојбите за превенција и подготвеност од природни непогоди и други несреќи, па според тоа, општо земено може да се заклучи дека во воспитно-образовниот процес можат успешно да се реализираат превентивни мерки за заштита и спасување доколку се спроведат и се имплементираат нормативните одредби во коишто е регулирана оваа проблематика.

Емпириското истражување и добиените резултати ни даваат за право да констатираме дека идејата за планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување, во практиката мошне бавно се реализира. Се чини дека токму неефикасната контрола и соработка е генераторот на моменталната состојба. Очигледно е дека и покрај нормативно-правната покриеност, сепак малку значење се придава на овие реално утврдени потреби. Наша констатација е дека со развојот на глобалната култура, *превенцијата* е најважна компонента за интегрален пристап кон редуција на катастрофите со:

- усвојување политика на планирање за катастрофи во секое основно училиште, подигање на институционалните капацитети, како и распоредување и ефикасна употреба на ресурсите;
- едукација и тренинг во превенцијата, подготвеноста и намалувањето на последиците во основните училишта;
- развој и зајакнување на човечките ресурси и материјалните можности и капацитети за истражување и развој на основното училиште за редукција на катастрофите и намалувањето на последиците;
- подобрување на свесноста во основните училишта за вулнерабилните подрачја преку зголемување на улогата на идентификување на ризикот како почетен чекор во редукција на катастрофите;
- вклучување и активно учество на вработените во основното училиште, учениците, родителите, локалната самоуправа и сите засегнати учесници во системот во редукција на катастрофите, превенцијата, подготвеноста и намалувањето на последиците;
- подобрена проценка на ризикот, поширок мониторинг и комуникации за предвидување и предупредувања;
- подобра координација помеѓу постоечките национални, регионални и меѓународни истражувачки активности на научните институции, имајќи предвид дека истражувањата мора да бидат интердисциплинарни;
- ефикасното спроведување и имплементацијата на националната легислатива треба да има највисок приоритет во нивото на донесувањето одлуки;
- треба да се даде повисок приоритет на компатибилноста и размената на информациите за природните катастрофи, особено на регионално и локално ниво преку зајакнување на постоечките механизми и употреба на подобри техники за комуникации;
- промоција на локална кооперација помеѓу институциите изложени на ист ризик, преку размена на информации, заеднички активности, формални и неформални состаноци и воспоставување и зајакнување на соработката.

Една од почетните активности кои треба да бидат направени, е спроведување едукација и запознавање на директорите, стручните соработници и наставниците за потребата од спроведување на мерките и активностите за заштита и спасување пропишани во законските одредби.

Потребата од помош, заштита и самозаштита, е постојана. Една од придобивките на заштитата е можноста еден ученик да помогне на друг, што претставува највисок чин на хуманост. Односот кон заштитата е однос кој човек го гради кон друг човек, но истовремено и кон сопствената личност. Со оглед на тоа, она на што треба да работиме е да ја подигнеме одговорноста кај учениците во грижата за другите. Кога се случуваат големи несреќи, масовно да се одговори на повиците за акција и помош. Да ја насочиме позитивната мотивација, која ќе стане трајна желба и цел на секоја личност.

Целта на обучувањето е стекнување основни знаења од областа Заштита и спасување, изградба на култура за заштита и спасување, развивање на убедувања, ставови и свест за потребата од заштитно однесување, како и практично оспособување за преземање одделни заштитни мерки во секојдневниот живот при природни непогоди и други видови несреќи.

Задачи на обучувањето на учениците се: да се стекнат со основни знаења за изворите и облиците на загрозување на животната средина, со причините и последиците од можните загрозувања на кои се изложени учениците и потребата од заштитно оспособување како индивидуа. Потоа да ги осознаат и да ги сфатат основните ставови и определби за заштитно организирање на нашата земја, системот за заштита и спасување, да стекнат основни знаења за изворите и облиците на можните загрозувања, да се поттикне свеста за заштита на околината, да изградат позитивен однос кон потребата за постојано издигнување на својата култура за заштита.

Треба да има разработен концепт, начини, патишта и форми преку кои дел од содржините за заштита и спасување би допреле до граѓаните како дел од нивната општа култура на живеење.

Секако, од особено значење е децата во основното образование и воспитание да стекнат неопходни умеања и вештини за заштитно

однесување во секојдневниот живот, а особено во ситуации при кои доаѓа до загрозување на животот, уништување на материјалните добра и загадување на човековата околина.

Исто така, со примената на натпревари со содржини од областа Заштита, практично да се оспособат за лична и заемна заштита - самозаштита.

Планирањето на наставата и непосредната реализација на наставната програма се основен услов за остварување на поставените цели и задачи.

Оспособувањето за заштита и спасување во основното училиште е исклучително значајно општествено прашање и прва практична задача на училиштето.

Во моментот на Македонија ѝ недостасува капацитет и решителност да преземе конзистентни подолгорочни превентивни мерки и да ги апсорбира загубите кои резултираат од непогоди од поголем размер.

Последователно, подготвеноста за вонредни ситуации ќе се администрира како техника која во голема мерка ќе треба да го редуцира влијанието на непогодите на поевтини основи што можат да се дозволат во овие моментални економски услови.

И покрај плановите за заштита и спасување, за земјите како Македонија, природните непогоди се типичен феномен за дефинирање на капацитетите за одговор на вонредни услови да се обезбеди цивилна заштита и контрола на малата веројатност, големо влијание и распространување на ненадеен настан.

Сепак, во рамките на сегашните економски услови ќе биде тешко за основното училиште да го оствари тоа без поголема суштествена интерсекторска помош.

Затоа што неочекуваните настани, дури и во добро развиените системи за заштита и спасување, во основните училишта можат да креираат хаос, добро подготвените образовни институции и добро воспоставените мерки за намалување на штетите можат ефикасно да го намалат негативното влијание врз здравјето и безбедноста на учениците и вработените во основното училиште. Потребна е меѓусекторска координација и претходно утврден тек

на процесот на донесување одлуки во вонредни состојби, кои се клучни за намалувањето на влијанието на катастрофите. Неопходно потребни се брзите и точни информации за потенцијалните ефекти од елементарни непогоди, а ефикасните интервенции се основа. Свесноста на вработените во основното училиште, интерсекторската комуникација и упатства на лицата кои донесуваат одлуки се ефикасно средство за унапредување на основните превентивни мерки.

II. ПРЕДЛОГ-МОДЕЛ ЗА ПРОЦЕНА НА ЗАГРОЗЕНОСТА И ПЛАН ЗА ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

[Внесете го името на основното училиште]

[Внесете ја адресата на основното училиште]

[Внесете ја општината, градот во којшто се наоѓа основното училиште]

[Внесете го телефонскиот број на основното училиште]

[Внесете го датумот]

ЕЛЕМЕНТИ НА РИЗИК

Планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување во основно училиште

- ✓ Закон за заштита и спасување (Сл. весник на РМ, бр. 93/12)
- ✓ Уредба за спроведување евакуација на населението (Сл. весник на РМ, бр. 109/05)
- ✓ Методологија за содржината и начинот на проценување на опасностите и планирање на заштитата и спасувањето (Сл. весник на РМ, бр. 76/06)
- ✓ Уредба за спроведување на заштита и спасување од пожари (Сл. весник на РМ, бр. 98/05)
- ✓ Уредба за начинот на применување на мерките за заштита и спасување при планирањето и уредувањето на просторот и населбите во проектите при изградба на објектите (Сл. весник на РМ, бр. 105/05)
- ✓ Уредба за спроведување на заштита и спасување од поплави (Сл. весник на РМ, бр. 93/05)
- ✓ Уредба за спроведување на засолнувањето (Сл. весник на РМ, бр. 93/05)
- ✓ Уредба за спроведување на мерките за радиолошка, хемиска и биолошка заштита и спасување (Сл. весник на РМ, бр. 99/05)
- ✓ Уредба на содржината на плановите за заштита од пожари (Сл. весник на РМ, бр. 15/89)
- ✓ Правилник за техничките нормативи за заштита на складиштата од пожари и експлозии (Сл. лист на СФРЈ, бр. 24/87)
- ✓ Правилник за начинот на уредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите, апаратите и другата опрема за заштита од пожари, како и нивно одржување во исправна состојба (Сл. весник на РМ, бр. 74/06)

- ✓ Правилник за технички нормативи за користење на хидрантска мрежа за гесење пожари (Сл. весник на РМ, бр.31/06)
- ✓ Правилник за техничките нормативи за електрични инсталации (Сл. весник на РМ, бр. 53/88)
- ✓ Правилник за техничките прописи за громобран (Сл. весник на РМ, бр. 13/68)

ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА РИЗИК

Слика 4. Процес за подготовка на процена на ризик

КОМУНИКАЦИИ

ИНСТИТУЦИИ & ТЕЛЕФОНСКИ БРОЕВИ

План за одговор

Листа на контакти (национални и локални институции за итни состојби)

Организација	Телефонски број
ДЗС	
ПП бригада	
Метеорологија	
Полиција	
Болница	
Директор на ДЗС	
Раководител на Сектор за оператива и логистика	

ПОТРЕБНА ОПРЕМА ЗА СЕКОЈА УЧИЛНИЦА

Тип средството		Број	Место каде што се наоѓа
ПП-апарат со сув прав	S6	03	Библиотека: 01
	S9		Канцеларија: 01
	S50		Главниот ходник: 01
Сидни хидранти			
ПП-апарат со CO2			
Систем за автоматска дојава на пожар			
Прирачни средства за гасење			
Кутија за прва помош		02	Канцеларија: 01 Фискултурна сала: 01
Мегафон			
Училишна карта за евакуација			
Листа со телефонски броеви за итен случај		02	
Радио			
Телефон			
Заштитни шлемови		02	

ОДГОВОРНОСТИ НА УЧЕСНИЦИТЕ ВО ТИМОТ

Потенцијална опасност во и околу училиштето

<i>Тип опасност</i>	<i>Можна локација место на настанок</i>	<i>Идентификација на можна солуција</i>
Пожар на електричен кабел	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Во главниот ходник ❖ Во кабинетот по информатика ❖ Во канцеларија ❖ Во училници 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Проверка на електричниот систем ▪ Употреба на поврзувач на каблите ▪ Употреба на апарат за ПП-заштита/ песочни топки
Хемиски	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Во кабинетот по Хемија 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Употреба на соодветен механизам ▪ Употреба на соодветни инструкции ▪ Чување на хемиски заштитна опрема
Штета од стар/руиниран училиштен објект	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Училница на 8 одделение 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реконструкција на
Непостоење на зебра за премин на главниот влез	<ul style="list-style-type: none"> ❖ На главниот влез на патот за премин 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Употреба на сообраќајна контрола во утринските и пладневните

		<p>термини</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Забрана на учениците да ја преминуваат прометната улица за време на училишните часови ▪ Држење на главниот влез затворен за време на училишните часови ▪ Поддршка од локалната самоуправа
<p>Паѓање на полица со книги</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Во библиотека ❖ Во канцеларија ❖ Во кабинетите 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Фиксирање на полиците ▪ Употреба на краток _____

Планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување во
основно училиште

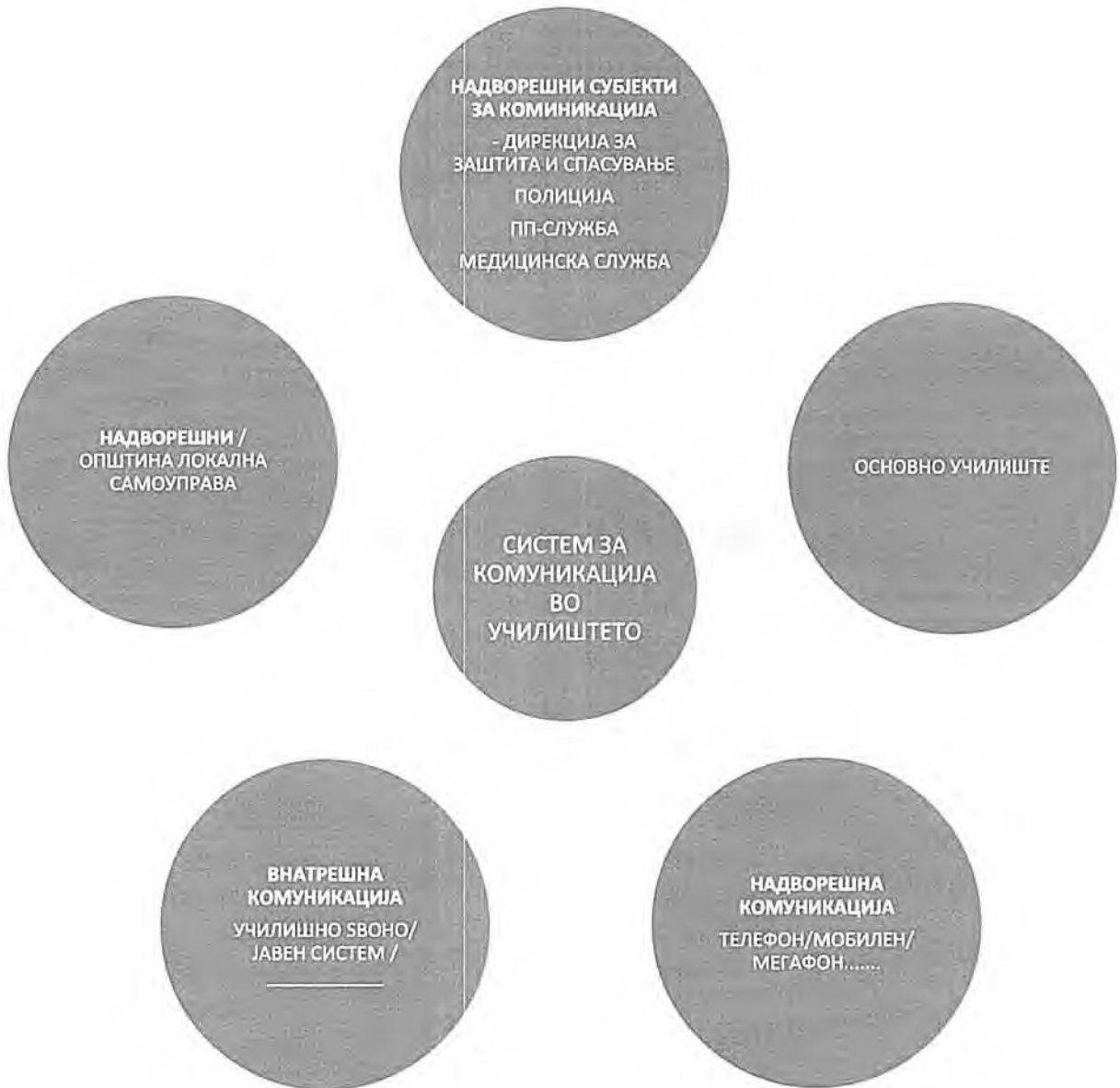
1. Дали училиштето има воспоставен тим за безбедноста, вклучувајќи ги учениците и родители кои можат да бидат корисни како членови?
2. Дали членовите на тимот се определени и ги имаат дефинирано правилата и одговорностите?
3. Дали училиштето има развиено листа со материјални и човечки ресурси, со имиња, адреси и телефонски броеви?
4. Дали училиштето организира вежби за членовите на тимот?
5. Дали училиштето има воспоставено комуникација помеѓу ДЗС и тимот за ЗиС и како тие комуницираат?
6. Дали училиштето го има изработено документот „План за заштита и спасување“ и го има оперативно проверено од одговорниот тим?
7. Дали има одржано регуларен состанок, вежбовни активности и други мерки и активности за одржување на јавната свест за оваа проблематика?

ПРОЦЕС ЗА РАЗВОЈ НА ПЛАН ЗА ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ ВО ОСНОВНО УЧИЛИШТЕ

Седум чекори на воспоставување училиштен план за заштита и спасување

СИСТЕМ ЗА КОМУНИКАЦИЈА

Тим за безбедност на училиштето во услови на катастрофа

Планирање и реализација на мерки и активности за заштита и спасување во
основно училиште

Оперативен штаб		
Име на лицето / позиција	Позиција / одговорност во тимот	Ка се контактира преку (телефон, мобилен / адреса)
1. Директор		xxxxxxx
2. Помошник на директорот	Раководител на тимот за заштита и спасување	xxxxxxx
3. Секретар	Член	xxxxxxx
4. Педагог / психолог / дефектолог	Заменик раководител	xxxxxxx
5. библиотекар	Член	xxxxxxx
6. наставник	Член	xxxxxxx
7. родител	Учесници	xxxxxxx
Екипа за прва медицинска помош		
Определување на лице за раководител на тимот		
Определување лице заменик раководител на тимот		
Определување лице член на тимот		
Определување лице член на тимот		
Екипа за пребарување и спасување од урнатини		
Определување на лице за раководител на тимот		
Определување лице заменик раководител член на тимот		
Определување лице член на тимот		
Определување лице член на тимот		

Екипа за противпожарна заштита и одржување
Определување на лице за раководител на тимот
Определување лице заменик раководител на тимот
Определување лице член на тимот
Определување лице член на тимот
Екипа за евакуација, обезбедување и комуникација
Определување на лице за раководител на тимот
Определување лице заменик раководител на тимот
Определување лице член на тимот
Определување лице член на тимот

Процена на веројатност

Вредност	Класификација	... годишно	1 x вогодини
5	Многу веројатно	≤ 0.1	10
4	Веројатно	≤ 0.01	100
3	Веројатно до одреден степен	≤ 0.001	1000
2	Неверојатно	≤ 0.0001	10000
1	Многу неверојатно	≤ 0.00001	100000

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ангелоска-Галевска, Н. (1988) *Квалитативните истражувања во воспитанието и образованието*, Битола: Киро Дандаро
2. Баракоска, А. (2005) *Педагогија на слободно време*, Скопје
3. Бриско Д, Шулер Р, и Клаус Л. (2009) *International HR management – policy and practice for multinational corporations*. Канада: Ратлиц
4. Вајденфелд, В. и Везелс, В. (2009) *Европа од А до Ш – Прирачник за европски интеграции*: Баден-Баден
5. Вујаклија, М. (1974) *Лексикон страних речи и изрази*, Просвета Београд, стр. 585
6. Гоцевски, Т. (1992) *Основи на одбранбено заштитниот систем*, Кочани: Европа 92
7. Гоцевски Т, Митревска М.(1998) *Кризен менаџмент*, Куманово: Македонска ризница
8. Група автори, (1996) *Општа педагогија*, Учитељски факултет, Београд, стр. 241
9. Димитриевски, В. (1996) *Поплавите во Македонија*, Хидрометеоролошки завод, Скопје
10. Дончев, А. (2001) *Регионална превенција*, Одбрана
11. Дончев, А. (2007) *Кризен менаџмент*, ФОН-универзитет, Скопје
12. Закон за заштита и унапредување на животната средина и природата „Сл. весник на РМ“, бр. 69/96
13. Закон за заштита и спасување, „Сл. весник на РМ“, бр. 36/04, 49/04, 86/08
14. Закон за заштита од пожари, „Сл. весник на РМ“, бр. 43/86
15. Закон за организација и подготовки на народната одбрана, „Сл. весник на СРМ“, бр. 6 од 23.02.1972 година
16. Закон за основното образование, „Сл. весник на РМ“, бр.103/08
17. Закон за Црвениот крст на РМ, „Сл. весник на РМ“

18. Змејковски, М. (2002) *Човекот, водата и животната средина*, Скопје: НИП Студентски збор
19. Концепција за деветгодишно основно воспитание и образование, (2007) Биро за развој на образование, Министерство за образование и наука
20. Кралев, Т. (1994) *Основи на менаџментот*, Скопје: ЦИМ - Центар за интернационален менаџмент
21. Кривокапиќ, В. (1990) *Криминалистика – општи део*. Београд: Научна књига
22. Кузев, С. (1996) *Цивилната одбрана како дел од системот на одбраната на Република Македонија*, Скопје: НИП Ѓурѓа
23. Лазаревски, П. (2010) *Национална платформа на Република Македонија за намалување на ризици од несреќи и катастрофи*, Скопје
24. Министерство за одбрана на Република Македонија, *Одбрана*, 14/115, ноември 2005
25. Министерство за одбрана на Република Македонија, *Современа македонска одбрана*, број 7, јуни 2007
26. Митревска, М. (1998) *Цивилна одбрана*, Кочани: Европа 92
27. Нацев, З. (1995) *Едукативни проекции во одбраната*, Скопје: НИП Ѓурѓа
28. Национална концепција за безбедност и одбрана, „Сл. весник на РМ“, бр. 40/03
29. Петковски, К (1998) *Менаџмент во училиште: што треба да се знае и умеа за успешно да се води училиштето*, Скопје: НИРО Просветен работник
30. Петковски, К. (1998) *Менаџмент во училиштето*, Битола: (подготвени материјали за програма за обука на директори на училиштата), Центар за стручно образование, оспособување и развој
31. Петрова-Ѓорѓева, Е. (2005) *Современото училиште и моралното воспитание*, Штип: Педагошки факултет „Гоце Делчев“
32. Ратковиќ, М. *Школа у променама*, Учительски факултет, Београд, стр. 16-17

33. Смилевски, Ц. (1997) *Прирачник за тематска работа*, Скопје: Дектра-Центар
34. Солунчевски, М. (2008) *Менаџмент на човекови ресурси во системот за заштита и спасување*, Битола: МИКЕНА
35. Солунчевски, М. (2010) *Организација и менаџмент на подрачните единици за одбрана*, Битола: МИКЕНА
36. Солунчевски, М. (2005) *Цивилна заштита*, Скопје: Југореклам
37. Стојановиќ, Р. (1984) *Заштита и спасување људи и материјалних добара у ванредним ситуацијама*, Београд: ВИЗ
38. Стојановска, В. (2004) *Дидактички аспекти на соработката меѓу училишниот педагог и наставниците*, Скопје: Форум
39. *Устав на Република Македонија* „Сл. весник на РМ“, бр 52/91
40. Фрчкоски Љ, Тупурковски В. и Ортаковски В. (1995) *Меѓународно јавно право*, Скопје
41. Центар за управување со кризи во соработка со УНДП, (2008), *Прирачник за граѓаните*, Скопје
42. *Advanced Learners Encyclopedic Dictionary*, (1993) Oxford: Oxford University Press
43. Aldag, J. (1991) *Management*, Ohio: SB publishing
44. Arts Wil, Hagenaars Jacques and Halman Loek, *The Cultural Diversity of European Unity*, European Values Studies
45. Baley, F. Chapman, R. & Shyan, M. (1998), *Elements in political science*. University of Edinburg
46. Begovic, A. (1989), *Koncepcija i sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite*, Beograd
47. Besker, M. (1989) *Edukacija za odbranu i zaštitu*, Zagreb, Fakultet promjetnih znanosti
48. Beynon, J. & Danckerly, D. (2000), *Globalization*, Atlon press,
49. Burgecks, D. (2008) *Globalization*, US:Greenwood
50. Chamber of the Local Authorities - Council of Europe, Recommendation 168 (2005) on the natural and industrial disasters: local authorities

- confronted with emergency situations, 12th plenary session (Strasbourg, 2005)
51. Corporate Sector in Disaster Management, (2009), India,
52. CRED-Center for research epidemiology of disaster World health organization, (2011), Yearly report – Statistical review – Numbers and trends, Брисел
53. Cveig, M. (1991) *Human resources management – Guide for establishing a company*, USA: Publication Vajli intersans
54. Darling M.J, Flanigan D.C. (2008) *What an leaders do?* Learning and Performance Matters, Singapore: World Scientific Publishing Company
55. EM-DAT: OFDA/CRED International Disaster Database
56. Eric, B. (1987) *Prirucnik za poverenike civilne zastite*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
57. Erikson, E. (1963) *Childhood and society*, New York: Norton
58. Eurobarometer – Risks Issues - 2005, Special Eurobarometer 238/Wave 64.1 - TNS Opinion & Social
59. French Parliament - Parliamentary inquiry commission on the safety of the industrial facilities and research centres and on the protection of the people and the environment in the event of an industrial accident major (Report number 3559, January 2002)
60. Gidens, A. (2010) *Klimatske promene i politika*, Beograd
61. International Red Cross and Red Crescent, (2010) World disaster report – Focus on urban risks – *Together for humanity*, Swicherland
62. Jankovisi, Z. (2010), *Klimatske promene*, Beograd
63. Johanson, I. & Skoglund, P. (1996), *Crisis management at the national level*, Sweden
64. Karlos L.C. (1998), *Management – theory and practice*, Red book stor
65. Lavergne R. and Anneli A. (2003) *CIDA Primer on Program-Based Approaches*. Quebec: Canadian International Development Agency, Analysis and Research Division, Policy Branch
66. Lisica, D. (2006) *Upravlјivanje rizicima u planiranju protuminskih akcija*, Bosna i Hercegovina

67. Lulofs K, Bressers H. et Boeren A. (2005) *Enschede Fireworks Disaster*
Uitgeverij: Lemma
68. Michel, A. (2010), *Muke svetskog mora – skrivena ekološka kriza svetskog mora*, Beograd
69. Milutinovic Z.V. and Tasevski B. (2003), "Early Response to 1963 Skopje Earthquake: Operational and Institutional Aspects", Proceedings of International Conference "Skopje Earthquake 40 Years of European Earthquake Engineering", Ohrid, Macedonia
70. Milutinovic Z.V. and Trendafiloski, G.S. (2003), "Seismic Vulnerability and Performance of School Buildings in Macedonia", Proceedings of International Workshop on Safety and Emergency Management of Essential Facilities, Ohrid, Macedonia
71. Mužić, V. (1968) *Metodologija pedagoškog istraživanja*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika
72. National academy of science, National academy of engineering, Medical institute and national of research, (2008), Understanding and responding to climate changes, USA
73. Official Journal No C 313, 10/11/1994 P. 0001 - 0003.
74. Olumceva T.R, Milutinovic Z.V, and Trendafiloski G.S. (2003), "Elements of Physical and Psychological Management of Emergencies in Schools", Proceedings of International Workshop on Safety and Emergency Management of Essential Facilities, Ohrid, R. Macedonia, 19-21 June 2003
75. Payne L. and Neville S. (2006) *Aid Instruments, Social Exclusion and Gender: Background Paper for DFID's Internal Guidance on Aid Instrument*
76. Pearson, F. & Rochester, M. (1998) International relations – the global condition of 21st century. University of Missouri
77. Pearson, F. & Rochester, M. (1998), International relations – the global condition in the 21st century, Ed. 4
78. *Pedagoška enciklopedija I i II* (1989) (red. Potkonjak N. i Šimleša P.), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
79. *Pedagoški leksikon* (1996) Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

80. *Pedagoški rečnik I i II* (1967) Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
81. Peters H.P, *Mass media as an Information Chanel and Public Arena*, Jülich Research Centre and university of Münster.
82. Puhovski, Ž. (2005) *Uvod u zelenu politiku rada nevladinih organizacija*, Heinrich Boll, издание 1
83. Radovanovic, S. (1997) *Škola i društvena sredina*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu
84. Rejnard, M. (2004) *Natural disaster risk management in developing states and financing the direct losses*, Berlin
85. Reports of P. Girard and G. Heriard-Dubreuil for the Commission of the European Communities (JSP2) - Mutadis Consultants, July 1994 and June 1995: "Social and psychic consequences of the accident of Tchernobyl: evaluation of the situation in the district of Tchetchersk"
86. Stanic, Dj. i dr. (1990) *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, Beograd: Naučna knjiga
87. Stefanović D, Ajanović. (1997) *Školska pedagogija*, Varaždinske toplice
88. Stojanovic, R. (1984) *Zastita i spašavanje ljudi i materijalnih dobara u vanrednim situacijama*, Beograd: Vojnoizdavački zavod
89. Taylor, M. D. (1974), *The legitimate claims of national security*, Foreign Affairs, April
90. "The International Decade for Natural Disaster Reduction: Background and Objective". *Disaster*, Vol.14 (1): 1-6. Reference presented by H.Schmidt, in the report of the workshop "Psychological Aspects of the Information of the Public" in 2000 during the European project "Information to the Public"
91. Thomas, C. *New directions in thinking about security in the third world*, Booth, Ed. *New Thinking*
92. Todorovic B, Vilic D. (1989) *Vanredne prilike*, Beograd: Privredapublik
93. Trnavac, N. Đorđević, J. (2002), *Pedagogija*, Beograd: Naucna knjiga
94. UN, (2006) *NGO & Disaster Risk Reduction – A Preliminary Review of initiative and progress made*, Geneva

95. UNISDR, (2009) Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction: Risk and poverty in a changing climate
96. Walker, G. & King, D. (2008) *The hot topic – how to tackle global warming and still keep the lights on*, Great Britain
97. Washington, D.C. (2005), *Helping your child become a responsible citizen*, U.S. Department of Education
98. Waugh, W.L., Jr., (2000), *Living with Hazards, Dealing with Disasters*. Armonk, NY: M.E. Sharpe Publishers
99. Williams, P. (1994), *Transitional criminal organizations and international security*, *Survival*, 36, no. 1
100. Wilson, J. International law. New York: University of Howard, 1922 year
101. World economy forum, (2011) *Global risks 2011 – Sixth edition*

ИНТЕРНЕТ-ИЗВОРИ:

- <http://www.txssc.txstate.edu/txssc.htm>
- <http://www.dfid.gov.uk/mdg/aid-instruments-gender.pdf>
- www.europeanvalues.nl
- <http://www.dcjs.virginia.gov/vcss/>
- <http://www.k12.wa.us/Safetycenter/>
- <http://www.kysafeschools.org>
- <http://www.healthyschoolsms.org>
- <http://education.umkc.edu/safe-school/>
- <http://www.montanasafeschools.org>
- <http://www.nde.state.ne.us/safety>
- <http://www.doe.state.in.us/issa>
- <http://www.welcome.to/metodologija>
- <http://www.mon.gov.mk>
- <http://www.ukim.edu.mk>
- <http://www.fzf.ukim.edu.mk>
- [http://www. Nato.int](http://www.Nato.int)
- <http://www.fema.gov>

[http://www. Europa.eu.int.comm](http://www.Europa.eu.int.comm)

<http://www.unhcr.ch>

<http://www.iziis.edu.mk>

<http://www.dzs.gov.mk>

<http://www.duzs.com.hr>

<http://www.civilprotection.>

<http://www.self-protection>

http://ed.sc.gov/agency/offices/ssys/safe_schools/scsss/

<http://www.state.tn.us/education/learningsupport/index.html>

<http://www.firn.edu/doe/besss/safehome.htm>

<http://www.schoolsafety.us>

<http://www.preventionworksct.org>

<http://www.emd.wa.gov/>

<http://emergencymanagement.wi.gov/>

<http://www.ed.gov/emergencyplan/>

<http://www.riskcommunication.samhsa.gov/index.htm>

<http://www.ncpublicschools.org>

<http://mcps.k12.md.us/info/emergency/preparedness/index.cfm>

<http://www.redcross.org>

ПРИЛОЗИ

1. ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНСКИ АКТИ ЗА ЗАШТИТА И СПАСУВАЊЕ, ПРИМЕНЛИВИ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1.1 ЗАКОНИ:

1. Закон за заштита и спасување

(Сл. весник на Република Македонија бр. 36/04)

2. Закон за изменување на Законот за заштита и спасување

(Сл. весник на Република Македонија бр. 49/04)

3. Закон за изменување и дополнување на Законот за заштита и спасување

(Сл. весник на Република Македонија бр. 86/08)

4. Закон за изменување и дополнување на Законот за заштита и спасување

(Сл. весник на Република Македонија бр. 124/10)

5. Закон за изменување и дополнување на Законот за заштита и спасување

(Сл. весник на Република Македонија бр. 18/11)

6. Закон за пожарникарство

(Сл. весник на Република Македонија бр. 67/04)

7. Закон за изменување на Законот за пожарникарство

(Сл. весник на Република Македонија бр. 81/07)

8. Законот за заштита и спасување - пречистен текст

(Сл. весник на Република Македонија бр. 93 /12)

2. СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ:

1. Национална стратегија за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 23 од 19/09)
2. Методологија за содржината и начинот на проценување на опасностите и планирање на заштитата и спасувањето (Сл. весник на Република Македонија бр. 76/06)
3. Републички план за заштита и спасување - доверлив какаактер. Донесен на 11.03.2009 година на седница на Владата на Р.Македонија
4. Процена на загрозеност на Република Македонија од природни и други несреќи (Сл. весник на Република Македонија бр. 117/10)

3 ПОДЗАКОНСКИ АКТИ

3.1 УРЕДБИ:

1. Уредба за начинот на изградба на јавните засолништа и одржувањето и користењето на веќе изградените зсолништа и другите заштитини објекти и определување на потребниот број на засолнишни места (Сл. весник на Република Македонија бр. 153/10)
2. Уредба за изменување на уредбата за начинот на работа на комисиите за процена и утврдување на висината на штетата настаната од природните непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи (Сл. весник на Република Македонија бр. 152/10)
3. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување на растенијата и производите од растително потекло (Сл. весник на Република Македонија бр. 134/10)

4. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување на животните и производите од животинско потекло (Сл. весник на Република Македонија бр. 126/10)

5. Уредба за спроведување на мерката спасување од сообраќајни несреќи (Сл. весник на Република Македонија бр. 126/10)

6. Уредба за спроведување на мерката асанација на теренот (Сл. весник на Република Македонија бр. 101/10)

7. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување – евакуација на населението (Сл. весник на Република Македонија бр. 101/10)

8. Уредба за спроведување на мерката заштита од неексподирани убојни и други експлозивни средства (Сл. весник на Република Македонија бр. 101/10)

9. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување – прва медицинаска помош (Сл. весник на Република Македонија бр. 101/10)

10. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување од техничко-технолошки несреќи (Сл. весник на Република Македонија бр. 100/10)

11. Уредба за спроведување на мерката згрижување на настраданото население (Сл. весник на Република Македонија бр. 100/10)

12. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување од урнатини (Сл. весник на Република Македонија бр. 100/10)

13. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материи (Сл. весник на Република Македонија бр. 100/10)

14. Уредба за спроведување на мерката радиолошка, хемиска и биолошка заштита (Сл. весник на Република Македонија бр. 91/10)

15. Уредба за спроведување на мерката заштита и спасување од поплави (Сл. весник на Република Македонија бр. 91/10)

16. Уредбата за именување на уредбата за висината и начинот на остварување на надоместокот на грѓаните во извршување на правата и должностите во заштитата и спасувањето (Сл. весник на Република Македонија бр. 34/10)

17. Уредбата за обврската за давање на приоритет за задоволување на поредбите на армијата, органите на државната власт, републичките сили за заштита и спасување, трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби од посебно значење за одбраната во воена состојба од страна на јавните претпријатија и трговските друштва од областа на енергетика, сообраќај, врски, комунални дејности и градежништво (Сл. весник на Република Македонија бр. 76/07)

18. Уредба за видот на средствата и добитокот кои граѓаните, трговските друштва, јавните претпријатија, установите и службите ги даваат на користење на ДЗС, за начинот на водење на евиденција и за висината на надоместокот за нивно користење, оштетување и уништување (Сл. весник на Република Македонија бр. 89/06)

19. Уредба за доделување плакети, значки и награди за постигна исклучителен успех во заштитата и спасувањето (Сл. весник на Република Македонија бр. 76/06)

20. Уредба за начинот на ракување и употреба на Планот за заштита и

спасување од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи на Република Македонија и за содржината, ракувањето и употребата на единиците на локална самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби (Сл. весник на Република Македонија бр. 76/06)

21. Уредба за видот и обемот на резервите на материјалните средства за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 60/06)

22. Уредба за видот и изгледот на униформата, функционалните ознаки на припадниците на силите за заштита и спасување, звучните уреди и обележја на возилата за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 60/06)

23. Уредба за начинот на подготвување и спроведување на подготвеноста и мобилизација на силите за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 60/06)

24. Уредба за начинот на ангажирање на тимовите за брз одговор (Сл. весник на Република Македонија бр. 51/06)

25. Уредба за начинот и постапката за давање на согласност и критериумите за исполнување на кадровски и материјално технички услови за учество во заштита и спасување на здруженијата за граѓани. Хуманитарни и невладини организации (Сл. весник на Република Македонија бр.44/06)

26. Уредба за начинот и времетраењето на ангажирањето на граѓаните во заштитата и спасувањето (Сл. весник на Република Македонија бр. 21/06)

27. Уредба за начинот на командување со силите за заштита и спасување и командите (Сл. весник на Република Македонија бр. 18/06)

28. Уредба за начинот на потплнувањето на резервниот состав на силите за заштита и спасување и средствата од материјална обврска (Сл. весник на Република Македонија бр. 18/06)

29. Уредба за висината и начинот на остварување на надоместокот на граѓаните во извршувањето на правата и должностите во заштитата и спасувањето (Сл. весник на Република Македонија бр. 12/06)

30. Уредба за видот, големината и организирањето на силите за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 12/06)

31. Уредба за начинот на применување на мерките за заштита и спасување, при планирањето и уредувањето на просторот и населбите, во проектите и при изградба на објектите, како и учество во техничкиот преглед (Сл. весник на Република Македонија бр. 105/05)

32. Уредба за начинот на работа на комисиите за процена и утврдување на висината на штета настаната од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи (Сл. весник на Република Македонија бр. 98/05).

33. Уредба за спроведување на засолнувањето (Сл. весник на Република Македонија бр. 93/05)

3.2 ПРАВИЛНИЦИ:

1. Правилник за содржината, формата и начинот на издавање и одземање на легитимацијата на која е истакнат меѓународен знак за цивилна заштита (Сл. весник на Република Македонија бр. 90/11)

2. Правилник за формата и содржината на поканата за едукација, начинот на

- спроведување на едукација и начинот на водење на евиденција за спроведената едукација (Сл. весник на Република Македонија бр. 71/11)
3. Правилник за техничките нормативи за изградба на јавни засолништа (Сл. весник на Република Македонија бр. 48/11)
4. Правилника за мерките за заштита пожари, експлозии и опасни материи (Сл. весник на Република Македонија бр. 32/11)
5. Правилник за изменување на правилникот за избор на видовите и количините на противпожарни апарати со кои треба да располагаат правните лица и граѓаните, како и за критериумите што треба да ги исполнуваат правните лица кои вршат сервисен преглед и контролно испитување на противпожарните апарати (Сл. весник на Република Македонија бр. 163/10)
6. Правилник за одржување во исправна состојба на оџаците, димоводните уреди, системите за воздух, системите за воздушно и водно греење, огништата-котли за парно греење во бојектите, како и во индустриските и занаетчиските постојки (Сл. весник на Република Македонија бр.146/10)
7. Правилник за начинот на водење на евиденција на изградените засолништа и другите заштитни објекти (Сл. весник на Република Македонија бр. 43/10)
8. Правилник за содржината и формата и начинот на издавање и одземање на легитимацијата на инспектор за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 145/08)
9. Правилник за содржината и формата на жигот и начинот на запечетување (Сл. весник на Република Македонија бр. 145/08)
10. Измени и дополнувања на Правилникот за начинот на определување на места на кои задолжително треба да се наоѓат уредите и инсталациите за

заштита од пожари, друга противпожарна опрема, средства за гасење на пожари и противпожарни апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебно обележување и достапност за употреба (Сл. весник на Република Македонија бр. 76/07)

11. Правилник за програмта за оспособување на раководител на акција за гасење пожар и спасување на луѓе и имот како и составот на комисијата за полагање на стручен испит за раководител на акцијата за гасење на пожар и спасување на луѓе и имот (Сл. весник на Република Македонија бр. 87/06)

12. Правилник за формата и содржината на образецот на легитимацијата на раководителот на акцијата за гасење на пожар, начинот на нејзиното издавање и начинот на водење на евиденција за издадените легитимации (Сл. весник на Република Македонија бр. 75/06)

13. Правилник за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, друга противпожарна опрема, средства за гасење на пожар и противпожарни апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебно обележување и достапност за употреба (Сл. весник на Република Македонија бр. 74/06)

14. Правилник за формата на обрасците, начинот на водење на евиденциите на настанатите пожари, експлозии, интервенции за гасење на пожар и други настани (Сл. весник на Република Македонија бр. 60/06)

15. Правилник за содржината и начинот на спроведување на обучувањето за самозаштита во образовните институции (Сл. весник на Република Македонија бр. 48/06)

16. Правилник за формациите, чиновите, како и обележјата на чиновите во противпожарните единици (Сл. весник на Република Македонија бр. 32/06)

17. Правилник за критериумите кои треба да ги исполнуваат правните лица кои вршат одржување и сервисирање на стабилните инсталации за откривање, јавување и гасење на пожари и откривање на експлозивни смеси (Сл. весник на Република Македонија бр. 32/06)
18. Правилник за техничките нормативи за хидранската мрежа за гасење на пожари (Сл. весник на Република Македонија бр. 31/06)
19. Правилник за правилата за вршење на службата, како и минималните критериуми за сместување, техничка опрема и средства за гасење на пожари со кои треба да располагаат противпожарните единици (Сл. весник на Република Македонија бр. 19/06)
20. Правилник за видот и изгледот на униформата, видот на заштитната опрема и начинот на проверка и испитување на нејзината исправност. (Сл. весник на Република Македонија бр.19/06)
21. Правилник за начинот, постапката и роковите во кои треба да се изврши испитување на противпожарната опрема во противпожарните единици. (Сл. весник на Република Македонија бр. 19/06)
22. Правилник за начинот на спроведување на обуката на сезонските пожарникари (Сл. весник на Република Македонија бр. 19/06)
23. Правилник за начинот на полагање на стручен испит на работниците кои вршат сервисен преглед и контролно испитување на апаратите за гасење на пожари (Сл. весник на Република Македонија бр. 105/05)
24. Правилник за изборот на видовите и на количините на противпожарни апарати со кои треба да располагаат правните лица и граѓаните, како и за критериумите што треба да ги исполнуваат правните лица кои вршат

сервисен преглед и контролно испитување на противпожарните апарати (Сл. весник на Република Македонија бр. 105/05)

4. УПАТСТВА

1. Упатство за содржината на правилникот за заштита од пожари и експлозии на државните органи, органите на државната управа, единиците на локална самоуправа, јавните претпријатија, јаните установи, трговските друштва, трговците поединци и другите правни лица (Сл. весник на Република Македонија бр. 80/11)

2. Упатство за содржината на елаборатот за заштита од пожари, експлозии и опасни материји (Сл. весник на Република Македонија бр. 139/10)

3. Упатство за содржината на проектот за заштита од пожари (Сл. весник на Република Македонија бр. 60/06)

4. Упатството за начинот на работа и одлучување на Главниот штаб за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 19/06)

5. Упатство за начинот на работа и одлучување на регионалните штабови за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 19/06)

5. ОДЛУКИ

1. Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување на меѓународна бежба ИПА-СИ КВЕЈК 2011 во Словенија (Сл. весник на Република Македонија бр. 122/11)

2. Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување на меѓународна НАТО ВЕЖБА КОДРИИ 2011 во Република Молдавија (Сл. весник на Република Македонија бр. 122/11)
3. Одлука за престанок и давање на трајно користење на недвижна ствар на ДЗС (Сл. весник на Република Македонија бр. 27/11)
4. Одлука за изменување на Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување за укажување на помош во Република Албанија (Сл. весник на Република Македонија бр. 163/10)
5. Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување за укажување на помош во Република Албанија (Сл. весник на Република Македонија бр. 159/10)
6. Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување на меѓународна мултилатерална вежба ИЗМИР 2010 во Република Турција (Сл. весник на Република Македонија бр. 139/10)
7. Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување со опрема за укажување на помош на Руската Федерација (Сл. весник на Република Македонија бр. 139/10)
8. Одлука за престанување на важењето на Одлуката за утврдување на загрозени зони (Сл. весник на Република Македонија бр. 94/10)
9. Одлука за именување на Одлуката за утврдување на персоналниот состав на силите за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 34/10)
10. Одлука за изменување на одлуката за формирање на силите за заштита и

спасување што ги формира Републиката (Сл. весник на Република Македонија бр. 34/10)

11. Одлука за именување на Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување со опрема за укажување на помош на Република Албанија (Сл. весник на Република Македонија бр.5/10)

12. Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување опрема за укажување на помош на Република Албанија (Сл. весник на Република Македонија бр. 3/10)

13. Одлука за испраќање на уманитарна помош за заштита и спасување на Република Албанија (опрема за деминирање) (Сл. весник на Република Македонија бр. 47/08)

14. Одлука за Процена на загрозеност од природни непогоди, епидемии, епизотии, епитофии и други несреќи на територијата на Републиката (Сл. весник на Република Македонија бр. 117/07)

15. Одлука за испраќање на републичките сили за заштита и спасување на меѓународна мултилатерална бежба ИДАССА 2007 во Република Хрватска (Сл. весник на Република Македонија бр. 45/07)

16. Одлука за утврдување на персоналниот и материјалниот состав на силите за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 124/06)

17. Одлука за формирање на силите за заштита и спасување што ги формира Републиката (Сл. весник на Република Македонија бр. 51/06)

18. Одлука за видот, бројот, персоналниот и материјалниот состав на тимовите за брз одговор (Сл. весник на Република Македонија бр. 51/06)

19. Одлука на Уставниот суд на Република Македонија, У.БР.178/2008 од 24 јуни 2009 година (Сл. весник на Република Македонија бр. 85/09)

20. Автентично толкување на членот 2 став 1 точка 1 од Законот за заштита и спасување (Сл. весник на Република Македонија бр. 114/09)

6. ИНТЕРНИ АКТИ ДОНЕСЕНИ ОД ДИРЕКТОРОТ НА ДЗС

1. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување од техничко-технолошки несреќи, број 01-2959/1 од 22 јули 2010 година

2. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката Права медицинска помош, број 01-2964/1 од 22 јули 2010 година

3. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката Евакуација на населението, број 01-2962/1 од 22 јули 2010 година

4. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката згрижување на загрозенотот и настраданото население, број 01-2958/1 од 22 јули 2010 година

5. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката Асанација на теренот, број 01-2963/1 од 22 јули 2010 година

6. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување од сообраќајни несреќи, број 01-2966/1 од 22 јули 2010 година

7. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката радиолошка, хемиска и биолошка заштита, број 01-2960/1 од 22 јули 2010 година

8. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување на растенијата и производите од растително потекло, број 01-2961/1 од 22 јули 2010 година

9. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување на животните и производите од животинско потекло, број 01-2965/1 од 22 јули 2010 година

10. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материи, број 01-2969/1 од 22 јули 2010 година

11. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материи, број 01-2969/2 од 09 ноември 2010 година

12. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување од поплави, број 01-2968/1 од 22 јули 2010 година

13. Стандардно оперативна процедура за спроведување на мерката заштита и спасување од урнатини, број 01-2967/1 од 22 јули 2010 година

14. Стандардно оперативна процедура за спроведување за заштита од неексплодирани убојни средства и други експлозивни средства, број 10-1760/1 од 07 мај 2010 година

15. Упатство за пружање на прва медицинска помош. Прирачник за обука, број 10-3148/1 од 12 август 2010 година

16. Деветнаесет наставни планови и програми за обучување за заштита и спасување, број 10-1476/1 од 14 јуни 2006 година. Истите се доставени до Подрачните одделенија за заштита и спасување на територија на Република Македонија

17. Упатство за задолжително известување за појавни, настани и случаи од областа заштита и спасување“ 02-2005/1 од 14. 07. 2009 година

7. ЕЛАБОРАТ ЗА ЗАШТИТА ОД ПОЖАРИ, ЕКСПЛОЗИИ И ОПАСНИ МАТЕРИИ

1. Основи за изработка на елаборатот и применети прописи

Елаборатот за заштита од пожари е изработен според упатство за содржина на проектот за заштита од пожари (Сл. весник на РМ, бр.60/2006), издадено од Директорот на дирекцијата за заштита и спасување, а во согласност и според одредбите на постојните закони, правилници, одлуки и технички нормативи, и тоа:

- Правилник за мерките за заштита од пожари, експлозии и опасни материи (Сл. весник на РМ, бр. 32/2011);
- Закон за градење (Сл. весник на РМ, бр. 51/2005);
- Закон за заштита и спасување (Сл. весник на РМ, бр. 36/2004 и бр. 86/08)
- Одлука за утврдување на мерки за заштита од пожари на подрачјето на град Скопје (Сл. гласник на град Скопје, бр. 41/79)
- Правилник за одредување на бројот, видовите и одржувањето на рачни и превозни противпожарни апарати кои се во употреба (Сл. весник на СРМ, бр. 15/87) и Правилник за изборот на видовите и на количините на противпожарните апарати со кои треба да располагаат правните лица и граѓаните, како и за критериумите што треба да ги исполнуваат правните лица што вршат сервисен преглед и контролно

испитување на противпожарните апарати (Сл. весник на РМ, бр. 105/2005)

- Правилник за техничките нормативи за хидрантска мрежа за гасење пожари (Сл. весник на РМ, бр. 31/2006);

- Правилник за начинот на одредување на местата на кои задолжително треба да се наоѓаат уредите и инсталациите за заштита од пожари, другата противпожарна опрема, средства за гасење пожари и противпожарните апарати, нивното одржување во исправна состојба, посебното обележување и достапноста за употреба (Сл. весник на РМ, бр. 74/2006)

- Правилник за општите мерки на заштита при работа за работни простории и простори (Сл. весник на СРМ, бр. 31/89);

- Збирка прописи од областа на заштитата од пожари и експлозии (издание на „Нова просвета“ од Белград);

- НФПА-прописи;

- Потврдени правила на техничката пракса: МКС, ЈУС, ДИН ...

8. ИНСТРУМЕНТИ ВО ИСТРАЖУВАЧКАТА РАБОТА

Почитувани!

Овој анкетен прашалник претставува инструмент на педагошко истражување за ставовите и мислењето на вработените во образовните институции, а се однесува на подготвеноста и влијанието на моделот за рано предупредување од ескалација на вонредната состојба, како и утврдување на степенот на познавање на овој модел, неговиот начин на функционирање и легислативите на правните норми на ЕУ поврзани со зачувување на безбедноста и раното предупредување од природни непогоди и други несреќи.

Истиот е анонимен, а се користи во рамките на научно истражување.

Прашањата прочитајте ги целосно и со разбирање, доколку некое од прашањата не ви е јасно, побарајте дополнително објаснување од лицето кое ве анкетира.

Ве молам, на поставените прашања во овој прашалник да одговорите искрено, според вашето лично убедување и реално сознание.

Податоците се наменети само за целта на истражувањето и нема да се употребат за некоја друга намена.

Однапред Ви благодарам на соработката!

Прашалник број _____

Датум на анкетањето _____

ОУ _____

Место _____

Образование	1. високо 2. вишо 3. друго (наведете што)
Работен стаж	а) до 10 години б) од 10-20 год. в) повеќе од 20 години
Работно место	а) директор на училиште б) педагог в) психолог г) наставник во одделенска настава д) наставник во предметна настава е) помошен персонал ѓ) домаќин __ з) лице за обезбедување
Училиште во	а. Урбана средина б. Рурална средина град село

НОРМАТИВНИ ПРАШАЊА

Ред бр	Прашање	воопшто не ги познавам	малку ги познавам	доволно ги познавам	во потполност ги познавам
1.	Во колкав степен ги познавате законите, институциите и инструментите за заштита и спасување	1	2	3	4
2.	Во колкав степен ги познавате моделот за процена на ризик од природни непогоди и други несреќи	1	2	3	4
3.	Колку ги познавате инструментите, институциите и легислативата во рамките на превенција и подготвеност	1	2	3	4
4.	Дали сте запознати со вашите обврски во согласност законот за заштита и спасување	1	2	3	4

ПРАШАЛНИК БР. 1 (ПРОЦЕНА НА РИЗИК)

<u>ПОЗНАВАЊА ЗА РИЗИК</u>	Да	Не	
Систематско прибирање на податоци за изработка на процена на ризик			
1. Дали опасностите и слабостите ви се добро познати?			
2. Дали имате шаблон/образец за изработка на процена на ризик?			
3. Дали имате достапни податоци и карти/мапи за ризик – изработена процена?			
<u>СЕРВИС ЗА МОНИТОРИНГ & ПРЕДУПРЕДУВАЊЕ</u>	Да	Не	Не знам
Дали ги следите вистинските параметри за рано предупредување?			
Дали имате звучна сигнализација за предупредување?			
Можно ли е да бидат генерирани точни и навремени предупредувања?			
Дали предупредувањето ја опфаќа сета изложеност на ризик?			
Дали постои разбирање за ризикот и предупредувањето?			
Дали информацијата за предупредување е јасна и корисна?			
Дали Планот за заштита и спасување на вашето училиште е проверен и ажуриран?			
Дали сте соработувале со локалната самоуправа и размениле знаење и искуства на оваа проблематика?			
Дали сметате дека учениците се подготвени да реагираат на предупредувањата ?			
Дали во Република Македонија има национален План за заштита и спасување?			
Дали Република Македонија има ефективна структура за превенција и подготвеност?			

Дали Вашето основно училиште има определено човечки ресурси за заштита и спасување?			
Дали Вашето основно училиште располага со технички ресурси за заштита и спасување?			
Дали имате формирано работна група одговорна за областа заштита и спасување?			
Дали Вашето основно училиште располага со доволни капацитети за заштита и спасување за успешна превенција и справување со природни непогоди и други несреќи?			
Дали во Вашето основно училиште се вршат подготовки, во смисла вежбовни активности за превенција и подготвеност од природни непогоди?			
Дали Вашето основно училиште има стандардни оперативни процедури за одговор и справување со природни непогоди и други несреќи?			
Дали го познавате системот за заштита и спасување кој има можности успешно и ефикасно да одговори на предизвиците од природни непогоди и други несреќи?			

Како ја оценувате соработката на ОУ со локалната самоуправа и ДЗС на прашањето заштита и спасување на лица и материјални добра?

(заокружете една од бројките на скалата, при што „0“ означува немање соработка, а „5“ највисок степен на соработка)

0 1 2 3 4 5

Алатка за менаџирање на вонредната состојба во основното училиште

Идентификација на ризик, процена на ризик		ДА	НЕ
1.1	Дали вашето училиште има воспоставена писмена постапка за спроведување на опасност (идентификација, управување со ризик, проценка и утврдување на мерките за контрола)?		
1.2	Дали оваа постапка се зема предвид како рутинска или нерутинска активност? (- Рутински активности се дефинирани како вообичаени задачи, задолженија, или должност кои мора да се направат редовно или во одредени интервали; типична или секојдневни активности; - Нерутински активности се дефинирани како задачи кои не се врши редовно или во одредени интервали, тие се необични активности.)		
1.3	Дали со активностите на оваа постапка се запознати сите лица кои имаат пристап во училиште?		
1.4	Дали документот процената на ризик постои и истиот се ажурира?		
Правни и други барања			
2.1	Дали постои писмена процедура за идентификување и проценување на правни и други барања за заштита на учениците?		
2.2	Дали информациите се чуваат?		
2.3	Дали релевантните информации се доставуваат до заинтересираните страни? ЛС, ДЗС...ПП		
Акционен план			
3.1	Дали вашиот училиштен одбор има изработено пишан документ за заштита на учениците од природни непогоди и други несреќи - акционен план?		

3. 2	Дали во акциониот план за заштита на учениците има утврдено задачи и доделена временска рамка за завршување?		
3. 3	Дали во планот е посветено внимание да се спречи повреда поврзана со здравјето и ширењето на епидемија?		
3. 4	Дали задачите, како што е наведено, редовно се проверуваат во планирани интервали и се прилагодуваат, во согласност со потребите да се обезбеди реализација на акциониот план и неговите барања?		
3. 5	Дали секоја задача е доделена на одговорното лице за завршување на задачата?		
3. 6	Дали училишниот одборот има воспоставена програма за остварување на барањата и дали истата се спроведува?		
	Ресурси, улоги, одговорности и авторитет		
4. 1	Дали се дефинирани улогите и одговорностите на секој од учесниците во системот за заштита и спасување?		
4. 2	Дали улогите и одговорностите за заштита и спасување се доделени на поединци?		
4. 3	Дали улогите и одговорностите за заштита и спасување се документирани?		
4. 4	Дали улогите и одговорностите за заштита и спасување се пренесуваат на поединци?		
	Надлежност, обука и свест		
5. 1	Дали вработените имаат соодветни надлежности од областа Заштита и спасување?		
5. 2	Дали училишниот одборот ги идентификува потребите за обука на персонал за заштита и спасување на пример, заштита од пожар, прва помош и сл...		
5. 3	Откако потребите за обука се идентификувани, дали се обезбедува соодветната обука за да се задоволат потребите?		
5. 4	Дали се води евиденција на обучениот персонал и истиот да има приоритет да се задржи?		

	Комуникација		
5. 6	Дали училишниот одборот има воспоставена процедура за внатрешна комуникација, вклучувајќи ги сите нивоа и функции во училиштето?		
5. 7	Дали училишниот одбор има воспоставено формална процедура за комуникација - внатрешна и со другите посетители во училиштето?(систем за врски)		
	Учество и консултации		
6. 1	Дали училишниот одбор ги има идентификувано и воспоставено процедурите за потенцијалните итни ситуации, на пример, поплави, пожари, закана со бомба, жртви, сериозни инциденти, самоубиство итн.?		
6. 2	Дали во тие постапки е утврдено спроведувањето на мерките и активностите на основното училиште - како треба да одговори на ваквите итни ситуации?		
6. 3	Дали во планот за вонредни состојби се земени предвид потребите од релевантни заинтересирани страни (на пример, службите за итни случаи, локалната самоуправа, ДЗС итн.)?		
6. 4	Дали се применува постапката на периодичен преглед, ажурирање и ревидирање, каде што е потребно?		
6. 5	Дали планот за евакуација е прикажан во училиштето?		
6. 6	Дали во планот за евакуација е развиена постапка за да ги покрие сите области и процеси, да се идентификуваат оние лица што можат да бидат изложени на поголем ризик, на пример, со оштетен вид, лица со посебни потреби и овие постапки се доставуваат до училишниот одбор?		
6. 7	Дали има звучен систем за предупредување од пожари во вашето училиште?		
6. 8	Дали критичните точки за пожар се идентификувани и јасно ќе се обележени?		

6.9	Дали знаците за пожар се прикажани сликовито и познато?		
6.10	Дали вашето училиште има воспоставено системи за осветлување во вонредни ситуации?		
6.11	Дали излезот за пожар постојано се одржува прооден?		
6.12	Дали се одржуваат вежби за заштита од пожар (се препорачува двапати годишно)		
6.13	Дали резултатите од вежбите се снимаат и се документираат, (на пример, времето потребно, извештаи за грешки или пречки кои бараат акција)?		
6.14	Дали опремата за прва помош, противпожарната опрема (пожарникарско црево, осветлување за итни случаи, противпожарни апарати, ќебиња за гаснење пожар) се на познато место?		
6.15	Дали целокупната инсталација и опрема е прегледана и сервисирана според барањата?		
	Перформанси, мерење и следење		
7.1	Дали постојат пишани процедури во планот за заштита и спасување за мерење и следење на периодичниот преглед на училиштето преку училишниот одбор?		
7.2	Дали во текот на учебната година се разгледува извештајот за напредокот по преглед на несреќи, подготвен од страна на управниот одбор?		
	Неусогласеност, корективни мерки и превентивни мерки		
8.1	Дали во пишаните процедури за справување со актуелните и потенцијалните неусогласености, се предвидуваат преземање на корективни активности и превентивни мерки?		
8.	Дали новите опасности се идентификувани и дали за нив се		

2	прави процена на ризик?		
	Контрола		
9. 1	Дали постојат пишани процедури за идентификација, складирање, заштита, пребарување, задржување и отстранување на непогоди? (за да се вклучуваат безбедносни изјави, проценки на ризикот, политики, обука, евиденција за несреќа, извештај и др.)?		
	Заштита и спасување		
10 1	Дали ревизија за заштита и спасување е спроведена во планираниот временски интервали во согласност со законските барања?		
10 2	Дали ревизијата е документирана?		
	Управување - Преглед		
11 .1	Дали училишниот одбор во планирани интервали го проверува управувањето на системот за заштита и спасување?		
11 2	Дали постојат повратни информации од други засегнати страни, на пример, противпожарните служби, Дирекцијата за заштита и спасување, локалната самоуправа и дали истите се разменуваат?		
11 3	Дали одлуките на училишниот одбор (во врска со областа заштита и спасување) се соопштуваат официјално во училиштето?		

Ред број		Да	Не	Нема податок
1	Дали со архитектонско-техничкото решение на објектите е предвидено градежно и техничко ограничување на ширењето на евентуално настанат пожар во училишниот објектот?			
2	Дали во ОУ е инсталиран систем за автоматско откривање и јавување на пожар?			
3	Дали е предвидена рачна и звучна алармна дојава на пожар?			
4	Дали се предвидени потребните мерки за заштита од пожар за ваков вид објекти?			
5	Дали се обезбедени сообраќајни и пожарни пристапи околу училишниот објект за интервенција на ПП-техниката?			
6	Дали е обезбеден прописен број на средства и уреди за гасење на почетен пожар?			
7	Дали се преземени и останати сигурносни мерки (едукација, поставување на знаци за известување, предупредување и сл.)?			
8	Дали се води контрола и надзор за пристап и влез на неповикани лица во објектите за да се отстрани можноста за подметнување пожар во објектот?			
9	Дали се води посебен надзор при евентуално внесување опасни запаливи материјали кои би предизвикале настанување на пожар?			
10	Дали во објектите се поставени ознаки и натписи за опасност од пожар (места на ПП-уреди и опрема, правци на евакуација, забрана за			

	пушење, забрана на користење на отворен пламен, алат што искри и сл.)?			
11	Дали постои шема - план за брза и ефикасна евакуација од просториите, со тоа што излезите од објектот се на прописните и дозволени безбедносни растојанија?			
12	Дали сите врати од просториите во кои би имало поголем број ученици, како и надворешните излезни врати се отвораат во насока на евакуација?			
13	Дали по сите евакуациони комуникации и над излезните врати од објектот и просториите ќе се постават сигурносни панични светилки со натписи (пиктограм) кои ќе ги покажуваат излезите и правците на евакуација во случај на опасност?			
14	Дали е воспоставено и сите се запознати со тоа каде треба да се упатат на сигурно место назначено како „зборно место при евакуација“?			
15	Дали во основното училиште е изградено засолниште или друг вид заштитен објект?			
16	Дали објектот е опремен со телефонска инсталација и врска за комуникација со други организации и соодветни служби за помош и спасување?			
17	Дали ОУ располага со техничка опрема и средства за гасење пожари во согласност со прописите, односно упатството на производителот и за тоа дали се води посебна евиденција?			

Проценка на ризик на училишниот објект

Вид градба на основното училиште

1. Што е основната структура и материјал на училишниот објект?

2. Колку години е стар објектот,
 - a. помалку од 10 години
 - b. од 10 до 20 години
 - c. од 20 до 30 години
 - d. повеќе од 30 години

3. Во каква состојба е објектот?
 - a. Добра
 - b. Просечна
 - c. Лоша
 - d. Многу лоша

4. Дали на објектот е извршена реконструкција?
 - a. Да
 - b. Не
 - c. Делумно-парцијално

5. Колку ката има училиштето, вклучително под земја / подрумот?

6. Дали има изградено засолниште училиштето и во каква состојба е?
- a. Да – употребливо
 - b. Да - неупотребливо
 - c. Не

Превенција од пожари

7. Дали има докази за запалива материја некаде?
- a. Да
 - b. Не
8. Дали приклучоците, спроведената електрична енергија, штекери... се во добра состојба?
- a. Да
 - b. не
9. Дали ходникот / подот / скали се сочувани или оштетени?
- a. Да
 - b. Не
 - c. Не знам